

Оловли Юраклар

Originally published in English as
Hearts of Fire by W Publishing Group, a division of Thomas Nelson, Inc.,

© 2003 by Voice of the Martyrs, USA.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means—electronic, mechanical, photocopy, recording, or any other—except for brief quotation in printed reviews, without the prior permission of the publisher.

Uzbek edition © 2012

Translated by permission. All rights reserved.

Бағишлов
САБИНА ВУРМБРАНДга,
Азоб чекканлар овози.
АЗОБ ЧЕККАНЛАР ОВОЗИ

Кириш

Мендан бу китобга кириш қисмини ёзишни сўрашганларида, мен бунга лойиқ эмасман деб ўйладим. Мен ўзимни ўз имонида маҳкам бўлган аёллар билан солиштира олмайман.

Мен уларга Худо томонидан берилган мардлик ҳақидаги ажойиб ҳикоясини ўқидим ва уларнинг хис-туйғуларини тушундим. Ўша менинг эрим Мартин ва мен Филиппин ўрмонларидаги Абу – Сайяф террористик гуруҳ кўлида асирликда бўлган йилимиз (2001 май ойидан 2002 йил июнгача), мен ҳам жуда умидсизликка тушган эдим, ҳатто ўлишни хоҳлагандим. Менда уйим йўқ эди, оч қолгандим... аммо мени озод қилишлари биланоқ, яна нисбатан енгил ҳаётга қайтишимни билардим. Энди эса мен Америкада, чиройли уйимда яшаяпман, менда овқат етарли ва қўллаб-қувватлаб турадиган гуруҳ бор – айни пайтда эса бу аёллар худди Масихнинг содиқ жангчилари каби қийинчиликларни бошдан ўтказишда давом этмоқдалар.

Шунинг учун, иссиқ ванна қабул қилганимда ибодат қиламан. Мен сўзга чиқиш учун тайёргарлик кўриб, юзимни бўяганимда ва сочимни тараганимда, ибодат қиламан. Болалар учун нимадир қилганимда ибодат қиламан. Жамоатга келиб, умид берадиган бир плакатни ўқиганимда, мендагидек «инфраструктурага» эга бўлмаган одамлар учун ибодат қиламан. Азоб чекаётганлар учун ибодат қиламан, чунки Исо Масихга ишонишадилар, ўзини ёлғиз деб ўйлайдиган ва барибир ўз имонида содиқ қолаётганлар учун ибодат қиламан.

Мен ўзим учун ўрмонда қандай ибодат қилган бўлсам, улар учун ҳам худди шундай ибодат қиламан: «Раббим, улар

билан бирга эканингни ҳис қилишлари учун ёрдам бер. Ҳатто вазият янада ёмонлашиб бораётган бўлсада, Сенга содиқ қола олишлари учун кўмак бер. Улар ёлғиз эмасликларини билишлари учун, уларга Ўз яхшилигингни кўрсатгин. Охирида: мен билан Сен у ерда бўласан».

Оҳ, қани бу китобни ўқийдиган ҳар биримиз, ҳатто қулайлик ва эркинликдан воз кечиш керак бўлса ҳам, Худо бизни қанчалик муҳим ҳисобласа, шунчалик ишлатиши учун ўзимизни бағишласак эди. Эҳтимол бизни Исога ишонганимиз учун калтаклашадиган ва ҳатто ўлдиришадиган кун ҳам келиши мумкин. Келинлар, бу оддий аёлларнинг мардлигидан ўрганайлик.

Худо биз чидашимиз мумкин бўлганидан ортиқ синов бермайди. У бизларга синов бериши билан бирга, ундан ҳамма нарсани олиб чиқиш учун йўл ҳам кўрсатади (бизга керакли ҳамма нарса билан бизни таъминлайди). Худо ҳамма нарсани яхши қилишига ишонаман. Инсон эса – бундай эмас. Биз бу чиройли дунёни вайрон қилдик. Агар бу дунёда қандайдир яхши нарса бўлса, демак у Худодан.

Унинг Ўз режаси бор. Ва У – Шох. У вақтни белгилайди ва ҳамма нарсани янгилайди. Ўша пайтгача ҳар биримизга худди бу аёллар сингари Худо учун яшашда куч ато этсин. У бунга лойиқ.

*Граци Бурнэм:
«Менинг душманларим ҳузурида»
китоби муаллифи.*

Миннатдорчилик

«Азоб чекканлар овози» ташкилоти номидан биринчи марта бу лойиҳага қўл урганимизда, бизга бутун бир гуруҳ кераклигини билардик.

Энг аввал бизга ўз гувоҳликлари билан бўлишишни хоҳлайдиган аёллар керак эди. Уларсиз китоб бўлмас эди ва биз уларга чин юракдан миннатдорчилик изҳор қиламиз.

Ҳар бир боб устида (Сабина Вурмбранднинг бобидан ташқари) жуда кўп одамлар ишлади, айрим бобларни таржима қилиш керак эди. Ҳикояларнинг катта қисмини эшитиш учун, учрашишга яширин жой топиш ва хавфсизлик ҳақида қайғуриш керак эди. Шубҳасиз, «Азоб чекканлар овози» журнали ишчилар гуруҳи ва ходимларининг қўллаб-қувватловисиз, биз ўз мақсадимизга эриша олмаган бўлардик. Уларни хавф остига қўймаслик учун, биз уларнинг кўпчилигини исмини айтмаймиз. Аммо биз бўлган мамлакатда ёрдам берган ҳар бир одамга ўз миннатдорчилигимизни изҳор қилмоқчимиз.

Ижодий жараёнда бизга ёрдам берган ва Аида ва Мей ҳақидаги бўлимлар учун материал йиғишда ёрдам берган, «Азоб чекканлар овози» ташкилоти раҳбари Том Уайтга алоҳида миннатдорчилик билдирмоқчимиз. Томнинг етакчилиги ва бугунги қувғин қилинаётган жамоатларнинг овози бўлишда узоқни кўра олиш қобилияти бебаҳодир.

Тодд Неттлетон («Азоб чекканлар овози» ходими) ва Сью Энн Жонслар бизга ёзишда ва таҳрир қилишда ёрдам бердилар. Сиз бизларга бебаҳо ёрдам кўрсатдингизлар. Раҳмат сизларга.

Қувғинлар ва имонимиздаги бошқа қўпол кўринишлар мавжуд бўлган лойиҳани қўллаб-қувватлаш ҳар доим ҳам осон эмас. Аммо Грэг Даниэл ва W Publishing Group даги бир гуруҳ инсонлар бу ажойиб мардлик ва қатъиятлилик ҳақидаги ҳикояни босиб чиқаришга ёрдам бердилар. «Оловли юраклар» китоби пайдо бўлгани учун сизларга катта раҳмат.

Кўп кечалар, дам олиш кунлари ва чет эл саёҳатлари пайтида ўз онаси ва отасидан бажонидил «воз кечгани» учун болаларимиз Жордану ва Эленга алоҳида миннатдорчилик билдирмоқчимиз. Биз бу ҳикоялар сизнинг имон асосингизнинг бир қисмига айланиши учун ибодат қиламиз.

Стив и Жинни Клиэри.

Кириш:

Мард ва содиқ юрак

Ўғирладилар, калтакладилар, қамокхонага ташладилар. Бугунги кунда дунёнинг кўпчилиги қисмида бу сўзлар масиҳий тушунча билан бир хил маъно англатади. Бу жойларда масиҳий аёллар учун яна бир қийинчилик мавжуд:

уларга ижтимоий ёрлик осилган, улар худди етакчилик қилишга қодир бўлмаган ва уларга паст табақали одамга қарагандай қарашадилар – уларни эркаклар назорат қилишлари ва йўналтириб туришлари керак.

«Оловли юраклар» – бундай вазиятга қарамасдан, Исо Масиҳга ва Унинг жамоатига нисбатан ақлга сиғмайдиган даражада мардлик, садоқат ва севги кўрсатган саккизта аёл ҳақидаги ҳикоя қилади. Энг қийин вазиятларда улар етакчиларга айландилар, курашларни мардлик билан кутиб олиб, ҳаддан зиёд жасорат ва қатъиятлик кўрсатдилар.

Фақат қийинчиликлардагина уларнинг эркаклар билан тенг ҳуқуқи бор эди, ҳатто айрим вазиятларда улар кўпроқ қийинчилик кўришган.

Имони узун қувғин қилинаётган, масиҳий аёллар гувоҳлиги китоби ҳақида биринчи марта ўйлаганимизда, биз жуда кўп қийинчиликлар билан дуч келдик. Энг аввало биз бу гувоҳликлар бизнинг замондошларимизнинг гувоҳлиги бўлишини хоҳлаган эдик. Бунинг учун биз ҳозирги пайтда бу аёллар яшаётган ва кўпчилиги вазиятларда, жумладан ҳозир ҳам таҳдидлар билан юзма-юз келаётган мамлакатларга боришимиз керак эди. Биз шунингдек нафақат ўзлари азоб чеккан, балки етакчилик қобилиятини намоён этган аёлларни таништирмакчи эдик. Ва

нихоят, ҳамма қайғули ҳикоялар, оғриқлар ва азобларлардан ташқари, бизга далда берувчи тебранмас умид эгаларининг ва қандай қилиб бу аёллар энг қийин вазиятларда ҳам Масихнинг севгисига йўл топа олгани ҳақидаги мисолларни таърифламокчи эдик.

Шуни айтиб ўтиш жоизки, ҳикоялари «Оловли юраклар» китобида таърифланган аёллар, бу бутун дунёда бундай вазиятлар билан тўқнаш келаётган сон-саноксиз аёллардан фақатгина айримлари холос. Биз масихийларни қувгин қилаётган ҳар хил жойлардаги ва шахсан учрашишга муваффақ бўлган аёлларнигина танладик. Биз суҳбатини олган аёллар, одатда бизга ўзларидан кўра бошқалар яхшироқ номзод бўлишини, чунки уларнинг ҳикоялари бундан кўра қайғулироқ эканини айтишар эди. Улардан ҳеч бири ўзининг ҳикояси – масихийча қаҳрамонликнинг ажойиб намунаси деб айтишни хоҳламади.

Бу ҳикоялар ҳар хил. Бу аёлларнинг айримлар кўп йиллар қамокда ўтирган, бошқалари эса қамокда бўлмаган, лекин ҳар хил қийинчиликларни бошидан кечиришган. Бу аёллар ҳар хил ёшдаги, ҳар хил диндаги аёллар – масихийликдан тортиб исломгача, индуизмдан тортиб атеизмгача. Шуниси ажойиб эдики, бу аёлларнинг барчаси ягона нарсада ўхшаш эдилар: яъни, уларнингбарчасида инсоний заифликларни енгиб ўтишга ва чидаб бўлмайдигандек туюлган қийинчиликларга чидашга ёрдам бера оладиган чуқур художўй эътиқодлари бор эди.

Сизлар «Оловли юраклар» китобини ўқиб чиқиб, ўз имонингизда янада мустаҳкаланишингиз ва қатъиятлик билан ҳаётий қийинчиликларни енгиб ўтишингиз учун ибодат қиламиз. Агар сиз бу ғайриоддий ҳикояларни ўқиб чиқиб, фақатгина ҳайратлансангиз, демак биз ўз мақсадимизга эришмадик. Агар сиз ўз ҳаётингизда бу ҳикояларга ўхшаш нимадир топа олсангиз ва ғайриоддий жасорат ҳақидаги бу мисоллар сизга куч ато қилса, демак биз ҳам худди ўша ўз ҳаётидаги ҳикояларни сиз билан бўлишган аёллар каби ўз мақсадимизга эришган бўламиз.

Биринчи марта бу лойихага қўл урганимизда, биз ҳар бир бўлимдан кейин қисқа диний цитаталар келтиришни режалаштирган эдик.

Аmmo ҳикоялар ёзиб бўлинганидан кейин қарасак, улар керак эмаслигини тушундик. Ҳар бир гуҳовликда имоннинг қимматбаҳо марваридларини ва Муқаддас Рух кучини кўрасиз. Биз ишонамизки, сиз «Оловли юраклар» китобини ўқиб, уни бирга ҳис қилганингизда, бу сифатлар сизнинг шахсий ҳаётингизда олов учқунлари пайдо қилади.

Азоб чекканлар овози.

Аделъ:

Даҳшатлар ичидаги... умид

*Индонезия.
2000 йил 10 январь,
душанба, эрталаб
соат 5.00*

Шамолда тебранаётган пальманинг сояси тагида, Адел тахминан элликта болаларни йиғди. У баланд овоз билан: «Масихнинг жангчилари олға» – деб қўшиқ айтишни бошлади. Болалар унинг ашуласига қўшилишни бошлаганда, Адел уларнинг кўзидаги қўрқувни кўрди.

«Мен ўлишни хоҳламайман» – деб қичқирди болалардан бириси. У чамаси ўн ёшга ҳам кирмаган эди.

«Биз ўлмаймиз. Биз билан бирга қарсақ чал» – деди, у бола эшитиши учун, энгашиб Адел.

Қўрққан болакай унчалик ҳам истамасдан бошқалар билан қўшиқ қуйлашни бошлади. Улар титраётган қўллари билан қарсақ чалиб, яна бир ашулани айтишдилар. Адел улардан бир мил узоқликдаги масофадан, тоғнинг пастки қисмидан тепасига эшитилаётган даҳшатнинг хайқириғини ўзининг баланд овози билан энгишга ҳаракат қиларди.

У шундай қилиши керак эдики, болалар, айниқса катталари йиғламаслиги керак эканлигини билар эди. Агар улардан бири йиғлашни бошласа – у ҳолда оммавий йиғи бошланади. Адел уларнинг мардлигига қойил қоларди. Ҳатто болаларнинг атрофига йиғилган ота-оналар ҳам ўзларининг мард ўспиринларидан куч оларди.

Қўшиқ қуйлаш давом этарди. Адел йиғилган болаларга қаради ва ўзининг икки боласини кўрди. Кристина аллақачон ўн ёшда, Кристиано эса етти ёшда эди. «Мен жасоратли бўла оламан» – деб Адел ўзини ишонтирар эди. У чин дилдан Масихга ишонар эди. У ўзининг болалари ҳақида, айниқса ўзининг кичкинаси

«Анто», Кристиан ҳақида хавотирланар эди. У ёшига қараганда ҳали жуда кичкина кўринади.

Адел жим бўлиб ибодат қилар, Худонинг ҳимоясини сўрар ва уйидан қочиб кетганида ўзи билан бирга Муқаддас Китобни олгани учун хурсанд эди. Энди эса уни очиб, ўзига таниш бўлган оятни топиш учун эскирган варақларни эҳтиёткорлик билан варақлай бошлади ва овоз чиқариб: «Мени қўллаб-қувватлаб турган Исо Масихнинг кучи билан ҳар нарса қила оламан»¹ – деган оятни ўқиди. Кейин эса Адел Муқаддас Китобнинг забур қўшиқлари ёзилган саҳифасини очди ва бир овоздан яна қўшиқ куйлашни бошладилар.

Улар қўшиқ айтишар эди, айрим болалар эса ейишни ва ичишни хоҳлашини айтиб, нолий бошладилар. Тушлиқдан бошлаб улар тепаликда эдилар, энди эса қуёш ботаётган ва осмонни ёруғ апельсин ранг қоплаган эди. Бу ерда, кичкина Доди номли индонезия оролида, қуёшнинг ботиши одамда жуда ажойиб таъсурот қолдиради. Аммо бугун ғира-шира – уларнинг қишлоғига ёпирилишга тайёр бўлган, ёвуз қоронғулик ҳукм сура бошлади.

Бирданига Метунинг қичқирғи болаларнинг ашуласини бўлди: «Қоч! Адел, қоч!». Адел тепаликнинг бир бурчаги томон отилди ва қоронғуликда ниманидир кўришга ҳаракат қилди. У жуда тик бўлган йўлакчадан тирмашиб келаётган эркакларнинг рангли кўйлақларини зўрға кўриши мумкин эди. Яна Метунинг овози эшитилди. «Болаларни олиб кет, Адел! Тезлаш! Ўрмонга қоч!».

Аммо Адел тепаликкача эшитилаётган ўқ овозини эшитиб, бир жойда қотиб қолди, қоронғу бўлаётган осмондаги тутунни кўрди. Улар бутун қишлоқни ёқиб юбордилар. Ҳамма уйлар ёнаётганини, жумладан унинг уйи ҳам ёнаётганини биларди.

У нима қилишини: тикка йўлакдан тирмашиб келаётган Метуга ёрдам беришни ёки болаларни олиб қочишни билмас эди. Ҳаммаси жуда тез юз берди. Худди шундай тарзда унинг бутун ҳаёти кўз олдига келди. Иккита ажойиб болалари... севувчи эри... ҳаёти яхши эди.

У охирги марта Метуга қаради ва болаларнинг олдига қайтди. Ва ўша захотиёқ у беихтиёр равишда онасининг уйи олдида стулда ўтирган ўн етти ёшли қайсар ўспиринликни эслади...

Ҳозир фақат Худо сизларни ажратиши мумкин

1989 йил, июль ойи.

«Ойи, у маймунга ўхшайди!» – деди Адел, ошхонанинг эшигидан хонада кутиб турган ёш йигитга қараб.

Ойисига унинг сўзлари ҳеч қандай таъсир кўрсатмади. Эҳтимол, Адел турмушга чиқиш учун жуда ёш эди, аммо у барибир бу ёш йигитнинг букилмас қарорига ҳурмат билан қарашга қодир эди.

У йигит ҳар куни, тахминан бир хил пайтда уларнинг уйига келарди. Мету эшик олдидаги стулга ишонч билан ўтирганида ва бир хил илтимосни қайта-қайта такрорлаганида, Адел бу нарса унга нисбатан хушомадми ёки бу унинг жаҳлини чиқарадими, тушунмасди. Адел унга кўп марта жавоб берган, аммо Мету ёки унинг жавобини қабул қилмас, ёки уни эшитмагандек ўзини тутар эди.

«Мен турмушга чиқишни хоҳламайман. Мен жуда ёшман. Ҳатто турмушга чиқишни хоҳласам ҳам, мен сенга турмушга чиқишни истамайман!» – деб қатъий туриб олди. Адел 17 ёшда эди ва унинг чиройи эндигина очилган эди. Унга аллақачон турмушга чиқишга кўп таклифлар бўлишига қарамасдан, у хали турмушга чиқишни хоҳламас эди.

Мету баҳслашмас ва унинг кескин жавобларидан хафа бўлмас эди. У оддийгина ўтириб, Аделга сабр-тоқат билан унинг рафикаси бўлиши кераклигини тушунтирар эди. «Бу Худонинг иродаси. Ҳатто сен мени маймунга ўхшайди деб ўйласанг ҳам».

Адел ўз онасининг кулгусини кўриб қулимсираб қўярди. Ҳечам хижолатланмасдан, Мету яна ўзининг саволини қайтарди: «Менга турмушга чиқасанми?»

Адел ўзининг жавобида ҳеч қандай мантиқ йўқлигини биларди, шунинг учун Адел фақатгина ўтирар ва унинг қачон кетишини кутар эди. Ниҳоят, Мету ўрнидан турди, аммо кетишидан олдин ўзининг қўйлагини ечди, уни секингина ўради ва Аделнинг тиззасига қўйди. «Сен менга жавоб бермаяпсан, шунинг учун менинг қўйлагим мен йўқлигимда жавобингни кутиб туради».

Аделнинг бу самимий имо-ишорадан боши осмонга етди. Эҳтимол у Адел ўйландек, унчалик ёмон эмасдир...

Уч ой ўтиб Адел ва Метунинг тўйи бўлди.

Бу маҳаллий урф-одатларга хос тарздаги анъанавий тўй бўлди. У октябрь ойидаги ёруғ бир кунда бошланиб, то ярим кечгача давом этди. Бундай қувончли куннинг гувоҳи бўлишга келган барча қишлоқ аҳолисига икки марта овқат тортишдилар. Бутун кун, худди бир лахзадек ўтиб кетди. Адел ҳали ҳам ўзининг жуда ҳам ёш эканлиги ва турмушга чиқиши дахшатли хато бўлгани ҳақидаги хавотирларни енгишга ҳаракат қиларди. Оиладаги еттита болалар ичидан у биринчи бўлиб турмушга чиқди, қандай қилиб энди у ўзининг хотинлик вазифаларини билиб олади? Фақатгина маросимдан кейинги чўпоннинг сўзлари унга далда берди. «Адел» — деди чўпон унга — «энди сени ва Метуни бир-бирингиздан фақатгина Худо ажратиши мумкин».

Адел тўйдан бир ой ўтиб ҳомилали бўлди ва болани кўтариб юришига қарамасдан, узоқ ва азобли тўлғоқдан кейин бола ўлик туғилди.

Аммо беш ойдан кейин Адел яна ҳомиладор бўлди. Бу сафар чақалоқ вақтидан уч ой олдин туғилди ва ҳеч ким бу чақалоқнинг тирик қолишига ишонмас эди. Аделни кўришга келган дўстлари «бола вафот этганидан кейин, у кучли бўлиши кераклиги» айтиб далда беришга ҳаракат қилишар эдилар.

«Менинг чақалоғим ўлмайди!» — деб қайсарлик билан жавоб берар эди Адел. Ичида унинг чақалоғи ўлмаслигига ишончи комил эди. Ўз оиласига ва қўшниларига ишонгиси келмасди. У яна бир чақалоқдан ажралишни хоҳламас эди.

Адел ўзининг янги туғилган чақалоғини ёстиқнинг устига қўйди ва бир вақтнинг ўзида ибодат қилиб, секин чақалоқ билан гаплашди. У шивирлаб: «Кристиана, сен тўққиз ойни кутмасдан, шунча эрта туғилдинг. Сен шунчалик кичкинасан, аммо Мету ва мен сени жуда ҳам яхши кўрамиз. Мен биламан, Худо сени ҳимоя қилади».

Ўз оиласи ва қишлоқнинг аҳолисини хайратда қолдириб, Кристина тирик қолди ва соғлом чақалоққа айланди. Икки ярим йилдан кейин эса унинг укаси Кристиано туғилди.

Адел ва Мету жуда бахтли эдилар. Кристиано туғилганидан кейин улар ўзларининг шахсий уйига кўчиб ўтдилар. Бу уч

хонадан иборат оддий уй эди. У асосан бамбукдан қурилган ва унинг поли тупроқдан қилинган эди. Бу жуда ҳам оддий уй эди, аммо у шахсий уларнинг уйи эди. Эҳтимол, болалар ўсиб-улғайганида каттароқ ва яхшироқ уйга эга бўларлар. Улар бунга интиладилар. Ҳозир эса улар, Метунинг ота-онасидан алоҳида яшаётганларига хурсанд эдилар.

Адел яшаётган қишлоқ аҳолисининг деярли барчаси масиҳийлар эди ва у жамоат қошидаги болалар учун мўлжалланган дастурга бажонидил ёрдам берарди. Қишлоқда Кристина ва Кристианонинг ёшидаги элликтадан кўпроқ болалар бор. Қачонлардир Аделга бобоси ўқиб берган худди ўша Муқаддас Китобдаги ажойиб хикояларини, у болаларга ўқиб беришни яхши кўради. Энди у худди отаси каби Хушхабарни ваъз қилиши – буни у кўшни болаларга ваъз қилаётган бўлишига қарамасдан, бу жуда ажойиб нарса.

Жиҳод солиб турган таҳдид

Кўшни бўлиб яшаб келаётган мусулмонлар ўзларининг биринчи «расмий ташрифи» билан келгунига қадар, Адел ва унинг қишлоғидаги бутун аҳоли тинч ва хотиржам ҳаёт кечираётган эдилар.

Адел буни ўша вақтда тушунмаган бўлса ҳамки, бу даҳшатли воқеа 1999 йил кундузги соат учда бошланди – ўша кунни Адел ҳеч қачон унутмайди. Шовқин-сурон овозлари остида у шошиб уйдан ташқарига чиқди ва плакатга кўзи тушди. Унда катта ҳарфлар билан фақатгина иккита сўз ёзилган эди: «Тинчликни сев». Даҳма номли мусулмон қишлоғидан ўттизта одам – эркаклар, аёллар ва болалар плакатнинг атрофига тўпланган эдилар.

«Одамлар», – деди ўрта ёшлардаги қора танли эркак, – «биз сизнинг кўшнилариингиз бўламиз ва биз бир-биримизга тинчликда яшашга ваъда беришимиз керак». Овоз кучайтирувчи ускуна йўқ эди, аммо унинг гулдурас овози ҳаммага эшитилар эди. Баланд ва озгин бу киши мажлислар уйининг олдидаги эски тахта минбарда турар эди. «Мусулмон ва насроний қишлоқлар

орасида ўзаро ҳамфикрлик бўлиши керак» – деди у, «уларнинг ҳаммаси тинчликда яшаши керак».

Адел ва минбарнинг атрофида йиғилган барча одамлар, илгари улар орасида ҳеч қачон тушунмовчилик бўлмагани, балки қишлоқда куннинг охиригача қолган ўз меҳмонларига ҳар доим ёрдам қўлини чўзганликларини назарга олиб, бунинг ғалати экани ҳақида ўйладилар.

Ўша куни кечқурун, Мету маҳаллий шахтадан ишдан қайтганидан кейин, Адел унга бу воқеа ҳақида айтиб берди. «Миш-мишларчи?» – деб сўради Мету.

1999 йил тўққизинчи ой, тўққизинчи кунда Доди оролидаги масиҳийлар учун қора кун бўлади деган миш-мишлар юрарди. Аммо Мету ва Адел бу гап-сўзларни миш-миш ҳисоблар эдилар. Энди эса улар мусулмонларнинг ташрифини муҳокама қилдилар ва ҳеч қандай кўринарли таҳдид йўқ, деб қарор қилдилар. Аслида эса муҳит жуда хурсандчиликка бой эди, чунки уларнинг болалари бирга ўйнар эди.

Тўрт ой ҳеч қандай кўнгилсизликларсиз ва шубҳа қилишга сабабсиз ўтди. Мавлуд байрамидан кейин Юлпиус, ёш савдогар қишлоққа қайта олмади, чунки у оролдан кета олмаган эди. Доди оролининг аҳолиси миш-мишларни шу воқеагача ўринсиз деб ҳисоблар эди. Кетганидан кейин тез қайтиб келганини кўрган қишлоқ аҳолиси ундан нима учун тез қайтиб келганини сўрадилар.

«Улар менинг кетишимга рухсат бермадилар», – деб айтди Юлпиус.

«Ким? Нима учун рухсат бермади?» – деб сўради бир эркак, қолганлар эса хавотирланиб яқинроқ келишди. Юлпиус гапиришда давом этди: «Кўпчилик мусулмонлар мени тўхтатди ва нима учунлигини мен билмадим. Бошида улар менга ҳозир кетмаслигим кераклигини, чунки бу жуда хавфли эканини айтишди. Мен қаршилиқ кўрсатдим ва оролга озик-овқат олиб келиш учун кетишим кераклигини уларга айтдим, аммо бу уларни тўхтата олмади. Уларнинг жаҳли чиқди, назаримда менинг масиҳий эканим уларни таҳқирлади. Мен айрим эркакларни танидим, улар бизни тинчликка чақириб келган

гуруҳ орасида келган эдилар. Мен кўнгилсизлик бўлишини хоҳламадим, шунинг учун уйга қайтдим».

Адел, Мету ва кўплаб бошқа одамлар 9 сентябрдаги воқеани эслаб, Юлпиус билан нима юз берганини муҳокама қила бошладилар. Бирок, ўзларига солаётган хавф-хатар ҳақида далилга эга бўлмасдан, улар ҳеч нарса қила олмасдилар. Кейин 10 сентябрда энг ёмон хавфсираган нарсаси юз берди.

Тахминан туш пайтида Адел ва ўша пайтда касал бўлган Кристиано ухлаб ётган эдилар, уларни кўшниларнинг ҳаяжондаги ва тўс-тўполондаги бақир-чақирлари уйғотди. Адел уйдан югуриб чиқди ва узокдан тутун кўтарилаётганини кўриб, оғзи очилиб қолди. Қўшни масиҳий қишлоқ – тутунда эди. Кейин кучайиб бораётган ваҳиманинг овози эшитила бошлади. Улар қочиши керак эди. Уч мингта қуролланган мусулмон қишлоққа бостириб кирди ва уларнинг жиҳоди томонидан солиб турган таҳдидни тўхтатишга ҳеч қандай умид йўқ эди.²

Адел уйга югуриб кирди ва қаттиқ овоз билан Кристина ва Кристианони чақирди. Аммо жавоб йўқ эди. Аделнинг ваҳимадан юраги чиқиб кетди, у ўзининг болаларини излади, кўчага югуриб чиқди ва қаттиқ овоз билан уларни чақира бошлади. Ниҳоят, унга болаларининг қишлоқ орқасидаги тоққа югуриб кетганини кимдир кўрганини айтишди. Адел қандай нарсаларни ўзи билан олиши кераклигини ўйлаб, яна бир марта уйга қайтиб кирди. Эшикка қараб кетаётганида, у столи устидаги Муқаддас Китобини кўриб қолди. Уни олди ва югуриб кетди.

«Ойи биз ўламизми?»

Эрталаб соат олти. Душанба. 2000 йил 10 январь.

Мету ва уларнинг қишлоғидаги бошқа эркаклар, хужум қилган мусулмонларни деярли тўрт соат ушлаб турдилар, аммо улар жуда кўп ва уларнинг барчаси ўқ отар қуроллар, ханжарлар, машғалалар билан яхши қуролланган эдилар.

Бутун қишлоқ ёнаётган эди ва оломоннинг «Оллоху Акбар»³ деган қичқириғи ҳамма ёқдан жаранглар эди. Мету

ва бошқа эркаклар жиход жангчиларининг қишлоқни ёқиш билан қаноатланишига умид қилиб, сирпанчиқ қирғоқ бўйлаб қочдилар. Аммо йўқ, шавқатсизларча газаб улардан устун келиб, тез орада мусулмонлар ҳам қочиб кетаётган масиҳийларга ўз милтиқларидан ўқ узиб, тоққа тирмаша бошладилар.

Мету ва Адел ўз болаларини ва уларнинг оналарини йиғдилар ва ўқдан қутулиш умидида уларнинг барчаси баланд ўтлар орасига тушдилар. Улар имконлари борича тезроқ ўрмонзор томон эмаклашда давом этдилар. Аммо эмаклаш яна ҳам қийинлашди, чунки энди ерни тўхтовсиз лой оқимиға айлантирган, кучли ёмғир ёға бошлади.

Улар деярли икки соат мобайнида қалин ўрмон оралаб юриб бордилар ва кокос плантациясининг бир четидаги ташландиқ шийпонга дуч келдилар. У ёғочдан бўлиб, уч томони ва томи ёпилган эди. Йиғим-терим пайтида фермерлар куннинг қоқ ярмида куйдирадиган қуёшдан бекиниб, унда дам олар эдилар. Эҳтимол, бу жуда чарчаган оила учун бошпана бўлиб хизмат қилар. Улар жуда ҳолдан тойганлиги туфайли давом эта олмас эди.

Адел Кристина билан Кристианони улар ташландиқ шийпондан топган бамбукдан бўлган тўшамага қўйиши биланоқ улар ухлаб қолдилар. Худди оиланинг бошқа аъзолари каби болалар ҳам ҳўл ва ҳамма жойи ифлос эди. Эски шийпон қандайдир бошпана берган бўлишига қарамасдан, унинг томида кўп тешиклар бор эди ва тўхтовсиз дарёдай оқаётган сув болаларнинг устига қуйилар эди.

Адел ўзини ушлай олмади. Унинг юзига ёш дарё бўлиб оқарди, у йиғлаб юборди.

У ўзини қўлга олиб олгандан кейин эса, улар Мету билан бирга қисқа ибодат қилдилар, кейин эса улар ўзларининг оналари билан бирга бу қўрқинчли тунни ўша шийпоннинг тагида ўтказдилар. Эрта тонгда Кристина ва унинг укаси, уларга худди тушга ўхшаб кўринган бу дахшат, аслида ҳақиқат эканлигини аста-секинлик билан тушуниб, уйқудан уйғондилар. Бир қанча вақт улар катталарга қараб жим ўтирдилар. Уларнинг каттакон очилган кўзлари далда сўраб турган эди, аммо бутун

оила худди дафндагидек жим-жит ўтирар ва нима айтишни билмас эди.

Ниҳоят Кристиано: «Ойи, мен ейишни хоҳлайман» – деди.

Адел кўз ёшларини ушлашга ҳаракат қилди, аммо кичкина боласини қўлига олганида, у хўрсиниб йиғлай бошлади.

Мету унга ёлвориб: «Илтимос қиламан Адел, бундай йиғлама. Мен бориб ейиш учун нимадир қидираман» – деди. У ўзининг хотинига далда беришга ҳаракат қиларди, аммо у Аделнинг асаблари чегарада турганини биларди. Адел ўзининг азиз болакайларининг азобланишини кўрганида ва уларга ҳеч қандай ёрдам беролмаганидан юраги ёрилиб кетай дерди.

Мету овқат топиш учун талон-тарож қилинган қишлоғига қайтишни хоҳлади. Адел ундан у ёққа бормаслигини сўраб ёлворди, аммо нимадир қилиш керак эди. Улар шийпоннинг тагида сувсиз ва овқатсиз қола олмас эдилар.

Мету кетганидан кейин, вақт жуда секин ўтишни бошлади. Қўрқув ҳеч ҳам Аделни тарк этмади. У яна ўзининг оиласини ўрмонга олиб кетди. Улар маккажўҳори экиладиган майдон бурчагида яширинган бошқа қишлоқда яшовчиларни учратдилар. Адел Кристинани, Антони, онасини ва қайнонасини маккажўҳори майдонига олиб борди ва қуруқ маккажўҳори сўталарини йиға бошладилар. Ҳеч бўлмаганда уларда ейиш учун нимадир бўлади.

Бир неча соатдан кейин Мету уларга келиб қўшилди, у топа олган нарсасини – ўн иккита кока-кола банкасини олиб келди. Аммо болалар кока-кола банкаларини очишни бошлашлари биланок, ўқ овозлари эшитила бошлади. Ҳамма ерга ташланди. Ўқ овозлари худди момақалдироқ гумбурлашига ўхшаб, бутун майдонга эшитилар эди. Ҳеч ким ўқ овозининг қаёқдан келаётганини билмасди, шунинг учун одамлар қайси томонга қараб қочишни ҳам билмасди. Кристина Аделга қаради ва ундан: «Ойи, биз ўламизми?» – деб сўради.

Ҳа, ўламиз, – деган ҳаёлни фикридан ўтказди Адел, аммо у болалари учун жасур бўлиши кераклигини биларди. У болаларини қучоқлади ва ҳаммаси яхши бўлишини айтди. Аммо Аделнинг бу далда сўзлари, уларнинг бу даҳшатли ҳолатини

ўзгартира олмаслигини биларди. У нима қилиш кераклигини биларди. Бу болалар билан энг қийин суҳбат бўлади, аммо Аделда бошқа танлов йўқ эди. У болаларга айтиши керак.

«Кристина ва Анто, менга қаранглар илтимос ва диққат билан мени тингланглар. Агар бизга қарши жиҳод қилганлар бизни ушлаб олсалар, сизлардан мусулмон бўлишни хоҳлайсизларми деб сўрайдилар. Агар сизлар хоҳламаймиз десангиз, улар сизни ўлдиришлари мумкин». Адел болаларининг кўзига қаради. У билардики, фақатгина биргина тўғри жавоб мавжуд, аммо қандай қилиб мана шундай кичкина болалардан жасорат кутиш мумкин.

Аммо унинг болалари: «Биз Исо билан бирга бўлишни хоҳлаймиз» — деди.

Адел ўйлаб ўтирмасдан, ўзи билан бирга олган Муқаддас Китобнинг уйдан қочган пайтдан бошлаб ўйлаб келаётган оятини очди. Аделнинг бобоси бу оятни унга шунча кўп марта ўқиб берган эдики, бу унинг юрагига муҳрланиб қолган эди: Забур 22. Болаларидан унинг орқасидан қайтаришини айтди ва шундай гапиришни бошлади:

«Эгам Менинг чўпонимдир. Муҳтожлик кўрмасман... Ҳатто зулмат водийсида юрсам ҳам, хавф—хатардан кўркмайман, ахир, Сен мен билан биргасан...»

Адел улар ёдлаб олгунига қадар ўқишда давом этди. Уларнинг ҳаммаси худди жасурдек бўлиб кўринарди, аммо Адел уларнинг ўз ҳолати қанчалик жиддий эканлигини тушунадими, йўқми билмасди.

Кўзидан ёш оқа бошлади, у ёшини артди ва сўради: «Кристина, агар сен масиҳийман деб айтсанг, сени ўлдиришлари мумкинлигидан қўрқмайсанми?»

Кристина ўз онасининг ёнига яқинлашди, унинг кўзига тўғри қаради ва секин жавоб берди: «Ойи, илтимос хавотир олманг, мен ўлишдан қўрқмайман».

Ўқ овозлари тинчигандан кейин, маккажўхорилар орасида яширинган одамлар қочиб кетдилар. Адел, Мету ва уларнинг оиласи қалин ўрмонга қайтдилар ва улар оралаб яна икки кун юрдилар. Улар фақат кечаси қоронғуда юрдилар ва эрталаб

тонг отишидан олдин туришлари учун бир неча соатгина ухлаб олдилар. Мету қишлоқдаги бошқа одамларни ҳам учратди ва улардан бир неча масиҳийларни ўлдиришганини билиб олди. Ўзи яхши кўрган одамлар ҳақида хавотирланиб, Мету уларни ўрмон ичкарасига етаклашда давом этди.

Ҳамма ҳолдан тойган эди ва ниҳоят Мету ва Адел болаларини яна давом этишга мажбурлай олмаслигини тушундилар. Улар янги кокос сутини ичган бўлишига қарамасдан, очлик янада қийнади. Адел ҳар сафар болалардан кимдир ейишга нарса сўраганида йиғларди. Улар шунингдек Метунинг отаси ва акасини ҳам учратдилар.

Улар Мету дам олиш учун хавфсиз деб ҳисоблаган жойга етиб келдилар ва у болалар ўтириши учун куруқ пальма япроқларини йиғди. Адир бўйлаб оқаётган сойнинг жилдирашини эшитиб, у ва унинг акаси ейдиган биронта нарса қидириш учун, таваккал қилиб, адирга тушишга қарор қилдилар.

Жуда кичкина бўла туриб, Анто нима учун уларда охириги бир неча кун мобайнида озик-овқат йўқлигини тушуна олмасди. У тўғридан – тўғри балиқ ва гуруч ейиши мумкинлигини сўради. «Сенинг отанг ҳозир қайтиб келади ва эҳтимол, балиқ олиб келади ва ўшанда бирга еймиз» – деди Адел, далда беришга ҳаракат қилиб. Аммо у Метунинг ейиш мумкин бўлган нарса топишига ишонмас эди ва секин куйлаб, секингина тебратиб, Антони қаттиқ бағрига босди.

Масиҳнинг қони қудратли

Ўн минут ҳам ўтмасдан, у Метунинг бақиришини эшитди. Олдинга Адел, у жинними, жиҳод жангчилари яқин атрофдалигини била туриб, бундай бақиришнинг нима кераги бор деб ўйлади. Кейин у Метуни ушлаб олганини ва Адел ва бутун оиласи қочиши учун у қичқираётганини тушунди. У яна бир неча кун олдин эшитган ва бундан у хайратда қолган сўзларни яна эшитди: «Қоч Адел, қоч!».

Мету яна бир бор қичқира олишидан олдин, Адел автомат ўқлари навбатини эшитди. У ўша заҳотиёқ сакраб турди, аммо

Анто халиям уни кучоклаётган эди ва у сесканиб кетди. У энди ўрнидан турганида, Кристина Метунинг кичкиригига томон югуриб кетаётганини кўрди. Адел кичкиришни хоҳлади, аммо кеч бўлган эди. Уларни оқ узун чакмонли одамлар қуршаб олган эди.

Анто ерда, Адел уни қолдириб кетган жойда ётар эди. У ўрнидан турганида, улардан бири қўлларини кенг ёзди ва калта қиличи билан Антонинг белига урди. Адел жони борича кичкирди ва йиқилиб ўз боласини ҳимоя қилиш учун танаси билан ёпди. Адел ўз боласининг қўрқув ва шокдан оқариб кетганини кўрди, аммо унинг Антони ҳимоя қилиш ҳаракати бефойда эди – бир мусулмон одам унинг узун сочидан ушлади ва уни жуда осонгина кўтарди.

Унинг бўйнига қон суркалган ханжарни тиркаб, мусулмонлар Аделни бамбук дарахтлари ёнига олиб бордилар. Улар Аделдан кийимларини йиртиб олишни бошлаганда, уларнинг максadini тушунди. У ҳали ҳам титраган ҳолда ўзининг Муқаддас Китобини кучоклаб турган эди, аммо улар худди унинг кийимларини улоқтиргандек, Муқаддас Китобни ҳам ерга улоқтирдилар. Адел кўзларини юмди. У жим бўлиб ўз оиласи учун ибодат қилди ва Худодан ўзини бундай шармандагарчиликдан қутқариши учун ёлворди.

Кейин эса у ўз онаси, қайнонаси ва ўзининг азиз Антосининг кичкиригини эшитди. Уларни ўз уйларида хайдаган ваҳший жаллодлар ўлдираётганини биларди. Бунга бошқа чидаб бўлмас эди. Хушини йўқотаётиб, унинг оиласига ҳужум қилганлар орқага қайтаётганини ва у томон келаётганини кўриб у тиззага чўкди. Уларнинг ханжарларидан қон оқарди. Антонинг қони.

«Эй, Худоим!» – деб кичкирди Адел. У энди қандай яшашини билмасди. Эркаклардан бири ўзининг тер босган салласини ечди ва Аделнинг бошига ўради. Унда: «Оллоҳу Акбар» – деган ёзув бор эди. Ўзининг охириги кучини тўплаб, Адел шундай кичкирди: «Исонинг қони қудратли!»

«У масиҳий! Чўчка! Сассиқ чўчка! Келинлар уни зўрлаймиз ва шу билан тугатамиз», – деб улардан бири мазах қилди.

Янада кўпроқ жаҳли чиққан мусулмонлар уни қуршаб олди ва у билан нима қилишни муҳокама қилдилар. Улар маҳаллий шевада гапирар эдилар ва Адел улар гапираётган ҳамма нарсани у тушунишини билмасдилар.

Кўз ёшларини яширишга ҳаракат қилиб, Адел жим бўлиб ибодат қиларди: «Раббим, илтимос қиламан, улар нима қилаётганини англай олишларига ёрдам бер. Бу шундай гуноҳки, илтимос улар тушунсинлар. Улар нима қилаётганларини билмайдилар. Одамлар бундай қилмасликлари керак». У ибодат қилишда давом этарди, оломон ичидан эса секин, мулоийм овоз шивирлади: «Адел бу сенмисан?». У кўзларини очди ва улар қўлга олган ўз кишлоғидаги бир одамни кўрди. Унинг исми Ханс эди.

Хансни ҳам тойлоқ қилишган ва қаттиқ дўппослашган. Аделнинг янада кўпроқ жаҳли чиқди ва Ханснинг кечгача тирик қолишига ишонмас эди. Адел ундан Мету ва Кристинани кўрган ёки кўрмаганлигини сўради. У бошини тебратди.

Эркаклардан бири Аделнинг кўйлагини ечиб, унинг кўлига боғлади. Унинг кийинишига рухсат бермадилар. У ўзининг бўлакларга бўлинган Муқаддас Китобига қаради.

Иккита асирни ўз ханжарлари билан итариб ва дўппосланган танасининг энг ожиз жойларига учи билан санчиб, тикка йўлакчадан тоғнинг тепасига қараб юришга мажбурладилар.

Йўлакча кичрайди, Адел пастга қаради, улар қанчалик тоққа баланд кўтарилганини кўрди ва пастга сакраш қанчалик осон бўлиши ҳақида ўйлади. У пастга сакраса ўлишини ва бу яхшироқ бўлишини биларди. «Худоим менга ёрдам бер! Сендан ёлвораман, менга ёрдам бер Худоим!», – деб ибодат қилишда давом этди у. Пастга сакраш хоҳишини аста-секинлик билан босиб, у ниҳоят тоғнинг чўққисига, мингдан ортиқ жиҳод жангчилари тўпланган жойга чиқди. Улар ҳар хил ёшда эдилар. Уларнинг айримлари ҳали жуда ёш ўспиринлар эди, аммо уларнинг ҳаммаси бир хил оқ узун чакмонда ва бошларига салла кийишган эдилар.

Аскарлардан бири Аделни Ханснинг орқасида туришга мажбурлади. Аскар ўрта ёшларда, елкаси кенг одам эди. У

милтиқни қўйди ва ҳанжарини аста-секинлик билан сопидан чиқарди. Адел атрофга қаради вафақатгина у ва Ханс бу дунёда оқ чакмонли масихийлар эканини тушунди. У имон билан, ҳатто буларнинг ҳаммаси ниҳоят барҳам топишига умид қилиб, кўзини юмди.

Бир сониядан кейин унинг юзидан ва танасидан иссиқ қон оқаётганини ҳис қилди. «Исонинг қони қудратли!» – деб қайта ва қайта қичқирди. У бошқа жаҳли чиққан эркакларнинг нимадир деб қичқираётгани ва биргаликда нимадир айтаётганини эшитди. У кўзини очишга журъат қила олмасди, ўйлардики, агар қарамаса, у холда кўзини у дунёда, жаннатда очиши мумкин. Унинг олдидаяраланган Ханснинг танаси ётарди.

Учта оддий сўз

Аделнинг ҳамма жойи қон эди, аммо бу қон ўзиники ёки Хансники эканлигини била олмас эди. Бутун танаси мусулмонларнинг сон-саноксиз дўппослашларидан оғриётган эди, аммо унинг танасида очиқ яранинг ўзи йўқ эди. Унинг овози заифлашган, лекин у ҳали ҳам: «Исонинг қони қудратли!» – деб такрорлар эди. Уни Худо химоя қилишини билар эди. У аллақачон кўп маротаба ўлиши керак эди. Унинг устидан кийимини ечиб олганларига ва урушни бошлаганига беш соатдан кўпроқ вақт ўтди. У аллақачон Антонинг, ўз онасининг, Метунинг онасининг ва Ханснинг ўлганини биларди. У шунингдек бошқаларнинг ҳам ўлганини ҳис қиларди. Аммо у ҳали тирик эди ва бунга сабаб бўлиши керак эди. Бу даҳшатларнинг орасида Адел ажойиб бир умид учқунини ҳис қилди.

Жиход жангчилари гуруҳи ўз қуролларини йиғиб олдилар. Улар Аделга кетиши кераклигини ва у уларнинг йўл кўрсатувчиси бўлишини айтишди. Уни олдинга итаришди ва Адел уларни эгри-бугри йўлакчадан тоғнинг бошқа томонига етаклаб кетди. Адел уларнинг қаёққа кетаётгани ҳақида ўйламади. У Ханснинг ваҳшиона ўлдирилиш овозини ва унинг мажруҳ қилинган танаси кўринишини унутишга ҳаракат қилиб, оддийгина ярим хушли ҳолатда олдинга кетарди холос. Улар танани бўлак-

бўлакларга бўлишдан ҳам қаноатланмасдан, яқин атрофдаги пальма дарахтининг япроқларини тана устига ташлаб, бензин куйиб ёқиб юбордилар.

Улар тоғнинг этагига борганларида, Адел йўл кўрсатувчи сифатида уларга бошқа керак эмас эди. Эркаклар уни ўз қишлоғи, Дахма томон итарар, доимий сочидан тортар, унинг устидан мазах қилар ва яланғоч танасига ханжар билар шаппиллатар эдилар. Ҳар сафар урушганида Адел қичкиришни давом этарди: «Масихнинг қони қудратли! Масихнинг қони қудратли!». Айрим пайтда улардан бири орқадан югуриб келар ва унинг боши устида ханжарини ўйнатар эди. У худди ташландиқ кўғирчоқ каби ерга йиқилар ва қўллари билан бошини ёпар эди. Назарида унинг бошига мингта игналар санчилгандек туюлар эди, аммо қўлларига қараганида эса у қон йўқлигидан ҳайратланар эди. Худо унинг ҳаётини мўъжизавий тарзда қутқараётганини тушунганида Адел жасоратга тўлди. Аммо нима учун? У нима учун бошқаларнинг ваҳшиона тарзда ўлдиргани-ю, ўзининг ҳали ҳам нафас олаётганини тушунолмас эди. Ҳатто уни асирга олган одамларнинг ўзлари ҳам ҳайратда эдилар. У улар ҳам қандай қилиб бу химоясиз бечора аёл шунча тўхтовсиз ҳужумларга бардош берди экан деб ўйлаётган бўлса керак, деган фикрни хаёлидан ўтказди. Аделнинг Масихнинг қони ҳақида қичкириши янада кўпроқ уларнинг ғазабини қўзғатарди.

Ниҳоят улардан бири Аделни тўхтатди, бир ҳовуч тамаки япроқларини ўт олдириб, унинг оғзига солди. Олов унинг юзига яқинлашаётганини кўрганида даҳшатдан унинг кўзлари катта бўлиб кетди. У қаршилик кўрсатишга ҳаракат қилди, аммо унинг кучли қўлларидан чиқиб кетолмади. Ниҳоят «имонсизни» жим бўлишга мажбур қилганидан бу киши ўзига ишонч билан ўз ўртоқларига қараб кулди. Аммо уни қўйиб юбориши биланок, Адел куяётган япроқларни туфлаб ташлади ва ишонч билан: «Масихнинг қони қудратли» – деб айтди.

Бу даҳшат давом этишига қарамасдан, учта оддий сўз борган сари ҳақиқатга айланиб борарди.

Қуёш ботди ва деярли тўлиқ бўлган ойнинг нури Дахма қишлоғи томон йўлни ёритиб турарди. Адел уйлардаги чирокни

ва унда ўйнаётган болаларнинг шарпаларини кўрди. У ўзининг қишлоғини кўз ўнгига олиб келди ва худди мана шу ўйнаётган болалардек кечқурунлари болаларнинг ўйнашини қайғу билан эслади.

Гуруҳ тўхтади ва Аделга кийимини кийишни буюрдилар. Иккита қуролланган ёш йигитлар – уларнинг ёши йигирмадан катта эмас эди – Аделни қоровуллаш учун қолишди, қолганлари эса йўлда давом этиб қишлоққа кетишди. Адел бу иккита ёш йигитдан унинг қизи билан нима юз бергани ҳақида сўради.

«Ҳа, биз уни ўлдирдик» – деб масхара қилган ҳолда улардан бири жавоб берди. Адел уларнинг ёлгон гапираётганини сизди, аммо улар Аделга ғазаб билан қараётган эдилар. Унинг ичида ҳам ғазаб пайдо бўлаётганини ҳис қилди ва бу ҳисдан озод қилишни сўраб, Худога ибодат қилди.

Бир қанча вақт ўтиб Аделни қишлоққа олиб келдилар ва у ерда яна унинг устидан масхара ва мазах қилдилар. Аскарлар жуда бағри тош эди, аммо Адел кучли эди. Агар унинг ўлиш вақти келган бўлса, ҳатто жиход аскарлари қўлидан бўлса ҳамки, у бунга тайёр эди. Яна бир бор Адел ўзининг ягона гаровдаги аёл эканини тушунди. У ҳатто қанча одам ўлдирилгани ҳақида ўйлашга журъат ҳам этолмади. Ўша дақиқаларда ўлик бўлишми ёки бу ваҳший жаллодларнинг қўлида асир бўлишми – қайси бири ёмонроқ эканини ҳам билмас эди. Азоблашларга қарамасдан, ҳар сафар аскарлар ўзларининг ғазабини унинг нозик танасига тўкиб-сочганида, у баланд овоз билан: «Масихнинг қони қудратли» – деб такрорлар эди.

Жиходчиларнинг бошқарма пунктида Аделни яна ечинтиришди. Учта аёл уни тўрдаги хонага олиб боришдилар ва занглаган темир тоғорада совуқ сув билан уни ювишни бошладилар. Адел ўзи ювиниш учун имкон беришларини илтимос қилди, аммо улар рад қилдилар. У яна бир маротаба сўрагандан кейин эса, аёллар уни катта тахта қошиқлар билан калтакладилар. Кейин унга эски футболка ва йиртилган шўртик беришди. Унинг шахсий кийимларини ёқиб юборишини айтишди аёллар, чунки улар «ифлос чўчкага» тегишли эди.

Масихийлар қаерда яширинишган?

Ўн битта одам Аделни сўроқ қилишга буйруқ олишди, яна ўттизта ёки қирқтаси атрофда ўраб туришди. Адел уларнинг кўпчилигини таниди, улар 9 сентябрда қўлларида шиорлар кўтариб ва «Доди оролига тинчлик» – деб қичқириб, уларнинг қишлоғига келишган эдилар. Сўроқ қилишни бошқарган одам эса, худди ўша қуни ишонч билан минбардан туриб гапирган кишининг ўзи эди. Аделнинг ўша «тинчлик» ҳақида шартнома тузишга келган одамлар, яна келиб қишлоққа ҳужум қилганидан, унинг дўстлари ва оила аъзоларини, жумладан ўзининг жажжи Антосини ўлдирганидан ғазаби қайнаганини хис қилди. Энди эса хонанинг ўртасидаги тахта стулчада ўтириб, у уларнинг тинчилиги аслида қандай экани ҳақида ўйлади.

«Бошқа масихийлар қаерда яширинишган?» – дея хотиржамлик билан сўради ўша баланд озғин эркак.

«Мен сизга айта олмайман. Мен сизга жавоб бермайман, мени ўлдилинг».

Уларнинг кўпчилиги қаерда яшириниши мумкинлигини Адел биларди – у шунингдек, агар бу ҳақида айтса, улар билан нима юз беришини ҳам биларди.

«Биз уларга қўл теккизмаймиз. Фақатгина уларнинг қаерда эканлигини билмоқчимиз холос. Наҳот сен уйга кетишни хоҳламасанг?» Адел уларнинг саволларига жавоб беришдан бош тортиб, жим ўтирди. Сўроқ яна ярим соат давом этди ва тарсаки тушириш билан якунланди. Унинг олдига овқат солинган тарелка қўйдилар, у ейишдан бош тортди. Аммо иккита эркак унинг оғзини очиб унинг оғзига овқат солишни бошлади. Адел уч кундан буён ҳеч нарса емаганига қарамасдан, ҳаммасини туфлаб ташлади.

Аделнинг ейишни ва гапиришни инкор этгани ҳақида тез орада бутун Дахма билиб олди. Кўп одамлар бошқарма пункт олдида тўпландилар ва «Уни бизга беринг! Биз уни бўлак-бўлак қиламиз ва ерга кўмамиз!» – деб бақаришар эди.

Уларнинг ёвуз овозларини эшитганида, Аделни ғазаб ва кўрқув қуршаб олди. Ниҳоят хонага Сабум Сабар исмли бир қари эркак кириб келди. У бошқаларга ўхшаб жуда ҳам ваҳший

эмас эди. Адел ўтирган стулнинг ёнидаги стулга ўтириб, у бошқа масихийлар қаерда яширинганини айтиши мумкинлиги ҳақида сўради.

«Йўқ, мен айта олмайман», – дея жавоб берди у. У кўрқди ва йиғлаб юборди. Сабар ўрнидан турди ва бошлиққа: «Бу аёл яхшиси мен билан бирга борсин. Агар у бу ерда қолса, уни ўлдиришади» – деди.

Аделни Сабарнинг уйига олиб боришаётганларида, бир гуруҳ эркаклар қичқиришда давом этишди ва Аделни ўлдириш билан кўркитишди. Улар Аделни ўлдириш учун қулай фурсатни кутишга ваъда бердилар. Аммо Сабар унга: «Сен бу ерда хавфсизликдасан. Ўзингни эркин хис қилиб, хонада ухлашинг мумкин» – деб айтди.

Кам нарсалари бўлган хонага кириши биланоқ, Адел ўзининг орқасидан эшикни тезда ёпди. Кейин у қароватга – ўтдан бўлган бўйрага ўтирди ва ўзининг жажжи Антоси ҳақида ўйлаб, кўзидаги ёшга эрк берди.

У сени бундан қутқариши мумкин деб ўйлайсанми?

Кейинги куни қишлоққа ҳарбий кийимдаги аскарлар киришди. Уларни ўша заҳотиёқ Сабарнинг уйига олиб келишди, улар Аделни кўришни хоҳлаган эдилар. Улар ҳам ундан бошқалар сўраган нарсани сўрадилар: «Бошқа масихийлар қаерда яширинган?» Ва яна Адел жавоб беришдан бош тортди. Унга хонага қайтишга рухсат беришди, аммо у юпқа девор орқали эркакларнинг суҳбатини эшитди.

Аскарларнинг мақсади битта – бошқа масихийларни топиш эди. Ва улар қарор қилишдики, Адел улар билан йўл кўрсатувчи бўлиб бориши керак. Адел даҳшатга тушган эди. Ичида у улар билан боришдан кўра, ўлгани яхшироқ деб қарор қилган эди.

Кечга яқин қишлоқдаги учта аёл Аделга овқат олиб келишди. Аммо у яна ейишдан бош тортди. Аёллар ўзаро гаплаша бошладилар ва Адел уларни олдиндан танишини

билди. Улар бошқа қишлоқдан эдилар ва қачонлардир масихий бўлишган, аммо кейин мусулмонларга турмушга чиқишган ва исломни қабул қилишган. Аёллардан бири, Уми Аделни ғазабланган ҳолда айблай бошлади: «Сен Исломни қабул қилишдан бош тортдинг, энди эса ҳосилини йиғаяпсан. Сен Масихга ишонишни хоҳлайсан, У сени бундан қутқара олади деб ўйлайсанми?»

«Жим бўл, Уми! Бундай гапиришни тўхтат!» – дея буюрди бошқа аёл. «Сен нима ўйлайсан? Сен Муҳаммад бизни қутқара олади деб ўйлайсанми?»

Адел аёлнинг кўзида назокатлиликини кўрди ва у кетишидан олдин уни қучоқлади. Аёл йиғлашни бошлади ва унинг қулоғига шивирлаб: «Эҳтимол қачондир мен ҳам Масихга қайтарман» – деди.

Адел аёлнинг қарор қилганлиги ҳақида айтдимиз ёки буни қилиш мумкинлиги ҳақида сўрадимиз, билолмади. Адел унинг қайғули юзига қаради ва секин жавоб берди: «Агар сен ҳақиқатдан Худовандга қайтишни хоҳласанг, У сенга йўл кўрсатади» – деди.

Кеч кирди ва аскарлар қайтиб келишди. Оролдаги барча масихийларни ўраб олиш кераклигига қарор қилинган ва Адел бунда уларни топишга ёрдам бериши керак. Уларни топиши биланок, ҳаммасини, то охиргисигача ёқиб юборишади. Ҳеч кимни тирик қолдирмаслик керак. Адел уларнинг бу ёвуз режасини ўзгартириш учун ҳеч нарса қила олмаслигини биларди, у хонага қамаб қўйилган эди ва Худодан унга қуч беришини сўрарди. Агар улар Аделни йўл кўрсатувчи бўлишга мажбурласалар, у билардики, ёрдам беришдан бош тортиш бу содиқларча ўлимни англатар эди.

Сабарнинг уйи олдидаги одамлар қичқиришни бошладилар. Адел одамларнинг нима учун бунчалик хавотирланаётганини ёриқдан кўриш учун, ташқи деворгача эмаклар борди. Аскарлар яна бир масихий оилани ушлаб олишган. Эрини ўлдиришган, хотини ва учта боласини Даҳмага олиб кетишяпти. Уларнинг гапиришларидан Адел бу аёлнинг исми Роза эканини билиб олди. Адел ўзининг қаровати олдига қайтди.

У бу оилани яхши биларди. Уларнинг болалардан бири Анто билан бир хил ёшда ва деярли ҳар куни уларнинг уйида ўйнар эди.

Ярим тунга яқин Сабар унинг хонасига келди. «Адел, биз нима қилишимиз керак? Аскарлар сенинг улар билан боришингни талаб қилаяптилар».

Адел унинг *биз* деб айтишидан ҳайрон бўлган эди, Сабар унинг азобларини тушунгандек эди. Унинг меҳрибончилиги нафратлар денгиздаги бир далда оролчасидек туюлди. Аммо унда бошқа иложи йўқлигини Адел биларди. «Уларга айт, мени турган жойимда отиб ташлашлари мумкин, мен улар билан бормайман».

«Нима учун сен улардан шунчалик кўрқасан?» – деб сўради Сабар. «Чунки мен уларнинг режасини биладман. Мен уларнинг суҳбатини эшитдим ва уларга одамларни ўлдиришда ёрдам бермоқчи эмасман» – деб жавоб берди у.

Сабар хонадан чиқиб кетди. Яна бир уйқусиз тун. Адел ҳали ҳам овқатдан бош тортган эди. Тонг отишидан олдин яна бошқа бир оилани ўлдиришганлиги... кўп аёллар ва болаларни асир олишгани... ёш бир қизни топишгани ҳақида хабар келди. Агар Кристинани ушлаб олишган бўлса, Адел у ҳақида нимадир эшитишни хоҳлар эди. Агар Кристинани ўлдиришган бўлса, эҳтимол бу яхшироқ ҳам бўлиши мумкин, деб ўйлади. Бу жуда даҳшатли фикр эди, аммо у бу қабиҳ аскарлар унинг гўзал, бокира қизи билан нимадир қилишидан кўрқар эди.

Кристина

Эрталаб тонгги соат тўртда Адел Худовандга мурожат қилди: «Нима учун Сен менинг ўлишимга йўл қўймаяпсан?» У ўзига азоб бераётган «Нима учун?» деган саволни ҳар сафар такрорлаганида, кўз ёшлариюзига дарё бўлиб қуйилар эди.

Кўчадаги шавфқатсиз тахдидлар давом этарди. Эркаклардан бири унинг хонасидаги девор орқали унга ҳанжар тиқиб олишига озгина қолди. Олдин Аделнинг ёнига келган иккита аёл яна келди ва ундан нимадир ейиши ҳақида сўради. Аммо у рад қилди. У

ўзининг хонасида қолди. Тонг отишидан олдин озгина мизғиб олар, аммо кўп вақтини девор ёнида ўтириб, йиғлаб ўтказарди. У Мету ва ўз қариндошлари учун ибодат қилишда давом этарди, аммо айниқса Кристина учун ибодат қиларди.

Кейин у янгилик эшитди. «Адел! Адел!» – деб уни чақирди, хонага бостириб кирган Сабар. «Қандайдир одамлар келишди. Улар сенинг қизинг, Кристинани ушлаб олишгани ҳақида айтишаяптилар».

Бу хавфли, жуда хатарли эди, аммо Адел билиши керак эди. Эҳтимол Кристина тирикдир? Ёки бу уни Сабарнинг уйидан чиқариб олиш йўлидаги ёлғон найрангми? Бунинг шундай эканлигини билишнинг фақат биргина йўли мавжуд эди.

Улар қайикда Салуби қишлоғи томон сузиб кетдилар: жиҳоднинг олти аскари, Адел, Сабар (Аделнинг илтимоси билан улар билан боришга рози бўлди) ва Макси исмли ёш асира қиз. Максининг ёши бор йўғи еттида, у ҳам Анто билан ўртоқ эди. Адел қизалоқни маҳкам қучоқлади. У Максига қараб, унинг чалкашган сочларини тўғирлаб йиғлар эди. Бу қиз таниш ва оиласининг дўсти эди.

Адел Максининг ёнида ўтирарди. Слубигача бўлган бутун бир қисқа сафар пайтида унимаҳкам қучоқлаб олганди ва эркаларди. Макси унга шунчалик Антони ҳақида эслатар эди. Аммо тинчлик онлари шунчалик тез ўтиб кетди ва Адел яна қирғоқда кутиб турган аскарларни кўрди. Улар сакраб Аделни қайикдан тортиб олдилар ва у яна қанчалик ўзи билан бағритошларча муносабатда бўлишгани ҳақида эслади.

Макси аскарлар Адел билан қаттиқ муносабатда бўлаётганини кўриб хаддан зиёд кўрқиб кетди. У қаттиқ қичқирди ва танаси талвасадан титрар эди. Унинг қичқирғини эшитиб, Адел яна: «Масихнинг қони қудратли!» – дея эълон қилди. Энди у Салубига қилган сафари Кристина билан ҳеч қандай боғлиқ эмаслигидан кўрқар эди. У умидини йўқотарди, ўзини эса дўппослашда давом этишдилар. Сабар эркаларга дўппослашни тўхтатишга ёлвориб, қичқира бошлади. Сабар Аделни уларнинг кўлидан чиқариб олишга муяссар бўлди ва Аделни бошқа асирларни ҳам сақланаётган қирғоқдаги катта уйга олиб борди.

Кейин Сабар унга кетиши кераклиги ҳақида айтди. «Мен сен учун бошқа ҳеч нарса қила олмайман, кечир мени. Агар мен ҳозир яна аралашсам, улар мени ҳам ўлдирадилар».

Кўчада эркакларнинг ваҳимали бақир-чақири давом этаётган бир пайтда, бу уйда ваҳимадан титраётган бошқа аёллар ҳам бор эди. Адел йиғлаган ҳолда юзини қўллари билан ёпди ва бирданига эшитиб қолди. Кимдир унинг ёнига югуриб келаяпти. Қаради ва Адел уни кўрди. Бу Кристина эди!

Кристина онасининг кучоғига отилди ва йиғлаб юборди. «Она, онажон!» Улар бир-бирини маҳкам кучоқладилар ва Кристина унга нимадир айтишга ҳаракат қилди. «Онажон, мен жуда афсусдаман, улар бувимни ўлдиришди. Мен бувимнинг танасини кўрдим, онажон. Мен Антони кўрдим, уни ҳам ўлдиришган! Эҳ, онажон!»

«Мен биламан, Кристина... Уларни ўлдиришганини биламан». Хотира жуда ҳам янги эди ва Адел ўзини ушлай олмасдан хўнграб йиғлашни бошлади. Кристина нима айтишни билмасди, у фақатгина онасини яна ва яна ўпарди холос.

Жавоб излаб

Асирликнинг олтинчи куни кечқурун Адел ва бошқа олтимишта асирларни бирга йиғдилар. Уларга кейинги куни эрталаб исломни қабул қилишлари кераклиги ҳақида айтишди.

«Мен ҳеч қачон мусулмон бўлмайман» – деб жавоб берди Адел.

«Жуда яхши. Кераги ҳам йўқ. Аммо мусулмончиликни қабул қилмасанг, сизлардан кимдир инкор қилса, биз ҳаммангизни ўлдирамиз», – деб айтди бошлиқ. «Ва уларнинг қони сенинг бўйнингда бўлади».

Асир тушган масиҳийлар намойишга йиғилдилар. Хужум қилинганидан бошлаб биринчи марта уларга бирга йиғилишга рухсат бердилар. Улар бир-бирларини кучоқлаб йиғладилар. Масиҳийлар нима қилиш кераклигини ҳал қилиш зарурлигини билардилар. Улар исломни қабул қилишга рози бўладиларми ёки масиҳий азоб чекиб ўлганларнинг қаторини тўлдирадиларми.

«Биз уларнинг сўзларини қайтаришимиз, уларнинг ибодатини айтишимиз мумкин. Худо бизнинг дилимизни билади. У бизни ҳукм қилмайди», – деди ниҳоят бир эркак.

«Қандай қилиб? Биз шунча қаршилик кўрсатдик. Буларнинг ҳаммаси бекоргамиди?»

«Бизнинг болаларимиз-чи? Болаларимизни кўз олдимизда ўлдиришларини хоҳлаймизми?»

«Наҳотки, Худо биз ҳаммамизнинг бу мусулмон қишлоғида ўлиб кетишимизни хоҳлайди?»

Бахслар давом этди. Адел уларнинг даҳшатли ҳолати ҳақида ўйларди ва деярли уларни эшитишдан тўхтади. Унинг ўзи осонгина чин дилдан исломни қабул қилишдан воз кечган бўларди. Унинг имони уни охиригача қўллаб-қувватлашини биларди. Аммо унинг ҳатти-ҳаракатига бошқа одамларнинг, жумладан унинг боласи Кристинанинг ҳам ҳаёти боғлиқ бўлиши адолатданмикан. Бу бўлиниш Аделни азоблади ва у Худонинг жавобини сўради. Аммо жавоб йўқ эди.

Кейинги куни эрталаб масиҳийларни ҳовлига йиғдилар. «Сизлар қарор қилдингизларми? Исломни қабул қиласизларми ёки ўласизларми?» – деб сўради жиҳодчи аскар.

Ҳеч ким биринчи бўлиб жавоб бериш учун ўзида куч топа олмади. Ҳатто кичкина болалар ҳам қўрқувдан ва ички курашдан жим бўлиб, ўз имонига содиқ қолишга ҳаракат қилиб, гапиришни хоҳламадилар. Уларнинг қайсарларча жимжитлиги янада бошлиқнинг ғазабини кўзгатди. У чайналганча, бирданига ўзининг тилида буйруқ берди. Аскарлар ўнталаб қошиқлар билан келдилар ва тупроқни сув билан аралаштира бошладилар ва масиҳийларни лойни ейишга мажбурладилар. Адел ҳамма нарсани туфлаб ташлаганида, бошлиқ келиб унинг юзига тарсаки туширди.

«Қани е-чи! Ҳозирок олиб егин!» – деб бақирди у Аделга.

Адел ейишдан бош тортди.

Кейин эса шланг олиб келишдилар ва ҳар бир асирнинг устига сув қуйиб «исломий сувга чўмдириш» қилишдилар ва шундан сўнг мусулмонлар Қуръон сураларини қироат қила бошладилар. Улар тугатганларида, худди мастга ўхшаб рақсга тушишни ва

масихийларни исломга ўтганлиги тўғрисидаги сохта ғалабани нишонлаб, осмонга ўқ уза бошладилар. Масихийларнинг ҳаммаси бир бўлиб, жим турдилар ва саросимада бўлган ҳолда, аскарларнинг ҳеч нарсага арзимас байрамни нишонлашини кузатиб турдилар.

Аммо бу гуруҳ томон аскарлар ёқилғи солинадиган идишларда бензин олиб келаётганини кўрганларида уларнинг юраги чиқиб кетди. Жуда жиддий кўринишли, яхши кийинган зобит олдинда қадам ташлаб келарди. Адел уни таниди – у Ява оролининг етакчиси эди. Ҳеч қандай виждон азобисиз, у хотиржам равишда зобитларга ҳамма масихийларни битта уйга қамашни ва уйга бензин қуйишни буюрди.

Масихийларни яқиндаги ҳовлилардан биттаси томон итардилар ва улар эса кичкина болаларнинг атрофига тўпланиб, ваҳимадан қичқира бошладилар. Улар Масих учун ўлишдан кўркмас эдилар. Буни уларнинг ҳар бири асирлик пайтида бир неча бор исботладилар. Аммо уларни тириклайин ёқиши ва кичкина болаларининг оловда қандай қилиб ўлишини кўриш ҳақидаги ўй-хаёлга чидаб бўлмас эди. Уларнинг ҳаммаси Худога мурожат қилиб, ўзларининг болаларини бундай даҳшатли ўлимдан қутқаришини сўраб, худди бирдек тиззага чўкдилар.

Улар ҳали ибодат қилаётганларида, аскарлар орасида масихийларни ёқиш керак ёки керак эмаслиги тўғрисида баҳс бошланди. Улардан бири уларнинг исломга ўтгани ва жиҳод учун улар фойдали бўлиши мумкинлигини исботлай бошлади. Қолган ҳаммаси рози бўлди. Агар асир тушганлар жиҳод қилишда иштирок этсалар, бу уларнинг Оллоҳга берган ваъдасини тасдиқлаган бўлади ва уларга раҳм кўрсатилади.

Қўзғолоннинг баҳоси

Кўчада баҳс кетаётган бир пайтда, Адел ва бошқалар ҳали ҳайратдан қотиб қолган ҳолатга тушдилар. Улар бундай жавобга умид қилмаган эдилар. Аммо қарор қилишга тўғри келди. Агар катта ёшдаги асирлар, кейинги жиҳод қилиш пайтида аскарлар билан бирга борсалар, ҳамма қутқарилади. Акс ҳолда уйчага

бензин қуядилар ва ҳамма масиҳийларни ёқиб юборишади. Қўркувдан титраётган асирлар, тиззада турган ҳолда бир-бирларига қарадилар ва ким биринчи бўлиб гапиришни бошлаши ҳақида ўйладилар. Уйчага бошлиқ бостириб кирди ва яхши хабарни эълон қилди: «Агар сизлар қўлингизда қилич ушлашга қодир бўлиб, балоғат ёшига етган бўлсангиз, жиҳод қилишга қўшилинглар. Бу қувонч келтирадиган иш!».

Адел аскарларнинг таҳқирлашини эшитганида қони қайнаб кетди. Ўзида мардликни ҳис қилиб, у ўрнидан турди. Бошлиқ уни биринчи кўнгилли деб ўйлаб кулди, аммо у бошқа асирларга мурожат қилди. «Улар билан бирга борманглар. Агар улар бизни ўлдирмоқчи бўлсалар, яхшиси шу ерда ўлдираколсинлар. Ҳеч бўлмаганда биз ҳаммамиз бир ерда бўламиз».

Унинг очикдан-очик бўйсунмаслигидан жаҳли чиққан бошлиқ, унинг қўлидан ушлади ва «Сен нима дединг?».

Адел яна қайтарди: «Биз жиҳод қилишда қатнашмаймиз, энди эса илтимос, йўқолинглар». Бошлиқ Аделнинг тик кўзига қараб, унинг қўлини қаттиқ сикди. У нимадир айтиши керак эмас эди, ҳаммаси кўзидаги ғазабдан кўриниб турарди.

Адел ҳам ўзининг очикдан-очик бўйсунмаганлиги, унга қимматга тушишини яхши биларди. Бошлиқ тезда орқасига қайрилиб, хонадан чиқиб кетганида, бошқа асирлар унинг мардлигидан қойил қолиб, бу уларнинг тақдирига қандай таъсир кўрсатиши ҳақида ўйладилар.

Аскарлар ҳам кетишди ва асирларни уйчадан олиб чиқишди.

Икки ҳафта ўтди ва доимий равишда Аделга таҳдид қилардилар. Мусулмонлар Аделнинг бошқа асирларга таъсир кўрсатишини билар эдилар ва уни йўқ қилиш керак деб ҳисоблардилар. Энди озгинадан овқат ейишни бошлагани учун унга куч кела бошлади, чунки Кристина бундай қилиши учун туриб олган эди.

Ҳарбий бошлиқлар асирлар билан нима қилиш кераклигини муҳокама қилиш учун бу кичкина қишлоққа деярли ҳар куни келишар эди. Улар масиҳийларнинг исломга ўтганига шубҳа билан қарашар ва ўз қишлоғини янада кўпроқ ҳаром қилмаслик учун, худди олдин режалаштирилганидек, уйча ичида ёқиб юбориш кераклигини исботлар эдилар. Ҳамма асирларнинг

исломга ўтганини тасдиқлаш мақсадида, улар ҳамма аёллар суннат қилиниши керак дея қарор қилдилар.

Айрим аёллар ваҳимага тушдилар ва асабийлашганларидан йиғлай бошладилар. Уларнинг қаршилик кўрсатиши, бошлиқнинг шубҳаларини тасдиқлади ва у яна уларни ўлдириш зарур эканлигида туриб олди. Бошқа аскарлар агар масихийларнинг ҳаётини сақлаб қолинса, улар ҳали керак бўлиши мумкинлиги ҳақида ўйладилар. Шунинг учун мусулмонлар уларни тирик қолдиришга қарор қилдилар. Аммо улар ҳамма ўсмир қизларни ва жумладан Кристинани ҳам олиб кетишди ва уларни қўпол равишда суннат қилдилар. Оғриқ жуда азобли эди ва Кристина тўхтамасдан йиғларди. Аделнинг ичида газаби қайнар эди ва у ўзига яхши таниш бўлган, ичида қайнаётган жаҳлини тийишга ҳаракат қиларди. У ўзининг шахсий қийинчиликларига зўрға чидар эди, аммо ўз кизининг азобларини кузатиш бундан ҳам оғирроқ эди. Адел Сабардан ташқари ҳамма мусулмонларни ёмон кўрарди. У нафрат – бу одамнинг ичидаги рақ эканлигини ва уни фақатгина кечирим орқали ўзгартириш мумкинлигини яхши биларди. Аммо кечирим бериш имконсиздек туюлар эди. У қилиши мумкин бўлган нарса – бу ибодат эди.

Олти ҳафта ўтди ва улар бошқа қатл қилиш ҳақида таҳдид эшитмадилар. У мусулмон эркакларнинг ўзига қандай қараётганини кўрарди. Улар аллақачон унинг номусига тегишга ҳаракат қилишган эди. Улар ўзларининг хирси кундан-кунга кучаётганини ҳис қилардилар ва Адел улардан яна қанча муддат ҳимояланиши мумкинлиги ҳақида ўйлади. Ҳатто бошлиқ ҳам у билан ўйнашишга ҳаракат қилди. У Метуни ва унинг далда сўзларини соғинаётган эди. У тирикмикан дея фикр қилди.

Мету

Бир куни эрталаб Салубига қайикда бир гуруҳ ҳукумат раҳбарлари сузиб келишди. Улар қишлоқда масихий асирлар борлиги тўғрисидаги ариза бўйича тергов ўтказаетган эдилар. Мусулмон аскарлар буни батамом инкор қилдилар. Аммо,

кайиқнинг эгаси, Нахор масихий эди ва у Адел исмли аёлни асирда ушлаётганлари ҳақида эшитган эди. Йўловчиларни кирғоққа туширганидан кейин, у ўша заҳотиёқ Аделни излашга тушди.

Кимдир қандайдир йўл билан унга Аделни кўрсатганидан кейин, «Сен Аделмисан?» – деб секин сўради Нахор.

«Сен кимсан?» – деб шубҳаланиб сўради Адел.

Адел эндигина оғиз очган ҳам эдики, Нахор уни қаттиқ кучоқлади ва йиглаб юборди. «Мен сен ҳақингда ва сенинг бу ердаги ҳолатинг ҳақида ҳаммасини эшитдим» – деб айтди у.

«Нима? Сен мени қаёқдан танийсан?»

«Мету менга айтди».

Адел ўзининг қулоқларига ишонмас эди. Мету тирик эди! Охирги олти ҳафта ичида биринчи марта у хурсандчиликни хис қилди ва қулди.

Қулоғига чалинмаганига ишонч ҳосил қилиш учун «Мету тирикми?» – деб сўради у.

«Албатта тирик. Унга хат ёзишни хоҳлайсанми?» – деб сўради Нахор.

Метуга хат ёзиш ҳақидаги фикр унинг ҳаёлига келган эди. У хат ёзишни қанчалик хоҳлар эди! Аммо у бундан ҳам муҳимроқ иш борлигини билар эди. «Ҳа, мен Метуга хат ёзишни хоҳлардим, аммо олдинга мен битта иш қилишим керак. Тезроқ менга қоғоз ва ручка бер».

Адел ўтирди ва тезда барча асирларнинг исмларини ёза бошлади. Бошлиқ яқинлашаётганини кўрганида, у хали ҳам ёзаётган эди.

«Тезроқ Нахор, буни ўзинг билан олиб ол. Ва илтимос, эҳтиёт бўл!». Адел тезда Нахорни қучоқлади ва Метуга хат ёза олмаганидан афсусланиб, югуриб кетди. Адел ҳамма нарсани... қанчалик соғинаётгани... уларнинг Кристинаси қанчалик жасур эканлигини... унга айтишни қанчалар хоҳларди. Аммо вақт йўқ эди ва у бошқа асирлар ҳақида хабар бериши керак эди. Шубҳасиз, уларнинг оилалари ҳам хавотир олаётган эди. Ўзининг Нахор билан гаплашганини ҳеч ким кўрмаганига умид қиларди.

Бошлиқ Аделнинг нафақат қайиқ эгаси билан гаплашганини, балки унга хат берганини билганида, «Сен нима ёздинг?» – деб газабланди.

«Йўқ, мен хат ёзмадим» – деб жавоб берди Адел.

«Сен нима ёздинг?». У Аделнинг бўйнига пичоқ тиради ва жаҳли чиқиб, шошмасдан гапирди.

Адел унга хотиржамлик билан: «Мен фақатгина сиз асирда ушлаб турган одамларнинг исмларини ёзиб бердим» – деб жавоб қилди.

«Сен нима қилдинг?» – деб газабдан қайнади бошлиқ. Адел у бўйнига пичоқни тикади деб ўйлади, аммо у биринчи марта кўркувни ҳис қилмади. У ўзи керак деб ўйлаган нарсани қилди ва Метунинг тирик эканини билиб олди. Бугун яхши кун.

Шундай яхши кунни ҳатто бошлиқ ҳам барбод қила олмади.

«Мен ҳозиргина ҳукумат аъзоларини ишонтирдим. Бу ерда ҳеч ким ўз хоҳишига қарши ушлаб турилаётгани йўқ. Мен шартнома имзоладим. Энди эса сен уларга асирларнинг рўйхатини бераяпсан! Сен чўчқасан! Сен ҳали бунинг эвазига тўлов тўлайсан!».

Бошлиқ ўз сўзига содиқ эди. Аделни қаттиқ дўппосладилар ва кўп кун кетма-кет калтакладилар.

Икки ойдан камроқ вақт ўтиб, Салуби қишлоғини яна текширдилар. Адел томонидан тузилган рўйхатни ҳукумат вакиллари ва асирларнинг оила аъзоларига, жумладан Метуга ҳам етказдилар. Адел ҳукумат вакиллари билан бирга уни ва Кристи-нани олиб кетиш учун Мету ҳам келаётгани ҳақидаги миш-мишларни эшитди.

Адел хурсанд эди. У ва унинг қизи ҳатто тасаввур қилиш қийин бўлган даҳшатни бошдан кечирдилар, энди эса улар уйига кетадилар. Унинг кайфияти кўтарилди, у ҳатто кулаётганини сезди. Аммо Кристина бунга ишонмас эди. «Биз ҳақиқатдан уйга кетамизми?» – деб ишонар-ишонмас сўради. «Биз дадам билан бирга кетамизми? Агар улар бизга кетишга рухсат бермаса нима бўлади?»

Адел Кристинанинг овозидаги хавотирни эшитди ва унинг саволлари ўринли эканини биларди. У ўзининг жасур қизало-

гини кучоклади ва уларни қандай сабаб билан озод қилмасликлари мумкинлиги ҳақида ўйлаб қолди. Кейинги куни бу ҳақида билиб олди.

Мен сизлар билан бирга бора олмайман

Адел ва Кристинани барча йиғилган асирлар олдида туришга мажбурладилар. Бошлиқ масиҳийларга мурожат қилиб, шундай деди: «Тез орада биз Кристина ва Аделни Дахма оролига унинг масиҳий эри олдига олиб борамиз». Метунинг келиши ҳақидаги хабарни ҳамма асирлар аллақачон эшитган эди. Улар Аделни билар эдилар. Агар унга кетишга рухсат берсалар, у бошқа асирларни озод қилмагунича тинчланмас эди. Адел уларнинг қутқарилиш ипи эди.

Кейин бошлиқ уларга таниш бўлган таҳдид солувчи овози билан: «Адел ва Кристинадан сўраяптилар, улар сизлар билан қолишни хоҳлайдими ёки Мету билан кетишни хоҳлайдими. Агар улардан биттаси Мету билан кетишни хоҳласа, биз сизларнинг барчангизни ўлдирамиз». Бошлиқ четга қочди ва беш ёшдан катта бўлмаган, ёш қизалоқнинг олдида чўккалаб ўтирди. Қинидан пичокни чиқариб, уни қўрқувдан титраётган қизалоқнинг томоғига тиради ва ғазаб билан қўшиб қўйди: «Ҳатто сени ҳам».

Масиҳийлар Аделга тикилиб турардилар. «У қандай қилиб, бундай қарорга келишга журъат этди?» – деб ўйладилар. Улар шунингдек, Аделнинг ўрнида бўлса қандай йўл тутиши ҳақида ҳам ўйладилар. Улар Мету билан кетишни хоҳласа, ҳеч ким уни ёки Кристинани айбламаслигини Адел яхши биларди. Аммо у нимадир айта олишидан олдин, бошлиқ: «Кетдик» – деди.

Бу дақиқада Адел ҳали Мету уларни кутаётганини билмас эди. Ҳаммаси жуда тез юз берди. Ҳақиқатдан бошлиқ уларнинг ҳаммасини ўлдирадими ёки бу бир алдов эдими, буни ўйлаб кўриш ва ибодат қилиш учун Аделга вақт керак эди. У қандай қилиб Метудан юз ўгириши мумкин? Аммо у қандай қилиб бошқа асирларнинг ўлимига олиб келувчи танловни қилиши мумкин эди?

У ўйлаб улгурмасданок, уларни зобитлар орасида Мету ўтирган хонага олиб кирдилар. Улар хонага кирганида, бошлик Аделнинг қулоғига шивирлади. «Эсингдан чиқмасин, агар сизлардан кимдир улар билан кетса, мен барча асирларни ўлдираман. Ва нафақат уларни, балки Метуни ҳам ўлдираман. Қасам ичаман, уни ҳам ўлдираман». Унинг совуқ сўзларидан Адел кўрқиб қолди ва у худди шундай қилишини тушунди.

Адел Метунинг кўзларидан, у қандай азоб чекаётганини кўрди. У ўз хотини ва қизи билан бирга бўлишни қанчалар хоҳларди! Охирги уч ой, унга бутун бир абадийликка ўхшаб кўринган бўлса ажабмас, аммо энди унда умид пайдо бўлди. Мету хонадан уларсиз кетмасликка қатъий қарор қилган эди. Адел қилиши мумкин бўлган нарса бу Худо унга куч бериши учун ибодат қилиш эди холос.

Зобит ўзини жаноб Саид деб таништирди ва иккиланмасдан сўради: «Адел, сен Мету билан кетишни хоҳлайсанми ёки қолишни?» Адел савол худди шундай сўзма-сўз бўлишни биларди. Ва унга қандай жавоб беришни ҳам айтишган эди. У айтишга ҳаракат қиларди, аммо лаблари фақатгина сўзсиз кимиради эди. «Адел сен Мету билан кетишни хоҳлайсанми ёки қолишни?»

Адел, ўзининг нима учун шунчалик узоқ жавоб бермаётганидан ҳайрон бўлган Метуга қаради. «Мету...». «Мен сен билан бора олмайман» – деб, нафаси сиқилиб айтганида, унинг юзига ёш тўлиб окди.

Мету стулдан сакраб туриб, Аделнинг ёнига югуриб боришга ва ундан нима учун деб сўрашга тайёр эди, аммо Саид сўрашга имкон бермасдан, уни ушлаб қолди. Ўша заҳотиёқ худди шу саволни Кристинага ҳам берди. Адел ҳали ҳам йиғлар ва кизининг нима жавоб беришини билмасдан, унга қаради. У Кристина билан маслаҳатлашиш учун вақти бўлмаган эди ва энди агарда улардан кимдир Мету билан қайтишга рози бўлса, уларнинг ҳамма асирларни ўлдиришига ишончи комил эди. Аммо унинг тўққиз яшар қизи, ўзининг отаси билан билан кетишга розилик бериши қандай оқибатга олиб келишини қаёқдан тушунсин?

Отаси олдида кечирим сўрашга ва вазиятни тушунтиришга қаттиқ ҳаракат қилиб «Мен сен билан кета олмайман дадажон,

мен жуда афсусдаман...» – деб йиғлади Кристина.

Жаноб Саид кўпол равишда унинг гапини бўлиб: «Тамом. Биз тугатдик. Биз бошқа бу ҳақида гаплашмаймиз. Тушундингизми?».

Адел ва Кристинага кучли назорат остида Мету билан гаплашиб олишга имконият беришди ва шивирлаб гаплашмасликни буюрдилар.

«Мету мен шундай жавоб беришимга тўғри келди. Агар мен сен билан кетсам, улар бошқа одамларни ўлдириш билан кўрkitдилар. Илтимос, мени ҳукм қилма. Охирги куним-гача умид қиламан. Мен ишонаманки, қачондир яна бирга бўламиз».

Мету ўзининг чиройли рафикасига қаради. У унинг кўзларидаги оғрикни кўрди ва унинг жасурлигидан қойил қолди. Айтадиган гапнинг ўзи йўқ эди. У ўзининг оиласига қаради ва «мен тушунаман» – деб жавоб қилди.

Умидга осилиб

Бошланмасдан туриб, учрашув тугади. Адел ва Кристинани хонадан олиб чиқиб кетишди. Адел яна бир марта Метуга қараш учун орқага ўгирилди, аммо бошлиқ мушти билан унинг елкасига туртиб: «Унга қарама» – деб шивирлади – «У Исога ишонади. У чўчка!». Аделнинг умидлари сўнди, у фақатгина йиғлаши ва келажак унга нима олиб келиши ҳақида ўйлаши мумкин эди холос.

Кейинги бир нечта ҳафта Адел қачондир Мету билан бирга бўлиши ҳақидаги умидга осилиб яшади. Бу умид кичкинагина орзу бўлишига қарамасдан, унинг чеккан азоб оғрикларини энгишга ёрдам берар, уни қўллаб-қувватлар эди.

Кейин, 10 апрелда унинг орзуси даҳшатга айланди...

«Адел» – деб бошлади бошлиқ, – «Мен сен билан нима қилишни ҳал қилдим. Сен менга кўп нохушликлар келтирдинг, сен тинчлик бузувчисан. Мен ўз одамларимдан биттасига сенга ўйланишга рухсат беришга қарор қилдим. Эҳтимол у сени жиловлай олар».

Адел бунга ишона олмади. «Мен турмушга чиқа олмайман. Мен Метуга турмушга чиққанман!»

«Мен сенга айтдим. Мету одам эмас. У – чўчка ва мен сенинг эрга чиққанингни тан олмайман. Агар сен, мен танлаган одамга турмушга чиқишдан бош тортсанг, у ҳолда уларнинг ҳаммасига сендан фойдаланишга рухсат бераман». Бошлиқ ҳеч нарса эшитишни хоҳламади ва унинг қайсар юзидан Адел шундай қилишини тушунди. Бошқа йўл йўқ эди.

Адел бошқа асирларнинг ёнига борди ва ёрдам беришлари учун ёлворди. Адел уларнинг ўзи учун ёрдам бера олишига унчалик ишонмасди, аммо улар Адел билан биргаликда мажбурий никоҳга қарши туришига умид қилганди. Аммо улар ўз ҳаётидан кўрқиб, жим бўлдилар. Ниҳоят улардан бири унга: «Агар сен улардан бирига турмушга чиқмасанг, улар ҳаммамизнинг номусимизга тегишлари ва ўлдиришлари мумкин» – деди. Адел бундан изтиробга тушди.

Адел бу аёлларни ҳимоя қилиш учун шунча ҳаракат қилди, энди эса у ўзига нисбатан сотқинликни ҳис қилди. У йиғлаб юборди. «Мени буюмга айлантиришга ва ўзларингизни қутқариш учун мени сотишга қандай ҳаддингиз сиғди?».

Бошқа аёллар фақат кечирим сўрар ва йиғлар эди. Улар ўзларини ҳам мусулмонларга эрга чиқишга мажбур қилишларини билар эдилар. Ўзини ва Кристинани Алминнинг, яъни Аделнинг янги эрининг уйида яшашга мажбур қилишганида, Адел бундан баттари бўлмаса керак деб ўйлади. Аммо вазият янада ёмонлашди. Бир неча ой ўтиб, Адел хомиладор бўлди.

Янги ҳаёт

Октябрь ойига келиб, Аделнинг ҳиссий аҳволи жуда ёмонлашди. У ўзини тубсиз чуқурликка тушиб кетаётгандек сезди. Бу ҳайвонлар унинг ўғлини ва онасини ўлдирдилар. Улар уни кўп марта калтаклашдилар. Энди эса у ўзини Мету билан қўшилиш умидидан ҳам бебаҳра қилингандек ҳис қилди. Уни ушлаб олган кунда пайдо бўлган нафрат, унинг ичидаги янги ҳаётдан кўра тезроқ ўсиб борарди. У қандайдир умид топишга

харакат қилиб йиғлар эди, аммо ҳеч қандай умид топа олмади. Ҳатто у ўзининг юраги тагида кўтариб юрган айбсиз чақалоқни ҳам сева олмасди. Адел учун у ўзининг ҳамма нарсадан маҳрум бўлганини эслатиб турувчи эди.

«Бошқа уларга ҳеч нарсамни тортиб олишга рухсат бермайман» – деб қарор қилди у.

У ўзининг ёлғиз қолишини кутди, кейин эса у ошхона столдан пичоқни олди. Ҳаммаси шунчалик чалкашиб кетганига ишониш қийин эди. Адел ўзига нима учун тирик қолгани, ҳаммаси фақат шундай умидсизликни ҳис қилиш учунми, дея савол берди. У Худо ўзини қутқарганини биларди, аммо у бошқа яшай олиши мумкинлигини ҳис қилмасди. Секин пичоқни қорнига олиб келди, кўзини юмди ва Худодан ўзини кечирешини сўради.

«Онажон, бас қилинг» – деб қичқирди, хонага югуриб кирган Кристина ва унинг қўлидан пичоқни тортиб олди. Адел йиғлаб юборди ва полга йиқилди. Кристина ҳам унинг ёнида йиғлади. «Онажон, сиз нима қилаяпсиз? Сиз ўзингизни ўлдишингиз мумкин эмас. Ва бу бола ҳеч қандай ёмонлик қилгани йўқ. У бегуноҳ».

Аделнинг бардоши тугаган эди. Соатлаб йиғлади, Кристинанинг сўзлари унинг юрагига ва руҳига таъсир қилди. Ўзини асирда ушлаган одамлардан нафратланганини тан олиб, Худодан кечирим сўраб ёлворди. Худди жиҳод аскарлари ўзи билан нима қилган бўлса, у ҳам ўзининг нафрати туфайли шу бир бегуноҳ ҳаётни барбод қилишига озгина қолганини англай бошлади. Бу одамни хушига келтирувчи ҳақиқат эди ва у ўзига азоб берган одамларни тезда кечира олмаган бўлсада, Худонинг меҳр-муҳаббати у билан бирга бўлиши кераклигини биларди. Нафрат унга Худонинг шифоловчи севгисини ҳис қилишга имкон бермаётган эди.

Адел мулоимлик билан ўзининг қорнини силай бошлади ва ўзининг ичидаги янги ҳаёт билан гаплаша бошлади. У қиз бўлишига ишониб, чақалоққа Сара деб исм қўйди. «Сара, илтимос мени кечир. Илтимос, онагинангнинг гуноҳидан ўтгин. Сен ҳеч қандай ёмонлик қилганинг йўқ. Сен бундай вазиятда бўлиши мумкин бўлган нарсанинг энг яхшисисан. Мен сени яхши кўраман».

У ибодат қилганида ва Сара билан гаплашганида, худди қора булутлар йўқолгандай туюлди. Илгари Адел ҳали туғилмаган чақалокни яна битта душман деб, ўз ўғли қотилининг чақолоғи деб ҳисоблар эди. Энди эса у бу чақалок уники эканлигини ва у Худованднинг ижоди эканини тушуниб етди.

Кейинги куни Адел бир варақ қоғозни олди. У Мету билан боғланиши кераклигини биларди. Адел ҳамма юз берган нарсаларни Метуга айтиши ва ундан кечирим сўраши керак эди. Ҳатто у Аделни бошқа ўзининг хотини деб ҳисобламаса ҳамки, у бунини тушунади ва Метудан хафа бўлмайди. Адел уни яхши кўради ва улар бирга бўлишига умид қилади. У хат ёзди ва унинг кўз ёши сиёҳ билан аралашиб, хатнинг ҳамма ерига ёйилди. У бу хатни ўқий оладими? У олти варақни тўлдириб, хатни ёзиб тугатди. Адел учун бу энг азобли ва муҳим, севгига тўла хат эди. У эҳтиёткорлик билан хатни букди ва яшириб қўйди. У хатни Метуга етказиш имконияти бўлиши учун ибодат қилди.

Йигирма тўртинчи декабрда асирларни кокос экиладиган майдонда ишлашга мажбур қилдилар. Бу қийин иш эди, айниқса Адел учун, чунки у аллақачон олти ойлик ҳомиладор эди. Аммо асирлар бу мавлуд байрами арафаси эканини билардилар ва уларнинг ҳар бири ўтган байрамларни эсладилар. Ўша куни кечкурун, Адел паст овозда «Сокин тун» мусиқасини куйлаб бошлаганида, бошқа одамлар унга қўшилишдилар. Тез орада уларнинг ҳаммаси бирга куйлай бошлади, қаттиққўл кўриқчилар эса, шубҳа билан тинглашар эди. Уларнинг ҳар биттаси анъанавий Масих ҳақидаги мавлуд байрами ашулаларини айтиш қанчалик хавфли эканини биларди. Эҳтимол, уларни дўппослашар, аммо уларга барибир эди. Куйлаш шунчалик хурсандчилик келтирарди!

Улар узоқ куйлашдилар ва ўз оилаларини эсга олдилар. Уларнинг таналари асирда эди, аммо ашулалари орқали Худога мурожат қилишганида, уларнинг руҳи эркин эди. Кейинги куни эрталаб улар ўзларининг асирлигидан аза тутиб йиғлашиб, қувонч ва қайғу кўз ёшларини тўкдилар, аммо бундан бахтлироқ кунлар келишига умид қилишар эдилар. Улар далада бирга кутиб олган мавлуд байрамини ҳеч қачон унутмайдилар.

Ўн саккизинчи мартда Сара туғилди.

Энди чақалоқ туғилганида, Кристина онасига айтиш кераклигини ҳис қилди: «Сен қочишга ҳаракат қилишинг керак, сен ва Сара. Агар сен қочмасанг, биз ҳаммамиз ўламиз».

«Мен сени қолдириб кетолмайман, Кристина. Мен сени ҳеч қачон ташлаб кетмайман», – деб ўзининг қизини ишонтирар эди Адел.

«Ойи, мени эшит. Сен қочишинг керак», – деб ундан ўн ёшли кизи ўтиниб сўрарди. «Алмин ҳеч қачон ҳаммамиз кетишимизга рухсат бермайди. Аммо, агар сен ва Сара қочсангизлар, у сизлар албатта қайтиб келасизлар деб ўйлайди. Аммо сен қайтиб келмаслигинг керак. Сен дадамнинг олдига етиб боришинг керак. У менинг орқамдан келади. Бу бизнинг ягона умидимиз».

Адел қизининг ҳақлигини биларди, аммо у бунни қандай амалга оширишни билмасди. У хатто Мету уни қабул қилишини ҳам билмасди. Энди эса унда Сара бор. Унда шунча саволлар пайдо бўлганида, қочишни режалаштириш учун жасорат ҳам қолмади.

Унда битта имконият пайдо бўлиб қолди. Адел олти ойдан кўпроқ ўзи билан бирга хатни олиб юрди. Унда хатни бериб юбориш имкони бўлиш учун ибодат қилди ва бунга умид қилди. Бир куни уларнинг қишлоғида бир нечта болалар меҳмон бўлишганида, шундай имкон пайдо бўлди. Адел қизчалардан биттасини биларди ва у шошмасдан улар ўйнаётган жойга йўл олди. Адел унга тезда хатни берди ва уни ўзининг эри Метунинг қўлига беришни илтимос қилди. Қизча хатни олди ва розилик бергандай бошини қимиради.

Адел уйга қайтди ва хат Метунинг қўлига етиб бориши учун ибодат қилди... у Аделни кечириши учун ибодат қилди... у Аделни ҳали ҳам севиши учун ибодат қилди. Ва ҳар куни Адел қизчанинг яна келишига умид қилиб, диққат билан қишлоққа қарар эди. Бир неча кундан кейин уни яна кўрди.

«Сен Метуни кўрдингми? Унга менинг хатимни етказдингми?» – деб тезда сўради, хатни берган қиздан. «Ҳа, мен хатни Метуга бердим, у эса менга ўша заҳотиёқ мана бунни берди». Қизча унга хатни берганида, Адел ҳайратланди. Мету ҳали

хатни олмасдан туриб, унга хат ёзган эди. У конвертнинг ранги ўчиб кетганидан ва қирралари букилиб кетганидан, у бу хатни худди ўзига ўхшаб қандай бериш имконини кутиб юрганлигини аниқлаб олиши мумкин эди.

У хатни ўша заҳотиёқ ўқиш ҳақида ўйлади, аммо тезда қарорини ўзгартирди. Агар Мету ундан нафратлансачи? Агар у бошқасига уйланган бўлсачи? Саросимадан Адел уйига югуриб кетди. Хатдаги сўзларни ўқиганида, унинг юраги дукуллаб кетди.

«Адел, сен ўнта эрдан, ўнта болали бўлишинг мумкин ва сен барибир менинг хотинимсан. Наҳотки, сен чўпон айтган сўзларни унутган бўлсанг? Фақатгина Худо бизларни ажратишга қодир. Мен сени яхши кўраман.»

Мету

Адел жавоб олди, энди эса у қочишни режалаштириши мумкин.

Қочиш ва қутқарилиш

Икки ой ўтиб, 18 июнда, Алмин Аделга қўшни оролдаги қариндошларини кўриб келишга рухсат берди. Адел Сарани қаттиқ кучоқлаб, кичкина қайиқ-паромга ўтира туриб, Кристинани ўзи томон тортди. Аммо Алмин Кристинани ушлаб қолиб: «У шу ерда қолади» — деди.

Адел Алминдан Кристина ҳам боришини илтимос қилди, аммо у рухсат бермади. «Мен Кристинасиз бормайман» — деб туриб олди у. Аммо Алмин рози бўлмади. Агар Кристина у билан бирга борса, «хотини» қочиб кетишини биларди.

Худди Кристина режалаштирганидек бўлди. У ўзининг онасини кучоқлади ва унинг қулоғига шивирлаб: «Ўтинаман, ойи! Илтимос, сен ва Сара дадамнинг олдига борамиз деб ваъда бер. Ўтиниб сўрайман сендан. Мен билан ҳаммаси жойида бўлади». Адел унинг битта ўзини қолдиргиси келмай, Кристинани маҳкамроқ кучоқлади. Қизи қандай қилиб бунчалар жасур

эканлигидан ҳайратланиб, Адел уни ўпди ва хайрлашди. Адел уни узоқ кўролмаслигини, балки умуман кўрмаслигини ҳам билар эди.

Адел Кристинанинг шарпаси қандай кўздан ғойиб бўлишига қараб, паром панжараси ёнида турарди. У ўзидан тўғри қарор қабул қилдими ёки йўқлиги ҳақида сўраб, Сарани кучоқлади ва йиғлади. У ўзининг узоқ қариндошларини бориб кўриш нияти йўқ эди. Алмин унинг қочганини билиб қолишидан олдин, у тезроқ Метунинг олдига етиб боради. Кейин улар қандайдир тарзда Кристинани олиб кетишлари керак.

Аделга Мету бўлган жойга етиб олиши учун бир ҳафта керак бўлди. Саёҳат жуда узоқ ва қийин эди. Адел ўйлаган нарсасини Алмин билиб қолишидан қўриқиб, ўзи ҳақида Метуга билдиришга журъат қилолмади. У меҳмонхонадаги каравотда ўтирар (Сара бошқа хонада ухларди) ва хавотир билан кутарди. «Мету уни яна қабул қилишни хоҳлармикан?» – деб у ўзидан сўрарди. «Сарани-чи?».

Ҳатто ҳозир Адел эркин бўлса ҳамки, ўзини худди асирликдагидек ҳис қиларди. Бунинг устига, у ўзини сотқиндек ҳам ҳис қиларди. У бошқа эркакга турмушга чиқди ва ўзининг қизи, Кристинани асирликда қолдириб келди. Мету уни қандай қилиб кечиради? У ўзининг қилган қароридан яна ва яна шубҳаларнарди, узоқ йиғлади ва ниҳоят ухлаб қолди.

Адел Метунинг уйга кираётганини эшитиб, ўша заҳотиёк уйғонди. У тўшакнинг устида қалтираб ўтирарди, кейин ухлаб ётган Сарани кўлига кўтариб олди ва ўрнидан турди. Ўзининг даҳшатли хатога йўл қўйганига ишонч ҳосил қилиб, Адел уйдан қочиб кетиш хоҳишига бўйсунди. У Метунинг кўзига қарай олмайди.

Аммо у эшик олдига етиб боришдан олдин, Мету уйга кирди. Бир минут ҳам иккиланмасдан, у ўзининг хотини ёнига борди ва уни хурсандчилик билан кучоқлади. Кейин у Адел кўлида ушлаб турган кизалоққа қаради ва кулди. «Шундай қилиб, бу бизнинг кичкинтой қизимизми», – деди у. Адел йиғлаб юборди – энди хурсандчилик ёшлари эди ва узоқ кутилган Мету билан бирлашишдан лаззатланар эди. Адел доимий

равишда Метуни ушлаб туришни, унинг кучли кучоғидаги хавфсизликдан лаззатланишни хоҳларди. Аммо у Метунинг кетиши кераклигини биларди. У Кристинани қутқармагунча, тинчланмаслигини ҳам биларди.

Асабийлашган ҳолда, Адел кун ортидан кунни кутарди, Мету ёки Кристинадан эса хабар йўқ эди. Агар улар Кристинани ўлдирган бўлсалар-чи?

Агар Мету ўлган бўлса-чи? Бу ҳаммаси менинг айбим. У Худога мурожат қилиб, Ундан ҳимоя сўраб, доимий равишда ўзини қийнаётган фикрлар билан курашишга ҳаракат қиларди.

Адел ўзига 18 ойлик асирлик пайтида шу қадар етишмаган, Хушхабарнинг таниш жойларидаги оятлардан ўзига далда топарди. У жиҳод аскарлари қандай қилиб ўрмонда Муқаддас Китобини бўлакларга бўлиб ташлаганини эсларди. Адел худди ҳар доимгидек муқаддас хаворий Павлуснинг Филиппиликларга мактуби 4:13 оятни яна очди ва овоз чиқариб сўзларни ўқиди: «Мени қўллаб-қувватлаётган Исо Масихнинг мадади билан ҳар нарсани қила оламан». У қачон охирги марта бу сўзларни ўқиганини эслади. Бу қишлоқ орқасидаги адирликда, мусулмонлар ҳужум қилган кунда эди. Ўша пайтдан буён бутун бир абадийлик ўтиб кетгандек, у дўзахда бўлди ва қайтиб келди. У ўзининг даҳшатлари ҳали тугамаганини биларди. Кристина ҳақида ўйлашдан тўхтамас ва ўз қизига нисбатан сотқинлик қилмадимикин — деган саволни ўзига берар эди.

Аделга Мету Кристина билан биргалиги ва Адел уларнинг ёнига келиши кераклиги ҳақидаги хабарни етказишларидан олдин, Мету икки ҳафтадан кўпроқ вақт йўқ бўлди. Ниҳоят улар ўз оиласида, бирга бўладилар. Қувонч кўз ёшлари унинг юзларига ёйилди ва у Мету Кристинани қутқара олгани учун Худога миннатдорчилик билдирди. Энди эса Алмин уларни қайтариш учун нима қадам қилиши ҳақида ўйлади.

Хотима

Биз Адел билан суҳбат қурганимизда, у ва Мету яширин Муқаддас Китоб мактабида, хушxabар элчилари бўлиш учун ўқиётган эдилар. Қочишидан бир неча ойлар ўтган бўлишига қарамасдан, Адел ва унинг оиласи Алминдан яширинишга ҳаракат қилиб, доимий равишда кўчиб яшаётган эдилар. Алмин кўплаб мусулмонлар ёрдамида уларни қидираётган эди. Адел икки марта уларнинг қўлига тушишига оз қолган.

Ўзи озод бўлганидан кейин Адел иккита муҳим масалани ҳал қилиши керак эди. Биринчиси, бу унга ҳеч қачон ечилмайдигандек туюларди. Масихий аёл сифатида у жиход аскарларига кечирим бериши керак эди. Бу қийин жараён унинг ҳомилали пайтида бошланган. Ўша пайтда Кристина унга ўзи қутаётган чақалоқ ҳеч қандай ёмонлик қилмаганини ва Сара бегуноҳ эканлигини эслатганди.

Адел «мен кечираман» деган сўз нима англатишини биларди, аммо у чин юракдан бўлиши керак эди. Чунки ҳақиқий кечирим айнан ўша ерда бўлади. Адел қочганидан кейин кўп ибодат қилди. У ўзини азоблаганларнинг нажот топиши учун ва ўз оиласи учун ибодат қилди. У ибодат – бу уларни кечириш учун калит эканига ишонарди.

Иккинчи масала ҳам жуда қийин эди. Адел ўзининг Алмин билан тузган ноихтиёрий никоҳи учун, ўзини кечириши керак эди. У кўпинча ўзини сотқин ҳисоблар эди. Афсуски, бошқа масихийлар унинг фикрини исботлади ва бу фикр унга доимо азоб берар, айникса қочиш вақтида кўп безовта қилган эди. Айрим пайтда унга Мету ва уларнинг бошқа масихий дўстлари, унинг мажбурлаб қилинган никоҳи туфайли ундан юз ўгирадигандек бўлиб туюлар эди. Айрим пайтда унга ўзи сабр қилишга тўғри келган жисмоний азоблардан кўра, ички гулғулалар билан курашиш қийинроқ бўларди.

Адел асирликдан озод бўлганидан кейин, у Метуга дўстона муносабатда бўлган, мамлакат ичкарасида ва мамлакатдан

ташқарида унга ёрдам беришга ҳаракат қилган, масиҳий хушxabар элчилари бўлган эр-хотин билан суҳбатлашди. Адел ўзининг эри Метуга қайтиб келганида, Худованд Метуни қўллаб-қувватлади ва унинг биринчи сўзи: «Адел сен хоинлик қилмадинг» – деган сўзлар бўлди.

Бу сўзларни эшитиб Адел йиғлаб юборди ва ўша кундан бошлаб у ўзини секин-аста кечири бошлади.

Адел ва Мету у билан бирга асирликда бўлганларни озод қилиш учун ишлашда давом этдилар. Уларнинг айримлари ҳалигача асирликда.

Адел бизлардан улар учун ибодат қилишимизни сўраяпти.

Пурнима:

Бола қамоқхонада, руҳи
эса озодликда

Бутан.
1 март, 1993 йил.

Айнан ўша, айниқса совуқ қиш кунларининг бири жуда кеч пайтда полиция яна имонлилар гуруҳини ўраб олди ва уларни туман раҳбарияти идорасига олиб борди. Ўн уч ёшли Пурнима титрарди – уни ва бошқаларни сўроқ қилиш чўзилаётгани учун ховлида кутишга мажбурладилар. Зобитлар уларга ҳар доимгидек саволларни берди: «Нима учун сен масихий бўлишни хоҳлайсан?», «Сизлар қаердан ёрдам пули оласизлар?», «Бу буддист мамлакат ва сизлар бошқа динни қабул қилиб, бизнинг номимизни булғадингизлар. Нима учун сизлар ўз халқингизни ўзингизга қарши қилаяпсизлар?»

Ўша узун совуқ кечада улар ҳаммаси бўлиб ўттиз бешта имонлини сўроқ қилдилар. Зобитлар тахминан йигирмата эди, уларнинг кўпчилиги савлатли, кўриниши кўрқинчли эркаклар эди.

Улардан биттаси Пурниманинг ёнидаги масихийни урганида, Пурнима елкаларини қисиб, буришди. Гуруҳдаги айрим одамлар йиғларди, бошқалари ҳимояланишга ҳаракат қиларди. Ўн уч ёшли Пурнима ундан анча баланд бўлган эркакларнинг ёнида турар ва саволларга жавоб беришда жасорати етиши учун ибодат қиларди.

«Пурта қишлоғида сизларга мавлуд байрамини нишонлашга ким рухсат берди? Бу Бутан. Бутанда Мавлуд байрамини нишонлашга рухсат берилмайди. Бу сизларнинг охири имкониятингиз. Ёки сизлар буддизмга қайтасизлар ёки Бутандан кетасизлар. Зобит энди тўғридан – тўғри Пурнимага мурожат қилди: «Сен тушуняпсанми? Сенга бу ерда қолишга ва

бошқа динга эътикод қилишга рухсат берилмайди. Сен нимани танлайсан?»

Пурнима зобитнинг сўзлари жиддий эканига ҳечам шубҳа қилмасди. Масихийларни ёки масихийликдан воз кечтириш, ёки худди хоинлардек оммавий фош қилиб, мамлакатдан ҳайдаш улар учун шарафли иш эди. Уни аллақачон уйидан ва қишлоғидан ҳайдаб юборишган эди. У қаёққа боришни билмас эди, аммо нима қилиш кераклигини биларди.

«Мен Масихдан воз кечмайман! Мен ўз мамлакатимни тарк этишни хоҳламайман ва Масихни ҳам ташлаб кетмайман. Сизни ва мени фақатгина У қутқариши мумкин».

Пурнима жаҳлдан кизарган зобит билан кескин гаплашганида, у титраётганини ҳис қилди, аммо ичида нима қилиш кераклигини ҳал қилган эди. Ўша пайтда унинг тақдири ҳал бўлганини ҳам биларди. Унга ва бошқаларга Бутанни тарк этиш учун беш кун беришди. Уларга Непалга кетишлари кераклигини айтишди.

Беш кун

Пурнимада ўзи ҳар доим билган ҳаётдан беш кун қолган эди. Зобитларнинг таҳдиди тезда улар яшаётган жойга тарқалди ва унинг опаси ва қайноғаси ўз ҳаётидан хавфсираб, аллақачон кетишган эди. Энди масихийларни расман хоинлар деб аташганида, қишлоқдаги айрим аҳоли буни уларга хужум қилиш учун рухсат деб қабул қилдилар. Кетишидан олдин Пурнима онаси билан кўришиши керак эди. Унинг ота-онаси уйидан ҳайдаганига бир йилдан сал кўпроқ вақт ўтди. Энди у яширин равишда қайтмоқчи эди. Уларга ўзининг тез орада кетиши кераклиги ҳақидаги хабар етиб борганига ишонч ҳосил қилиб, у ота-онаси ўзларининг кичкина қизи билан охириги марта учрашишни хоҳлашлари учун у узоқ ибодат қилди. Туннинг қоронғусида Пурнима ўзи ўсиб-улғайган уйга етиб олди. Уни бу уйдан 12 ёш пайтида ҳайдаб юборишган эди...

Мўъжизавий шифоланиш

Пурнима шарқий Бутандаги кўм-кўк адирлар орасида жойлашган, кичкина буддист қишлоғида ўсиб-улғайди. Унинг отаси маҳаллий табиб эди. У маросимлар ўтказар ва қишлоққа хавф соладиган ёвуз руҳларни ҳайдаш учун ҳайвонларни қурбон қилишар эди. Маҳаллий ўлчам бўйича, уларнинг саккиз кишидан иборат оиласи бой ҳам эмас, камбағал ҳам эмас эди, аммо уларнинг катта уйи бор эди ва улар жуда аҳил яшашарди. Пурниманинг катта опаси Майяга уйланган Сивал ҳам улар билан бирга яшарди. Агар касал Майя мўъжиза туфайли шифо топмаганида, эҳтимол Пурнима ҳам қишлоқдаги бошқа болаларга ўхшаб ўсиб-улғайган бўларди.

Уч йил мобайнида Пурнима отасининг ўз қурбонгоҳида яна товукларни қурбон қилишини, ўзлари қилган барабани уришини ва руҳларга мурожат қилиб, ўз қизини шифолашини сўрашини кузатди. Бундан кейин Пурнима Майянинг каравотига ўтирар ва унинг тузалиб қолишига умид қиларди, аммо Майя тузалмасди. У баъзида яхшироқ, баъзида ёмонроқ бўларди, аммо ошқозонидаги тўхтовсиз оғриқ ва бош оғриқи кўпинча уни узоқ муддатга кўрпа-тўшакка миҳлаб қўярди. Ўзининг опаси қийналаётганини кўриб, Пурнима кўпинча ўз онасидан шундай сўрарди: «Нима учун руҳлар шунчалик хафа? Нима учун қурбонликлар ёрдам бермаяпти?». Аммо жавоб йўқ эди.

Энди кўп йиллик азобли касалликлардан кейин, Майя соғлом бўлган эди. Оғриқлар йўқ эди... ва бошидаги шовқинлар ҳам йўқолган эди. Пурниманинг онаси ва отаси ўз қизининг анча яхши бўлиб қолганидан хурсанд эди, аммо уларга Майянинг унга Исо шифо берди деб айтиши ёқмас эди. «Сен қандай қилиб бунга айтишинг мумкин-а? Қандай қилиб сен бу тарзда ўз оилангни ва маҳаллангни таъминлашинг мумкин?» – деб айтди уларнинг отаси. «Биз буддистлармиз ва мен бу ўзга Худо ҳақида ҳеч нарса эшитишни хоҳламайман. Сен тушундингми? Ҳеч нарса!» Унинг жаҳли чиққан эди. Бунинг устига агар қишлоқ аҳолиси билиб қолса, нима айтишидан ҳам қўрқар эди. У ўз хаётидан қўрқарди.

Аммо Майя ва Сивал ўзларининг янги имонидан воз кечолмасдилар. Сивалнинг дўстларидан бири Майянинг касали ҳақида билиб қолганида, у ўзининг масихий эканини тан олган ва Сивалга Муқаддас Китоб берган. У шунингдек Сивалга, Исо Майяни шифолашига ишонишини айтган. Ва У шифолади. Бундан кейин уларнинг имони мустаҳкамланди ва улар биргалликда Муқаддас Китоб ўқир эдилар.

Ўша охирги кечкурунда отаси Пурнимага, Сивалга ва Майяга «Агар сизлар масихиймиз деб туриб оладиган бўлсангизлар, бошқа бу ерда қололмайсизлар» – деб айтди. «Қишлоқдошлар ҳеч қачон бунга йўл қўймайди. Улар бизни ҳам хайдайдилар ва сизнинг янги динингиз, бизнинг бутун оиламизга кулфат олиб келади».

Пурнима опасини ва поччасини ота-онасининг уйдан хайдаётганини кўриб қайғуга ботди. У ўзининг ўн ёш бўлишига қарамасдан, отаси ҳақиқатни айтаётганини жуда яхши тушунар эди. Қишлоқ аҳолиси бу янги динни қабул қилмаслигини у жуда яхши биларди. Лекин барибир у Майянинг ўзи билган ягона уйдан кетиш учун камгина бўлган лашлушларини йиғиштираётган пайтдаги, Майянинг соғлигининг яхшиланганини ва унинг янги ёрқин юзи ифодасини кўриб ҳайратланмасдан қололмасди. У Майянинг аллақачон олти ойлик ҳомиласи борлигини билганида, Пурнима яна ҳам кўпроқ қайғуга ботди.

Улар кетганидан кейин, уйда ҳамма ўзини худди кимнидир дафн қилгандек сезар эдилар. Пурниманинг онаси рухий тушкунликка тушди, отаси эса ўзининг оиласи билан нима юз берганини ҳечам тушуна олмас эди. Пурнима онаси билан Майя ҳақида гаплашишни хоҳларди, аммо ҳаммага ҳатто унинг исмини ҳам тилга олиш ман этилган эди. Ва ҳеч кимга уларни янги кўчирган жойга – кўшни қишлоқдан бир неча мил узоқликдаги кичкина бамбукдан бўлган уйчага бориб кўришга рухсат бермасдилар.

Аммо Пурнима Майянинг ўғил туққанини эшитганида, у бошқа улардан ажралиб яшашга чидай олмади. У опасининг соғлом чақалоқ туққанидан ва мўъжизавий тарзда шифо

топганидан ҳайратга тушарди. У чақалокнинг қандай кўринишда эканлигини ўзича тасаввур қиларди.

Унинг фикрлари ҳар доим жиддий масалалар билан банд эди: *«Қандай Худо эвазига ҳеч нарса талаб қилмасдан, шифо беради? Майя ва Сивал ўзларининг янги Худосидан нима топдилар, ўз оиласига ва жамиятига қарши боришда – ҳатто уйдан ҳайдалишигача етиб боришда – нима уларга шунчалик жасоратни ато қилди?»*.

Бу саволлар Пурнимани ўзида мардлик топишга ва ўз опасининг уйига яширинча келишга мажбурлади. У дала орқали, дарахтларнинг соясидан юриб, уларни кўп ҳафталар мобайнида опасидан ажратиб турган масофани тезда босиб ўтди. Майя ўзининг кичкина, ачинарли аҳволдаги уйчасининг эшигини очганида, титраб турган Пурнимани кўрди. У тезда ҳайратланишдан тўхтаб, ўзининг кичкина синглисини кучоқлади ва йиғлаб юборди.

Пурнима доимий равишда яширинча Майяни бориб кўриб туришни бошлади. У кўп вақтга қола олмасди, айрим пайтларда атига ўн беш минут учун келарди. Аммо ҳар сафар келганида, Майя унга Муқаддас Китобдан парчалар ўқиб берарди ва у эса ҳаммасини пухта ўзлаштириб, диққат билан эшитар эди. Унга Мусо ҳақидаги парча жуда ёқди. Унга нафақат Худонинг Мусо орқали қилган мўъжизавий кучи, балки у уйдан кетишга тўғри келгани ва охир оқибатда унга гапириш қийин бўлса ҳам, Худонинг ердаги овози бўлгани ёқди. Агар у масиҳий бўлганида эди, албатта худди Мусога ўхшаш бўлишини хохлаши ҳақида тасаввур қилди.

Кейинги йили Майя яна бир чақалок, Эстерни туғди ва Пурнима уни тез-тез кўришга келадиган бўлди. Кичкина Пурнима учун бу саргузаштга ўхшарди, яъни ўзининг ҳайдалган опасини ва кичкина жиянчаларини кўриш учун, яширинча сўқмоқлардан юрарди. Ҳатто қўлга тушса ҳам, катта кулфат бошимга тушмайди деб ўйларди. Охир-оқибатда у ҳали ёш болаку.

Аммо Пурниманинг онаси бошқача ўйларди: «Пурнима, биз сенинг нима қилаётганингдан хабардормиз» – деди бир куни онаси. «Мен аллақачон бир қизимни йўқотдим ва бошқасини

хам йўқотишни хоҳламайман. Сен тушунаяпсанми?» Пурнима тушунганга ўхшаб, бошини чайқади ва онаси масихийлик паст табақалилар учун, ўзгаларнинг дини деб тушунтиришда давом этди. «У дин бизнинг қишлоғимиз ва ватанимизники эмас. Майяни Сивал ва унинг дўсти алдашди» – деб якунлади онаси.

Худога нисбатан тушунтириб бўлмас иштиёқ

Аммо Пурнимага опаси билан вақт ўтказиш ёқарди ва яширин равишда боришда давом этди. Мавлуд байрамида Майя ва Сивал Пурнимага уларнинг охирга ўн саккиз ой ичида ташкил бўлган кичкина аҳил гуруҳига кўшилишига рухсат бердилар. Бу тез-тез ташрифлар Пурниманинг юрагида имон уруғларини экиди. У Масихнинг туғилиши ҳақидаги ваъзни, яъни Унинг бокира қиздан туғилгани ва одамларга нажот бериш учун ерга келгани ҳақида эшитганида, унинг жони Худога нисбатан қаттиқ талпина бошлади.

Кейинги сафар у Майянинг уйига яширин тарзда келгунига қадар, кўп кунлар мобайнида ўзининг масихийликни қабул қилиш ҳақидаги қарорини ҳеч кимга айтмади. У Майяга келиб сувга чўмдирилишни хоҳлашини айтди. Майя сингисининг қароридан хурсанд бўлиб кетди, аммо ичида Пурнима бу янгилик ҳақида ота-онасига қандай айтиши мумкинлигидан хавотир олди. Уч ҳафта ўтиб, қуёшли ёруғ кунда Пурнима сувга чўмдирилди. Ўзининг имонида мустаҳкамланиб, у шундай деди: «Мен энди нима қилишим кераклигини биламан. Бу хабар ҳақида онам ва дадамга айтишим керак. Мен буни бошқа яшириб юра олмайман. Энди мен Исо Масих учун яшаётганимни ҳамма билишини хоҳлайман ва уларнинг нима айтиши ёки нима қилишлари мен учун аҳамияти йўқ!»

«Аммо Пурнима сен ҳали шунчалик ёшсан, ёшинг ҳали ўн иккида ва сен уларнинг нима қилишини яхши биласан. Ҳақиқатдан бунга тайёрмисан? Менинг ёнимда Сивал бор эди, шунинг учун менга уйни ташлаб кетиш анча осонроқ бўлган. Эҳтимол бу янгиликни айтмасдан кутиб туриш ва ибодат қилишда давом этиш керакдир».

Пурнима ўз қарорида маҳкам эди. «Майя мен бундай қила олмайман. Мен ҳамма эшитганларимни, сен Муқаддас Китобдан ўқиб берган нарсаларнинг ҳаммасини энди тушундим. Мен олдинлари ўзимни бундай ҳис қилмаганман ва мен худди сен айтгандек, бунинг ҳақиқат эканлигини биламан. Мен буни қандай қилиб онам ва дадамга айтмасдан яшириб юра оламан? Бундан ташқари, менда сен борсан...»

Бундай сўзлардан кейин Майя эриб кетди ва ўз синглисини кучоқлади.

«Албатта, сенинг ёнингда мен борман. Менинг сен билан бирга боришимни хоҳлайсанми?»

«Йўқ» – деди Пурнима. «Сен учун қишлоққа яқинлашиш жуда хавфли. Хавотир олма, мен билан ҳаммаси яхши бўлади».

Аралаш ҳиссиёт билан Майя ўзининг уйга югуриб кетаётган синглисига қараб қолди. У ўзининг кичкина синглиси шунчалик жасур эканига ишонгиси келмасди. Майя ота-онасининг бунга қандай қарашидан қўрқишига қарамасдан, у Пурнимадан ва унинг жасурлигидан катта ифтихор ҳис қилди.

«Эҳтимол, Худонинг у учун махсус режаси бордир?» – деб ўйлади.

Ҳали ўн икки яшар беғубор бола бўла туриб, Пурнима уйга келди ва янгиликни айтиб берди: «Ойижон, мен – масиҳийман!» Онаси бу сўзни эшитиб, қотиб қолди.

«Сен, албатта ҳазиллашаяпсан» – деди бунинг ҳақиқат эканлигидан хавфсираб онаси. «Сен масиҳий бўлиш учун ҳали жуда ёшсан. Бунинг устига, мен сенга иккинчи қизимдан ҳам айрилишни хоҳламайман деб айтган эдим».

Аммо Пурнима ўз қарорини тасдиқлади. «Ойи, мен Майяга ўхшаб кетишни хоҳламайман. Мен қолишни хоҳлайман. Аммо мен масиҳий бўлмоқчиман ва менинг бу қароримни ҳеч нарса ўзгартира олмайди».

Уни ўша кунни кечкурун ҳайдаб юборишди. У ўзига аллақачон таниш бўлган йўлакчадан, арзимасгина лаш-лушларини кўтариб, Майянинг уйи томон кетаётганида, онасининг йиғлаётганини эшитди. У онасининг иккала қизини ҳам яхши кўришини биларди, аммо ота-онаси қишлоқдошларининг улар билан нима-

дир қилишидан қўрқарди. Илгари Пурнима ҳам қўрқарди. Аммо қоронғуда Майянинг уйига кета туриб, у бошқа қўрқмасликка қарор қилди.

Ўша вақтдан бошлаб, у Майя ва Сивалникада яшашни бошлади. Унга опасининг уйида яшаш ёқишига қарамасдан, у ерда яшаш шароитоғир эди ва уларнинг ҳаммаси зўрға кун кечирар эдилар. Кейин 1992 йилда, Пурниманинг сувга чўндирилганидан роппа-роса бир йил ўтиб, Мавлуд байрамида қўлга олишлар бошланди.

Қишлоқ полицияси масихийларнинг сони кўпайиб бораётганидан хавотир олаётган эди ва имонлиларга нисбатан босимни кучайтирдилар. Ўн кун ичида масихийларни ўн марта сўроқ қилдилар. Ҳар сафар ҳокимият имонлиларни Масихдан воз кечтириш ва ўзларининг буддистлик илдизларига қайтариш учун ишонтиришга ёки айёрлик билан бўйсундиришга ҳаракат қиларди. Эркакларни калтаклашар ва юзларига уришар эди, уларнинг айримларини бир ҳафта ёки ундан ҳам кўпроқ қамоқдан олдинги сақлаш камераларида ушлаб туришди. У ерда уларни янада кучлироқ уришар эдилар. Қўлга олинган аёлларни камситишар ва фоҳишабозликда айблашар эди. Гуруҳнинг айрим аъзолари Масихдан воз кечишга рози бўлдилар, аммо кичкина Пурнима янада мустаҳкамроқ бўлди.

Энди эса Пурнимага, унинг катта опаси Майяга, Майянинг эри Сивалга ва уларнинг қўшни қишлоқлик дўстларига хокимиятдагилар кетишни буюришди: «Бутандан кетинглар».

«Сен қандай қилиб бунчалар жасур бўлишинг мумкин-а?»

Даладан кета туриб, Пурнима қачонлардир ўзининг уйи бўлган, ота-онасининг уйидаги деразаларда чироқ нуруни кўрди. У онасига нима деб айтишни ва онаси уни уйига қўйиши ҳақида ўйлади. Улар Пурнима уйдан ҳайдалган кундан бери гаплашмаган ва ҳатто кўришмаган эдилар. Энди эса Бутанни тарк этишга мажбур бўлиб, у энди онасини яна қачонлардир кўриш ёки кўрмаслиги ҳақида ўйлади.

У секингина кириш эшиги олдига келди ва киришга қарор қилди. «Ойи, ойи бу менман».

«Пурнима?» Онаси уни маҳкам қучоқлади. «Илтимос, уйда қолиш учун келдим, деб айт менга. Энди бошқа масихий эмасман, деб айт». Пурнима бир неча минут жим турди. У онасининг қанчалик қайғуда эканини кўрди, онаси аллақачон бир неча дақиқадан буён йиғлар эди. Пурнима онасига яна кўпроқ азоб беришни хоҳламасди, аммо у онасига айтиши керак эди. «Ойи, мен Бутандан кетишим керак. Полиция менинг бу ерда яшашимга йўл қўймайди. Мени кечир».

Онаси ўзининг кичкина қизига қаради ва унинг жасоратига қойил қолди. Аммо у ҳали шундай кичкина, шундай беғубор.

«Пурнима, сен ҳали ўн тўрт ёшга ҳам кирмадинг. Сен қандай қилиб шунчалар жасур бўлишинг мумкин? Қандай қилиб ўз мамлакатингни тарк этишинг мумкин?»

Пурнима онаси билан бирга йиғлади. «Мен ўз мамлакатимни тарк этмаяпман, ойижон» – деб йиғлади у. «Менинг мамлакатим мени тарк этаяпти». Онаси уни қанчалар севишини ва онаси ҳеч қачон уни уйдан ҳайдашни хоҳламаганини ҳам биларди. Аммо уларнинг ҳаммаси жуда қўрқар эдилар. Масихийлардан кўрқишарди, Мавлуд байрамдан кўрқардилар ва Масихдан кўрқардилар. Пурнима уларнинг ҳаммасини жуда қўрқитиб юбордим, деб ўйлади.

«Мана буни ол». Пурниманинг отаси унга унча катта бўлмаган бир даста пулни берди. «Илтимос, эҳтиёт бўлгин». У кўз ёшга тўла бўлган қизининг кўзларига қаради, тезда қучоқлади ва хонадан чиқиб кетди.

Пурнима яна бир неча дақиқага онаси билан қолди. У онасининг юзидаги ҳар битта нуқтани, овозининг ўзига хос сифатларини, кулганда кўзлари қандай ёниб туришини эслаб қолишга ҳаракат қилди. Онаси жуда ҳам чиройли эди ва у онасини яна қачон кўришини ва умуман яна кўришга муяссар бўлишини билмас эди. Охирги қучоқлашиш ва Пурнима кўздан гойиб бўлди.

Кейинги куни у Бутандан ҳайдалган гуруҳидаги саккизта масихийга келиб қўшилди. Ҳукумат уларни Пурта қишлоғидан

Ҳиндистон чегарасигача олиб бориб қўйиш учун автобус берди. У ердан эса улар ўзлари етиб оладилар.

Хавотирни аритишга ҳаракат қилиб, «Бизнинг йўл бошловчимиз ким бўлади?» – деб ҳазиллашдилар. Улардан ҳеч бири ўз қишлоғидан ташқарида бўлишмаган ва ҳеч қайсиси қаёққа бораётганини ҳам билмасди.

Чегарани кесиб ўтиб, автобус тўхтади ва тўққизта қочқин тушди. Кул ранг чиққан газнинг орқасидан улар автобуснинг қандай қайрилгани ва кетганини кузатиб туришдилар. Бу уларнинг Бутан билан охирги алоқаси эди, энди эса у ҳам йўқолди. Уларга «мана шу йўналишда» Ҳиндистон тоғлари орқали Непалга боришларини айтишди.

Адоқсиз тушлар

Масихийлар ҳеч қандай саргузаштсиз уч кун юрдилар, аммо улар янада кўпроқ чарчар эдилар. Чунки улар тоғли жойлар орқали юриб боришар эдилар. Йўлда турган, ғаройиб катта дарахтнинг ёнига келиб, уларнинг норасмий етакчисига айланган Жон, шу ерда кучларини тиклаб олиш учун бир кунга ёки ундан кўпроқ муддатга лагер қуришни таклиф қилди. Улар ҳеч қаерга шошмаётган эдилар, аммо уларнинг ҳаммаси қандай шароитга тушиб қолганини англаб эдилар. Пурнима янада кўпроқ кўрка бошлади. У бошқалар билишини хоҳламас, лекин ухлашидан олдин жуда кўп йиғлади. Ўз қишлоғидан кетганидан буён, у доимий равишда онаси ҳақидаги тушлар кўрарди. Бу кеч ҳам бошқаларидек бўлади...

Саккизинчи март. Пурниманинг туғилган куни. Мусаффо тунда Пурнима онасига ёпишар эди. Уларга осмонда нима кўришини бир-бирларига кўрсатиб, биргаликда юлдузларга қараш ёқарди.

Пурнима энг кичкина қизи бўлгани учун ўз онаси билан кўпроқ вақт ўтказиши мумкин эди ва улар биргаликда бўлганида Пурнима ўзини энг хавфсиз ҳис қиларди.

«Шундай қилиб, туғилган кун соҳибаси, катта бўлдинг, энди нима қиласан?» – деб ҳазиллашар эди онаси.

«Катта бўлдинг? Катта бўлдинг – деганда нимани назарда тутаяпсан? Мен ҳали 14 ёшдаман» – деди кулимсираб Пурнима. У кўпинча ўзини ўспиринлик кайфияти ва ноаниқ пайдо бўлган жавобгарлик орасидаги тузоқда ҳис қиларди, аммо бугун у онасининг кичкина қизига айланган эди.

Пурниманинг қувончи узоққа чўзилмади ва у ўзлари томон келаётган зобитларни кўриши биланоқ тугади. Улар унинг орқасидан келаётганини билиб, у саросимага туша бошлади. Аммо унинг онаси буни сезмагандай эди. Пурнима қоча олмади. Тўртта зобит уни ўраб олди. Улардан биттаси Пурнимани маҳкам ушлади, унинг тирноқлари Пурниманинг қўлига шунчалик кирдики, қон ўтмаганидан унинг бармоқлари оқариб кетди. «Қўйиб юборинг. Оғритаяпсиз!» – деб илтимос қилди у.

Жавоб йўқ эди. Пурнимани онасидан секин ажратиб, уйдан олиб кетишди. Иккаласи ҳам кўздан гойиб бўлди.

«Ойи! Ойи!» – деган Пурниманинг овози эшитилар эди. «Менга ёрдам бер, илтимос! Илтимос, улар мени қўйиб юборсинлар!». Аммо ҳаммаси бефойда эди. Унинг онаси худди ҳеч нарса бўлмагандек, жим бўлиб стулда ўтирарди...

Пурнима сесканиб кетди ва уйғонди, оғир нафас оларди. У секин ҳақиқий борлиққа қайтишни бошлади. Лаблари кўз ёшлардан тузланиб қолганди. Қачондир ёлғизликка ўрганиб кетармикинман, деб ўйлади.

Тун қоронғу, фақатгина ойнинг бир чети кўринар, кучсиз нури биланбоши устидаги катта шохчани ёритиб турарди. Танасини титроқ босарди, у шу захотиёқ ўзининг енгил калта камзулини устига тортди. Ўзига ёстиқ бўлиб хизмат қилаётган свитерини тўғирлаб, Пурнима қоронғулик томон қаради. У қоронғу туннинг шунчалар кўрқинчли бўлишидан хайратланди.

«Бугун ҳақиқатдан менинг туғилган куним» – деб ўйлади Пурнима. У кунларни санашга ҳаракат қилди, лекин бефойда эди. Охирги ҳафталардаги воқеалар шунчалик тез юз бердики, у кунлар ҳисобини ҳам йўқотиб қўйди. Ҳозир эса бу унчалик аҳамиятга эга ҳам эмас эди.

У бу кунларни, ҳафталарни ва ҳатто йилларни қандай яшаб ўтиш кераклиги ҳақида ўйлар эди. У аниқ биладиган нарса, бу ўзининг уйини соғингани эди. Ухлаётганида Пурнима яна азиз онажонининг чехраси ва иссиққина кучоғи ҳақида ўйлади.

Кўқарган, қонга булғанган... ва бардоши тугаган

«Туринглар! Туринглар ва пулларингизни буёққа чўзинглар, шунда биз сизни ўлдирмаймиз!»

Кўпол қаттиқ овозлар Пурнимани уйқудан уйғотди. Оғир ботинка уни ён томондан тепди.

«Ўрнингдан тур дедим!»

Нотаниш одам уни яна бир марта урганида оғриқ унинг танасига санчилгандек бўлди. Пурнима уларга нечта одам ҳужум қилганини айта олмас эди, аммо босқинчилар кўпчилик эдилар. Уларнинг кичкина гуруҳи ўзларини ҳимоя қилолмас эдилар.

Йўлдошларининг қаттиқ бақириши, ўғрилар уларни ҳам дўппослаётганидан дарак берарди. Пурнимани ҳам калтаклашда давом этдилар ва у ўзини ҳимоя қилишга ҳаракат қилди. Кўрқув унинг танасини сиқиб қўйганди, аммо бирданига Муқаддас Китобдан бир оят эсига тушди – бу Матто Хушхабаригаги оят деб ўйлади, яъни «Танни ўлдирадиганлардан... кўркманглар»¹.

Бу унинг тақдири бўлмаслиги учун ибодат қилиб, ичидан «Танни ўлдирадиганлар» – деб такрорлади. Отаси унга берган пуллар ҳақида эсига тушганида, унинг ҳаёли ҳар хил нарсага борди. Оломон жазавага тушишда ва уларнинг шоша-пиша қурилган лагерига босқинчилик қилишда давом этарди. Уларнинг арзимас лаш-лушларини босқинчилар тортиб олишди. Пурнима кийимлар орасида яширинган пулларни ушлаб олишга ҳаракат қиларди. У орқасидан шундай кучли калтак еб, нафаси қисиб қолгунига қадар, қўли қидирган нарчасини топиб олишга улгурди. У ўзини қўллари билан ҳимоя қилишга ва кўпол ботинкадан қочиб қолишга ҳаракат қилиб, Худога ёлворди.

Босқинчилар бечора, чарчаган қочқинларни қўрқитганидан кейин уларда бор бўлган ҳамма нарсасини тортиб олдилар ва тўртта масиҳийдан, жумладан Пурнимадан иборат қатор тузиб турғизишди. Қочқинлардан ҳеч бири бир сўз ҳам айтишга журъат қилиша олмадилар. Хужум қилаётганларга қараб жим туришар эдилар. Улар ўн иккита киши эдилар ва ҳар бирининг юзи ярмиси рўмол билан яширилган эди. Пурнима ўзининг ёнида турган йўлдошларига қаради. Уларнинг ҳаммаси кўрқувдан қотиб қолган эди. Босқинчилар уларни жойида ўлдириб ташлаши ҳеч нарса эмаслигини у яхши биларди.

«Сизлар полицияга мурожат қилмасликларингиз керак» – деб улардан бири тўппонча билан қўрқитиб, уларни огоҳлантирди. «Агар полицияга борсангизлар, биз қайтиб келиб сизларни ўлдираемиз». У сўзларининг исботи сифатида ҳар бирининг юзига тўппонча билан ўқталиб, бармоғини тўппончанинги ўқ отадиган илмоғида ушлаб турарди. Пурнима кўзини юмди ва ўқ овозини эшитармикинман деб ўйлади. Кўзларини очганида, ўғрилар аллақачон ғойиб бўлган эди.

Хужумдан яраланган қурбонлар бирга тўпландилар ва атроф-теваракни текширдилар. Уларнинг ҳаммаси ҳаётини сақлаб қолгани учун Худога миннатдорчилик билдиришди, аммо ҳаммалари қонга беланган ва ҳамма жойи кўқарган эди. Улар шунингдек ўзларида ҳеч вақо қолмаганини ҳам тушундилар. Ўғрилар ҳамма нарсани, ҳатто кўшимча кийимларини ҳам олиб кетишганди. Улар ўзларининг Непалга саёҳати бунчалик хавфли бўлади, деб ўйламаган ҳам эдилар.

Кейинги кун эрталаб Жон бир фермернинг катта, кузовининг ён деворлари тахтадан қўлда ясалган юк машинасини тўхтатишга муяссар бўлди. У юк машинанинги Непалга кетаётганини билиб, ҳайдовчидан: «Бизни ўзингиз билан олиб кетолмайсизми? Биз бу ерда қола олмаемиз. Бу жуда хавфли» – деб илтимос қилди.

Қари ҳайдовчи кабинадан чиқди ва бир қанча доллар ишлаб олиш имкониятини баҳолаб: «Сизларда пул борми?» – деб сўради.

Жон уларни ўтган кеча тунаб кетишганлигини ва улар ҳамма бор бўлган нарсасидан ажралганини тушунтирди. «Илтимос, – деб давом этди Жон, – бизларни дўппослашгани туфайли,

айримларимиз зўрға ҳаракатланаяпмиз». Аммо ҳайдовчи уларнинг яраларини кўрганидан сўнг ҳам, юк машина ҳайдовчиси уларни олиб кетишдан бош тортди. У нимадир ишлаб олишни хоҳларди.

Жон ва бошқалар йўқотилган имкониятдан афсус чекиб, кета бошладилар. Пурнима «Менда пул бор» – деб айтганида, бошқалар шундай бошдан кечирган воқеадан кейин, қандай қилиб унда пул бўлиши мумкин, деб ҳайрат билан унга бокдилар. Ўғрилар синчковлик билан излашган эди.

«Айтайлик, мен уларни синчковлик билан яширган эдим» – деб пулни ҳайдовчига узата кулди Пурнима. Қочқинлар ичида энг кичиги уларнинг қаҳрамонига айланди ва барчаси уни кучоқлади. Қочқинлар юк машинага чиқиб олишдилар. Меҳрибон ва саҳий Пурниманинг ҳали кўп фойдаси тегади.

Кўтарилаётган қуёш унча катта бўлмаган масиҳийлар гуруҳини киздирди ва улар совуқда титрашдан тўхтадилар, чунки улар совуқ, заҳ жойда ухлаган эдилар. Бошқалар ухлаб олиш имкониятидан фойдаланаётганида, Пурнима яна ўзининг онаси ҳақида ўйлади ва биринчи марта ўзининг қилган қарори тўғрилигига шубҳа билан қарай бошлади. Эҳтимол, у худди Майя таклиф қилганидек, ўзининг имонини яшириши керакмиди. У сувга чўмдирилганидан кейин, Сивал унга совға қилган Муқаддас Китобни очди ва Худога ўғрилар уни олмагани учун миннатдорчилик билдирди.

Муқаддас Китобни варақлаб, Пурнима ўзининг сеvimли оятини тезда топиб олди. У бу оятларни юз маротаба ўқиганди ва топиш осон бўлиши учун белгилаб қўйганди. У опасининг уйига дастлабки яширинча ташриф буюриб бошлаган кунларидаёқ, Муқаддас Китоб ҳикояларига маҳлиё бўлиб қолган эди. У Марям ва Юсуфнинг қандай Мисрга қочгани, Довуднинг шоҳ Шоулдан қандай қочганлиги ҳақида ўйлади. У ўзининг Муқаддас Китобдаги сеvimли қаҳрамони, Мисрдан қочган Мусо ҳақида ўйлади. Бу ҳикоялар Пурнимада жасурликни пайдо қилдирди. Муқаддас Китобни маҳкам кучоқлаб, унда яхши йўлдош борлиги ҳақида ўйлади.

Қочқинлар яна бирга

Кеч кирди. Хайдовчи ниҳоят машинани Хиндистоннинг Азоп шаҳрида тўхтатди. Йўловчиларга машинага мой қуйишини, озиқ-овқат сотиб олиши кераклиги ва жўнаб кетгунча бир неча соат вақт борлиги ҳақида айтди. Оёқ-кўлни ёзиб олиш имкониятидан фойдаланиб, Пурнима ва бошқалар шаҳар бўйлаб айланишга кетишди. У ерда маҳаллий чўпонни учратиб қолишдилар.

Чўпон асли Бутанлик эди. У улар билан юз берган воқеадан ва улар ҳаммасини қолдириб, Исо Масих кўрсатган йўлдан юришга интилишларидан ҳайратга тушган эди. Уни айниқса Пурнима ҳайратга солган эди. У Жонни четга чақириб, унинг ёши нечада эканлигини сўради.

«Мен аниқ айтолмайман – тахминан ўн уч ёки ўн тўртда» – деб жавоб қилди Жон.

«У бу ерда оиласи билан биргами?» – деб сўради чўпон.

«Йўқ. Унинг опасининг оиласи ҳам Непалга кетаяпти, аммо улар биздан олдин кетишганди. Биз уларнинг қаерда эканлигини билмаймиз».

Чўпоннинг кичкина Пурнимага раҳми келмасдан иложи йўқ эди. У Жондан кичкина Пурнимани унинг оиласида яшашга таклиф қилиш ҳақида сўради. Жон бу яхши фикр дея рози бўлди. У ҳам Пурнима ҳақида хавотир олаётган эди. У чўпонга Пурнима билан гаплашиб олишни маслаҳат берди.

Пурнима чўпон ва унинг хотини билан яшашга рози бўлди. Оилада яшаш ёқимли эди. Аммо бу унинг оиласи эмас эди ва у доимо Майя билан бирга бўлиш учун ибодат қиларди. У бу қандай юз бериши мумкинлигини билмасди, фақатгина бу ҳақида ибодат қиларди холос.

Уч ой ўтиб, чўпон Азопдан унча узоқ бўлмаган жойда бўладиган масиҳий конференцияга боришни режалаётгани ҳақида айтди ва Пурнимани ўзи билан бирга боришга таклиф қилди. У опасининг эри Сивал ҳам конференцияда бўлишини билмасдан туриб, хурсандчилик билан рози бўлди.

У яна Сивални кўришидан жуда хурсанд эди ва ўша захотиёқ у билан бирга Непалга кетишга қарор қилди. Унинг бу

қароридан чўпон ва унинг хотинини қайғуга солди. «Пурнима, сен кетишни хоҳлашингга ишончинг комилми?» – деб сўради чўпон. «Сен Непалда қанчалик қийин бўлишини биласанми? Сен у ерда қочқинлар лагерида яшашингга тўғри келади».

Пурнима, унинг ҳақ эканлигини била туриб, юмшоқ равишда кўндиришига кулоқ тутди. Чўпон ва унинг хотини у билан худди ўзларининг қизидек муносабатда бўларди ва улардан кетиш Пурнима учун ҳақиқатдан оғир эди. Аммо у қарор қилди. «Ҳа, ишончим комил» – деб жавоб қилди у. «Мен ўз оилам билан бўлишни хоҳлайман. Менга кўрсатган меҳрибончилигингизни унутмайман, аммо бу Худонинг иродаси эканини биламан».

Пурнима ва Сивал Непалнинг шимолий чегарасидаги қочқинлар лагерига тунда етиб келишди, шунинг учун у ўзининг янги уйини тезда кўра олмади. Ўша вақтдаги ягона муҳим бўлган нарса – яна Майяни кўриш эди. Опа-сингиллар хурсандчилик қийқириғи остида бир-бирларининг қучоғига отилдилар. Кейин Пурнима юпка бамбукдан бўлган бўйралардан биттасида тезда ухлаб қолди. «Пурнима, ўрнингдан тур!» Кичкина Эстер қарсак чалиб ва кулиб, Пурниманинг атрофида югуриб юрарди. Пурнима кўзини очганида, биринчи бўлиб у кўрган нарса, бу қалин пластик билан тортилган, омонатгина бамбукдан бўлган рамага кўзи тушди – бу уйчанинги томи эди. У ўтирди ва уйчанинги эшиги олдида худди юзлаб одамлар кезиб юргандек овозни эшитди. Пурнима бу ердаги минглаб оилалар сиқилинч ҳолатда ва шундай бечора ҳолда яшашларини тушунди. У қанча кўп кўрса, шунча кўнгли тушганини ҳис қиларди.

Майя уларнинг яна бирга эканидан хурсанд бўлиб, Пурниманинги кўнглини кўтаришга ҳаракат қилди. «Кулоқ сол, Пурнима» – деди у ўзининг кичкина синглисига, – мен бу жойнинг даҳшатли жой эканини биламан, аммо биз қаерда бўлишимиздан қатъий назар Худованднинг кўли бизнинг устимизда. Бу ердаги барча Исо Масихни эшитмаган одамлар ҳақида ўйлаб кўр. Ҳамма одамларни сен томон интилишларини биласанми. Уларга Худо ҳақида айтсанг, улар сени тинглайдилар – эҳтимол, бу уларнинг шундай ёш ва чиройли воизхонни кўришга одатланмагани учундир.

Пурнима қизарди ва кулди. «Эҳтимол» – деди у. «Аммо биз бу ерда қанча узоқ бўлишимизга тўғри келади, нима деб ўйлайсан? Наҳотки, Худо бизнинг ҳеч қачон уйимизга қайтмаслигимизни режалаштираётир».

Майя нима жавоб беришни билмас эди, лекин у Пурнимани маҳкам кучоқлади. У ўзининг кичкина сингиси олдида кучли бўлиб кўринишни хоҳларди, аммо унинг ўзи ҳам бу саволни ўзига берарди.

Ҳафталар ўтди ва Пурнима аста-секинлик билан ўзига лагердаги ҳаёт қоидаларини ўргана бошлади. Лагердан чиқишни ва қўшни қишлоққа боришни хоҳласанг, «рухсатнома» олиш керак эди. Сен Хушхабарни ваъз қилишга кетаётганингни айтмаслик керак. Лагерда масиҳийларнинг катта йигинини ўтказиш мумкин эмас эди. Кичкина гуруҳларда ва «уй жамоатларида» учрашиш керак. Машғулотларга бориш, тил ўрганиш ва шунга ўхшаган нарсалар билан шуғулланиш мумкин. Қочқинлар лагериди Пурнима кўришни умид қилганидан ўзгачарок, яшаш тарзи мавжуд эди.

Хушхабарни ваъз қилишга интилиш

Пурнима учун лагердаги ҳаётда энг муҳими минглаб қочқинлар орасида имонлиларнинг тез кўпайиб бориши эди. У Масих оиласининг хавфсизлигидан лаззатланар эди. У кўплаб дўстлар орттирди. Кўп марта у ва унинг дўстлари сездирмасдан қўшни лагердаги ва қишлоқдаги масиҳийларни кўриб келишардилар. Улар бу имкониятдан ўзларининг янги тилида ваъз қилиш учун фойдаландилар. Пурнима бу саргузаштлардан қаноатланиш хис қилди, у ўзида мусиқага нисбатан инъом кўрди ва янада кўпроқ адашганларга нисбатан ачинди. Хушхабарни ваъз қилиш чорловига берилиб, у лагердаги камбағал ҳаёт ҳақида деярли унутиб қўйди.

Пурнима ва унинг дўстлари то уларни кейинги йили ушлаб олмагунларича, Хушхабарни бошқа лагер ва қишлоқларда тарқатиш бўйича саёҳатини давом эттирдилар.

Август ойидаги мусаффо якшанба тонгида, куёш чиқар пайт, гуруҳ Хонанинг уйи томон икки соатлик саёҳатга жўнади. Хона

қочқинлар лагеридаги жўшқин масихийлар ҳақида эшитди ва улардан бир нечасини маҳаллий бозор майдонида Хушхабарни ваъз қилишлари учун, ўзининг уйига таклиф қилди. Пурнима ва бошқалар хурсандчилик билан рози бўлдилар.

Билдирмасдан, икки – уч кишидан иборат гуруҳ бўлиб, улардан ўн биттаси қочқинлар лагеридан чиқиб олишди ва лагердан бир мил узоқликдаги йўлда учрашдилар. Улар Муқаддас Китоблар, бир нечта хушхабар брошюралари ва гитара олиб борардилар. Улар янги қишлоқдаги, эҳтимол ҳеч қачон Хушхабар ҳақида эшитмаган одамларга ваъз қилиш имконияти борлигидан жуда таъсирланган эдилар. Аммо улар лагерга кечқурунғача қайтиб келишлари учун тезроқ юриш кераклигини билишар эди.

Куннинг ярмида улар Хонанинг уйига келдилар ва бир неча соатлик суҳбатдан кейин бозор майдонига бордилар. Улар зўрға бир нечта қўшиқ айтишга улгурмасданок, уларнинг ёнига бешта полиция ходими келишди. «Биз билан юринглар!» – деб буюришди улар.

Қўриқиб қолган масихийлар зобитларнинг орқасидан юришдан бошқа ҳеч нарса қилолмас эдилар. Тез орада улар қаттиққўл капитаннинг олдида бўлишди. «Сизлар қаердансизлар?» – деб сўради талабчан овоз билан. «Ким сизларга лагердан чиқишга рухсат берди? Ким сизларга Непалда ўз динингизни ваъз қилишга рухсат берди?»

«Сизларда бу ерда ҳақ-ҳуқуқ йўқ»

Кун бўйи қоронғу, ифлос қамоқ камерасида улар қачон капитан биттама-битта тергов қилишга чақиришини кутардилар. Олдин эркакларни, кейин эса аёлларни. Бу Пурниманинг жонига тегди, у бу қандайдир тушунмовчилик деб ўйлаб, капитанга мурожат қилишга қарор қилди: «Биз ҳеч бир ёмон нарса қилмадик. Нима учун сиз бизни бу ерда ушлаб турибсиз? Илтимос, бизни қўйиб юборинг. Биз кечқурунғача лагерга боришимиз керак».

«Йўқ!» – деб қичқирди капитан. «Бугун сизлар шу ерда қоласизлар, эртага эса туман милиция бўлимига борасизлар».

Пурнима капитаннинг уларни ушлаганидан ва қўлга олганидан мамнун эканини пайқади. Уни ва бошқа учта аёлни кичкина ифлос камерага қамаб қўйишди. Улар у ерда бир-бирига сиқилиб, йиғлаб ўтиришар ва Худованддан ҳимоя сўраб ибодат қилишардилар. Улар Непалда Хушхабарни ваъз қилиш хавфли эканини билардилар, аммо Хушхабар ҳақида ҳеч қачон эшитмаган одамлар, у ҳақида эшитишга интилар эди. Бу таваккал қилишга арзирди.

Кейинги куни эрталаб полиция яна ўн битта масихийни бирга йиғди. «Агар сизларнинг пулларингиз бор бўлса, ўзларингиз учун тушликка нимадир сотиб олишларингиз мумкин» – деб айтди зобитлардан бири. «Бизнинг борадиган йўлимиз олис».

Пурнима ўз дўстларига савол бергандек қаради, аммо ҳаяжонланмасликка қарор қилди. Ҳаммаси, албатта туман милиция бўлимида ҳал бўлади.

Кун бўйи улар, яъни ўн битта масихий ва тўққизта автомат кўтарган полиция ходими ўрмон бўйлаб судралишди. Қуролга қараб, Пурнима шундай ўйлади: «Назаримда, бизлар жуда хавфли кўринамиз». Унда ва бошқа масихийларда пул йўқ эди, шунинг учун уларда на овқат, на сув бор эди, улар сойдан ўтаётганларида ундаги сувдан ичдилар.

Улар ниҳоят туман бўлимига келишганларида, аллақачон қоронғу тушган эди. Пурнима жуда чарчаган, совқотган ва оч қолган эди, аммо уни Худо улар билан биргалиги ва улар тез орада уйга қайтишлиги ҳақидаги фикр қўллаб-қувватлаб турарди. Аммо тергов бошланиши биланок, унинг умидлари йўқолди. Ёмон ёритилган сўроқ қилиш хонасида, катта тахтадан бўлган стол орқасида бешта зобит ўтирар эди. Улар жаҳл билан қичқириб саволлар беришарди: «Ким сизларга Йападаги бозор майдонида ваъз қилишга рухсат берди? Ким сизларни қўллаб-қувватлаб турибди? Китобларни қаердан олдингизлар? Сизлар – ифлос қочқинлар! Сизларда бу ерда ҳеч қандай ҳуқуқ йўқ».

Бу қичқириқларга жавоб беришга ҳаракат қилган ҳар бир кишини юзига урар, итарар, дўппослардилар, аммо асирларни жавоб бермаганларида ҳам тепишар ва уришар эди. Саволлар ва дўппослаш кўп соат давом этди. Кейин бир зобит келиб: «Бугунга

етар. Уларга егулик беринглар ва эртага давом этамиз» – деди.

Бу камерадаги шароит, биринчи қамоқхонадагидан ҳам баттар эди. Пурнима йиғилиб қолган жаҳлини ушлаб турарди. Камерадан келаётган хид жуда ҳам ёқимсиз, цементдан бўлган пол совук эди. Ҳожатхона сифатида ишлатиш учун туалет ҳам йўқ эди.

Эрталаб Пурнима ва бошқа аёллар камерада кўркув билан кутиб ўтиришар эди. Аскарлар асирларни бирма-бир чиқариб, сўроқ қила бошладилар. Туман бошлиғи Пурнимага уларда у ва унинг дўстлари буддистлар маъбадини бузганлиги ва уларнинг худоларини ҳақорат қилганликлари ҳақида далил борлигини айтди.

«Йўқ, бу ёлғон!» – деб қичқирди Пурнима, унинг сўзларига ишонмасдан. Зобит куч билан унинг юзига урди.

«Сен кичкина, дағал ёлғончи» – деб бақирди у. «Бизга тўғриси айт, шунда камроқ муддатга қамаласан. Агар алдашда давом этсанг, у холда федерал қамоқхонага узоқ муддатга тушасан». Пурнима ваҳимага туша бошлади, аммо ўзиникида туриб олди. Унинг юзига қайта ва қайта урдилар ва тепдилар. Қаттиқ калтаклашлардан кейин, бир қанча вақт ўтиб, у ҳеч нарсага фаҳми етмайдиган бўлиб қолди. Ўша Ҳиндистондаги биринчи кечада у ҳали одамлар шунчалик ёвуз ва бағри тош бўлишини билмаган эди. Аммо охириги йигирма саккиз кунда, у олган таълим жуда қаттиқ бўлганини тушунди. Бу ўн беш яшар қиз учун жуда оғир дарс эди.

Узундан узоқ терговлар чўзилар, полиция ўз вазифасини бажаришда, яъни Пурнима ва унинг дўстларининг руҳини синдиришда давом этарди. Тартиб ҳар доим бир хил эди, фақат ҳар кунлик савол-жавобга кимни биринчи чақиришларини билмас эдилар. *Савол, нотўғри жавоб, зарба. Яна савол, бошқа нотўғри жавоб, яна зарба.* Шундай давом этаверарди.

Камерада Пурнима ва бошқа аёллар секин овозда куйлашар ва узоқ муддат, то ярим кечгача ибодат қилишар эди. Улар бир-бирларига умид берувчи сўзлар билан далда беришга ҳаракат қилашардилар: «Маҳкам бўл, тез орада ҳаммаси тугайди ва биз уйга кетамиз» – деб қоронғуда шивирлар эдилар.

*Уй,бу нисбий тушунча экан,*деб киноя билан ўйлади Пурнима.

Худованднинг дунёга нури

Лагерда Пурнима доимо ўзининг ота-онаси ва Бутандаги уйини соғиниши ҳақида ўйларди. Ҳозир эса у ўзининг опасини ва қочқинларга тўла бўлган лагердаги ифлос, кичкина кулбачасини соғинмоқда эди. У хатто бу жойни соғиниши ҳақида ўйлаб ҳам кўрмаган эди. Уни ўзининг жиянчаси ва жияни нима қилаётгани қизиқтирар, Майя ҳақида хавотир олар эди. Майя Пурнима ҳақида ҳеч бўлмаса қандайдир янгилик олдимикан?

«Эҳ, Майя, мен сенга шунчалик кўп муаммо пайдо қилганимдан жуда афсусдаман», – дея ўйлади Пурнима.

Қочқинлар лагеридаги айрим масихийлар, шунингдек биродарлар чўпони гуруҳнинг қамоққа олингани ҳақида эшитдилар. Улар хатто Пурнима ва бошқа одамларни ушлаб турган қамоқхонагача бордилар, аммо аскарлар уларни қаттиқ дўппосладилар ва ҳайдаб юборишди. Қамоқхонадаги ўн битта масихийларга нима бўлаётганини хабар қилишди ва улар дўстларининг дўппосланганидан қаттиқ қайғурдилар.

Қамалганига йигирма беш кун тўлганда, кўриқчилардан бири эрта тонгда Пурнимани олиб кетиш учун келди. Ўзининг шафқатсизлигини кўрсатишга тайёр бўлган бошлик, Пурнимага маълум бўлган сўроқ хонасида уни кутарди. Ва яна сўроқ бошланди: «Ким сенга хушхабар етказиш кераклигини айтди? Сен шунчалик ёшсан. Эҳтимол, бу сенинг айбинг эмасдир. Албатта, кимдир сенга пул ваъда қилиб, бу динни қабул қилишга мажбурлаган. Ким сизларга китоб жўнатади? Ким сизни қўллаб-қувватлаб туради? Агар сен бу ким эканлигини айтсанг, биз сени дўппослашни бас қиламиз, сен эса хатто лагерга қайтишинг ҳам мумкин бўлади».

Кейинги бир неча дақиқа Пурнима учун абадийдек бўлиб туюлди. Овқат етишмаслигидан қийналган ва дармонсиз бўлиб қолган (қамоқдагиларга кунига икки маротаба овқат бериларди), ифлос (ювинадиган жойнинг ўзи йўқ эди) эди, шундай бўлса ҳамки у сўроқ пайтида Худованднинг тинчлиги унда порлаб турганини сезарди. Қачонки у ўзини Худога топширганида, ўзига азоб берувчиларни Худо кечириши учун ибодат қилганида

ва ҳамма нарсага чидай олиши учун куч беришини сўраганида, бу унга катта ёрдам берар эди.

«Менинг саволларимга жавоб бер!» – деб қичқирди.

Пурнима таёққа тайёргарлик кўрган ҳолда, ёрдамга ўзининг бутун мардлигини чақирди. Пурнима унга ўзи берадиган жавоб ёқмаслигини биларди. «Мен масихийликни пул, ёрдам ёки яна нима учундир қабул қилмадим! Мен Масихни шунинг учун қабул қилдимки, менинг опам уч йил мобайнида касал бўлиб ётди, кейин эса масихийликни қабул қилди ва мўъжизавий тарзда шифо топди. Мен жуда кўплаб мўъжизаларни кўрдим, менда тинчлик ва хурсандчилик бор. Бошқа сабаб йўқ».

Жаҳли чиққан бошлиқ унинг ёнига иложи борича яқин келди. Унинг нафасини ҳис қилиб ва унинг кўзларидаги жаҳлни кўриб, Пурнима кўрқиб кетди, аммо чекинмасликка ҳаракат қилди. «Сен ёлғон гапираяпсан!» – деб унинг юзига қараб қичқирди. «Мен биламан, сен ниманидир яшираяпсан. Сен ҳақиқатни айтмаяпсан. Энди узоқ муддатга қамоққа тушасан. Бунга тайёرمىсан?» Пурнима жавоб бериб улгурмасдан, у куч билан уни урди ва у стулдан қулади. «Камерага олиб кетинг» – деб буйруқ берди.

Пурниманинг камерадошлари, унинг нозиккина юзлари таёқдан кўкариб кетганини кўрганларида, ҳайратдан ёқасини ушладилар. Юзи аллақачон шиша бошлаган эди. «Хавотир олманг», – деди ёлғондан Пурнима кўзларида ёш билан. «Бу кўриниб тургандек оғриқли эмас».

Аёллар бундай эмаслигини яхши билардилар, чунки тошбағир зобитлар уларни ҳам урган ва камситган эдилар. Уларнинг сўзларига ишонишни хоҳламаётганларидан афсусланиб, улар Пурнимага қўлларидан келганча унга далда беришарди. Полиция ходимлари Пурнима ва унинг дўстлари чет элликлардан ёрдам олмаганларига ишонолмас эдилар. Муқаддас Китоб ва брошюралар Непалдан эмас, балки бошқа мамлакатлардан келганига уларнинг ишончи комил эди, чунки масихийлик – бегона дин эди. Улар масихийликнинг Непалда ҳеч қандай мажбурлашсиз ёки шахсий манфаат ваъда қилинмасдан тарқалишига ишонгиси келмас эдилар.

Бир неча кун тинчликда ўтди. Пурнима ва унинг дўстлари ўзларининг тақдири ҳақида ўйлар эдилар. Ибодат ва секин овозда қўшиқ куйлаш уларнинг кўнгилларини юмшатар ва вақт ўтишини тезлаштирар эди. Аммо Пурнимада хавотир ҳисси пайдо бўлди, нима учун уларни сўроқ қилиш учун чақирмаётгани ҳақида ўйлади. *Улар нима қилаяпти? нима учун бизни қўйиб юборишмаяптилар? – деб ўйларди.*

«Мен қанчалар бахтлиман»

Нихоят, йигирманчи сентябрь, сешанба куни эрта тонгда гуруҳни яна бошлиқнинг хонасига йиғдилар. Пурнима нимадир юз бераётганини биларди, чунки шу пайтгача аёлларни эркаклардан алоҳида ушлаб туришган эдилар. Қочқинларни ҳеч тортинмасдан сафга туздилар, қўлларига кишан солдилар ва кишлоқ майдони орқали олиб ўтиб, тунука томли суд биносига олиб келдилар. Пурнима бир неча дақиқа куёшда бўлишдан жуда хурсанд эди, хатто уларни нима кутаётгани ҳақида эсдан ҳам чиқариб қўйган эди.

Хонада одамлар лик тўла эди ва қочқинлар гуруҳини олдинга олиб ўтиб, суд тайинлаган адвокатнинг ёнига ўтқазиди. Хонанинг қарама-қарши томонида давлат прокурори ўтирар эди. У ўн битта одам нимада айбланаётганини ўқиб эшиттирди. У ўйлаб топилган, яъни буддист маъбадларини бузиш ва мукаддас сигирларни ўлдириш ҳақидаги ёлгонлардан иборат айбларни ўқиб эшиттирганида, Пурнима ҳақиқатдан нимагадир умид қиларди. Эҳтимол, бу кун уларнинг оқланиш куни бўлар ва озод қилишар. Суд ҳаками албатта уларнинг айбсиз эканини тушуниб етади.

Уларнинг адвокати етарлича ишончли равишда исботларди, аммо прокурор олдиндан белгиланган сахна бўйича ҳаракат қиларди. Унинг асосий мақсади ҳамма масиҳийларга уларнинг намунасида кўрсатиб қўйиш эди. Кеч кирди. Деярли кечки соат ўнларда ҳакам ниҳоят қарор қабул қилди ва бу қийналган одамлар гуруҳига ҳукмини ўқиб эшиттирди. Пурниманинг исми бошқалар билан бирга ўқилганида, у ҳам ўрнидан турди. Суд

ҳаками қаттиқ равишда уларни қамоққа олинишини ва уч йилга федерал қамақхонага жўнатилишини эшитганида, Пурнима кўрқувдан қалтиради.

Уч йил. Пурниманинг бошида бу сўзлар жаранглр эди.

Пурнима Худо уни қаёққа жўнатмасин, уйдан... Бутандан... қочкинлар лагерида қанчалар узоққа жўнатмасин, Унга содик бўлишга ваъда берган эди. Аммо *қамоқхонага?* Бунини ўн беш яшар қиз кўтара олмас эди. У кўзларини юмди ва яна ўзи ёддан билган Муқаддас Китоб хикояларидан далда топишга ҳаракат қилди. У тоғнинг тепасида шогирдларига таълим бераётган Исони тасаввур қилди ва ўзига таниш бўлган ушбу сўзларни эслаганида мардлиги ошаётганини сезди: «*Адолат йўлида жабр кўрганлар бахтлидир, чунки Осмон Шоҳлиги уларникидир. Адолат йўлида жабр кўрганлар бахтлидир...*». У жим бўлиб қолди, чунки у «*мен бахтлиман...*»² деган ҳақиқатни тушунди.

Қамоққа тушиш марҳамат экани ҳақида ўйлаш жуда қийин. Пурниманинг руҳи ва жони бу далилни онги тушуниб етишидан олдинроқ қабул қилган эди. Аммо кейинги кунларда бу ваъда қамалганлар учун куч манбаи бўлиб хизмат қилди ва улар тез-тез бу сўзларни ҳамоҳангликда такрорлар эдилар.

Энди эса уларни иккитадан боғладилар, суд биносидан олиб чиқдилар ва яна бир маротаба оралаб бўлмас ўрмонзордан уларни олиб ўтишди. Қамоқхона тоғнинг тепасида, бир неча мил узоқликда жойлашган эди. Пурнима суд жараёни ҳақида эслади ва улар билан юз бераётган ҳамма нарсани Худо бошқариб турганига ишонч ҳосил қилди. Уларга сохта айб қўйдилар ва Масихнинг иши туфайли уларни қамоққа олиб борапти. Бунини билиш Пурнимага далда берарди ва у Масих учун азоб чекишга чақирилган бўлишлик катта шараф эканини ҳис қилди. Ўзининг ўрмонзорда чарчаган ҳолда ҳаёл суриб кетаётган ўнта дўстларига қараб, у яхши дўстлар орасида эканини билди.

«Жаҳаннамга хуш келибсиз»

Улар кечаси соат учларда қамоқхона дарвозаси олдига келдилар. Ойнинг нури остида Пурнима қамоқхонани ўраб турган баланд

деворни ва уларни киритиш учун қаттиқ ғичирлаб очилган каттакон дарвозани ажрата олди. Бино қаронгулик босган, хайбатли кўринишга эга эди. Эҳтимол қачонлардир бу буюк қаср бўлгандир, аммо ҳозир бу бино жуда эскирган. Улар очик ҳовли орқали, ҳовли ичида турган бинога қараб кетаётганларида, Пурнима охириги марта орқасига қаради ва каттакон дарвоза уларнинг орқасидан ёпилди.

Баланд овозли жаранг-журиг қамоқхонанинг – унинг янги уйининг, бутун майдонига садо берди.

Пурнимага ва бошқа аёлларга юпқагина бир бўйра сомондан бериб, камерага олиб боришди. У ер жуда қоронғу эди, аммо аста-секин улар ерда ухлаб ётган бошқа одамларнинг сояларини ажрата олдилар. Ердан ғалати овоз келди: «Хуш келибсиз. Жаҳаннамга хуш келибсизлар».

Пурнима ҳавотир билан камерадаги кўшнилари ким эканлиги ҳақида фикр юритди. Улар қандай жинойт содир этган эканлар? Улар шафқатсизмиканлар? Пурнима уларга ёқармикан? Бу жавобсиз саволлар унга тинчлик бермасди. У ташқи деворнинг ёнидан бўш жой топди ва тиззасини иякигача букиб ўтирди. У жуда чарчаган эди, аммо у ухлай олмади, жуда қўрқувда эди.

Бир неча соатдан кейин баланд деворли панжара тешикларида нур туша бошлади, Пурнима ва унинг дўстлари кўздан кечириб олишга муяссар бўла олдилар. Хона унча катта эмас, аммо лиқ тўла эди. Уларнинг камерасида бешта маҳбус бор эди ва кўриниб турибдики, ҳар битта аёлнинг ўз жойи бор эди. Уларнинг ночоргина лаш-лушлари жойининг ёнида ётарди. Ваннанинг ўрнини эса, агар уни шундай номлаш мумкин бўлса, ташқи деворга уланиб кетган, цементдан кўтарилган майдонча эгаллаган эди. У ерда занглаган раковина ҳам бор эди, аммо совун йўқ эди. Иссиқ сув ҳам, эшик ҳам йўқ эди. Цемент ичида тешик ва чуқурлик бор эди. Ундан камерага сассиқ ҳид анқир эди ва ҳиднинг анқишига қараганда уни ҳеч қачон тозалашмаган.

Қамоқхонанинг деворлари кўп йиллик кир билан бўялган эди. Пол жуда совуқ, нам ва жуда ифлос эди. Кўзнинг даражасидаги кичкина ойналар маҳбусларга ҳовлини ва ҳовлининг қарама-

қарши томонидаги эркакларнинг катта камерасини кўришга имкон берарди. Ҳовлининг юқориси торгина кўприк билан ўраб олинган эди. Ундан қоровуллар маҳбусларни кузатиб туришлари мумкин эди, аммо Пурнима ҳали унда қоровулларни кўрмаган эди. Туласа камерада ўзини норасмий етакчи деб эълон қилган эди. «Нима учун сен бу ердасан?» – деб, бирданига Пурнимага қараб сўради у. «Сен қамоқхонада ўтириш учун жуда ёшсан».

«Мен жуда ёшманми, мен билмайман», – деб жавоб берди Пурнима, – «аммо биз масиҳий бўлганимиз учун бу ердамиз».

«Масиҳийлар?» – Туласа бу сўзни худди тупургандек бўлди. «Нима учун улар сизни қамашди, масиҳий бўлганларинг учунми. Аҳмоқлик қонунга қарши эмас». У қулди, бошқалар ҳам унга кўшилди. У ўзининг исмини айтди, аммо унинг сўзлари жуда совуқ эди. «Мен ўз қайнанамни ўлдирган эмишман», – деб ўқирди у. «Шунинг учун мен бу ерда қандайдир вақт бўлишим керак ва агар менга ҳалақит бермасалар, миннатдор бўлардим».

Туласанинг қаттиқ сўзлари Пурнимани кўрқитишига қарамасдан, Пурнима диққат билан бу аёлга қарашда давом этди. Пурнима бу совуқ кўринишли аёл орқасида меҳрибон, юмшоқ аёл яширинган деб ҳисобларди. У ўша дақиқадан бошлаб, Худо унга жони қутқарилиши учун имкон беришини сўраб ибодат қила бошлади.

Туласа сўкинган ҳолда камерасидаги ўз бурчагига қайтиб борди. Пурнима унда кўплаб кўрпалар ва шахсий буюмлар борлигини кўрди. Бу эса унинг бу ерда анчадан буён эканини, ўз оила аъзолари ва дўстларидан айрим нарсалар олганини билдирарди. Янги келганлар эса ўзларида бор бўлган кийимдан бошқа ҳеч нарсага эга эмас эдилар. Ўша биринчи тонгда улар бирга йиғилиб, ибодат қилдилар. Ҳар бир кунни ибодат билан бошлашга ва ҳар жумада рўза тутишга қарор қилдилар. Янги маҳбусларга тарелкалар, қошиқлар беришди ва ҳар куни икки марта овқат беришарди. Одатда гуруч ва картошка беришарди. Айрим пайтларда уларга шахсий муҳтожликлари учун озгина пул ҳам берардилар.

Масиҳийлар тез орада, худди қочқинлар лагеридаги ҳаётга ўхшаб, қамоқхона ҳаётига ҳам кўникиб кетиш

мумкинлигини тушуниб етдилар. Қонун-қоидани ўрганиб ол, кўнгилсизликлардан узоқроқда юр ва доим сергак бўл. Аммо фарқ шунда эдики, улар эркин эмас эдилар ва қўриқчилар кўнгилсизликлар бўлганида аралашишни хоҳламас эдилар.

Аммо Пурнима шундай ўйлади, бу ерда ҳеч бўлмаганда ҳар кунги сўроқ қилишлар ва дўппослашлар йўқ. Улар бошқа қамоқхонадаги маҳбусларнинг тўхтовсиз ҳақоратлашларига қарамасдан, биргаликда ибодат қилишдан хурсанд эдилар. Пурнима ҳаммасидан кўра кўпроқ, улар келганидан кейин бошланган қўриқчилар томонидан бўладиган жинсий шилқимликлардан қўрқар эди.

Биринчи бир неча ой узоққа чўзилиб кетгандек туюлди. Пурнима жуда кам ухларди. У тез орада, нима учун бошқа маҳбуслар ташқи деворнинг ёнида ўзлари учун «уй» курмасликларни тушуниб олди: у ерда жуда совуқ эди. Қиш келиши билан унинг соғлиги ёмонлашди ва унда на иссиқ кийим, на кўрпа бор эди. Аста-секинлик билан ундаги келажакка бўлган умид сўниб, унинг ўрнини руҳий тушқунлик эгаллаб олди. Нима бўлаётганини тушунган Пурнима ўзининг ҳимоясиз эканлигидан ва имонининг сўниб бораётганидан хавотир ола бошлади. У яна даҳшатли хатога йўл қўйгани ҳақида ўйлади, тушида ўзининг уйини, онасини кўрди ва оғриқлар чидаб бўлмайдиган бўла бошлади. У таслим бўлишга тайёр эди.

Бир куни Пурнима эркаклар камерасидан келаётган бақирикни эшитди ва ғазабланган овозда: «Шу керак ўзи унга! Шу керак ўзи унга! Ўлдир уни!» – деган кишиларнинг қичқириғи эшитиларди. Эркаклар камерасида тез-тез жанжаллар бўлиб турарди, аммо бу сафар у «Ўлдир уни. Ўлик масиҳий ибодат ва қўшиқ айта олмайди» – деган бақирикни эшитганида, уни ваҳима босди.

Пурнима таҳдидлар ҳақиқатдан бўлаётганини биларди. Туласа унга, улар келишидан озгина олдинроқ эркаклар камерасида кимнидир ўлдирилгани ҳақида айтиб берганди. Масиҳий биродарларидан биттаси маҳбуслар томонидан ўлдирилиши мумкинлигини билиб, Пурнима ноиложликдан қўриқчиларни чақира бошлади, аммо ҳеч ким келмади. Йиғлаган ҳолда у

ўзининг ўриндиғига йиқилди ва ибодат қилди. Ўша пайтда, у кўплари ёвуз жиноятчилардан иборат бўлган, икки юздан кўпроқ эркаклар бор бўлган камерадаги биродарларга қанчалик оғир эканлигини тушунди.

«Мехрибон Раббим!» – деб ибодат қила бошлади ва «илтижо қиламан, унинг ўлишига йўл қўйма, уни ўлдиришларига йўл қўйма» – деди.

Кейин у нафақат ўзи учун, балки уларнинг ҳаммалари учун йиғлади.

Ашот исмли биродар, эркаклар камерасидаги хужумнинг қурбони бўлди, у зўрга тирик қолди. Унинг соғлигидан миннатдор бўлган Пурнима, қандай қилиб ўзининг камерасидаги аёлларни имонга олиб келиш йўлини излай бошлади. Агар у бу ердаги уч йиллик қамоққа чидай олишга умид қилса, қандайдир тарзда фаолроқ бўлиши кераклигини биларди. Охиригига ҳафталар ичида у қамоқхонада нафақат ўзининг танасини, балки руҳи ва жонини ҳам банди қилишга рухсат бериб қўйганди. Буни ўзгартириш керак эди. «Эй Худо, менга айт нима қилай?» – дея ибодат қилди у. «Қандай шароит бўлишидан қатъий назар, мен Сенга хизмат қилишга тайёрман».

Ўша заҳоти унинг миясига, яқинда Исонинг туғилиш байрами эканлиги ҳақидаги фикр келди.

Фисиҳ байрамидаги совға

«Амаки» лақаби билан машҳур бўлган бир киши, федерал қамоқхонада кўриқчи эди. У қамоқхонада шунча кўп вақтдан бери бўлгани ва у бемалол айланиб юрар, шунинг учун, янги келганлар одатда уни қамоқхонанинг хизматчиларидан бири бўлса керак деб ўйлашарди. Ҳар ҳафта у маҳбусларга бозордан нима сотиб олиш кераклигини сўраб, камераларни айланиб чиқарди.

«Салом Пурнима» – деб саломлашди у ўша куни. «Бугун сенга нима сотиб олай ёки қўйиб юборгунига қадар пулингни тўплаб юрмоқчимсан? Сен уларни нимага йиғаяпсан? Агар пулни сарф қилмасанг, ундан нима фойда?»

У киши Пурнимадан буни сўраганида, унинг миясига бир фикр келди. *Мана, мен нима қиламан.* Раҳмат сизга Амаки.

У тезлик билан барча йиққан пулларини унинг киссасига сукди ва камера панжараси орқали унга нима кераклигини шивирлаб айтди. Унинг аёллар камерасидан шошмасдан кетиб бораётганига қараб, у ўзи сўраган нарсани сотиб олсин, деб ибодат қилди. Унинг илтимосини Амаки эшитганида, у ақлдан озибди деб ўйлади, аммо тинч овоз билан: «Мен қандай қилиб, бу покиза қизалоққа рад қила олишим мумкин-а?» – деди.

Амаки қайтиб келганида бир пакетни Пурниманинг қўлига берди. «Ҳаммаси ичида», – деб ишонтирди, «аммо мен барибир сен ақлдан озгансан деб ўйлайман. Қамоқхонада бу бўлиб туради» – деди.

Пурнима кулимсираб, унга миннатдорчилик билдирди ва панжара орқали унинг қўлини сиқиб қўйди. Кейин у ўзининг тайёргарлигини бошлади, бошқалар эса уни кузатарди. Ниҳоят, ўзларининг қизиқувчанлигини яшира олмасдан, улар келиб нима қилаётганини сўрадилар. Аммо Пурнима уларга эътибор бермади ва ишлашда давом этди. У куннинг иккинчи ярмида бутунлай ишлади ва ҳаммасини тугатишни ният қилган эди. Ниҳоят, ҳаммаси тайёр бўлганида, Пурнима уларнинг олдига келди ва шундай эълон қилди: «Мен бу ерга келганимдан буён, Худо менга қамоқда бериладиган пулни ҳеч нарсага сарфламаслигимни айтди. Нима учун Худо менга бундай айтганини бугун эрталабгача билмасдим, аммо кейин тушундим. Мен Амакидан бу пулларга энг яхши товуклар ва мевалар сотиб олишини сўрадим. Ва буларни мен сизлар учун тайёрладим».

Маҳбуслар унга ҳайрат билан қараб, жим турардилар. Туласа ундан қандайдир «фирибни» кутиб ва нима учун ўзи битта хам яхши сўз айтмаган Пурнима, унга тушлик тайёрлаганига ҳайрон бўлиб унга қаради. «Сен нима ҳақида гапираяпсан? Бу қандай майнабозчилик?» – деб киноя билан сўради.

«Мен буни сен билан, Туласа ва бошқалар билан бўлишмоқчиман, ҳеч қандай майнабозчилик йўқ. Бу менинг сизларга совғам. Келинглар, еймиз!»

Бу кеча аёллар камерасидаги махбусларда, уларнинг бутун қамоқ давридаги энг зўр тушлиги эди. Ҳатто қўриқчилар ҳам яқин келиб, тешикдан қараб кетарди. Бу хабар тезда бутун қамоқхонага тарқалди. Пурнима байрамлик тайёрлабди!

Кейинги куни кечқурун Туласа ўзининг бурчагидан чиқди ва Пурниманинг ёнига келиб ўтирди. «Нима учун сен бунини бизлар учун қилдинг?» – деб биринчи марта мулоимлик ва самимийлик билан сўради у. «Биз ҳар доим сизлар бу ерга тушганингиздан буён, сенинг ва бошқаларнинг устидан кулдик. Бу сенинг, фақат сенинг пулинг эди. Сен уларни ўзинг учун ишлатишинг мумкин эди, нима учун сен уларни биз учун сарфладинг?». Туласа ҳечам бундай меҳрибонликни тушуна олмас эди. У Пурнима жуда ақлсиз, ёки жуда доно қиз деб ўйлади ва бунини аниқлашни хоҳлади.

«Туласа» – деб гап бошлади юзида кулги билан Пурнима, – «сен қачондир Мавлуд байрами нима эканлигини эшитган-мисан?».

Шундай қилиб одам ўлдирганда айбланган аёл ва ёш воизхон ўртасида дўстлик бошланди. Пурнима Туласага қандай қилиб уч йил олдин, Мавлуд байрамидага йиғилишда Масихни таниб билгани ҳақида айтиб берди. Кейинги бир неча ойлар ичида Пурнима, ўзининг нозик, аммо бор ғайрати билан Туласага Масих ҳақида айтиб юрди. Қанчалик қизиқ туюлмасин, улар яқин дўстларга айландилар. Туласа унга озгина онасини эслатарди ва Пурнимани катта ёшдаги аёл билан дўстлик бир мунча юпатарди. Ўзини келажакда нима кутаётганини билмаса ҳамки, Пурнима уни мардлик билан кутиб олишга қарор қилди. Пурнима ўзининг заифликларини биларди, аммо уларни ўзига бўйсунтирар эди. У келган қийинчиликларни енгиб ўтади, қолганини эса худди Мусога ўхшаб, Худонинг қўлига топширади.

Хотима

Пурнимани қолган масихийлар билан бирга, ўн тўрт ой-у, олти кундан кейин озод қилдилар. Уларнинг қўлга олингани ҳақида

кочқинлар лагерида ва бутун дунёдаги одамлар билишди. Ҳар хил мамлакатларнинг масиҳий етакчилари йиғилиб, Непал давлатига уларни озод қилиш илтимоси билан мурожат қилдилар. «Биз биламизки, сиз ўн битта масиҳийни федерал қамоқхонада ушлаб турибсизлар» – деб Непалнинг қиролига улар учун мурожат қилдилар. «Улардан бири ҳали бола!»

Пурнима ва бошқаларга кейин айтишдиларки, уларнинг муддатдан олдин озод бўлиши, уларнинг ўзлари тасаввур қилганидан кўра кўпроқ иноят бўлган. Қамоқхона бошлиқлари уларни етти йил (бошқаларни масиҳийликни қабул қилишга ишонтирганлар учун қамоқ муддати) қамоқда сақлашга қарор қилган эди.

Ўзларини озод қилишлари биланоқ, қамоқхона бошлиқларини хайратда қолдириб, улар ўзларининг эски камерадослари билан учрашув сўрадилар. Уч ойлик қамоқдан кейин масиҳийлар ўзларининг оилаларидан ёрдам ола бошладилар. Энди уларга ўзларида тўпланган нарсаларни, шунингдек Пурнима муҳим вазиятлар учун сақлаб қўйган пулини берди. Улар шунингдек, бошқа маҳбусларга, уларни Исо Масиҳга бўлган имони учун қувғин қилганликларини айтдилар. Айрим маҳбуслар масиҳий бўлдилар ва уларни «имонини сақлашга» чақирдилар. Ўн битта масиҳий улар ҳақида ва бошқа маҳбуслар ҳақида ибодат қилишга ваъда бердилар.

Ашокни дўппослашда қатнашган эркаклардан бири олдинга чиқди ва шундай деди: «Бизнинг қамоқхонага ёруғ нур кирди, энди эса у йўқ бўлаяпти».

Кетишидан олдин Пурнима охириги марта масиҳий бўлган Туласани қучоқлади. Кейинчалик Туласани ҳам озод қилдилар, айби бекор қилинди. У ҳозир жамоатда фаол етакчи.

Ўша биринчи марта Майя Пурнимага Муқаддас Китобдан хикоя ўқиб берганидан буён, унга Мусо жуда ёқиб қолган эди. Мусони мамлакатдан ҳайдадилар ва унга гапириш қийин бўлса ҳамки, Худо уни энг яхши йўл билан ишлатди. Шунга ўхшаб Пурнима ҳам, кўпинча ўзининг ёши туфайли уялишига қарамасдан, энди Непалда машҳур бўлди. Уни кўпинча кочқинлар лагери атрофидаги жамоатлар ўз гувоҳлиги билан

бўлишиш учун таклиф қиладилар. У ҳозир ҳам Майя, Сивал ва жиянчалари билан ўша қочқинлар лагерида яшаяпти.

Эндиликда у онасини кўриш ва Хушхабарни ваъз қилиш учун, ўз юрти Бутанга қайтишни умид қилиб, ибодат қиляпти.

Аида:

Овози йўқлар учун овоз

Россия
Июль, 1968 йил.

Унга адвокат керак эмас эди. Совет ҳукумати томонидан алоҳида тайинланган Аида Михайловна Скрипниковага «жарчи» нинг кераги йўқ эди. У ўзини ўзи ҳимоя қилишни, ўзининг ишини суд олдида ўзи баён қилишни хоҳлади. Тахта панеллардан иборат бўлган хонада, совет ҳукумати суди ҳимоячиси столида ўтириб, суд ҳакамининг ёнида турган «шу системанинг отаси», Лениннинг расмига қаради. Ўзи эса шу системанинг асираси эди.

Прокурор бундай фикрга қарши эди, у айбланувчи ўзини ўзи ҳимоя қилишини хоҳламас эди. Бу эса унга жуда катта эркинлик берилишини англатар эди. У айбланувчи руҳий касаллар шифонасида даволанганлигини таъкидлаб ўтди. У қандай қилиб жиноий ишнинг ҳимоясини олиб бориши мумкин?

Суд ҳаками ниҳоят Аидага розилик берди ва унинг адвокати суд жараёни бўлаётган залдан чиқиб кетди. Энди эса Аида ўзининг иши ва ўз жазоси учун ўзи жавобгар эди. Аиданинг суд залида бўлиши ва имонли бўлгани учун, яъни масиҳийлик эътиқоди учун айбланиши ҳам биринчи марта эмас эди. Агар суд уни айбдор деб топса, у ахлоқни тузатиш қамоқхонасида жазони ўтайди, бу ҳам биринчи марта эмас эди. Йўқ, буларнинг ҳаммасини у олдин бошдан кечирган. Бу вазият бошқаларидан шуниси билан ажралиб турардики, бу сафар унда ҳукумат тарафидан тайинланган ва жим ўтирадиган адвокат йўқ эди. Биринчи марта у ўзини ўзи ҳимоя қилади, ўз ишини ўз мамлакатигаги имонлилар номидан тушунтиради.

Айбловлар кўп эди ва суддаги айбловчи ҳар айбловни баланд овоз билан ўқир эди, бундан эса томиридаги қон тўхтаб

қоларди. Аида Ленинградда пропискасиз яшаётгани (унинг пропискасини бекор қилишган эди) учун айбланаётган эди. У шунингдек, рўйхатдан ўтмаган сектага аъзо эканликда, яна ноқонуний босиб чиқарилган диний адабиётларини тарқатишда айблаётган эдилар.

Ҳақиқатга қарши тухмат

Унга қарши бўлган ҳамма муҳим айбловларнинг марказидаги ягона сўз – бу тухмат эди. Аида, Совет Иттифоқида масихийларнинг қандай қўлга олиними, уларнинг қандай суд қилиниши ва қандай қамоқ жазосига ҳукм қилиниши ҳақида ёлғон маълумотни тўплайди ва тарқатади – деб исботлар эди прокурор. Ҳукуматнинг фикрича айбловларнинг ичида энг жиддийси – у бу маълумотларни чет элга узатиб тургани. У Совет Иттифоқини бошқа мамлакатларга фош қилувчи маълумотларни узатиб туришга ҳаракат қилган.

Прокурор «тухмат» сўзини таъкидлаб ўтди ва Аида эса ўз ҳимоясини *ҳақиқат* асосида куради. У шундай фикр қилди: агар у узатаётган маълумот ҳақиқат бўлса, у тухмат бўлиши мумкин эмас. Ва у судга бу маълумот шубҳасиз ҳақиқат эканини исботлашга умид қиларди.

Айбловлар рўйхатини ўқиб эшиттиришаётганида, Аида биринчи марта ўзининг орқасидан ҳуқуқни ҳимоя қилиш органлари синчковлик билан кузатаётганини билиб олди. Улар Аидадан маълумот олиш учун Совет Иттифоқига келган, келишган швед аёли Юрсмар хоним ҳақида билишар эдилар. Улар қачон ва қаерда Юрсмар хоним ва Аида учрашганини ҳам билишарди. Улар Аида билан учрашув ҳақида ёзилган Юрсмар хонимнинг ён дафтарини ҳам мусодара қилган эдилар. Суд ҳаками ҳатто Аиданинг Юрсмар хонимга берилган нашрларни бирин-кетин санаб ўтди ва унинг овозида кинояли жеркиш сезилиб турарди.

«Юрсмар олган адабиётларни мамлакатдан олиб чиқишга ҳаракат қилди» – дея давом этди суд ҳаками – «аммо чегарадаги текширувда юқорида келтирилган адабиётлар аниқланди ва мусодара қилинди». У айблов хулосасидан назарини қочириб,

диққат ва ғалабамиёна қулги билан айбланувчига қаради.

Улар яна бир чет эллик масиҳий дўсти Дэвид ҳақида ва Аида унга берган «Нажот Хабарчиси» (Вестник спасения) журналининг нусхаси ҳақида ҳам билишар эди. Улар Аиданинг бошқа вилоятга ўз опасини кўриш учун борганида олган журналлари ва кейинчалик уларнинг яширин жамоатдаги масиҳийларга тарқатгани ҳақида ҳам билишар эди. Хуқуқни ҳимоя қилувчи органлар у учрашган одамлар ва у тарқатган ҳамма материаллар ҳақида билардилар.

Аида улар яна қандай маълумотни қўлга киритганликларини ва яна қамоқхонадаги қайси масиҳий маҳбуслар ҳақида маълум эмаслигини билишни хоҳларди.

Суд ҳаками қайта ва қайта бир гапни такрорлар эди. Худди унга қўйилган айбловда айтилганидек, Аида «била туриб, Совет Иттифоқига ва жамоат тартибига тухмат қилувчи ёлғон маълумотни» тарқатган.

Хотиржамлик билан ўзига ишонч

Аида хотиржамлик билан қаттиқ тахтадан бўлган ҳимоя стулида ўтирар эди. У ҳаяжонланаман ва хавотир оламан деб ўйлаган эди. Аммо у хотиржам ва ўзига ишонган холди ўтирарди. У Исо Масиҳнинг залдаги ҳузурини сезиб турарди. Исо ўзининг издошларини, қачон подшоҳлар ва ҳакамлар олдида бўлганида, нима айтаман деб хавотир олмасликка ўргатган ва Аида ҳам хавотир олмади.

«Уни милиция ходимлари сўроқ қилганида», – дея айблов ҳулосасини ўқишни давом этди суд ҳаками, «у масиҳий китоблар ва брошюралар тарқатгани ва бошқаларга етказиб турганини тан олишига қарамасдан, ўз айбига иқрор бўлмаган». У етказиб турган ҳужжат нусхаларининг кўпчилиги унинг уйдан топилганлиги тўғрисида милиция ходимлари хабар беришди ва унга қарши иш қўзғатилган. У милиция ходимларига ҳужжатларда тухмат йўқлигини ва улар фақатгина «бизнинг мамлакатимиздаги жамоатларнинг ахволини тўғри акс эттиришини» айтган.

Нихоят суд хаками ҳукмни ўқиб тугатди. Аидага қатъиятлик билан қарабу шундай деди: «Айбланувчи, сизга қарши қўйилган айбни тушундингизми?».

У суд хакамига қаради ва унинг қора кўзларининг нигоҳига бардош берган ҳолда «Ҳа» – деб жавоб берди.

«Сиз ўз айбингизга иқрормисиз?»

«Йўқ» – деди. Унинг овози хотиржам ва ишонарли эди.

Хакам ўзининг ёзувларига қаради ва суд дарҳол бошланишини эълон қилди. «Биринчи гувоҳ» – дея эълон қилди у – «Аиданинг ўзи».

Оила ғам-қайғуда

У 21 ёшида имонли бўлганида, Аида Исо Масих етаклаб борадиган йўл, уни суд залига олиб боришини билмасди. У масихий оилада туғилди ва ёшлик пайтидан Исонинг кимлигини биларди. Аммо 1942 йили унинг отасини ҳарбий хизматни рад қилгани учун қамоққа олишди ва оила катта қайғуни бошдан кечирди. Уни ҳарбий хизматдан озод қилишга ваъда беришди, лекин ҳужжат бермадилар. Уни қатл қилишди ва икки яшар Аида уни ҳатто эслай ҳам олмайди.

Унинг онаси болаларини ёлғиз тарбия қилди. Улар Сибирда кичкина шаҳарчада яшардилар. Онаси қаттиқ ишларди ва ибодат қиларди. У доимий равишда болаларига Муқаддас Китобдан ўқиб берарди. Ва қамоққа олиниш ва қувғин қилиниш таҳдидига қарамасдан, болаларини бир-бирларининг уйларида яшириниб йиғиладиган масихийлар йиғинига олиб борарди.

Айрим пайтда унинг амакиси солдатлар ёки милиция келиб қолмасин деб, уйнинг атрофида кузатиб туриш учун, навбатчилик қиларди. Аида ўша якшанбани, яъни уларнинг уйида йиғилиш бўлиб турган пайтда, милиция келиб қолганини яхши эслайди. Улар кетишганида, ўзлари билан амакисини ва бошқа иккита масихий эркакларни, қўлларига кишан солиб олиб кетишди. Уларни жиноий иш қилганликда айблашди.

Аида ўн бир ёшга тўлганида, унинг онаси вафот этди. Онаси болалари катта бўлганида, Исо Масихга бўлган имонидан воз

кечиши мумкинлигидан қандай хавотир олганини Аида яхши эслайди. Онасининг барча ҳаракатларига қарамасдан, Аида имондан қайтди. У буни атайлаб эмас, балки қизиқишни йўқотгани учун қилди. Аидани катта опаси катта қилди ва ҳар кунлик ишлар билан овора бўлиб, оила жамоат йиғилишларига боришдан ҳам тўхтади. Мактабда Худо йўқ деб ўргатарди ва аста-секинлик билан уларнинг оиласида ҳам Худони эшлашдан тўхтадилар.

Қайта уйғонган имон

Аида 19 ёшга тўлганида, у Ленинградга (ҳозир Санкт-Петербург) кўчиб ўтди. Ундан 5 ёш катта бўлган акаси денгизчилик хунари билим юртини тамомлади ва Ленинградда жойлашди. Аида ҳам унга яқин бўлиш учун, унинг ёнига кўчиб ўтди. Бир куни улар дин ҳақида гап очишди.

Аида: «Худо бор ёки йўқлигини мен билмайман» – деди. Уни акасининг қандай қатъиятлик билан айтган жавоби ҳайратга солди: «Сенга ўзи нима бўлди?» – деб ҳайрон бўлди акаси. «Мен ҳеч қачон бунга шубҳа қилмаганман! Мен Худонинг борлигига ишонаман».

Афсуски, Аидада худди акасига ўхшаган ишонч йўқ эди. Унга исбот керак эди.

Бу акаси билан бўлган суҳбатдан кейин, Аида қадимий ва ноёб нарсалар сотиладиган дўконнинг ёнидан ўтаётиб, кимнингдир бундай дўконда баъзи пайтларда Муқаддас Китоб сотилади деб айтганини эслади. Қизиққани учун дўконга кирди ва уларда Муқаддас Китоб бор-йўқлиги ҳақида сўради. Сотувчи унга Муқаддас Китоб камдан-кам бўлишини ва ҳозир йўқ эканлиги ҳақида айтди. Аида кетди, бошқа харидор унинг орқасидан чиқди ва унга Янги Аҳдни 150 рублга сотиб олишни таклиф қилди.

Бу унда бор бўлган ҳамма пул эди, аммо Аида бу пулларни бу кишига қадимий Китоб учун берди. Аиданинг акаси у қилган хариддан жуда хурсанд бўлди, чунки бу вақтда Китоб акасига ҳамма нарсдан кўра кўпроқ керак эди. Ундан саратон касаллигини топишди ва шифокор унга бу касалликни шифолаб бўлмаслиги

хакида айтди. Виктор Аидадан ибодатхонага боришни ва биродарларига унинг ҳолати ҳақида айтишни сўраб илтимос қилди.

Аида унинг илтимосини бажарди ва дўстлари доимий равишда Викторнинг олдига келиб, далда бериб туришди. У касаллик акасининг танасини қабр томон тортаётган бўлсада, унинг руҳи, тирик рух эканлигини кўрди. У акасининг танаси заифлашишига қарамасдан, Масихга бўлган имони мустаҳкам бўлиб бораётганидан ҳайратга тушган эди. У ўлимга қўрқув ва хавотир билан эмас, балки чуқур абадий ҳаётга бўлган ишонч билан яқинлашди.

Ташхиз қўйилганидан тўрт ой ўтиб, Виктор оламдан ўтди. Ўлаётган акасининг ётоғи ёнида туриб, Аида акаси унга «Хайр» деб айтишини эмас, балки «Кўришгунча» деб айтаётганини ҳис қилди.

Аида худди акасидагидек ишонч, унда ҳам бўлишини хоҳларди. Викторнинг ҳаёти, ҳамда унинг ўлими – унинг кўпдан-кўп саволларига жавоб берди. У ўзининг саволларини ибодатхонадаги Викторнинг дўстлари билан муҳокама қилди. Ниҳоят унга ҳаммаси аён бўлди: Аида ўз эътиқодиди Исо Масихнинг орқасидан боради.

Бу ёш аёлнинг қарори унга жуда қимматга тушади, аммо у бундан ҳеч қачон афсусланмади.

Китоблар ва Қалом алмашиш

«Сиз ўзингизга қарши қўйилган айбларга нисбатан судга тушунтириш бермоқчимисиз?» – дея сўради суд ҳаками.

«Ҳа, хоҳлайман» – дея жавоб берди Аида. У суд ҳакамининг ўзи саволлар беришини биларди. Бу жараёнда суд ҳакамининг ўзи унга ҳам прокурор ва суд ҳаками бўлади. «Мен адабиётлар тарқатганимни ва тилга олинган одамларга уларни берганим ҳақидаги айбловни тан оламан».

«У далилларни тан олапти. Бу иш мен ўйлаганимдан ҳам тезроқ бўлади. У адвокат олишга рози бўлиши керак эди» – деб ўйлади прокурор.

Суд ҳаками қаттиқ туриб олди ва Аида худди айбловда кўрсатилганидек, адабиётларни етказиб берган ҳамма одамларни

санаб берди. У айбловда бир-иккита варақдан иборат бўлган брошюрани журнал деб аталашига қарши чикди, аммо маълумот тарқатганини ва ҳатто уни чет элликларга етказганини тан олди.

«Айблов хулосасидаги қолган ҳамма нарса тўғрими?» – деб сўради суд ҳаками, Аида тугатиши билан.

«Ҳа» – деб жавоб берди у. «Менинг адабиёт тарқатганлигим ҳақидаги ҳамма далиллар тўғри баён қилинган. Аммо бу адабиётларда Совет Иттифоқига ва жамоат тартибига раҳна солувчи ёлгон маълумотлар йўқ, яъни айблов 190/1 моддасига тўғри келмайди ва адабиётларни тарқатиш ўз-ўзидан жиноят ҳисобланмайди. Шунинг учун мен ўзимни айбдор деб ҳисобламайман».

Аиданинг арзини кўриб чиқиш ўрнига, суд ҳаками Аида материалларни, жумладан Совет судларида масихийлар устидан бўлиб ўтган иккита суд жараёнлари нусхасини етказиб берган швед хоним Юрсмар ҳақида сўради. Аида бу «шахсий иш» деб айтиб, Юрсмар хоним билан қаерда учрашганини айтишдан бош тортди.

Аида ўзининг ишини қандай олиб бораётганини эшитиб, прокурор жонланди: «Эҳтимол бу ёш масихий аёл мен ўйлаганимдан кўра яхшироқ ҳимояланар».

Аида унчалик хоҳламасдан тафсилотлари ҳақида ҳикоя қилди. У ва Юрсмар хонимнинг Швецияда умумий дўсти бор эди, ана ўша дўсти уларга учрашувни ташкиллаштирган эди. Юрсмар хоним Аидага элликта Янги Аҳд сотиб олиб берди. Аида бу китобларни тақиқланган жамоат аъзоларига етказишни хоҳлаган эди, аммо милиция уларни мусодара қилди. Эвазига Аида Юрсмар хонимга адабиёт, ҳамда айрим суд жараёнидаги хат ва баённомаларни берди. Аида Юрсмар хонимдан уларни Славян масихий ташкилотига олиб бориб беришини сўраган эди. У ерда эса уларни босиб чиқаради ва бутун дунёга жўнатади.

«Нима учун сиз Юрсмарга «Нажот Хабарчиси» ва «Биродарлар мактуби»¹ журналининг нусхасини, Москва ва Рязанда бўлган суд жараёнлари баённомасини, ҳамда Хорев ва Маховицкийнинг хатини бердингиз» – деб қаттиқ сўради суд ҳаками.

«У уларни ўқиб чиқиши учун ва бизнинг жамоатимиз ҳаёти ҳақида билиши учун» – деб оддийгина жавоб берди Аида.

«Нажот Хабарчиси» менинг севимли журналим, «Биродарлар мактуби» эса бизнинг жамоатимиз ҳаёти ҳақида гапиради. Судлар бизнинг жамоатимиз ҳаётининг бир бўлагига айланган ва Россиядаги жамоатлар ҳақида билиш учун, суд жараёнлари ҳақида билиш зарур».

Совет Иттифокида ҳақиқатдан судлар имонлилар ҳаётининг бир бўлагига айланган эди. Ҳақиқатдан масихий бўлган кишилар учун қўлга олишлар, дўппослашлар ва қамоқ жазоси берилиши аниқ эди. Ва яширин жамоат журналлари бу фактларни нашр қиларди.

Суд ҳаками Аиданинг эндигина танишган аёлга сирли ва муҳим маълумотларни берганига ҳечам ишона олмасди.

«Имонлилар орасида дўстлик тезда пайдо бўлади» — деб тушунтиришга ҳаракат қилди Аида. Мен нотаниш шаҳарга боришим, илгари танимаган имонлилар билан учрашишим ва бир неча дақиқадан кейин биз яқин дўст бўлиб қолишимиз мумкин. Имонлилар — бу битта катта оила ва бизни бир-биримиз ҳақидаги ҳамма нарса қизиқтиради».

Прокурор ва суд ҳаками навбат билан саволлар бера бошладилар. Улар ён дафтарчада ёзилган чет элдаги манзиллар билан қизиқа бошладилар. Аида уларнинг ҳаммасига хат ёзган-ёзмаганлигини билишни хоҳлардилар.

«Айримлари хат ёзарди» — жавоб берди Аида. Кейин бирдан: «Мен совет фуқароларига ўзларининг чет элдаги дўстлари билан хат ёзишни тақиқловчи ҳеч қанақа қонунни билмайман» — деди.

Прокурор Аидага норозилик билан қараганида, судга келган имонлилар яширинчи кулимсираб қўйишдилар. Кейин у ён дафтарчадаги ҳар битта исмни ўқишни бошлади.

Алоҳида жасурлик

Аида совет имонли жамоатнинг олдинги қаторида ишловчи муҳбири бўлиши ҳақида ҳеч қачон ўйламаган эди. У Масихга имон келтирганида, ёш ва жуда чиройли аёл эди. У йигирма бир ёшда эди, у ўзининг янги Дўстидан жуда хурсанд эди. У

хақида кимни учратса, ўшанга айтишни хоҳлар эди.

У ўзининг қарорини Совет Иттифоқида баптист жамоатлари уйғонаётган пайтда қабул қилди. «Қандайдир муддатга имон заифлашди» – деб айтди у, кейинчалик, – «ва кейин бирданига уйғониш бўлди. Мен кўрган нарса – бу мўъжиза эди. Мен қандай қилиб ўликлар, руҳий ўликлар яна қайта тикланганини кўрдим, заифлар эса буюк ишларга қодир эканлигини исботлади. Мен камтаринлик ва сабр-тоқатнинг буюклигини, жамоат курашининг шуҳратини кўрдим. Бу уйғониш менинг руҳимга далда бўлди ва ўша пайтдан бери, мен унда иштирок этиб келаман».

Викторнинг ибодатхонасидан бўлган янги дўстлари Аидани Масих ҳақида гувоҳлик беришга рағбатлантирарди. Аида уларнинг қандай қилиб «Тавба қилиш ва хушxabарга ишонишга» чақирувчи Хушxabар сўзлари ёзилган откритка ва брошюраларни чоп қилишини кўрарди. Улар откриткаларни почта қутиларига ташлардилар, бу ҳақида бутун Ленинград гапирганди ва ҳатто маҳаллий газеталар ҳам бу ҳақда ёзганди.

Ўз масихийлик йўлининг дастлабки кунларидан бошлаб, Аида бошқа одамларга ўз имони ҳақида бўлишишга бўлган интилиши ва жасурлиги билан ажралиб турарди. Имонга келганидан кейин бир ой ўтиб, Аида 1962 йилнинг биринчи кунини қандай қилиб махсус тарзда кутиб олиш йўлини ўйлаб топди. У Клод Лоран, яъни гаван устида турган куёш расми босилган кўплаб откриткаларни сотиб олди. Кўп кунлар давомида ўзининг бўш вақтида ҳар бир откриткага қўли билан оддий сўзларни ёзди:

Янги 1962 йилингиз билан!

Янги йил тилаги

Йиллар ўтяпти бирин ва кетин;
Биз эса уларни сезмаяпмиз ҳам.
Ғам – қайғу ҳам йўқолаяпти,
Ҳаёт уларни олиб кетаяпти.
Бу дунё шундайин шарпага ўхшар,
Ундаги барча йўқ бўлиб кетар.

Ҳаёт шунчалар муҳим. Беғам бўлма.
 Ўз Яратгувчингга айтасан нима?
 Нималар кутмоқда дўстим Осмонда?
 Бергин жавоб шу саволга, шу ердалигингда.
 Эҳтимол, эртага Раббинг олдида бўлиб қоларсан
 Ҳар бир нарсага берарсан жавоб.
 Яхшилаб ўйлаб кўр булар устида,
 Зеро сен абадий эмассан, бу ер юзида.
 Эҳтимол эртага узарсан
 Бу дунё билан бор муносабатни!
 Имкони борида кидиргин Худойингни сен!

Унинг откриткадаги ёзилган сўзлари, унинг илгари дўстлари босиб чиқарган откриткадаги оддийгина чорлов сўзлари билан тугарди: «Тавба қил ва Ҳушхабарга ишон».

У ҳамма откриткага сўзларни ёзиб бўлганидан кейин, Аида иссиқ кийиниб кўчага чиқди. Катта майдондаги тарих, дин ва атеизм музеининг олдида, қора сочли ёш аёл откриткалар тарқата бошлади. У ўтган – қайтганларга уларни бериб ва улар билан «Янги йил!» табриги билан алмашиб, тезда бир даста откриткани тарқатиб бўлди.

У деярли ҳамма откриткаларни тарқатиб бўлиши билан, кимдир келиб, қаттиқ унинг қўлидан ушлади. «Бу нима?» – деб сўради, откриткани унинг кўзи олдида у ёқдан бу ёққа силкитиб, жаҳли чиққан эркак киши. «Янги йил откриткаси» – деб жавоб берди у, чиқиб кетишга ҳаракат қилган ҳолда. У жаҳли чиққан катта эркак кишининг олдида жуда кичкина кўринарди. У киши уни янада қаттиқроқ сиқиб ушлади, атрофга қаради ва бурчакда турган милицияни чақира бошлади.

«Бизга бу нарса керак эмас» – деди тишларини қисиб у киши. У киши Аидани милиционер келиб иккинчи қўлидан ушламагунча ва машинага олиб бормагунча қўйиб юбормади.

Бўлажак воқеаларни олдиндан сезиш

Бу Аиданинг биринчи марта мажбуран милиция хонасига келиши эди. Уни бир неча соатга ушлаб турдилар, кейин эса унга милиция иш кўзгаб, унинг «масихийликни ошқорлаш» ёрдамида тарқатиши» ҳақидаги маълумотни ёзиб олганидан кейин қўйиб юбордилар. Аида уларнинг саволларига жавоб бериб, хотиржам ўтирарди ва қандайдир ишонч билан ўтирганидан ўзи ҳам ҳайрон эди. Худо у билан бирга эканини биларди, шунинг учун ҳукумат вакиллари билан қўрқинчнинг кераги йўқ эди. Кимдир милиция зобитига Масихнинг унга бўлган севгиси ҳақида айтганмикан, дея ўйлади?

Милиция юз берган воқеа ҳақида унинг директорига ва у яшаётган ётоқхонага хабар берди. Биринчи марта у ҳуқуқ тизими билан апрел ойида, унинг «ўртоқлик суди» деб аталувчи суд томонидан иши кўрилганида тўкнаш келди. Аида унинг тақдирини ҳал қилаётган учта «ўртоқлар» олдидаги курсида ўтирарди. «Айбловчиларни», яъни маҳаллий аҳолини унга қарши гувоҳлик беришлари учун олиб келдилар. Битта қария жаҳли чиққанидан қалтириб, шундай қичқарди: «Мен у билан битта ҳаводан нафас олишни хоҳламайман. Мен у билан бизнинг еримизда бирга юришни хоҳламайман».

Бошқа гувоҳлар эса Викторнинг ўлгани ҳақида айтдилар, чунки баптистлар унинг шифокорга мурожат қилишига йўл қўйишмаган (ғалати гап, чунки Виктор шифохонада ўлган эди). Аида айбловчиларининг арзларидан ёқасини ушлади. Уни янги йил ошқорлашнинг тарқатганликда айблаётганмидилар? Бунга унинг акасининг нима алоқаси бор? Аида ўзини ҳимоя қилиш учун нимадир айтишга ҳаракат қилди, ҳатто Викторнинг беваси ҳам сўзга чиқишни хоҳлаган эди, аммо залдаги оломон уларнинг сўзлашига имкон бермади. Суднинг охирига келиб, залда иштирок этаётганлар Аидани янада қаттиқроқ жазолашлари учун, унинг ишини юқори суд инстанциясига ўтказишларини талаб қилдилар.

«Халқ судига! Халқ судига!» — деб қичқиришди.

Аида бир нечта оддийгина ошқорлаш оломонининг шундай газабига дучор бўлганидан ҳайрон эди. Ўртоқлик судининг учта

вакиллари Аиданинг Ленинграддаги пропискасини бекор қилдилар ва уни ишдан ҳайдадилар. Гувоҳларнинг кўрсатмасидан сўнг оми оломон ҳукм етарлича жиддий эмас, деб ҳисоблади. Улар оёқлари билан таққиллатар ва янада жиддийроқ жазога тортишлари учун уларнинг олдида турган кичкина қизга қараб бақирар эдилар. Аиданинг хавфсизлигини таъминлаш мақсадида уни яширин йўлдан соқчилар ёрдамида олиб чиқишга тўғри келди.

Суднинг ҳукми кўп ойлар мобайнида бажарилмади, бу эса милиция ходимларига ёш масиҳий қизнинг масиҳийлик фаолияти билан боғлиқ бўлган маълумотларни тўплашга ва излашга имкон берди. Аида Ленинградда яшашда давом этди ва имкони бор жойлардан иш топарди. Унга яшаш қийинлашди, аммо ўша илк қийинчиликлар уни кутаётган қийинчиликларнинг фақатгина бошланиши эди холос.

Сиз қонунларимиз билан ҳисоблашишдан бош тортаяпсиз

Энди бу судда қораловчи ҳам, суд ҳаками ҳам саволлар беришни бошлади. Улар Аиданинг чет элда таниш бўлган ҳар бир дўсти билан, қачондир чет элга узатилган ҳар бир маълумотнинг ҳарфи билан қизиқа бошладилар.

Кейин эса улар Аида тарқатган масиҳий нашрлар билан қизиқишни бошладилар. Суд ҳаками далиллар тўпламидан битта журнални олди ва секин варақлашни бошлади. У олдиндан белгилаб қўйилган параграфларни қидирарди. Унинг фикри бўйича энг кўп фош қиладиган бўлимларни топиб, овозини чиқарган ҳолда қаторма-қатор ўқишни бошлади. Ҳар битта гапнинг охирида у ғазаб билан Аидага қараб кўярди.

Суд ҳаками ҳар хил эътиқодлар ҳақида сўрар ва уларнинг айримлари қувғин қилинмаслигини таъкидлаб ўтарди.

«Мен бошқа эътиқоддаги имонлиларнинг қувғин қилиниши ҳақида ҳеч нарса билмайман» — деб жавоб берди, чарчаган Аида, — «биз фақатгина хушхабарчи жамоатдаги ва баптист имонлиларнинг қувғин қилиниши ҳақида ёзамиз».

Прокурор у таркатган адабиётларни ўқиган чет элдаги ҳамма одамлар Совет Иттифоқида ҳамма масихийлар қувғин қилинади деб ўйлайди, — дея таъкидлади. У суд ҳаками тўхтаган жойдан бошлаб ўқишни давом эттирди ва ҳар бир кераксиз деб ўйлаган гапга ёпишиб оларди. Журналлардан бирида у совет мактабларида масихий болалар қувғинларга дучор бўлаётгани ҳақида гапирилган парчани кўрсатди. Мактаблар фақатгина ўз болаларини аҳмокона фикрлар билан заҳарлаётган фанатик ота-оналар томонидан келтирилган зарарни қоплашга ҳаракат қилаяптилар, — дея таъкидлади у.

«Қонун ёшларга эътиқодни сингдиришни тақиқлайди» — деди у суд ҳакамига қараб ва унинг диққат билан эшитаётганига ишонч ҳосил қилиш учун.

«Аммо қонун атеизмни сингдиришни тақиқламайди» — дея бирданига жавоб берди Аида.

«Атеизм — дин эмас. Бола ўсиб-улғаяди ва кейин шахсан ўзи эътиқодга нисбатан муносабатини аниқлаб олади. Атеизм ҳеч кимни мажбурламайди».

«Шундай ҳолда болага нима айтиш керак?» — деди Аида гоҳ прокурорга, гоҳ суд ҳакамига қараган ҳолда. «Қонун бўйича Худонинг борлигини айтиш тақиқланган, аммо Худонинг йўқлигини айтишга рухсат берилган» — дейиш керакми?

Ҳамма жим бўлиб қолди ва суд ҳаками нима жавоб беришни билмасдан, мавзуни ўзгартирди. У судланувчидан энг муҳим нарсадан четга чиқмаслигини талаб қилди.

Прокурор бошқа журналдан келтирилган кўчирмаларни ўқишда давом этди. «Сиз диний ташкилот рўйхатдан ўтган бўлиши кераклигини биласизми?» — дея сўради айбланувчидан у.

«Биламан». Аида шунингдек агар жамоат рўйхатдан ўтса, ўзини коммунистик ҳукумат назорати остига қўйишини ҳам биларди. Бу ҳукумат эса жамоат хизмат қиладиган Худонинг борлигини инкор этади.

Худди болага ақл ўргатаётган сабрсиз ўқитувчи каби «бизнинг мамлакатимизда имонлилар қувғин қилинаётгани учун эмас, сизнинг жамоатингиз рўйхатдан ўтмагани учун йиғилиш ўтказишга рухсат берилмайди» — деди у.

«Бизнинг жамоатимиз рўйхатдан ўтиш учун мурожат қилган» – деди хотиржамгина Аида. «Биз ариза топширганмиз, аммо бизга рад қилишган».

«Сизга рад жавоби беришган, чунки сизлар қонунга амал қилишдан бош тортаяпсизлар».

«Қайси қонунларга амал қилмаяпмиз?» – дея сўради Аида.

«Сизлар якшанбақунгимактабларни очишни ва вояга етмаганлар учун диний маросимлар ташкил қилишни хоҳлайсизлар».

«Мен жамоатимизнинг якшанба куниги мактабларни ташкил қилинишини талаб қилганини эслай олмайман» – дея норозилик билдирди Аида. «Ва қонун бўйича ҳам ота-оналар болаларини қандай хоҳласа, шундай тарбиялашлари мумкин».

«Йўқ, мумкин эмас» – дея аччиги чиққан прокурор гапни бўлди. «Қонун вояга етмаган болаларни диний гуруҳларга жалб қилишни тақиқлайди! Аммо сизлар бизнинг қонунларимиз билан ҳисоблашишдан бош тортаяпсизлар».

«Конституция бизга диний эътиқод эркинлигини таъминлайди. Бу эса эътиқод эркин эканлигини англатади» – деди Аида. «Демак ҳаммага Худо ҳақида гапириш, яъни эркин равишда имонни эътироф этиш мумкин. Шундай эмасми?»

Аида ҳаммасини борлиғича гапирди. Совет конституциясида одамлар эркин равишда эътиқод қилиш ва уни амалда қўллаш ҳуқуқига эга эканлиги ҳақида гапирилади. Аммо совет ҳукумати раҳбарлари масихий имондан кўрқадилар, ҳамма одамларнинг коммунистик партияга ишонишини ва унга боғлиқ бўлишини хоҳлайдилар. Улар диний эътиқодни йўқ қилган ҳолда, одамларни чин дилдан коммунистик партияга ишонтириш мумкин дея ҳисоблайдилар.

Суд ҳақамида яна Аиданинг саволига жавоб топилмади. Шунинг учун у яна мавзуни ўзгартирди. Энди у Аидадан агар у ерда ҳақиқат ёзилган бўлса, нима учун адабиётларни яширин равишда тарқатганлигини сўрай бошлади.

«Чунки бизни қувғин қилаётганлар, қувғин қилиниш тўғрисидаги далил аён бўлиб қолишини хоҳламайдилар» – дея жавоб берди Аида. У энди кўпроқ оддий фабрика ишчиси каби эмас, балки худди олий маълумотли юрист каби гапира бошлади.

«Мен биламанки, Юрсмар хонимга берган материалларим ичида сохталаштирилган далиллар йўқ. “Нажот хабарчиси” ва “Биродарлик мактуби” журналларида имонлиларнинг ҳолати қандай бўлса, шундайлигича акс этган. Бу ҳолат унча ҳам ёқимли эмас эканлигида мен сиз билан розиман, аммо бу ҳақиқат ва у ҳақида гапириш зарур. Мен адабиётларни Юрсмар хонимга берганимда, бу учун қамоққа тушишим мумкин эканлигини билардим. Мен буни яхши билардим. Аммо бу билан у ерда ёзилган ҳақиқат ўзгариб қолмайди».

Прокурор ўзида ёзилган нарсаларга қаради ва ўтирди. Ниҳоят, Аидани тўғридан тўғри сўроқ қилиш тугади. Аммо суд давом этди. Гувоҳларни чақирдилар. Биринчи унинг қўшнилари Анатолий ва Алла Лавренъевлар бўлди. Суд ҳаками ҳам, прокурор ҳам уларни саволлар билан кўмиб ташладилар. «У сизлар билан ўз имони ҳақида гаплашганми?», «У сизларга қандайдир адабиётлар берганми?», «Унда телевизор ёки радио борми?», «У қандай маблағлар эвазига яшаган?», «У қандай кийинарди?», «У нималар пиширар эди?».

Анатолий ҳам, Алла ҳам Аидани жиноятчи деб айтишмади.

«Аида ҳамма билан яхши муносабатда бўлган» – деди Анатолий. «У ҳақида фақатгина яхши нарсалар айтиш мумкин холос».

Бошқа гувоҳни чақиришдилар ва уни Аиданинг кийими, юриш-туриши, унинг иши ҳақидаги саволлар билан кўмиб ташладилар.

Ниҳоят, имонли аёл Мария Акимовна Скурловани чақиришди. У Аидани беш йилдан буён танирди. Улар биргаликда йиғилишларга қатнашар, ибодат қилишар эдилар. Аида бир йил қамоқда ўтириб чиққанидан кейин, Мария унга уйдан жой берган эди.

Энди Мария айбланувчига ёрдам берганини тан олди.

«Сиз Аидани имонли бўлгани учун ишдан ҳайдашган деб айтаяпсизми?» – дея сўради суд ҳаками. «Нима учун сизни ишдан ҳайдашмади? Сиз ҳалиям ишляяпсиз, тўғрими?»

«Менинг навбатим ҳали келмади» – деди оддийгина қилиб Мария. Мария Аида яшаган хонага чет элликлар келганини тан олди, аммо Аида уларга нима берганини билмасди.

Аида ўзининг дугонасига саволлар бериш учун ўрнидан турди. У Мариядан имонли масихийларга нисбатан бўлаётган қувгинлар ҳақида сўради. Мария сўроқ қилинган, уйларида тинтув ўтказилган ва қамокқа олинган масихийларнинг исмларини санаб ўтди.

«Мен имонлиларни жаримага тортишганини биламан. Суковичинга жарима солишган» – дея гувоҳлик берди Мария.

«Нима учун жаримага тортишган?» – дея гапни бўлди прокурор.

«Чунки у ибодат қилган».

«У қаерда ибодат қилган?»

«У Лукашнинг уйидаги ибодатни бошқарган. У ерда йиғилиш бўлган эди».

«Тўппа тўғри! – дея тантали равишда қичқириб юборишига сал қолди, – йиғилиш рухсат этилмаган жойда бўлиб ўтган. Сизда ибодатхона бор, у ерга боринглар ва ўша жойда ибодат қилинглари!».

Кейинроқ Мария ўзини масихийларнинг йиғилишига боргани учун жаримага тортишганини айтганида, прокурор яна унинг гапини бўлди. «Йиғилиш қаерда ўтказилган эди?» – дея жавоб талаб қилди прокурор.

«Ўрмонда».

«Жамоат жойларида йиғилиш ўтказиш ман қилинади. Мана нима учун сизни жаримага тортишган» – дея юзида кулги билан суд ҳақамига қараб бош силтади.

«Ўрмонда биздан бошқа ҳеч ким йўқ эди. Ёлғиз биз бор эдик. Биз йиғилиш ўтказдик ва кетдик, аммо бизни уйга кетаётганимизда, темир йўл бекатидан олиб кетишдилар». Мария милиция ходимлари томонидан масихийларнинг тинчлиги бузилган бошқа вазиятларни ҳам санаб берди. Кейин уни қўйиб юбордилар.

Бу суд ишида охирги гувоҳ Аиданинг дугонаси, имонли аёл Екатерина Андреевна Бойко бўлди. У Аидани ўзининг дугонаси дея атади ва у «яхши ва жуда меҳрибон» – дея «гувоҳлик берди».

Екатерина қандай қилиб милиция ходимлари унинг уйига келгани ва ундан Аида ҳақида сўрагани тўғрисида айтиб

берди. Милиция зобитлари Аиданинг жосус эканлигига шаъма килишган, Екатерина ва бошқа кўшнилardan агар у бу уйда пайдо бўлса, бу ҳақда уларга хабар беришларини сўрашган.

Екатеринанинг гувоҳлиги аниқ прокурор фойдасига бўлмади. Айрим ҳолларда у жуда лўнда жавоб берар, айрим ҳолларда эса саволни эшитиб, жим бўларди.

«Швецариялик саёҳатчининг Скрипниковларникига келгани ҳақида нималарни биласиз?» – дея жавоб талаб қилди прокурор.

«Мен бу ҳақида ҳеч нарса билмагандим. Бу ҳақида кейинги куни билдим. Аиданинг уйда бўлганимда, милиция ходимлари у ерга бостириб киришди. Милиция ходими чет эллик адбиётлар билан қўлга тушгани ва бу адабиётларни унга Аида бергани ҳақида айтди».

Прокурор ундан маълумоти қандай эканлиги ҳақида сўради. У ўнта синфни тамомлаганини айтди. «Нима учун сиз ўқишни давом эттирмадингиз?»

«Тиббиёт институтига киришни хоҳлаган эдим» – дея жавоб қилди Екатерина – «аммо характеристикамга менинг имонли эканим ва баптист гуруҳининг аъзоси бўлганим ёзилган эди. Шунинг учун мен тиббиёт институтига кира олмадим. Мени барибир ҳайдаб юборишар эди».

«Ва сиз бошқа ўқишга топширишга ҳаракат қилмадингизми?» – суд ҳакамининг овозида таҳқирлаш оҳанги эшитилди.

«Бошқаларнинг намунасидан билиб олдимки, менга барибир ўқишимга имкон беришмайди».

Аиданинг савол бериш навбати келганида, у ўзининг дугонасига қаради. У умумий саволлардан бошлади, кейин эса совет мамлакати имонли масиҳийлар билан қандай муносабатда бўлгани тўғрисидаги саволларга ўтди. Аида милиция томонидан жаримага тортилган маълум бир масиҳийлар ҳақида сўради. Екатерина эса уларни бирма-бир санаб ўтди ва айрим ҳолларни батафсил таърифлаб берди.

«Нима учун сизлар ибодат йиғилишларни ўрмонда ўтказасизлар?» – дея гапни бўлди суд ҳаками. «Сизларда Поклонной гора (жойнинг номи) да ибодатхоналарингиз бор. Нима учун у ерда йиғилишмайсизлар? Сизнинг жамоатингиз рўйхатдан ўтмаган.

Сиз рухсат берилмаган жойда йиғилиш ўтказаяпсизлар ва жамоат тартибини бузаяпсизлар. Мана нима учун сизларни жаримага тораяптилар»

«Биз рўйхатдан ўтиш учун ариза берганмиз. Бизнинг ўрмондаги йиғилишимиз ҳеч кимга ҳалақит қилмаган».

Прокурор ундан ўзини мамлакат қонунларига амал қилишга жавобгар бўлган, содиқ фуқаро деб ҳисоблаши ёки ҳисобламаслиги ҳақида сўради.

«Мен қонунларга амал қиламан» – дея туриб олди.

«Сизлар ўрмонда, Лукашнинг уйида учрашиб турасизлар ва сизнинг жамоатингиз рўйхатдан ўтмаган» – деб туриб олди прокурор – «демак сизлар қонунларга амал қилмайсизлар».

«Лукашникидаги ибодат йиғилишлари қонунга зид эмас». У жасорат билан Лениннинг имонга қарши қонунлар «шармандалик» деб атаган сўзларини келтириб ўтди.

Коммунизм асосчиларидан бири билан баҳслашишни хоҳламасдан, прокурор гувоҳни қўйиб юборди.

Кескин ўзгариш пайти

Аида ўзининг масихийлик имонини совет қонунчилиги доирасида ҳимоя қилишга ҳаракат қилди. У масихий бўлганидан кейинги биринчи ойларда, доимий равишда рўйхатдан ўтган ва совет ҳукуматидан «розилик» олган ибодатхонага қатнади. У имонли биродарлар билан бирга ибодат қилишдан жуда хурсанд ва мамнун эди – у пайтда ҳали рўйхатдан ўтган жамоатдаги сиёсий ўйинларни тушунмас эди.

У йиғилишларда қатнашишни, ибодат қилишни давом этди, аммо чеклашлар унинг жаҳлига тега бошлади. У ўз жамоатидаги ёш йигит-қизлар билан Муқаддас Китобни ўргана бошлади, аммо бу ҳақида жамоат раҳбарларига айтмаслигини ундан сўрадилар. Коммунистик қонунлар 18 ёшгача бўлган ёшларга «диний хурофотлар» ҳақида гапиришни ман қиларди. Рўйхатдан ўтган жамоатларнинг раҳбарлари адашган жонлар ҳақида қайғуришдан кўра кўпроқ коммунистик қонунлар ҳақида ғам чекишар эдилар.

Аида онаси билан бирга борган уй жамоати ҳақида эслади. У Худонинг ҳузурини ҳис қилганини, болалар ва ёшларни у ерда яхши кутиб олишганини ва уларни ўқитишганини эслади. Аида ёш йигит-қизларга Хушхабарни эшитишга имкон бермаслик тўғри эмас ва бу Муқаддас Китобга мос келмайди, дея ҳисобларди.

Аида имони учун қамоққа тушган масиҳийларга ёрдам беришни бошлаганида кескин бурилиш пайти бўлди. Илгари у кўплаб жамоатларда янгиликларни тарқатиш, улар учун кўмак ва умумий ибодатлар ташкил қилиш ҳақида ўйларди.

Рўйхатдан ўтган жамоат раҳбарларида қамоқхонада ўтирганларнинг исмлари рўйхати бор эди, аммо бу рўйхат бошқа масиҳийлар билиши керак бўлган маълумот эмас, балки давлат сири ҳисобланарди.

Аида бу маълумот айнан бошқа одамлар билиши керак бўлган маълумот, деб ҳисобларди. Совет Иттифоқидаги ва бутун дунёдаги масиҳийлар ўз масиҳий биродарларининг чекаётган азоблари ҳақида билмасдан туриб, улар учун қандай қилиб ибодат қилишлари ва уларни қўллаб-қувватлашлари мумкин?

Аида мана шу ҳақида бошқа одамлар билишлари учун ҳаракат қилди ва айнан мана шу сабабдан рўйхатдан ўтган жамоат раҳбарлари билан низолар пайдо бўлди.

«Гап шундаки, ҳукумат жамоатнинг ичидан туриб, руҳонийлар орқали ташвиқот олиб боришга ҳаракат қиларди» — деганди, кейинроқ Аида. «Улар турли хил тақиқлар киритишни ва жамоатнинг руҳий ҳаётини бўғишни хоҳлашар эди. 1960 йилга келиб улар бу соҳада муваффақиятга эришдилар».

Аида қамоққа ташланган имонлилар ҳақидаги маълумотларни тарқатишга ҳаракат қиларди, бу эса жамоат раҳбарларининг фикрига мутлақо зид эди. Шунинг учун у икки олов орасида қолди: рўйхатдан ўтган жамоатда қолиб, ўзини ҳимоя қилиш ёки яширин жамоатга қўшилиб, қамоқ жазосини ўтаётган биродарларини ҳимоя қилиш. Ўзига қараса, рўйхатдан ўтган жамоатда қолишни хоҳларди, чунки бу жамоатда унинг акаси ўз ўлимигача бўлган ва у ерда кўплаб дўстлари ҳам бор эди.

Аммо Аида осонгина тинч юриш йўлидан воз кечди. У қамокдаги масиҳий биродарларидан эмас, ҳукуматга маъқул бўлиш билан овора бўлган етакчилар орқасидан эргашишдан бош тортди. У қилган қарори учун тўлов тўлашлиги мумкинлигини билган ҳолда, бутунлай яширин жамоатнинг ишига берилди.

1962 йил тўртинчи июнда совет ҳукуматининг жарчиси ҳисобланган «Ўзгариш» газетасида битта мақола пайдо бўлди. Мақола «Тириклар ичида ўлик бўлма» – деб номланган эди ва ҳамма масиҳийларни, айниқса яширин жамоатнинг обрўсини тўқишга ва уни таҳқирлашга қаратилган эди. Ҳукумат сиёсати Худони йўқ, деб ҳисобларди ва мақолада ўйлаб топилган нажоткорга ишонганларни мазах қилиб ёзилган эди.

Аида мақолани ўқиб чиқиб, масиҳийларни ва ўз имонини ҳимоя қилиш учун жавоб ёза бошлади. У жавобини «Ўзгариш» нашриётига жўнатди, аммо уни босиб чиқаришдан албатта бош тортдилар. Ҳаммаси шу билан тугаши мумкин эди, аммо Аида «Ўзгариш» даги мақолани ва ўзининг жавобини имондаги биродарларига кўрсатди. Жавоб уларга жуда ёқди ва нусхасини сўрадилар. Кейин эса Украинадан уникига меҳмонлар келишди, улар ҳам нусхасини сўрадилар ва уни уйига олиб кетдилар.

Тез орада юзлаб нусхалар қилинди, уларни имонлилар бутун Совет Иттифоқи бўйича бир-бирларига етказдилар. Яширин жамоат аъзолари ўзларининг жамоати номига қаратила ёзилган мақолани ўқий туриб, хавотирга тушдилар. Кейин эса ўз имонли биродарларидан бирининг мардона равишда ва яхши далиллар келтириб ёзилган жавобини ўқиб, руҳланиб кетдилар. Янги маълумот алмашиш тажрибаси ҳисобланган «самиздат» (яширин босиб чиқариш усули) нинг бошида Аиданинг ўзи турарди. Ҳукумат мамлакатдаги ҳар битта ротатор (қўл ёзма, хужжатлар чиқарадиган аппарат), нусха кўчирувчи аппарат ва босиб чиқарадиган ускуналарни орқасидан назорат ўрнатиши қийин эди.

Ўз мақолалари туфайли Аида Скрипникова ҳеч қачон ўзи ҳаётида учрашмаган минглаб имонлиларга танилди. У шунингдек КГБ (Давлат хавфсизлик ташкилоти) га ҳам танилди.

Асосий белгилари

Бошқа гувоҳлар ҳам Аиданинг судида гувоҳлик беришлари керак эди, аммо улар судга келишмадилар. Суд ҳаками бунга қарамасдан судни давом эттиришга қарор қилди.

Хафсаласи пир бўлган Аида суддан ўз вақтини, унинг уй ишларини қовлаш, у нима кийгани ва ҳатто ошхонада нима пиширганига қизиқиш ўрнига, унинг суд иши моҳиятини муҳокама қилишга сарфлашини сўради.

«Мен суддан кўпроқ эътиборни менинг ишимнинг асосий моҳиятига қаратишини сўрайман» – деб илтимос қилди у. «Мисол учун, мен нима учун бизнинг жамоатимиз рўйхатдан ўтмаганлигини тушунтирмақчиман. Дастлаб менга тушунтириб беринг, биз қайси қонунларни буздик ва нима учун бизни рўйхатдан ўтказишдан бош тортишдилар».

«Айбланувчи» – деди жаҳли чиққан суд ҳаками, – «суд сизга савол беради, сиз судга эмас».

Суд ҳакамининг ранжиганини кўриб, прокурор аралашди: «Мен ҳатто айбланувчи нима сўраётганини ҳам тушуна олмаяпман».

Аида ҳаяжонланмасликка ҳаракат қилиб, чуқур нафас олди. «Мен суддан кўпроқ эътиборни айбловнинг асосий қисмларига қаратишини сўрайман, мен суддан кўрилаётган ишнинг асосий томонлари ҳақида индамай ўтмаслигини сўрайман. Бу менинг биринчи илтимосим.

Иккинчидан, суддан менинг пропискам қайси санада бекор қилинганини аниқлашини сўрайман».

Суд ҳаками бу маълумот нима учун шунчалик муҳимлиги ҳақида сўради.

Аида суд жараёнида милиция ходимлари, у ҳақида прописка муддати тугашидан анча олдин маълумот тўплай бошлагани маълум бўлганини тушунтирди. «Агар мени масихийлик фаолиятим учун эмас, балки прописка муддатим ўтиб кетгани учун судлаётган бўлишса, у ҳолда нима учун мен прописка муддати ҳали тугамасдан туриб, тергов остидаман?» – дея сўради у.

«Сизга нима учун менга қарши суд иши очилганини айтишим мумкин» – деб давом этди у. «Бизнинг ибодатхонамизда мен

икки марта чет элликлар ёнига келиб, улардан Муқаддас Китоб сўрадим. Менинг бу илтимосим ҳақида ҳокимият билиб қолди».

«Прописка масаласининг ишга ҳеч қандай алоқаси йўқ» – деди суд ҳаками. «Сиз совет давлатига тухмат қилувчи ва жамоат тартибини бузувчи, сохталаштирилган маълумотларни тарқатишда айбланаяпсиз».

«Аммо суд жараёнида ишим ва прописка масаласига кўп эътибор қаратдингиз» – деб жавоб қилди Аида.

«Судни бу масалалар сизни айблаш учун эмас, балки сизнинг қандай одам эканлигингизни аниқлаш учун қизиқтирди. Суднинг сиз ҳақингизда сўраётгани сизга қизиқ туюлаётган бўлиши мумкин, аммо суд сизнинг қандай одам эканлигингизни билиши керак. Суд ҳукм чиқараётганида айбланувчининг шахсини эътиборга олиб ҳукм чиқаради».

Агар суд унинг ҳақиқатда ким эканлигини билишни хоҳласа, у холда суд унинг ҳаётидаги ҳақиқий фактларни ҳам билиши керак, деб айтди Аида. Унинг судга қилган охирги илтимоси – бу охирги гувоҳни чақиртириш эди, яъни у маълумотни берган, шведиялик хоним Юрсмар эди.

«Бу аёлнинг ён дафтарини менга қарши далил сифатида ишлатишди» – деб исботлай бошлади – «аммо унинг ёзган нарсаларини тўғри тушуниш учун, биз унинг ўзидан эшитишимиз керак».

Суд ҳаками унинг илтимосини ўйлаб кўраётгандек кўриниш қилди, прокурордан фикрини сўради, кейин эса «Айбланувчининг илтимосини кўриб чиқиб, суд уни рад этишга қарор қилди».

Яна бир нечта саволлардан кейин судни кейинги кунга қолдиришди. Охирги судда сўзга чиқишлар қолди. Прокурор учун бу совет системасини ҳимоя қилиш ва агар масиҳийлар қонунга бўйсунсалар, улар эркин эътикод қилиш ҳуқуқига эга эканлигини тушунтириш имконияти бўлади.

Аида учун эса бу ўзини ҳимоя қилиш, биродар ака-укалар ва опа-сингиллар номидан сўзга чиқиш учун охирги имконият бўлади. У жавобгарлик юкини ҳис қиларди ва яна қамоққа тушиш учун таваккал қилаётганини биларди. Аммо Самовий Ота уни руҳлантирар ва тинчлантирар эди.

«Қайта тарбиялаш» га уриниш

Қамоқхонага тушиш хавфи асоссиз эмас эди. 1963 йилда ўртоқлик суди унинг Ленинграддаги пропискасини бекор қилганида, Аида қамоқда ўтириб чиққан эди. У бир қанча вақт Украинада опасининг уйида яшади. У ерда Аидани имонлиларнинг жасорати ва қайсарлиги жуда ҳайратга солди.

У астойдиллик билан Ленинградга қайтиб келди. Милиция унинг орқасида кузатиб юрарди, аммо Аида шаҳарга кирди ва хоҳлаган пайтда қамоққа олиниши мумкин эди. Шунга қарамасдан у ўзининг масиҳийлик фаолиятини давом эттирди.

Аида ва унинг дўстлари милиция уларни ушламаслиги учун шаҳар ташқарисидаги ўрмонда йиғилишни давом эттирдилар. Аммо 1965 йили айнан ўрмонда у биринчи марта расмий ҳолда қўлга олинган эди. Аида ўшанда йигирма беш ёшда эди.

«Милиция келиб, бизни ҳайдашни бошлади» – дея кейинроқ бу воқеа иштирокчиларидан бири гувоҳлик берди. «Улар бизларни итарар, сочларимиздан тортар эдилар. Бир нечта одамни олиб кетишди, айримларига штраф солишди ва бошқаларини икки ҳафтага қамоққа ташладилар».

Аида қамалганлардан бири бўлган эди ва милиция унинг ишини судга берган. Қоғоздаги айбловнинг дин билан ҳеч қандай алоқаси йўқ эди. Аидани шаҳар ташқарисида қўлга олишига қарамасдан, уни пропискаси йўқликда айбладилар. Ленинградда яшаш учун рухсат олиш керак эди.

Ушбу кичкина залда ўтган туман судида Аидага гапириш учун битта ҳам сўз бермадилар. Суд жараёни фақатгина хўжақўрсинга қилинганди. Улар йўқ бўлган адолатни кўрсатишга ҳаракат қилишган эдилар. Ҳаммаси тугаганида эса, Аидага ҳукм ўқидилар – бир йилга қамоқ жазоси.

Ҳукм уни синдира олмади. У доимий равишда қамоқда ўтирган имонлилар билан, ҳамда агар Худованднинг иродаси бўлса, қамоқда ўтиришга тайёр бўлганлар билан ҳам мулоқотда бўлди. Энди унинг навбати эди.

Совет раҳбарларининг фикри бўйича, қамоқхона маҳбусларни қайта тарбиялаши керак эди. «Бу бечора одамларни йўлдан уришган» – деб тушунтирар эди расмий кишилар, – «энди

ватанимизнинг ғурури бўлган – совет системасининг ҳақиқат эканлигини ва кучини уларга кўрсатиш керак, уларни бунга ишонтириш керак».

Бир хил овоздаги қайта тарбиялаш машғулотларидан ташқари, Аида кўплаб тунларни қаттиқ цемент полда ўтказишга мажбур бўлган эди. Овқат ҳар доим етишмасди, маҳбуслар еган овқат, ҳатто чўчкага ҳам тўғри келмасди. Қамокда бўлган пайтида Аидани руҳий касаллар бўлимига ётқизишди. Ўттиз кунлик текширувлардан кейин, шифокорлар унда ҳеч қандай руҳий камчилик йўқлигини айтишдилар ва қамокхона камерасига қайтаришдилар. Шавқатсиз коммунистик тизим қамокхонасида ўтказилган ойлар, жасур ёш қизнинг ҳаётида ўзининг ўчмас изини қолдирди.

Аида совет тизимининг «қайта тарбиясига» бош эгмади. Унда Масихга бўлган имон яна ҳам мустаҳкамланди. Қамокхона уни Каломни тарқатишдан тўхтата олмади, у қамокхонадан Исо Масих ҳақиқатининг янада кучлироқ жарчиси бўлиб чиқди. Энди у бунинг нархини яхши тушунар эди ва бунга қарамасдан у ҳеч қачон иккиланмасди, у жуда ҳам қатъиятли эди.

«Давлат аралашмайди»

Аиданинг суд ишида охири сўз берилиш пайти келди. Прокурор биринчи бўлиб якуний сўзга чиқиб, нутқ сўзлади ва Россиядаги жамоатнинг қисқача тарихи билан бошлади.

«Буюк Октябрь социалистик инқилобидан кейин бизнинг мамлакатимизда жамоат давлатдан ажратилди ва ҳамма имонлилар эркин эътиқод қилиш ҳуқуқига эга бўлдилар» – дея мағрурлик билан таъкидлади. Кейин прокурор Жамоатлар Уюшмасини ва баптист хушхабарчи масихийларни давлат қонунларига бўйсунмасликка чақиришда айблашни бошлади.

«Жамоатлар Уюшмасини қўллаб-қувватловчи жамоатлар давлат рўйхатидан ўтишмаган» – дея айблади прокурор. «Уларнинг ноқонуний йиғилишлари шахсий уйларда ва жамоат жойларида бўлиб ўтади. Айрим имонлилар диний маросимлар

тўғрисидаги қонунни бузганлиги учун айбдор деб топилдилар. Жамоатлар Уюшмаси бунимон учун қувғин қилиниш дея кўрсатади. Етти йилдан буён Жамоатлар Уюшмаси давлатга қарши мана шу катта курашни олиб бормоқда».

Ниҳоят прокурор жамоат тарихи ва имонлилар орасидаги умумий вазиятдан Аиданинг ишига ўтди. «Скрипникова бутун мамлакат бўйлаб алоқаларга эга бўлган, аммо унинг асосий иши чет эл билан алоқа ўрнатиш бўлган. Шуним таъкидлаб ўтиш керакки, у бу ишнинг уддасидан чиқа олди», – дея қўшиб қўйди у кулимсираб.

Кейин унинг овози оҳанги ҳомийлик оҳангига ўзгарди: «Аиданинг ҳаёти бахтсиз равишда бошланди, чунки у баптист оилада туғилди. Албатта афсуслар бўлсинки, биз бунга йўл қўйдик, аммо биз Аида билан кўп гаплашдик ва унга олиб бораётган фаолияти жамоатчиликка қарши хусусиятга эга эканлигини тушунтирдик». У сўзини тугатаётганда ва Аиданинг уйдан топилган адабиётлар рўйхатини санаб ўтаётганда энг баланд оҳангда гапирди. «Мақолалардан бирида Крючков фамилияли одамнинг Москва судида айтган сўзи келтирилган: Қамоқхоналарда ва лагерларда азоб чекаётган биродарлар совет қонунларини бузганликлари учун эмас, балки Худовандга содиқ қолганликлари учун қийналаяптилар».

Прокурор жаҳл билан бошини чайқади. «Буларнинг ҳаммаси шак-шубҳасиз, Совет мамлакатига ва жамоа тузумига қарши айтилгани ёлгон. Совет Иттифоқида турли хил эътиқодлар мавжуд, жамоатлар очиқ ва ҳеч ким уларни қувғин қилаётгани йўқ. Агар диний жамоалар диний маросимларни ўтказиш ҳақидаги қонунни бузмасалар, давлат уларнинг фаолиятига аралашмайди. Скрипникованинг айби шундаки, у доимий равишда Совет мамлакатига қарши ва жамоатчилик тартибини бузувчи бўҳтонларни тарқатган, бу эса тўла исботланди. Бу ҳаракатлар жинойий кодекснинг 190/1 моддасига киради. Шунинг учун мен суддан Аида Скрипниковани икки ярим йиллик қамоқ жазосига ҳукм қилишини сўрайман».

«Масиҳий учун фақат битта йўл мавжуд»

Суд ҳаками Аидага қаради ва бу билан у ўзини ҳимоя қилиш учун охириги сўз навбати уники эканлигини билдирди.

«Мен ўзимга қўйилган айбнинг моҳияти бўйича гапирмоқчи эдим» – дея хотиржам тиниқ овоз билан бошлади у. «Аммо бу ерда бошқа масалалар ҳам кўтарилди, шунинг учун буларни менинг ишимга ҳеч қандай алоқаси йўқлигига қарамасдан, улар ҳақида гапиришга мажбурман».

У прокурор томонидан тилга олинган, яъни 1958 йилда «Ҳақиқат» газетасида ёзилган хатдан тортиб, унинг конструкторлик бўлимидаги ишигача бўлган, иккинчи даражали баҳсли масалаларни инкор қилди.

«Мени диний эътиқодим учун ишдан ҳайдаганлари ҳақида гапирсам, улар менга «бу ёлғон тухмат» – деб айтадилар». «Мени қамокдан чиқарганларидан кейин, мана нима юз берди. Мен нашриётдан иш топдим. Иш бошлаганимдан кейин бир ҳафта ўтиб, ибодат йиғилишида ўтирганимда, милиция ходимлари келишди ва бошқа айримлар билан бирга менинг ҳам исмиمنى ёзиб олишди. Уларнинг менинг ишхонамга хабар беришларини билардим», – деди Аида.

«Менинг имонли эканимни билишганида, нашриётдаги ҳамма хавотирга тушди ва менга агар эътиқодимни ўзгартирмасам ишдан ҳайдалишимни айтишди. Улар буни мендан бекитишмадилар. Улар менга ўша захотиёк: «Нашриёт – сиёсий ташкилот. Ҳамма ҳам бу ерда ишлай олмайди». Бу нашриёт темир йўл бошқармасига тегишли бўлишига қарамасдан ва у ерда ҳеч қандай сирли нарсалар нашр қилинмасди, фақатгина темир йўл чипталари ва поездлар жадвали нашр қилинарди холос. У ерда менга ишониб топшириб бўлмайдиган нарса борлигини билмасдим» – дея давом этди у.

«Шу тарзда уч ҳафта ўтди. Кейин мени бошлиқнинг хонасига чақирдилар ва ишдан ҳайдалганим ҳақида айтдилар. Албатта, улар мени эътиқодим туфайли ҳайдаляпсан деб айтишмади, чунки одамларни эътиқоди бўйича ишдан ҳайдаш мумкин бўлган қонуннинг ўзи йўқ. Шунинг учун мени иш ўрни қисқараётганини баҳона қилиб, ишдан ҳайдадилар. Цехга тушиб, мени иш ўрни

кисқараётгани туфайли, ишдан хайдаганларини айтганимда, ишчиларнинг кўзлари хайратдан катта очилди. Станоклардан биттаси ишламай турарди, чунки унда ишлайдиган одам йўқ эди.

Бошлиқ менга: «Биз сизни ишга ололмаймиз, чунки сизнинг пропискангиз фақатгина шаҳардан ташқарида кучга эга» – деди худди олдин менинг ҳужжатларимни кўрмаганидек».

Аида судда, ўзини милиция ходимлари сўроқ қилишни бошлаши билан, тез орада қўлга олинишини билганлигини айтди. «Менинг озод бўлганимга эндигина олти ой бўлди ва мен яна қамоққа тушишдан олдин нимадир фойдали нарса қилишни хоҳлаган эдим. Мен тугатишим керак бўлган ишим бор эди».

У чуқур нафас олди. Ўзини ҳимоя қилиш жуда қийин эди. У ҳиссий ва рухий кучини узокни кўзлаб сарфлаши керак эди, буни қилиш эса жуда оғир эди. У суд ҳақамидан ўн минутга танаффус қилишни сўради ва у рози бўлди.

Суд жараёни яна бошланганида, Аида айнан ўзи айбланаётган нарса ҳақида гапирди. «Ихтиёрий ҳолдабосма нашриётларни тарқатиш жиноят ҳисобланмайди. Агар айбловчи «Нажот Хабарчиси» ва «Биродарлик Мактуби» журналларида сохталаштирилган тухматни топмаганида, мени судга жалб қилиш учун ҳеч қандай асос бўлмасди. Шунинг учун мен бу адабиётнинг мазмуни ҳақида айтиб ўтишим керак».

Кейин у ўзи тарқатган адабиётда муҳокама қилинган, тақиқланган масиҳийлар йиғилишлар ва масиҳий етакчилар ҳақида гапирди. «1929 йилдаги қонун айтадики, имонлилар конгресслар (катта мажлислар) ташкил қилиш ҳуқуқига эга» – дея эслади Аида. «Аmmo рухсат бериш ўрнига ҳукумат конгрес ўтказишга рухсат сўраганларни қувгин қилишни бошлади».

Кейин прокуратура терговчиси бу адабиётда ўн еттига кўзғолонга ундовчи сўзларни топди. Худди терговчи айтиб ўтганидек, бу гаплар Совет мамлакатига ва жамоа барқарорлигига қарши ёлғон тухматларни ўз ичига олган.

Аида ўгирилиб, суд ҳақамига мурожат қилди. «Ўзининг гувоҳлик кўрсатмаларида Бойко Лениннинг сўзларидан цитаталар келтиришни бошлади, мен эса у бошлаган цитатани тугатаман: «Фақатгина Россия ва Туркияда диний кишиларга

қарши шармандали қонунлар ҳалигача мавжуд. Бу қонунлар ёки эътиқодни бутунлай тақиқлайди, ёки имонни тарғиб қилишни ман қилади. Бу қонунлар энг адолатсиз, шармандали ва жабр-зулм келтирувчи қонунлар». Энди мен суднинг диққатини тарғибот сўзига қаратмоқчиман. Лениннинг ўзи имонни тарғиб қилишни тақиқлаш адолатсизлик ва шармандалиқ деб атаган».

У яна бир марта чуқур нафас олди ва давом этди. «Энди мени қандай қўлга олишгани ҳақида айтаман. Ўн биринчи апрелда мен ибодат йиғилишига келдим. Орқамдан кузатаётганларини сезгандим, аммо мен бунга эътибор бермадим. Бошқа имонлиларнинг уйларида ҳам тинтувлар қилинди. Фақатгина менинг ишим бўйича ўн битта тинтув бўлиб ўтди: учтаси Ленинградда, тўрттаси Пермда, учтаси Кировоградда ва биттаси Магнитогорскда опамнинг уйида. Айрим даражада менинг ва опамнинг уйида ўтказилган тинтувларни тушунса бўлади. Аммо бошқа имонлиларнинг уйида тинтув ўтказишнинг нима кераги бор эди? Бу тинтувлар фақатгина менинг ён дафтаримдан манзиллари топилгани учун ўтказилган эди. Ва ҳеч бир уйдан менинг ишим билан боғлиқ бўлган нарсa топилмади».

Кейин Аида нима учун бизни қувғин қилаётганликлари масаласига тўхталиб ўтди. Биз айтаяпмизки, бизларни имонимиз учун қувғин қилишаяптилар, аммо бизга бу – «Тухмат гап, сизларни совет қонунларини бузганлигингиз учун суд қилишаяптилар» дейишяпти. Мен рўйхатдан ўтиш ҳақида сўраган, рўйхатдан ўтмаган жамоатнинг аъзосиман. Бизнинг жамоатимиз ариза жўнатган ва унга уставни илова қилган. Бизга «Сизлар уни ва буни қилмасликларингиз керак, бу қонунга қарши» – деб айтишмаяптилар. Фақатгина бизга «Сизлар қонунни бузмаймиз деб ваъдага қўл қўйинглар» – деб айтаяптилар. – Бу нотўғри рўйхатдан ўтказиш жараёни».

Аида суд ҳакамининг сабри тугаётганини кўрди, шунинг учун у сўзини тугатишга шошилди. «Имонлилар Худо ҳақида гапиришни ва болаларини ота-боболарининг эътиқоди бўйича тарбиялашни ман қиладиган қонунни бажаришга ваъда бера олмайдилар. Масиҳий ота-оналар ҳукуматга содиқ бўлишига

карамасдан, улардан ҳеч бири ўз болаларини атеист қилиб тарбиялашга буйруқ берадиган қонунни қабул қилишга рози бўлмайди».

«Исо Масих бизларга Хушxabарни барча одамларга ваъз қилишимиз кераклигини айтган» – дея давом этди Аида – имонлилар ҳам Худо ва Нажоткор ҳақида гапиришни тақиқловчи қонунга бўйсунмадилар.

Ҳеч бир имонли буни қилмайди. У миссионер ёки воизхон бўлмасин, ҳатто ваъз ҳам айта олмасин, бунинг аҳамияти йўқ – у бундай қонунга бўйсунмайди. Чунки ҳатто ваъз айтиш қобилиятига эга бўлмаган одамда ҳам, айрим пайтда нажот ҳақида кимгадир айтиш имконияти бўлади. Шунинг учун бизни бундай қонунлар учун суд қилишаётганларида, бизни имон учун суд қилишмаяптилар дея тўла ишонч билан айтамыз».

«Мен яна бир марта такрорлайман, имонлилар ўзларини Хушxabардан воз кечишга мажбурлайдиган қонунга бўйсунмадилар. Шунинг учун, бундай қонунларни бузганимиз учун суд қилишганларида, тўла ишонч билан бизни имонимиз учун суд қилишмаяптилар, деб айтамыз».

«Мен аниқ биламанки, «Нажот Хабарчиси» ва «Биродарлик Мактуби» журналларида ҳеч қандай атайлаб ёзилган сохта даъволар йўқ. Аммо, яна мен шуни ҳам биламанки, демак бу чет элга жўнатишни ҳам англатади. Бундай ишим учун мени суд қилишлари мумкинлигини билардим. Мен ҳеч қачон бошқа бирорта одамдан «Нажот Хабарчиси» журналинини чет элга етказиб беришини сўрамаганман. Бунинг хавфли эканини биламан, шунинг учун ҳам буни ўзим қилардим».

Аида охирги алангали сўзни айтиш учун бутун кучини тўплашга тайёрланиш мақсадида жим бўлди. Буни унга ҳукм ўқийдиган одамлар эслаб қолишини хоҳлади. «Қачонлардир одамлар имонни тарғиб қилишни ман қилиш адолатдан эмаслигини тушунардилар. Энди улар буни тушунмаяптилар. Эндиликда улар: «Ўзинг ишон ва ибодат қил, аммо бошқалар билан Худо ҳақида гаплаша кўрма. Гоявий рақибингни куч билан жим бўлишга мажбур қилиш, бу гоявий ғалаба эмас. Бу хар доим ёввойилик деб аталган».

Суд хаками бу жиноятчи суд залида туриб ваъз ўқиётганидан жаҳли чикди ва унинг гапини бўлди. «Сиз жамоат ҳақида гапиришингиз керак эмас, балки ўзингиз ҳақингизда гапиринг» – деб айтди у, Аидага бармоғи билан кўрсатиб.

Аида кўркмасдан давом этди: «Масихий учун фақат битта йўл бор», – деди у. «Масихий адолатсизлик билан рози бўла олмайди. Ҳақиқатни билиб олишинг биланок, сен уни маҳкам ушлайсан ва керак бўлса у учун азоб ҳам чекасан. Мен бошқача бўла олмайман. Мен бошқача йўл тута олмайман. Мен эркинликни яхши кўраман ва оилам ва дўстларим билан бирга эркин бўлишни хоҳлайман. Аммо мен ўз виждонимга қарши боришни хоҳламайман. Агар мен Худони ўз Отам деб айта олмасам, унда эркинликдан менга нима фойда? Менинг руҳим ва фикрим эркин эканлигини билиш, менга куч бағишлайди ва далда беради. Мана шуни айтмоқчи эдим, холос».

Хотима

Аида пок юрак билан ўтирди. Аиданинг руҳий сўзлари суд ҳакамини бефарқ қолдирди. Аиданинг далиллари уни ишонтира олмади ва суд хаками уни уч йиллик совет қамоғига ҳукм қилди. Қамоқ муддати прокурор сўраган муддатдан олти ойга кўпроқ эди. Аидани суд залидан иккита баланд бўйли қоровул олиб кетди.

Аммо қамоқ жазоси унинг ишига ҳалақит бера олмади. Аида устидан бўлган суднинг стенографик матни чойшабдан қирқиб олинган йигирмата бўлак материалларга синчковлик билан ёзиб олинди. Кейин эса уни яширин тарзда Совет Иттифоқидан олиб чиқиб кетилди. Бутун дунё бўйлаб имонлилар «Ленинградлик Аида» сўзини ўқидилар ва ўз биродари учун ибодат қилдилар.

Аида аҳлоқ тузатиш меҳнат колониясидан 1971 йил 12 апрелда озод қилинди. Озод қилиш пайтида ҳукумат унга жазо «уни ҳеч нарсага ўргатмади» деб айтдилар. Аслида у кўп нарсани ўрганди, аммо уни қамоқда ушлаб турганлар хоҳлаган нарсага эмас. У Худога бўлган имон бўйича ўқиди ва докторлик даражасини олди. У Худога хизмат қилишдан

олинадиган қаноатланиш ва хурсандчиликни янада чуқурроқ англаб етди. Аида Ҳаворий Павлус «Унинг чеккан азобларида иштирок этган» деб айтган биродарликнинг тўла қонли аъзосига айланди...²

Бугунги кунда Аида Скрипникова Санкт-Петербургда яшайпти. Унинг имони, бу имонни йўқ қилишни кўзлаган тузумни бошдан кечирди. Бугунги кунда имонлилар қонуний равишда ибодатга йиғилишлари ва ваъз қилишлари мумкин. Унинг жамоат аъзолари яқинда муҳим бир йиғилиш ўтказишди: ўз жамоатининг Худога бўлган 40 йиллик хизматини нишонладилар ва жамоат аъзоларига Худога бўлган садоқат ҳақида эслатиб ўтдилар.³

Сабина:

Масих севгисининг гувоҳи

Руминия
1945 йил

Руслар фашистларни Руминиядан хайдаб чиқардилар ва энди румин ҳукумати ва жамияти ҳаётининг барча соҳалари фаолиятини назорат қилишга интилар эдилар. Улар мамлакатнинг барча туманларидаги барча руҳоний хизматчилар йиғилишини ташкил қилишга интилмоқда эдилар. Руслар буни «Диний маросимлар кенгаши» деб атадилар. Уларнинг асосий мақсади диндорларнинг қўллаб-қувватловига эришиш эди. Аммо Сабина буни уларнинг диний етакчиларни назорат қилиш ва уларни кўғирчоқларга айлантириш ҳаракати, деб ҳисобларди.

Сабина кичкина бўйли, ўзининг эри Ричарддан қирқ сантиметрга паст эди ва Масихни жуда яхши кўрарди. Йиғилишда Ричарднинг ёнида ўтириб, чўпоннинг навбатдаги ўзларининг мамлакатига бостириб кирган коммунистларга содиқлиги ҳақида қасамёд қилишини эшитиб, Сабина қўлини эрига узатди. «Наҳот сен бу шармандачиликни Масихнинг юзидан ювмасанг? Сен сўзга чиқишинг керак. Улар Масихнинг номига тупурмоқдалар».

Ричард залда йиғилган кенгаш вакилларига қаради. Бу ҳақиқий томоша эди. «Тўла диний эркинлик!» – коммунистларнинг шиори мана шундай эди. Улар Худонинг ва коммунизмнинг, ёки аниқроғи Худо ва кенгашнинг шарафли президенти Иосиф Сталин орасида тинч-тотув бирга ҳаёт кечиришни эълон қилардилар.

«Дунёни алдаш нақадар осон» – дея секин гапирди Ричард.

Ричар ва Сабина худди минглаб бошқа нозирлар, чўпонлар, руҳонийлар, раввинлар ва муллалар каби зални ва балконларни

тўлдириб ўтирардилар. Мусулмонлар ва яҳудийлар, протестантлар ва православлар – ҳамма имон вакиллари бу ерда бор эди.

Кенгаш бошланишидан олдин ҳатто диний хизмат ҳам бўлиб ўтди. Коммунистик раҳбарлар чўқиндилар, икона ва патриархнинг қўлини ўпдилар. Кейин сўзга чиқишни бошладилар. Петру Гроза – Москванинг кўғирчоғи, янги румин ҳукумати динни, ихтиёрий эътиқод қилувчиларни тўла қўллаб-қувватлашини ва худди олдингига ўхшаб руҳоний вакилларга пул тўлашда давом этишини тушунтирди. Улар ҳатто ойликни оширадилар ҳам! Бу янгиликни илиқ қарсақлар билан кутиб олдилар.

Грозанинг нутқидан кейин руҳонийлар ва чўпонлар сўзга чиқдилар. Бирин-кетин улар қанчалик хурсанд эканлигини, давлат ихтиёрий диний эътиқодни шунчалик қадрлашини гапириб ўтдилар. Агар жамоат давлатга суяниши мумкин бўлса, давлат ҳам жамоатга таяниши мумкин. Шунчалик осонгина. Нозир, жамоат тарихи давомида жамоатга турли хил сиёсий рангилар келиб қўшилганини таъкидлаб ўтди. Энди у ерда қизиллар ҳам бўлишини ва бундан хурсандлигини айтди. Ҳамма хурсанд эди ва уларнинг хурсандчилиги залдан туриб, радиода бутун дунёга тўғридан-тўғри узатиларди.

«Яхши» – деди Ричард. «Мен сўзга чиқишим мумкин, аммо агар мен буни қилсам, сен эрингдан ажраласан».

Сабина унинг ҳақ эканлигини ва бошқа диний етакчилар ўз оилаларидан, ишидан ва иш ҳақидан маҳрум бўлишидан кўрққани учун шундай гапираётганини биларди.

Аммо у шунингдек коммунистларга кимдир ҳушомад қилмасдан, балки фош қилишга журъат этиши кераклигини ҳам биларди. У Ричарднинг кўзига тўғри қараб: «Менга кўрқок эр керак эмас» – дея жавоб берди.

Ричард жим бўлган ҳолда бошини силтади. У карточкани тўлдирди ва сўзга чиқишни хошлашини ёзиб, президиумга узатди. Коммунистларнинг кўнгиллари тўқ эди. Бутун мамлакатга яхши таниш бўлган лютеран руҳонийси, Бутун дунё жамоатлар уюшмасининг расмий вакили бўлган чўпон Ричард Вурмбранд кенгашга мурожат қилди. Мана бу бурилиш бўлди!

Мардлик ва ҳақиқат вақти

Ричард минбарга чиқаётганида бутун залда кескин жим-житлик ҳукм сурди. Сабина залдагилар нима ҳақида ўйлаётгани ҳақида фикр қилди ва ўз эри учун ибодат қилди.

«Йиғилиш ва эркин сўзлай олиш имконияти бўлгани учун миннатдорчилик билдираман», – дея бошлади Ричард. «Худонинг фарзандлари учрашганида, фаришталар ҳам Худонинг донолигини эшитиш учун йиғилдилар. Шунинг учун ҳар бир имонлининг бурчи келиб-кетадиган раҳбарларни ва барча одамларни улуғлаш эмас, балки биз учун хочда ўлган Қутқарувчи Масихни ва Парвардигор Худони улуғлашдир».

Залдаги муҳит ўзгарди ва Сабинанинг юраги хурсандчиликдан тўлиб-тошди. Ниҳоят, диққат коммунистик тарғиботга эмас, балки Масихга қаратилади.

«Биз сизга гапириш ҳуқуқини бермаймиз!» – дея бирданига оёққа турди диний ишлар бўйича вазир Бурдукка. Унга эътибор бермасдан Ричард ўзининг биродар-етақчиларини Худога ишонишга ва Унга топинишга чақириб, гапиришда давом этди. Залда ўтирганлар қарсак чала бошладилар, улар Ричарднинг ҳақ эканлигини билардилар, аммо айтиш керак бўлган нарсани айтишга журъат этган ягона одам, у бўлди».

«Микрофонни ўчиринг» – деди Бурдукка ўз қўли остида ишлайдиганларга. «Бу одамни саҳнада олиб кетинглар. Тезда!» – деди.

Ричард жим бўлди, залдаги халқ эса бир овозда «Чўпон! Чўпон!»¹ – дея қичқира бошлади.

Ричарднинг муносабати билан йиғилиш алғов-далғовга айланди. Қўлга олиб улгурмасларидан олдин, у чиқди. Сабина бўлаётган воқеаларни кузатиб, хотиржам ўтирарди. У ўз эри билан мағрурланди. Унинг Масихни ҳимоя қилгани жасорати билан мағрурланди. Аммо у русларга қарши чиққани учун қандай тўлов тўлаш кераклигини ўйлай бошлаганида, унинг мағрурланишига хавотир ҳам кўшилди.

Сабина ва Ричард ҳар доим русларга яхши муносабатда бўлишган.

Улар румин хушxabарчи элчиларини Россияга Хушxabарни ваъз қилиш учун юбориш ҳақида тез-тез гапирар эдилар.

«Энди Худо русларни бизга олиб келди» – деди Ричард ва Сабина.

1944 йил ёзда руслар Руминияда биринчи марта пайдо бўлишганларида, Ричард ва ўттиз ёшли Сабина уларни гуллар ва хушхабарчи брошюралар билан кутиб олишган эди. Улар руминиялик яхудийлар эдилар ва фашистлар тузуми пайтида кўплаб қариндошларини йўқотган эдилар. Сабинанинг бутун оиласи концлагерда вафот этган эди, Ричардни эса уч марта ҳибс олишган. Сабина ва Ричард масихийликни қабул қилишганларида, улар ўзларини масихийликни ваъз қилишга бағишлаган эдилар ва гуноҳи қандай бўлишидан қатъий назар гуноҳкорлар билан ишлардилар. 1944 йилда улар ўз эътиқодларига асосан мағлуб бўлган фашистларга ҳам ва босиб келаётган коммунистларга ҳам ёрдам берардилар.

Фашистлар босқини даврида Ричард ва Сабина ўз уйида кўплаб яхудийларни яширган эдилар. Немислар қочганидан кейин эса, улар немисларни ҳам яширдилар. Нацист аскарлардан биттаси Сабинадан нима учун яхудий аёл ўз душмани бўлган нацистни ўз уйида яширганини сўради. Сабина жавобан унда душман йўқ эканлигини ва Худо бутун гуноҳкорларни севишини айтди.

У Сабинага миннатдорчилик билдирди ва агар нацистлар хокимият тепасига келса, уни яна қамокқа ташлашни ваъда берди.

Вақтинчалик дам олиш

1944 йил ёзда Сабина ва Ричард вақтинчалик диний эркинликдан баҳра олдилар. Олдинги румин диктатори Ион Антонескуни Москвага олиб кетдилар, кейин Руминияга олиб келиб, отиб ташладилар. Яхудийларни ва протестантларни даҳшатга солиб юрган православ жамоатининг юқори мансабли руҳонийлари ўзларининг якка устуворлигини йўқотдилар.

Кўпчилик руминлар ниҳоят энди уларда демократик ҳукумат бор деб ўйладилар, аммо Сабина бу шундай эмаслигини биларди.

Рухонийлар кенгашидан кейин Ричардга тегмадилар, аммо тез орада коммунист разил кишилар, у жамоатда хизматни олиб

бораётганида тез-тез бостириб кирадиган бўлишди. Ҳафталар ўтган сайин, кўпол ёш йигитлар жамоатга бостириб кирар, хуштак чалар, кулишар ва хизмат ўтказишга тўсқинлик қилишарди.

«Биз хурсанд бўлишимиз керак» – деди жамоатнинг катта чўпони Солхайм. «Худди ўзларини эшитаётганга солиб, жим ўтирган тингловчилардан кўра, яхшиси шовқинли эшитадиган тингловчилар бўлгани афзал».

Кейин улар биринчи марта огоҳлантириш олдилар. Бир куни Сабина жамоатда Ричарднинг ёнида ишлаётганида, жамоатга фуқаро кийимида бир эркак кирди ва Ричардга мурожат қилди.

«Полиция нозири Риосану», – деб таништирди ўзини. «Сиз Вурмбрандмисиз? Демак сиз ўша мен ҳаммадан кўра ёмон кўрадиган одам экансизда». Ричард ва Сабина ҳайрат билан унга қарадилар. «Аммо мен сизларга нисбатан гина сақламаслигимни исботлаш учун» – дея давом этди у – «Сизларга маслаҳат бериш учун келдим. Махфий полиция сизларга нисбатан катта иш очган, уларда катта қалин папка бор. Мен уни кўрдим. Охирги пайтларда кимдир сизлар ҳақингизда хабар бериб турибди. Сизлар кўплаб руслар билан гаплашдингизлар тўғрими?».

Риосану ўзининг оқариб кетган юзидаги терини қўллари билан артди. «Аммо мен бир келишувга эришишимиз мумкин деб ўйладим».

«Пора эвазига мен мана шу папкани йўқ қилишим мумкин».

Сабина орага аралашди ва улар нарх ҳақида келишиб олдилар. Риосану пулни киссасига сола туриб, шундай деди: «Келишдик. У кишининг исми...».

«Йўқ» – деди Сабина. «Биз у кишининг исмини билишни хоҳламаймиз». Полиция нозири кичкинагина аёлга қизиксираб қаради. Аммо Сабина бошини чайқади. Ким сотиб берганини улар билишни хоҳламас эдилар. Агар улар бу одамнинг кимлигини билсалар, бу одамдан хафа бўлишлари мумкин ва ўшанда бу гуноҳ бўлади.

Шунга қарамасдан Ричард ва Сабина ўзларининг хавфсизлигини пул билан сотиб олиб бўлмаслигини билишар эдилар. Ҳаммаси Худонинг қўлида. Аммо эҳтимол уларда яширин жамоатни мустаҳкамлаш учун озгина вақт ва имконият бордир.

1947 йил охирига келиб, масихийларни янада кўпроқ қўлга олишлар бошланди ва Сабинанинг кўплаб дўстлари қамоқхонага тушдилар. Совуқ қиш кунларининг бирида Сабина уйида эди – у бронхит бўлган эди. Эшик таққиллагани эшитилди, Сабина эшикни очди ва хайрон бўлди. Эшик олдида рус миллатига тегишли бўлган шифокор аёл Вера Яковлевна турарди. Сабина уни зўрға танирди. Шифокор Сабинани даволаш учун эмас, балки унга нима юз берганини айтиш учун келди. Сабинага гап нимада эканлигини айтаётганида, унинг юзи ғамгин кўринарди.

Вера асли Украиналик эди. У ердан ҳам жуда кўп масихий рухоний вакиллари, дунёвий одамларни ва жумладан Веранинг ўзини ҳам Сибирга сурган қилишган. Сибирдан эса жуда кам одам орқага қайтган.

«Биз эркаклар ҳам, аёллар ҳам дарахт кесардик» – деб айтди Вера. «Биз тенг ҳуқуқга эга эдик – биз ёки очликдан ўлишимиз, ёки музлаб ўлишимиз мумкин эди».

Шифокор эгилди ва Сабинанинг қўлидан ушлади. Веранинг қўлида катта оқ чандиқлари бор ва қўли титрар эди. «Ҳар куни одамлар ўлар, қорга кучсизликдан йиқилар эди» – деди у.

Бир куни Вера бошқа маҳбуслар билан Масих ҳақида гаплашганида, уни ушлаб олишган. Жазо сифатида уни қорда уч соат мобайнида оёқ яланг туришга мажбур қилишган. Кейин жазо туфайли ўз иш нормасини бажармагани учун қоровуллар уни дўппослашган.

Лагердаги кўпчилик маҳбуслар мана шундай ноинсонавий шароитдан ёки тез-тез чекилган азоблардан ўлган, аммо Вера тирик қолишга муваффақ бўлган. Ҳозир у Сабинанинг олдига нафақат ўзи чеккан кулфат ҳақида айтиш учун, балки лагердаги Худовандга бўлган садоқати ҳақида айтиш учун келди.

У бошдан кечирган қайғу ва муҳтожликда Худо Ўзининг буюклигини намоён қилган.

Сабинанинг боши оғир эди. У мўъжиза ҳақида ўйлай олмасди. У эҳтимол ўзига шундай азобни орттириб олдим деб ўйларди.

«Бу нимани англатади? Нима учун у менга бу ҳақида гапириш учун келди?» – дея фикр қилди.

Вера кетиш учун ўрнидан турганида, Сабина ундан тунаб қолишни ёки ҳеч бўлмаса Ричард келгунча қолишни сўради. Бунгача эса унинг тарихини ва биродар ака-укалар ва опасингиллар билан нима юз бераётгани ҳақида эшитишни хоҳлашини айтди. Аммо Вера аллақачон эшик олдида турган эди. У озгина вақтга тўхтади ва шундай деди: «Менинг эримни махфий полиция олиб кетди. У 12 йилдан буён қамоқда. Мен у билан бу дунёда қачондир учрашармикинман деб ўйляпман». Ва шундан кейин кетди.

«Ўн икки йил!» – титроқ билан Сабина такрорлади. «Қандай қилиб шунча муддат чидаш мумкин?»

Коммунистлар томонидан масихийларни қувғин қилиш кучайди ва қочиш ҳақида ўйлаш керак эди. «Ҳали ҳам кеч эмас, Сабина» – дея гап бошлади Ричард. «Биз ҳали ҳам кетишимиз мумкин. Бошқа кўплар мамлакатдан чиқиб кетишни пул билан хал қилаптилар».

Сабина жавоб бермади. Сабина худди ўзи каби Ричарднинг кетишни хоҳламаслигини биларди. Аммо хавф-хатар аниқ эди. Ва шунингдек улар ўзларининг ягона, қимматбаҳо саккиз яшар фарзанди Михай ҳақида ҳам ўйлашлари керак эди.

Ричард давом этди: «Илгари мени нацистлар қўлга олганида, бир нечта ҳафтадан кейин қўйиб юборишган эдилар. Коммунистлар вақтида эса бу бир неча йилларга чўзилиши мумкин. Улар сени ҳам Сабинақўлга олишлари мумкин. Ва ўшанда Михайнинг холи не кечади?».

Ричарднинг сўзлари Сабинага қаттиқ тегди. У агар ўзини ва Ричардни бир вақтда қўлга олсалар, Михайнинг борадиган жойи бўлмайди. У кўчада қолиши ва тиланчилик қилиши мумкин. Она учун бу жуда оғир. Лекин барибир Сабина жим ўтирди.

Ниҳоят Ричард унга дўсти айтган нарсани эслатди: «Ўз жонингни қутқар» – дея фариштанинг Лутга айтган сўзини келтирди. «Орқангга қарама»².

Кейин Сабина жавоб қилди: «Жонни нима учун қутқариш?» – дея ётоқхонага кетди ва Исонинг ушбу сўзларини овоз чиқариб ўқиш учун Муқаддас Китобни олиб келди: «Ўз жонини

аямоқчи бўлган уни йўқотади. Мен учун жонини йўқотган эса жон топади»³. Йиртилиб кетган Муқаддас Китобни ёпа туриб, у Ричарддан сўради: «Агар сен ҳозир кетсанг, қачондир буни ваъз қила оласанми?»

Бу сафар кетиш ҳақидаги масала ҳал бўлган эди. Бир нечта ойдан кейин у яна қайта ечилади...

Мавжуд бўлишдан тўхтади

1948 йил 29 феврал якшанба куни эрталаб Ричард жамоатга кетаётганда, эшикнинг олдида бориб, Сабинага кичкирди: «Сабина, жамоатда кўришамиз».

Аммо ўттиз минут ўтиб Сабина жамоатга келганида, у жуда хафа кайфиятда ўтирган чўпон Солхаймни кўрди.

«Ричард келмади» – деди у. «Аммо унда шунча кўп иши бор. Эҳтимол, қандайдир муҳим учрашув борлиги унинг эсига тушиб қолгандир».

«Аммо у менга ярим соатдан кейин шу ерда учрашишга ваъда берган» – деди Сабина кўрқувли овоз билан.

«Эҳтимол, у ёрдамга муҳтож бўлган дўстини учратиб қолгандир» – деди Солхайм. «У келади».

Чўпон Солхайм хизматни олиб борди, Сабина эса дўстларига телефон қилиб чиқди, аммо Ричард ҳеч қаерда йўқ эди. Унда яна ҳам кўрқув кучайди.

Ўша куни Ричард ёш йигит ва қизни никоҳлаш маросимини ўтказиши керак эди.

«Хавотир олма» – деб далда берди чўпон Солхайм. Ричард билан бундай бўлиб туради. Эсингдами, ёзги лагерда у эрталаб газета сотиб олиш учун кетди, кейин эса тушликда телефон қилиб, кечки овқатга етиб келишини айтганди?».

Шундай фикр билан Сабина кулди. Ричард қандайдир муҳим иш ҳақида эслаб қолиб, Бухарестга қайтиб кетганди. «Ҳа, балким сен ҳақсан, у ҳозир ҳам эҳтимол шундай йўл қилгандир» – деди у тинчланишга ҳаракат қилиб.

Вурмбрандларнинг кичкина хонадонигади яқшанба кунги тушлик, одатда хурсандчиликли ўтар ва ҳар доим кўп одам

бўларди. Овқат ҳеч қачон кўп бўлмасди, аммо масихийлар суҳбатлашиш ва бирга қўшиқ айтиш учун йиғилишар эдилар. Келадиганлар учун бу вақт хафта мобайнидаги энг хурсандчиликли вақт бўларди.

Энди эса улар Ричардни кутиб, тинч ўтиришарди. Аммо у келмади. Чўпон Солхайм никоҳлаш маросимини ўзи ўтказишига тўғри келди. Сабина ҳамма шифохоналарга телефон қилиб чиқди ва ҳатто тез ёрдамга ҳам бориб келди. У билан қандайдир ҳалокат юз бердимикан, деб ҳам ўйлади. Уни ҳечам топа олмади. Ниҳоят, нима қилиш кераклигини тушуниб етди. У Ички Ишлар Вазирлигига бориши керак. Албатта, Ричардни камоққа олишган.

Шундай қилиб соатлаб, ҳафталаб ва йиллар давомида кидириш... идорама – идора юриш... очилиши мумкин бўлган ихтиёрий эшикни таққиллатиш бошланди.

Сабина 12 йилдан буён камоқда ўтирган Веранинг эри ҳақида ўйлади. У Вера бошқа маҳбусга Худо ҳақида айтганидан кейин бошидан кечирган азоблари ҳақида ўйлади. Ричардни ҳам айнан мана шу нарсада айбляптилар. Сабина Ричард билан бирга туриб, рус аскарлари, ўша унинг эрини камоққа олган аскарлар, шаҳарга кираётганида Худога миннатдорчилик билдирганини эслади.

Ричардни ҳам бошқа кўп одамлар сингари Москвага олиб кетишган деган миш-миш чиқди, аммо Сабина унинг йўқлигига ишонгиси келмасди. Ҳар куни кечқурун у кечки овқат тайёрлаб, дераза олдида ҳаёл суриб: *«У бугун уйга келади. Ричард ҳеч қандай ёмон нарса қилгани йўқ. Уни тез орада озод қиладилар. Коммунистлар ҳар доим бир-икки ҳафтадан кейин уни қўйиб юборадиган нацистлардан ёмонроқ бўлиши мумкин эмас»* – деб ўйларди. У Михай отасини соғиниб йиғлаганда, унга далда бериб овунтирарди. У ўз ўғлига Худо Ричард ҳақида ва биз ҳаммамиз ҳақимизда ғамхўрлик қилади, деб айтарди. Улар биргаликда Ричарднинг хавфсизлиги учун ва тез орада уйга қайтиши учун ибодат қилардилар.

Аммо у келмади. Ва унинг бир неча ой илгари Ричард билан қилган суҳбати кечалари тушига кириб чиқди. Ўшанда у:

«Илгари мени қамоққа олишганида бир нечта ҳафта ўтиб қўйиб юборишарди. Коммунистлар пайтида эса бу бир неча йилларга чўзилиши мумкин...» – деганди.

Сабинанинг юраги тинч эмас эди. Уларнинг орасидаги севги кўп қийинчиликларни бошдан кечирганди, аммо бу сафар у ва Михай Ричардсиз қандай ҳаёт кечириши мумкинлигини билмасди. Бир неча ҳафтадан кейин чўпон Солхайм Сабинани илгари иттифоқчиси бўлган швед элчисининг олдига, ундан ёрдам сўраш учун олиб борди. Элчи Рейтерсверд тезда ташқи ишлар вазири Аной Паукер билан гаплашишини айтди.

Паукер хоним: «Биздаги маълумотга қараганда чўпон Вумбранд, очларга ёрдам учун ажратилган пул тўла чемодан билан мамлакатдан қочиб кетган. Айтишларича у Данияда».

Кейин элчи бош вазир Гродудан Ричарднинг иши ҳақида сўраган. Аммо у ҳам ўша сўзларни қайтарган ва хурсандчилик билан: «Демак, сиз у бизнинг қамоқхоналаримиздан бирида деб ўйлайсизми? Агар сиз буни исботласангиз, мен уни озод қиламан!» – дея ваъда берган.

Коммунистлар шундай ўзига ишонган одам эдилар. Эҳтимол шунинг учун одамлар: «Руминияда одам махфий полициянинг қўлига тушиши биланок, у мавжуд бўлишдан тўхтайти» – деб айтардилар.

Умид ипи

Бир куни кечқурун, бир неча ойлик фойдасиз кидирувлардан кейин, Сабинани эшик олдида кутиб турган, нотаниш кимса чакирганида, у жамоатда эди. Бу кишининг соч-соқоли олинмаган ва ундан алкоғолли олхўри ичимлигининг (сливовица) ҳиди анқирди. У Сабина билан яккама-якка суҳбатлашишни хоҳлади.

«Мен сизнинг эрингизни учратдим» – деди у. Сабинанинг юраги чиқиб кетай деди, у биринчи марта ўз эри ҳақида эшитди. «Мен қоровул бўлиб ишлайман – қайси қамоқхонада деб сўраманг. Фақат билингки, мен унга овқат олиб бориб берадиган қоровулман. У менга у ҳақида хабар етказсам, сиз менга яхшигина тўлов тўлайсиз, деди».

«Қанча?» – деди Сабина, унда қандай маълумот борлигига унча ишонмай. У аллақачон кўплаб ёлгонларни эшитишига тўғри келганди.

«Мен бошимни хавф остига қўйяпман».

У айтган нарх жуда катта эди ва у ундан пастига рози бўлмади.

Чўпон Солхайм ҳам худди Сабинага ўхшаб шубҳаланди. У қоровулга: «Менга Вурмбранднинг қўли билан ёзилган бир нечта сўзларни олиб келинг» – деди. У оч қолган тақдирда бериш учун, захирасидан шоколад олиб, унга берди. «Буни Вурмбрандга олиб боринг ва ундан менга қўл қўйилган хат олиб келинг» – деди.

Қўриқчи кетди ва Солхайм Сабинага қаради. «Бу биз қилишимиз мумкин бўлган ягона нарса» – деди у. «У ҳақиқатни айтаяптими ёки йўқми билмаймиз, у эса кўп пул хохлаяпти» – деди.

Сабина билардики, чўпон Солхайм унда яна йўқотиши мумкин бўлган умид пайдо бўлишини хохламасди.

Аммо икки кундан кейин қўриқчи яна келди. У ўзининг шапкасини ечди, астари тагини ковлади ва Сабинага шоколад бўлаги ўралган қоғозни берди. Эҳтиётлик билан очиб, уни ўқиди: «Менинг азиз рафикам! Сенинг меҳрибонлигинг учун раҳмат. Менда ҳаммаси яхши. Ричард».

Сабинанинг юраги хурсандчиликдан шувиллаб кетди. У тирик! Аниқ ва қатъий, бу унинг имзоси. У ёзган сатрларда умид учкунлари сезиларди.

«У ўзини яхши ҳис қилаяпти» – деди қўриқчи. «Айримлар бир кишилик камерага чидай олмайдилар. Улар ўзларининг шахсий ҳузурини ҳам ёқтирмайди». Ундан яна брендининг ҳиди анқирди. «У сизга ўз севгисини жўнатаяпти».

Агар у хат олиб келиб турса, Сабина унга пул беришга рози бўлди. Ниҳоят у: «Майли. Мен таваккал қилаяпман. Айримлар бунинг учун ўн икки йил олишган» – деб айтди.

У ўз эркинлигини хавф остига қўйиб рози бўлди, чунки пулни ва бу пулга сотиб олиш мумкин бўлган ичимликни яхши кўрарди. Аммо кўришиб турибдики, Ричарддан фахрланар эди ва айрим пайтларда ўзининг ортиқча бўлак нонини унга берарди.

Сабина кўриқчидан миннатдор эди – у хатлар олиб келарди. Майхўр кўриқчи Сабинанинг Ричард томон кўрсатувчи нажот ипи бўлиб хизмат қилди. Ҳозирча шу билан қаноатланиш керак.

Маҳбуснинг оиласини жазолаш

Коммунистик қонунлар жуда қаттиқ эди. Сиёсий маҳбуснинг рафиқаси озиқ-овқат карточкасини ололмас эди. Карточкалар фақатгина «ишчилар» учун эди. Сиёсий маҳбуснинг рафиқаси шунингдек ишлай ҳам олмасди. Нима учун? Чунки унинг карточка йўқ эди ва демак у мавжуд эмас эди.

Сабина ҳокимиятдан: «Мен қандай яшайман? Боламни қандай боқаман?» – дея ўтиниб сўраганида улар «Бу бизнинг эмас, сизнинг муаммоингиз» деб жавоб беришарди.

Сабина Михай ҳақида қайғулар эди. Ричард қўлга олинганидан кейин, у Михайнинг овқат етишмаслигидан озиб кетаётганини кўрарди. У Михай шунингдек ўз ака-укалари, яъни шарқий Руминияда нацистларнинг ваҳшиёна қирғини пайтида қаровсиз қолган, Сабина ва Ричард олиб сақлаган олти болалар ҳақида қайғураётганини ҳам биларди.

Аммо кейин, руслар қўшиб юборган Бессарабия ва Буковинанинг иккита шарқий регионларига қочқинларни жойлаштиришини эшитиб, Сабина ва Ричард тушуниб етдики, эртами ё кечми улардан болаларни тортиб оладилар ва шарққа жўнатиб юборадилар. Юзлаб бошқа етимларни ҳам худди мана шундай оқибат кутмоқда эди. Сабина агар уларни тез орада янги давлат Исроил ташкил қилиниши керак бўлган Фаластинга жўната олса, у ҳолда ҳаммаси яхши бўларди, дея ўйлади. Шунинг учун кунлардан бирида маъюсликка ботиб, болаларни бошқа қочқинлар билан бирга «Булбул» турк кемасига олиб боришдилар. Улар билан хайрлашиш жуда қийин бўлди, аммо руслар пайтида улар билан нима юз беради деб ўйлаб ва кутиб ўтиргандан кўра, Фаластинга жўнатган анча яхшироқ эди.

Ҳафталар ўтди, аммо кеманинг етиб боргани ҳақида хабар йўқ эди. Кундан кунга Сабина янада кўпроқ хавотир олаётган эди. Қора денгиздан тортиб, то шарқий Ўрта ер денгизигача

халқаро қидирув бошланди. Аммо кема изсиз йўқолди ва аста-секин умид ҳам сўна бошлади. «Булбул» минага дуч келган ва кемада бўлганларнинг ҳаммаси чўкиб кетган, деб ҳисобланарди.

Йўқотишдан чеккан азоб дахшатли эди. Сабина ва Ричард бу болаларни худди ўз болаларидек яхши кўрардилар. Михай уларни ўз туғишган ака-укалари, деб ҳисобларди. Сабина етимлар вафот этганлиги тўғрисидаги фикр билан рози бўлганида, у ўз уйидагилардан ташқари ҳеч бир одамни кўришни, ҳеч бир одам билан ҳатто гаплашишни ҳам хоҳламасди. Унинг имони катта синовга дучор бўлди.

«Қандай қилиб Худо бунинг юз беришига йўл қўйди? Қандай қилиб Худо мендан болаларимни тортиб олиши мумкин?» – дея у қайта ва қайта ўзидан сўрарди.

Ич-ичида Сабина уруш ва одамларнинг жаҳолати туфайли тасодифан чўкиб кетган кема учун Худони айбдор қила олмаслигини биларди. Аммо у болаларни яхши кўрарди ва уларни йўқотиш дардидан қутула олмаётган эди.

Ўзи азоб чека туриб, Сабина болаларни эслаб, аччиқ йиғлаётган Михайга далда беришга ҳаракат қиларди. Сабина уни кучоқлади ва унга Ричард тез-тез айтиб берадиган ҳикояни яна айтиб берди.

Битта машҳур яҳудий руҳонийси йўқлигида, унинг иккита ўғли вафот этибди. Иккита ўғли ҳам жуда чиройли ва Қонунни яхши билар эди. Яҳудий руҳонийнинг қайғуга ботган рафиқаси уларни ўз ётоқхонасига олиб кириб, оқ чойшаб билан уларнинг танасини ёпиб қўйибди. Ўша куни кечкурун яҳудий руҳоний уйига қайтибди.

«Менинг ўғилларим қани?» – деб сўрабди у. «Мен уларни бир неча маротаба ховлидан қидирдим, аммо у ердан топа олмадим».

Хотини унга чанқоғини қондириши учун бир пиёла сув олиб келди, у эса «Менинг ўғилларим қани?» – дея сўрашда давом этди.

«Улар яқин атрофда» – деди у, олдига овқатни олиб келиб.

Овқатланиб бўлганидан кейин, хотини унга: «Сенинг рухсатинг билан сенга битта савол бермоқчиман» – деди.

«Мархамат, бер саволингни».

«Яқинда дугонам менга сақлаб қўйишим учун иккита чиройли бриллиантни ишониб топширди ва мен уларни худди ўзимникидек асрадим. Энди у мендан қайтиб беришимни сўраяпти. Мен уларни қайтариб беришим шартми?»

«Нима?» – дея сўради рухоний, – «сен ўзингга тегишли бўлмаган нарсани қайтаришни хохламаяпсанми?»

«Йўқ» – деб жавоб берди у. «Аммо мен сендан рухсат сўрамасдан туриб, уларни қайтармаганим яхшироқ, дея ўйладим».

Кейин у эрини хонага олиб кирди ва ўғилларининг ўлик танаси ёпилган чойшабни очди. «Ўғилларим! Ўғилларим!» – дея бақириб йиғлади отаси. «Менинг кўз очиб кўрган ўғилларим!».

Онаси орқасига қаради ва алам билан йиғлади.

Бир қанча вақт ўтиб, у эрининг қўлидан ушлади ва унга: «Бизга ишониб топширилган нарсани ҳеч иккиланмасдан қайтаришимиз керак деб сенинг ўзинг ўргатмаганинг?».

Бу ҳикоя Михайга катта ёрдам бермади, аммо онаси айтган нарсани тушунди ва унинг жасоратидан куч олди. У ўн ёшда эди, ўзининг ёшига қараганда бўйи баланд, ёрқин ақлли кўзли ва мускуллари билан ажралиб турарди. Мактабда у оғир дарсни, яъни жамият рад этган инсоннинг ўғли бўлиш қандайлигини ўрганди. Михай ўз отасини жуда яхши кўрарди. Сабина ўғлига отасини фақатгина чўпон бўлгани учун олиб кетганлигини ва қамокқа ташлаганларини тушунтириши осон эмас эди.

Ҳар куни кўпроқ ва янада кўпроқ одамлар йўқолаверарди. Бир куни ҳамма машҳур маҳбуслар озод қилинди. Уларни уйларига тез ёрдам машинасида олиб келишди. Улар ўзларининг чандик ва кўқарган жойларини кўрсатдилар ва қандай азобларни бошдан кечирганликларини айтиб бердилар. Ҳукумат бу ҳақида билганида, уларнинг ҳаммасини қайтадан қўлга олди.

Сабина ўзининг эри бошдан кечираётган дахшатлар ҳақида ўйламасликка ҳаракат қиларди. У эрининг синмаслиги ва ўз дўстларини сотмаслиги учун ибодат қиларди. У сотқинлик қилишдан кўра, ўлиш афзал кўришини айтган, аммо инсон қанча азобни кўтара олиши мумкин. Бутрус Масихдан воз кечмасликни ваъда қилган, аммо уч марта ундан тонган.

Эшикнинг тақиллаши

Сабина агар Ричард вафот этса, улар кейинги ҳаётда яна учрашишини биларди ва бу унга далда берарди. Улар бир-бирларини жаннатнинг ўн иккита дарвозаси олдида, яъни Бенямин дарвозаси олдида кутишларини келишиб олишган эди. Исо ҳам ўлимидан кейин ўз шогирдлари билан Жалилада учрашишга келишган. Ва У ўз ваъдасида турди.

Аmmo ҳозир Сабинани у дунёдаги ҳаёт қизиқтирмаётган эди. Уни эрталаб соат бешдаги эшикнинг тақиллаши уйғотди...

Ўтган кечаси Сабина кечгача ишлади, жамоатга кўнглидан чиқариб ёрдам берди ва имонлиларни кўриш учун уйларига ташриф буюрди. Михай қишлоқдаги дўстлариникида эди, Сабинанинг дугоналаридан биттаси у билан кичкина квартирасида бирга эди. Баланд ва кескин овоз иккала аёлни ҳам уйқудан уйғотди. Эрталабки сокинликда бу овоз жуда ҳам баланд туюлди:

«Сабина Вурмбранд! Эшикни очинг! Биз биламиз, сиз уйдасиз».

Сабина бу одамлар ихтирий пайтда унинг квартирасига бостириб кириши мумкинлигидан хавотирланиб, эшик томонга йўл олди.

Сабина эшикни очганида «Сабина Вурмбрандми?» – дея қичқирда семиз гарданли эркак. «Сиз бу ерда қурол яшириб кўйганингиз ҳақида биламиз. Унинг қаердалигини ҳозирок бизга кўрсатинг!».

Сабинанинг розилигисиз, улар чамадонларни чиқардилар, шкафларни очиб ташладилар ва ҳамма нарсани ерга улоқтирдилар. Китоблар турган жавон ерга тушиб кетди ва Сабинанинг дугонаси эса уларни олишга шошилди.

«Тегманг», – дея қичқирди эркаклардан бири. «Кийининг».

Иккита аёл квартирада тинтув ўтказётган олти эркакнинг ҳузурида кийинишларига тўғри келди. Вақти-вақти билан улар худди бир-бирларига маъносиз қидирувни давом эттириш учун далда бераётгандек, нималарнидир қичқириб қўйишар эдилар.

«Шундай қилиб сизлар қуролларнинг қаерда яширинганлигини айтишни хоҳламайсизлар? Биз бутун уйни остин-устин қиламиз!».

Сабина хотиржамгина: «Бу уйдаги ягона қурол мана шу ерда» – деди. У тиззасига энгашиб, эҳтиёткорлик билан Муқаддас Китобни аскарнинг оёғи остидан олди.

Зобит Бул Нек: «Сизлар биз билан борасизлар ва кўрсатма берасизлар» – дея қичқирди.

Сабина Муқаддас Китобни стол устига қўйди ва уларга: «Бизга ибодат қилишга имкон беринг, кейин биз сизлар билан борамиз» – деди.

Сабина кетаётганида дугонаси унга кичкина пакетда бир жуфт пайпоқ ва қандайдир ички кийимлар берди. Уни олиб кетаётган жойда булар керак бўлади.

Озод бўлиш куни

Сабинани квартирадан олиб чиқиб кетаётганида, қўриқчилардан бири қаёққа олиб кетаётганликларини кўрмаслиги учун Сабинанинг кўзини боғлади. Улар кўп юрмадилар ва кейин уни автомобиллар тўхташ жойидан олиб ўтиб, кўзидаги боғичини ечдилар ва узун хонадаги хибсхонага итардилар. У ерда жуда кўп аёллар бор эди. Вақти-вақти билан кимнидир чақирар эдилар. Аёллар жим бўлиб ўтирар эди. Улар ўз тақдирини билишлари учун, исмларини айтиб чақиргунича, уларни Руминиядаги «ижтимоий хавfli элементлар» кутарди.

23 август куни эди. Бу кунни коммунистлар Озод бўлиш куни дея атардилар.

Кечқурун қора нон ва сувли шўрва бердилар. Ниҳоят, Сабинани ҳам чақирдилар. Яна кўзига боғич боғладилар ва олиб кетдилар. Бу сафар уни махфий полициянинг биносига олиб боришди. Бу ҳақда у кейинроқ билиб олди. Уни бошқа аёллар билан бирга кичкина камерага қамаб қўйишди.

Бир неча кунлар ўтди ва Сабинани бир кишилик камерага ўтказишди. Кичкинагина камерага назар солиб, у хонада нима етишмаётганини тез англаб олди. Челак. Ўзининг қамоқдаги қисқа муддати ичида, у челак – жуда муҳим нарса эканини тушуниб етган эди. Энди унда челак ҳам йўқ эди.

Сабина тез-тез тор йўлакдаги оғир этиклар овозини эшитар эди ва ҳар сафар уни олиб кетишга келаяптими, деб ўйларди. Ниҳоят, унинг навбати келди. Камеранинг эшиги қаттиқ овоз билан очилди ва кўриқчи: «Орқанга ўгирил» – деб кичкирди.

Яна кўзини боғладилар.

«Юр! Ўнга бурил. Энди чапга. Яна бир марта чапга. Тезрок юр!»

Кўриқчи уни итарган ҳолда лабиринт бўйлаб тез олиб бораётганида, Сабинани бирданига кўрқув босди. Бу кескин бурилишлар уни отиш билан тугайди ва у ҳеч қандай огоҳлантиришсиз ўлиб кетаман, бошқа ёруғликни кўрмайман дея ўйлади. У ўзининг ҳис-туйғулари билан курашишга интилаётганида, лабиринт бирданига тугади ва ундаги кўз боғични ечдилар. У баланд бўйли, сариқ сочли ва ёши Сабина қатор бўлган кўриқчининг олдида пайдо бўлди.

«Сиз ўзингизнинг давлат олдидаги қилган жиноятингизни тушунасиз, шундай эмасми Вурмбранд хоним?» Сабина Парижда ўзи учрашган одам билан жуда ўхшаш эканлигидан ҳайратга тушганди. «Ҳозир эса бу ҳақида батафсил ёзинг» – дея буйруқ берди у, ён дафтар ва ручкага ишора қилган ҳолда.

«Лекин мен нима ёзишим керак?» – дея сўради Сабина, – «нима учун мени бу ерга олиб келганингизни билмайман».

У давом этиб: «Ўзингизнинг давлатга қарши қилган жиноятингиз ҳақида ёзинг» – деди.

Сабина у таклиф қилган ручкани олди ва у ҳеч қандай жиноят тўғрисида билмаслигини бир нечта сўзлар билан ёзди. Зобит у ёзган нарсаларни ўқиди ва жаҳл билан уни яна камерага жўнатди. Унинг орқасидан эшик ёпилганда, кўриқчи унга:

«Энди лейтенант айтган нарсани ёзмагунингча, ўтираверасан. Агар ёзмасанг, сен билан қандай муносабатда бўлишларини кўрасан».

«Мен билан қандай муносабатда бўладилар?» – дея ўйлади Сабина. Кўрқитишиб, устимдан мазах қиладими? Таҳқирлайдими? Азоб берадими? У коммунистик қамоқхоналарда масиҳийлар билан қандай муносабатда бўлишлари ҳақида жуда кўп эшитганди. Уларнинг нималарга қодир эканини

яхши биларди. Айрим илгари қамалганлар ҳатто сўроқ пайтида «натижага» эришиш учун махбусни тинчлантириш учун ўйлаб топилган рухий қийноқлар ҳақида ҳам гапирган эдилар. Коммунистлар даҳшатли қичқириқлар ёзилган овозларни қўяр ва бу қичқириқлар унинг эри ёки болаларининг қийноқ пайтидаги қичқириғи, деб айтардилар. Қандай қилиб оддий ота-она бунга чидай олиши мумкин?

Кейинги сўроқда лейтенант ундан Ричарднинг қамоққа олиниши ҳақида сўради. «Вурмбранд хоним» – деди у, – «сизнинг эрингиз инқилобга қарши фаолият олиб борганликда айбланмоқда. Уни отиб ташлашлари мумкин. Ҳамкасблари гувоҳлик бердилар ва улар унга қарши қўйилган айбни қўллаб-қувватламоқдалар».

Сабинанинг юраги чиқиб кетай деди. У албатта ёлғон гапирди ва Сабинанинг нима қилишини кузатди. Сабина ўзининг хистуйғуларини кўрсатмасликка ҳаракат қилди. Лейтенант давом этиб: «Эҳтимол улар ўзларини қутқариб қолишга ҳаракат қилаётгандирлар. Эҳтимол уларнинг ўзлари ҳақиқий инқилобга қарши курашувчилардир. Бизга жамоатда ишлаётган одамлар бу ҳақида нима гапираётганликларини айтмагунингизча, бу ҳақида қандайдир ҳукм чиқара олмаймиз. Ҳаммасини бизга айтиб беринг. Ҳақиқий инқилобга қарши курашувчиларни фош қилинг ва шунда эртагаёқ эрингизни озод қилишадилар».

Аммо Сабина коммунистларга ишонмас эди. «Мен ҳеч нарса билмайман», – деди у лейтенантнинг назарига тик боқиб.

Ўша куни кечаси, қўриқчилар томонидан кўкариб кетгунча дўппосланган Сабина кичкина тор каравотда ётарди. Унинг оёқлари эса каравотнинг суюнчиғига тиралиб ётарди.

«Бечора Ричард» – дея ўйлади у. У жуда узун, оёқлари каравотдан осилиб туради».

Улар ҳозир Ричардни нима қилаётган эканлар? Шундай пайт бўлдики, у Ричард билан яна бирга, хавфсизликда бўлиш учун ихтиёрий нарсани айтишга тайёр эди. Аммо кейинги вазиятда бу васвасага мағлуб бўлмасликка қарор қилди. Иккита бир-бирига қарама-қарши хоҳишлар унинг юрагида курашар эди. У Ричарднинг тирик қолишини ва бу вазиятда синмаслигини хоҳларди.

Камера шипидан бир бўлак оқ сувоқ тушди. Сабина уни олди ва ўзининг қора кўрпасига катта хоч расмини чизди. Кейин Худога миннатдорчилик билдирди.

Унинг ўзига ибодатларини Худо эшитгандек туюлди ва шивирлаб жавоб берди: унинг фикрига *етти* рақами келди. Сабина ўзи еттинчи камерада эканини тушунди. Муқаддас рақам. Яратилиш кунлари рақами.

У шундай қўллаб-қувватлов олди! Сабина каравотига ётди ва йиғлади. Унинг танаси қоронгуликда, аммо руҳи эса қамокхона чегарасидан ташқарида, ўзи хаёл қилган нурга кўтарилди. У кўрпасига чизган хочни силади ва ухлаётди: «Бизни худди Исо Масиҳ каби хочга михляптилар» – деб шивирлади.

«Ўрнингдан тур!» – дея уйғотди эрталаб қизғиш сочли кўриқчи Миелу. Сабина ўрnidан турди ва деворга бурилди, у бунга аллақачон кўниккан эди. Унинг кўзларини кўпол равишда боғладилар ва яна лабиринт бўйлаб олиб кетишди.

Бу сафар Сабинадан анча катта бўлган эркак Миелу унга бир соат мобайнида азоб берди. «Сен ким билан ётдинг? Улар билан сен нима қилдинг? Мен сенинг ким билан ва неча марта – ҳаммасини билишни хоҳлайман».

Жисмонан ва руҳан эзилган Сабина сўрокнинг бундай бурилиш олганидан хайратга тушганди. У хотиржамгина: «Сиз мендан кутаётган нарсани, мен сизга айтмайман» – деди. «Агар Худо шуни хоҳласа, энг ёмон жинсий алоқа тарихи ҳам, инсонга муқаддас бўлиш учун тўсиқ бўла олмайди» – деди Сабина унга. «Магдалиялик Мариям фоҳиша бўлган, аммо уни ҳатто бизни унутиб юборганларида ҳам ҳурмат қиладилар» – деди.

Миелу нимадир уятсиз сўзлар билан тўнғиллади ва Сабинани камерага жўнатди. Кейинги сўроқ пайтида уни ҳар хил одамларнинг расмларига қарашга мажбур қилишди. У ўз уйида яширинча сувга чўмдирган битта рус аёлини таниди. «Сиз булардан кимнидир танийсизми?» – дея сўради уни сўроқ қилаётган кал зобит. Сабина агар битта фамилия айтса, нима юз беришини биларди. Кейин сўроқ қилаётган зобит унга шундай таклиф берди:

«Биз билишни хоҳлаган нарсани бизга айтинг, кейин биз сизни ва эрингизни озод қиламиз» – деди. Васваса ҳақиқатдан кучли эди, аммо унинг биродарлари учун ҳаётини бериш хоҳиши ҳам жуда кучли эди. «Улардан ҳеч бирини танимийман» – деди.

Сочи кал эркак уни тўғри гапираётганлигига шубҳа қилди ва ниҳоят ундан нархи қанчалигини сўради. «Ҳар битта аёл қандайдир баҳога эга. Сизнинг нархингиз қанча? Эркинликми? Эрингиз учун чўпонлик унвоними? Пулми? Нархингизни айтинг».

Унинг доимий равишдаги ёлгон ваъдалари Сабинанинг жонига тегди ва Сабина бунда иштирок этмайди. «Мени аллақачон сотиб олишган!» – дея ҳайқирди. «Исони азоблашдилар ва У мен учун ўлди. Сиз бундан баландроқ нархни таклиф қила оласизми?».

Эркакнинг юзи қизил доғлар билан қопланди ва Сабина уни уради деб ўйлади. Аммо у олиб кетишларини буюрди.

Охир оқибатда Сабинани умумий камерага ўтказдилар. Ойлар ўтди ва ниҳоят қиш келди. У ҳар доим Михай ҳақида хавотир оларди. Ким у ҳақида ғамхўрлик қилаётган экан? Эҳтимол у кўчада яшаётгандир? Эҳтимол совуқ қотиб юргандир? Соғломмикан? Балким коммунистлар уни ҳам қамоқхонага олиб кетишгандир? У Михай ҳақида жуда кўп хавотир оларди ва ҳар дақиқада юзлаб шубҳалар унинг юрагини эзарди.

Ноябрь ойида Сабина сақланаётган камерага қамоқхона комендантлари кирди. «Биз фамилиялар рўйхатини ўқиймиз» – деди у. «Кимнинг исми чиқса, ўн минутдан кейин кетишга тайёр бўлиши керак».

Бошқа ҳеч қандай маълумот йўқ. Комендант билан бирга келган кўриқчи фамилияларни қичқира бошлаганда, маҳбуслар типирчилай бошладилар. Сабинанинг исмини ҳам айтди.

«Нима деб ўйлайсиз?» – дея шивирлади Сабина, ўзининг ёнида нарсаларини йиғиштираётган аёлдан.

«Бизни ёки қўйиб юборишади, ёки отиб ташлашади» – деди у маъюслик билан.

«Агар Жилавда бўлиб қолсанг, Худо Ўзи сени қутқарсин»

Аммо уларни ҳеч бўлмаган ҳозирча озод ҳам қилмади ва отиб ҳам ташламадилар. Сабина ва бошқа аёлларни Руминиядаги энг кўрқинчли қамоқхона бўлган Жилавга олиб кетишди. Сабина бошқа маҳбуслар энг ярамас қамоқхона ҳақида гаплашганини эшитгани ҳақида эслади. У ерда даҳшатини таърифлаб ҳам бўлмайдиган битта камера бор эди. «Агар сиз Жилавдаги қамоқхонанинг тўртинчи рақамли камерасида бўлиб қолсангиз, Худонинг Ўзи сизга ёрдам берсин» – дея бир-бирларига етказарди маҳбуслар.

Ўзини сержант Аспра дея таништирган соқчи, маҳбусларни ертўла томон олиб борувчи, қоронғи гумбазсимон йўлак бўйлаб етаклади. Ниҳоят, улар тагидан тортиб тепасигача занглаган панжаралар билан қопланган темир дарвоза олдида тўхтадилар. «Тўртинчи рақамли камерага хуш келибсизлар!» – дея мағрурланиб гапирди Аспра.

Уларни эрталаб олиб келишди, аммо камера жуда қоронғи эди. Шипда осилиб турган ягона чироқ камерани жуда хира ёритарди. Икки қаватли тахта каравотлар девор ёнида жойлашганди. Камеранинг энг тўридаги бурчак баландида ранг билан бўялган, панжараланган дераза бор эди.

Энди келганларга юзлаб кўзлар тикилган эди. Ҳаво етишмаганидан нафаси бўғилаётган Сабинага энг охирги, ахлат идиши устидаги каравотни беришди.

Нотинч ўтган тундан сўнг, эрталаб соат бешдаги овоз Сабинанинг уйқусини бузди. Тезда элликта аёл кичкина челакка навбатга туришди. Сабина кейинроқ билдики, тўртта камерада икки юзта маҳбус аёллар бор, қолган камераларда эса уч мингта эркаклар бор экан.

Жилав қамоқхонаси жами бўлиб олтиюзта маҳбусга мўлжалланган эди.

Соат 11 да аёллар бир тарелка шўрва учун навбатга туришди. Бир тарелка шўрва ва бир бўлак нон тарқатаётганда, аёлларнинг қанчалик жим бўлиб туришлари Сабинани ҳайратга солди. Аммо қозонни олиб кетишлари биланок, хонада ёввойиларча

жанжал бошланди. Аёллар овқат учун бир-бирлари билан урушардилар. Бир дақиқадан кейин соқчилар қайтиб келдилар ва резина таёқларини у ёқдан – буёққа қилиб, косаларни ағдариб, аёлларни дўппослай бошладилар. Ерда катта шўрвадан кўлмак пайдо бўлди. Аспранинг жаҳли чиқиб, эртаси куни шўрва бўлмаслигини ваъда қилди.

Камерада яна жим-житлик ҳукм сурди – аёллар эртанги очликдаги кун ҳақида ўйлардилар. Аста улар секин овозда гаплаша бошладилар. Маҳбуслардан биттаси Сабинадан нима учун қамоққа ташлангани ҳақида сўради. «Сен жуда тинч кўринадан» – деди у. Ҳамма каллалар Сабинага бурилди ва янги маҳбусга баҳолаган ҳолда қарадилар.

Сабина қулди: «Мен чўпоннинг хотиниман» – деди у.

Жавобни эшитиб, айрим маҳбуслар сўкинди ва орқасига қараб олдилар, аммо бошқалари қизиқа бошладилар. «Ундай бўлса сен Муқаддас Китобдан ҳикоялар билишинг керак» – деди Елена исмли маҳбус, Сабинанинг ёнига ўтира туриб.

«Ҳа, биламан» – деди Сабина қулиб. «Эшитишни хоҳлай-сизми?».

Бир неча соат тўхтовсиз маҳбуслар эшитди, Сабина эса бирининг кетидан бошқасини айтаверди. Унинг жамоатида ҳамма ҳеч кимнинг Сабинадек айта олмаслигини биларди. Ривож топиб бораётган ҳикояни ҳайрат билан эшитиб, аёллар қандайдир вақт кейинги ўттиз олти соатлик оч қолишларини эсдан чиқардилар.

Сабина рухланди: маҳбуслар Муқаддас Китоб ҳикоялари билан қизикдилар, аммо тез орада Жилав қамоқхонаси ҳақидаги ҳамма миш-мишлар рост эканлигини англай бошлади.

Соқчи аёллар буйруқни итоаткорлик билан бажаришар эдилар. Агар уларга маҳбусни дўппослашни буюрсалар, улар шавқатсизларча уни резина таёқ билан калтаклашарди. Тўхтовсиз ва кучли урардилар. Уларда на раҳм-шавқат, на виждон азоби деган нарса бор эди. Худди қоқиш керак бўлган гиламни қоққандек урардилар.

Озгина умид бер... кейин эса тортиб ол

«Сабзи шўрва, асалларим! Буёққа келинлар!»

Аммо кўпчилик қари аёллар ўрnidан ҳам турмадилар. Улар шўрвага навбатга туриш учун жуда заиф эдилар, буни Сабина ўшанда ҳали билмасди. Шундай очлик пархези меҳнат лагерларига тайёрлашнинг бир қисми эди. Ва у ўз вазифасини бажарарди, яъни энг заифларни аниқлаб берарди.

«Албатта, бу қулларча меҳнат» – деб айтди унга ёш ўқитувчи. «Аммо канал қазишда бир кунга 450 грамм нон ва макаронлар оласан!»

Қамоқхонада Дунай каналидаги меҳнат лагери ҳақидаги миш-мишлар кўпайди. Ҳар битта янги келган маҳбус миллиардлар турадиган, аслида эса ишчи кучининг асосий қисмини маҳбуслар ташкил қиладиган катта лойиҳа ҳақида хабар берардилар. Каналжанубий Руминия паст текислигидан ўтиб, узунлиги олтмиш километр бўлиши ва Дунайни Қора денгиз билан боғлаши керак эди.

«Канал қазишда уйдан нима керак бўлса, ўшани олиш мумкин» – деди маҳбусларга соқчилардан биттаси.

«Ҳатто шоколад ҳам?»

Сабина ҳайратда қолди. Энди озодлик ҳақида ҳатто орзу ҳам қилиб бўлмайдиган бир пайтда, орзунинг энг чўққиси шоколадга айланди.

Миш-мишларга қараганда, у ерда иссиқ кийим берар ва тиббий ёрдам кўрсатар эди. Аммо ҳаммасидан кўра Сабинани битта хабар, яъни оила аъзоларига маҳбусларни келиб кўриш ва бир кун бирга бўлишга рухсат берилиши қизиқтирди!

Михайни яна бир марта кўриш умиди Сабинага куч бағишларди ва у бошқа ҳеч нарса ҳақида ўйламасди.

«Аммо ҳамма ҳам каналда ишлай олмайди» – дея огоҳлантирди, қамоқхона нозири Виорика. «Шу кунларда полиция зобити менга, социалистик жамиятда ишлаш – бу шараф, ўғрилар учун мукофот эмас деб айтди».

Бу қамоқхона учун оддий ҳол эди: озгина умид бер, кейин эса уни тортиб ол. Кейин яна қандайдир шартлар билан умид бер. Олтинчи январда Михайнинг ўн иккинчи марта

туғилиши кунда, Сабина бу шартнинг нима эканлигини билиб олди.

«Менда таклиф бор» – дея эълон қилди, капитан Захария Ион. «Канал қурилишида ишлаш ўрнига, сен бу ерда қолишинг мумкин ва худди ўшандек имтиёзларга эга бўлишинг мумкин. Аммо сен ишлашингга тўғри келади. Бу жуда ҳам қизиқарли таклиф».

Камоқхонадаги ҳамма имтиёзлар қандайдир баҳога эга эканлигини Сабина биларди. Шунинг учун у жим бўлган ҳолда, қачон болганинг урилишини кутди. «Сен қилишинг керак бўлган ягона нарса – бу вақти-вақти билан бошқа маҳбуслар ҳақида хабар бериб туриш холос. Бу бизнинг кичкина келишувимиз ҳақида, албатта ҳеч ким билмайди».

Бир дақиқа ҳам иккиланмасдан Сабина: «Раҳмат» – дея ҳурмат билан жавоб берди – «Аммо Муқаддас Китобда иккита сотқинлар ҳақида ўқиш мумкин. Улардан биттаси шох Довудни, иккинчиси эса Исони сотган. Иккаласи ҳам ўзини-ўзи осган. Мен бундай яқунлашни хохламайман, шунинг учун мен сизларга хабар етказиб турмайман».

Ўша заҳотиёқ Ион ҳушмуомала бўлишдан тўхтади. У таҳдид қилганча: «Ундай ҳолда, сен ҳеч қачон озодликни кўрмайсан» – деб кичқирди.

Сабина ҳатто меҳнат лагерига тушиш имконини ҳам йўқотдим, деб ўйлади. Унинг исми меҳнат лагерига ишлаш учун белгиланган маҳбуслар рўйхатида бор эканлигини биларди ва улар тез орада жўнашлари керак эди. У меҳнат лагеридан кўрқарди, аммо Михайлни кўриш учун ҳамма нарсани қилишга тайёр эди, фақат сотқинлик қилмайди.

Бир неча кун ўтиб, Сабинани Дунай меҳнат лагерига жўна-тишдилар. Тез орада у ва бошқа маҳбуслар ўзларини алдашган-ликларини тушуниб етдилар.

Канал

Лагердаги биринчи кунги тонгда Сабина каламуш ахлатининг ўтқир хидидан уйғонди. У кўшниларида кимдир унга: «улар

учун кечаси нон қолдир, шунда улар сени тишламайдилар» — деганини эшитди.

Ҳар куни бошқа эркак ва аёл маҳбуслар билан бирга Сабина ҳам ишга қатнарни. Улар соҳилни қурайдилар ва Сабина кун бўйи катта тошларни икки юз метр узоқликдаги юк ортиладиган кемага қатнаши керак эди. Бундай оғирликдан бели синса керак, деб ўйларди. Унга ҳатто белини тўғирлаш ҳам қийин эди.

Ҳар бир маҳбуслар гуруҳида бригадир бор эди ва унинг ёрдамчилари маҳбуслар қанча иш қилганини текшириб чиқарди. Кундалик иш меъёри саккиз куб метр эди. Агар улар меъёрни бажарсалар, кейинги куни уни оширар эдилар. Агар меъёрни бажармасалар, уларга жазо беришарди.

Сабина ҳеч қачон ўзига лагерда чидаши керак бўлган шароитни тасаввур қила олмасди. Уларга ваъда берилган имтиёзлар ҳақида сўраганида, унинг устидан кулишарди.

Канал қурилиши ишига кўпдан кўп аёлларни олиб келишар эдилар. Худди Сабина сингари бошқалар ҳам оиласи билан, айниқса болалари билан бирга бўлишни хоҳлашганди. Канал қурилишида қандай катта ҳажмдаги ишни қилиш кераклигини тушунганида, кўплаб аёллар умидини йўқота бошладилар. Аммо Сабина канал қурилишидан ёки қамоқхона тизимидан кўра буюкроқ умидга суянарди. Тез орада буни бошқа маҳбуслар ҳам сеза бошладилар. Улар ҳам худди Сабинадек умидга эга бўлишни хоҳлардилар.

«Сабина, илтимос бизга Муқаддас Китоб ҳикояларидан айтиб бер» — деб, оғир иш кунидан кейин ундан илтимос қилишдилар.

Бунинг қанчалик хавфли эканини, уларни пайқаб қолса, нима бўлишини Сабина яхши биларди. Аммо у ўз камерадошларига Хушxabар ҳақида айтиш учун ҳар битта имкониятдан фойдаланар эди. Унинг ёнига кўпроқ ва яна кўпроқ маҳбуслар келар, ўз гуноҳларини тан олишар ва кечирим олиш мумкинлигини ҳақида сўрашар эдилар. Сабина бунинг имкони борлигига ишонтирар ва қачонлардир Ричард айтган нарсани уларга айтарди: «Дўзах — бу битта ўзинг қоронғуликда ўтириб,

қилган ёвузликларингни эслашдир». Бу аёллар бу ерда албатта дўзахни ҳис қилишар эди.

Сабина сотқинлик қилиш таклифини рад қилган бўлсада, бошқалар бундан воз кечмаган эди. Айрим пайтда маҳбуслар кимнинг сотқин эканлигини билардилар, аммо тўла ишончи йўқ эди. Бу тўхтовсиз равишдаги иккиланиш эди. Маҳбуслар Сабинага Исо Масих ҳақида кўпроқ билишни хоҳлаймиз деб айтишлари мумкин эди, аммо бу Сабинанинг тақиқланган нарсани қилаётганини айтиш учун бир қопқон ҳам бўлиши мумкин эди. Ўшанда оқибати жуда ёмон тугаши мумкин. Ёки бу аёл эҳтимол ростдан ҳам билишни хоҳларди. Сабина илтимослардан қайси бири ҳақиқий, қайси бири қопқон эканини била олмасди. Аммо кўпинча у одамлар билан гаплашар эди.

У ҳақида хабар етказишган пайтда, Сабинани «карцерга», яъни тик турганда битта одам жойлашиши мумкин бўлган тор шкафга қамаб қўйишар эдилар. Уни меҳнат кунни тугаши биланоқ карцерга қамашар эдилар. Туни билан ўша ерда қолдириб, эрталаб ишга улгуриши учун чиқаришар эдилар. Сабина канал қурилишида ишлаётган пайтида, карцер у учун оддий жойга айланди.

Умид учқуни

У ҳар доим янги келган маҳбуслардан Ричард ҳақида эшитишган ёки эшитишмаганликларини сўрарди. Ҳеч ким ҳеч нарса билмасди. Кейин аёллардан биттаси Вакарестда кўрган битта чўпон ҳақида Сабинага айтди. Аслида у аёл Ричардни кўрмаган, аммо унинг ваъз қилгани ҳақида эшитган эди. Унинг камераси ҳожатхонага яқин эди ва маҳбуслар навбат кутиб турганларида «қамокхона чўпони» уларни Масихга ишонишга ва Унинг севгисини қабул қилишга чақирар эди. Қамокхонада ҳамма унинг кимлигини сўрарди, аммо ҳеч ким билмасди. Энди бу аёл Сабинага бу ҳақда айтганида, у Ричард эканига Сабинанинг ишончи комил эди.

Сабинанинг юзи хурсандчиликдан чараклаб кетди. Унинг Ричарди тирик! Қамокҳона чўпони – бу айнан у. Аммо бу аёл хикоясини тугатганида, Сабинанинг умиди синди. «Бир марта биз чўпон жуда касал деб эшитдик. Бундан кейин биз уни камроқ ва яна камроқ эшитадиган бўлдик. Ва ниҳоят у ўлди деган миш-миш тарқалди. Минг бора афсусдаман».

Сабинанинг юзи кўз ёшларга тўлди, аммо у гапиришни хоҳламади. У ўзининг кулфати билан Худога мурожат қилди. Агар Ричард тирик бўлса, Ўз содик қулининг ҳаётини узайтиришни сўраб ибодат қилди.

У шунингдек, Михай учун ҳам ибодат қилди. Уни ҳам қўлга олиб, канал қурилишига жўнатиб юборишлари мумкин. Бир куни у Михайнинг ёшидаги бола канал қурилишида ишлаётганини кўрганида унинг юраги чиқиб кетай деди. Бу Михай эмаслигини кўрганида сал енгил тортган бўлсада, бу бола ва унинг онаси учун жуда ачинди. Улар учун ибодат ҳам қилди.

Ниҳоят умид пайдо бўлди. Якшанбада учрашув куни бўлади! Сабина ўзининг қулоқларига ишонмас эди. Михайни яна кўриш – қандай бахт! Якшанба куни бўлганида, Сабинанинг дугоналари унга кўйлак беришди – унинг кўйлаги йиртилиб, латтага айланганди. У ҳар дақиқани ҳисоблаб, қачон ўзининг ўғлини яна қучоқлаши мумкинлигини сабрсизлик билан кутарди. Аммо маҳбусларни учрашув хонасига тўплашганида, уларга ташриф буюрганларда алоҳида, хонанинг бошқа томонида туришлари кераклигини ва улар атиги ўн беш дақиқагина гаплашиши мумкинлигини айтишди.

Кейин у ўғлини кўрди ва оналик юраги билан уни қучоқлади. Унинг кўз ёшларга тўла кўзлари, севги билан ёришди. Бу севгини ўғлининг кўнгли тўлиши учун, хонанинг у бурчагидан туриб ўғлига жўнатди. У қанчалар озгин, қанчалар жиддий эди! Она ва боланинг ҳис-туйғулари устидан вақт ҳукмрон эмас эди. Иккаласи ҳам зўрга гапира оларди ва албатта ҳеч қандай кўнгилда тугиб қўйган нарсаларни айтиш мумкин эмас эди. Уларнинг вақти тугаганида, Сабина бутун хона бўйлаб:

«Михай! Ох, Михай! Исога бутун қалбинг билан ишон!» – дея кичкирди.

Бу ўғлига бериши мумкин бўлган энг яхши маслаҳат эди.

Сабинанинг сўзларини назоратчининг кўпол турткиси тўхтатди. Кейин уни кўриқчилар олиб кетишди.

Баракда уни бошқа маҳбуслар ўраб олиб, Михай нима айтгани ва у қандай кўринишда экани ҳақида сўрадилар. Аммо у фақатгина бошини чайқай олди холос. Кўп соатлар мобайнида у гапира олмади, уни хис-туйғулар чулғаб олди, у ўзининг кадрли ўғли ҳақида ўйларди.

Афсуски, кўп маҳбуслар кун бўйи оила аъзоларидан кимдир келишини кутишди, аммо ҳеч ким келмади. Ўша куни кечқурун Сабина улар учун ибодат қилди, улар эса похолдан бўлган тўшакларида йиғлашарди.

Қиш келди, Сабина ва бошқа маҳбусларнинг аҳволи янада оғирлашди. У музлаган Дунай ёнида меҳнат қилишда давом этди, оғир тошларни баржага ортарди. Қишда шароит янада қийинроқ эди, чунки тошни баржага ишлаётганлар сув сачратмасдан ортиб бўлмасди. Иш куни бошланишидан бир неча дақиқа этиши биланок, Сабинанинг ҳамма ёғи ҳўл бўларди. Кейин унинг кийимлари муздек сувдан музлаб қолар ва худди темирдек мустаҳкам муз қоплами билан ўраларди. Унинг меҳнатдан ёрилиб ва шишиб кетган бармоқлари, совуқдан қотиб қолган ва фақатгина оғир тошлар бармоғига тушганидагина оғриқни ҳис қиларди.

Кечқурун баракка қайтганида, у ҳўл кийимини ўзи билан ётоқ жойига олиб оларди. Кийимни қуритадиган жой йўқ эди. Агар кийимни қуритиш учун осиб қўйсанг, албатта ўғирлаб кетишарди, шунинг учун одатда у ўзининг ҳўл кийимларини ёстиқнинг ўрнига, боши остига қўярди. Эрталаб эса ҳўллича кийиб кетарди. Ишга кетаётганида йўлда қўйлаги озгина қурирди, аммо озгина вақтдан кейин яна у ивиб нам бўларди. Сабина бу вақтга келиб, худди қамишга ўхшаб, жуда озгин бўлиб қолганди. Уни худди шамол учуриб кетадигандек туюлар эди.

«Ишга яроқли»

Сабинанинг кейинги вазифаси тошларни ғалтакка ортиш эди, бошқа аёллар эса ғалтакларни Дунайдаги баржага олиб боришар эдилар. Мехнатдан унинг бармоқ бўғимлари шилиниб кетган, тирноқлари синган ва қонаб кетганди. У тинкаси қуриганидан хатто оғриқни ҳам сезмас эди.

Бир куни эрталаб Сабина томдан тушаётган томчининг овозидан уйғонди. Баҳор келди. Баҳор келиши билан, худди тошга ўхшаб музлаган ер, лойга айланди.

Маҳбусларни ишга олиб борадиган ва ишдан кузатиб келадиган кўриқчилар, аёллар кўрадиган ягона эркаклар эди. Айрим аёллар улар ҳақида кўпол ҳазиллар қилишар эди.

Жанжалкаш фоҳиша Анни ва унинг дугонаси Зинаида, одатда нолойиқ изоҳлар билан бир-бирига гап отишарди.

«Бу Петрнинг қўллари худди горилланикидек» – деди бир куни, эркаклар эшитмаслиги учун шивирлаб. «Кўлидаги сочларга қара! Мен аминманки, у бошидан тортиб, оёғининг учигача соч билан қопланган».

«Эҳ, ҳа бу ерда уни кўрган аёллар бор!» – деди Анни, оғзи тўла олтин тишларини кўрсатиб. Айрим аёллар кулиб юбордилар.

«Вуй!» – дея ингради Зинаида, ўзини кўрққанга солиб. «Улар бизда нима жозибали нарса топганини хатто тасаввур ҳам қила олмайман. Сен ўзинг, биздан кўра зерикарли ва латофатли бўлмаган аёлларни тасаввур қила оласанми?»

Аннининг нопок жавобини эшитган дўстлари кулиб юборишди. Нолойиқ изоҳлар ҳам эшитилди. Сабина эътибор бермасликка ҳаракат қилиб, ўз олдига тўғрисиغا қаради.

«Кичкинтой муқаддас аёлимизга, бизнинг ярамас суҳбатимиз ёқмаяпти шекилли» – деди Анни. «У ўйлайдики, биз жуда жирканчлимиз».

Сабина жим эди, бундан эса бошқаларнинг янада жахли чиқди. Бу сафар қуруқ сафсатаси кўпол, аммо ёвуз бўлмаган Анни ўзи хоҳлаганидан ҳам кўполроқ йўл тутди.

Иш қунининг охирида аёллар ҳар доимгидек, Дунайнинг ботқоқли йўлакчаси бўйлаб кетиш учун, чарчаган ва эзилган

ҳолда бир қатор бўлиб тузилдилар. Қўриқчилардан биттаси бўлган Питер, ҳамкасбини, анқов кўринишли ва япалок бурунли ёш йигитни тирсаги билан туртди. Кейин эса Сабина унинг ёнидан ўтаётганида оёғи билан чалди. У бутун қучоғи билан сирпанчиқ лойга йиқилди.

Бошқа қўриқчи қаҳ-қаҳа отиб қолди.

Питер эгилди ва Сабинанинг туришига ёрдам берди. У бошидан оёғигача лой эди.

«Ҳозир сенга керак бўлган нарса бу ҳаммом» – дея мингиллади у.

«Уни Дунайга ташланглар!» – дея қичқирди аёл овози.

Қўриқчи уни ушлаганида, Сабина қочиб қутилди, аммо бошқа қўриқчи унга ёрдамга югуриб келди. Питер унинг қўлларидан, бошқа қўриқчи эса оёқларидан ушлади. Улар Сабинани чайқатишди ва дарёга отишдилар.

У саёз сувдаги ўткир тошлар устига тушди ва унинг нафаси тутиб қолди. Сабина йиқилишдан сулайиб қолди, аммо муздек сувга чўкканида у ҳали ўзини биларди. Дарё оқими унинг кичкина танасини тошларга урарди. Қирғоқдан бақир-чақир эшитиларди, аммо у уларни тушунмасди. Ҳар сафар у ўрнидан туришга ҳаракат қилганида, сув оқими уни яна оёғидан йиқитар эди. Ҳаммаси бекор эди. Сабина қутқарила олмасди.

Бирданига иккита кучли қўллар унинг қўллари остидан ушлади ва қирғоққа олиб чиқди. Яна кимдир уни ўтиришга мажбур қилди ва орқасидан урди. У ён томонидаги кучли оғриқдан нафаси бўғилиб, ўзини эзилган ва касал ҳис қилди. Унинг боши айланар, қулоғида шовқин эшитиларди. У: «бу нима, жаннат томон оқадиган тирик сувми?» – дея ўйлади. Аммо кейин кўзини очди ва лойни, қўриқчиларни, қирғоқда лойга беланган озгин аёлларни кўрди. Тушундики, ҳали у жаннатда эмас эди.

«Ҳаммаси жойида, Тур ўрнингдан!» – дея қичқирди, Сабинага жиддий қараган аёл. Кейин сал юмшоқроқ овозда: «Ҳаракат қил, бўлмаса музлаб қоласан» – деди.

Уни қўпол равишда оёққа турғизишдилар. Сабина совуқдан кўра кўпроқ шокдан қалтирар эди. У кўкрагини ушлади, чунки ён томонидаги оғриқ ҳар дақиқа оша кучайиб борарди.

Ниҳоят улар баракка етиб келганларида, Сабина ўзининг яраларини кўрди. Унинг ён томони кўкариб кетган, қўлидаги ва оёғидаги терилари шилиниб кетган эди. У қўлини кўтаришга ҳаракат қилганида, оғриқ шунчалик кучли эдики, унинг нафаси қисиб қолди. Ўзининг ётоқ жойигача зўрға судралиб борди. Ухлашга ҳаракат қилди, аммо тун бўйи қулай ҳолатни кидириб айланиб чиқди, аммо топа олмади.

Кейинги куни эрталаб у лагер «шифокори» бўлган Крезеаун фамилияли жаҳлдор аёлга мурожат қилди. Сабинанинг ён томонида худди африка қитъаси шаклида каттакон сариқ-сиёҳ рангли кўқарган жойи бор эди ва у қўлини белидан юқори кўтара олмасди.

«Меҳнатга яроқли!» – деди Крезеауну.

Сабина қарши чиқмоқчи бўлди, аммо фикридан қайтди, чунки уни янада қаттиқроқ жазолаши, эҳтимол карцерга (бир кишилик камоқга) ташлашлари мумкин эди. У ишга кетишни қутаётган аёлларнинг ёнига келди, аммо эгилиб бир чеккада турди.

«Нима бўлди сенга?» – дея унга қараб бақирда назоратчи аёл.

«Мен бугун ишлай олмайман. Назаримда, менинг қовурғам синган, жуда оғрияпти» – деди Сабина.

Назоратчи унга дам олиш бериши мумкин эди, аммо ифлос Питер Сабинани тезда қўлидан ушлаб шундай тортдики, Сабина оғриқдан қичқириб юборди.

«У кеча ҳам меъёрни бажармади. Қани сафга турчи!». Назоратчи уни силтади, орқасига ўғирди ва ўзининг каттакон этиклари билан орқасига тепди. У тўғри маънода сафга қараб учиб кетди.

Сабина чидашга ҳаракат қилиб, ўша куни ва кейинги кунлари ҳам ишлади. Шифокорлар кейинчалик унинг иккита қовурғаси синганлигини тасдиқладилар.

Диана ва Флория

Нихоят, лагердаги ҳасрат ўрнини ёз келиб тўлдирди ва Сабина яна унга умид қайтаётганини ҳис қилди. Лагерга яна иккита янги қизларни юборишди ва уларни Сабина яшаётган баракка жойлаштирдилар. Айрим кўча аёллари уларни билардилар, аммо улар билан кам гаплашар эдилар. Қизлар барак охиридаги бурчакда жойлашган жойни эгаллашди.

Кейинчалик Сабина уларнинг опа-сингиллар, Диана ва Флория эканини билиб олди. Қизлар қорачадан келган бўлиб, ўзларини яхши тутар ва паст овозда гапирар эдилар.

«Аммо улар фоҳишалар» – дерди уларни биладиганлар. Уларни ҳам, худди бошқалар каби ушлашган ва «маъмурий» жазога – канал қурилишида ишлашга ҳукм қилишган.

Опа-сингилларни қайғу ва сир чулғаб олган эди. Кўплар аллақачон бурнини сукуб, сирини билишга ҳаракат қилишганига қарамасдан, ҳеч ким уларнинг ўтмишини билмасди. Опа-сингиллар худди кулга ўхшаб ишлардилар. Агар назоратчи аёл Сабинанинг исмини айтиб чақирганини Диана эшитиб қолмаганида, улар ухлашар ва ҳаммага сир бўлиб қолаверишарди.

Диана тезда Сабинанинг олдига келишга шошди. «Сиз Ричард Вурмбрандни биласизми?» – деди у.

«Мен унинг рафиқаси бўламан» – дея жавоб берди Сабина.

«Зўр» – деди у, «сиз мен ҳақимда нима ўйлайсиз?»

«Сиз нимани назарда тутаяпсиз?» – дея сўради Сабина.

«Менинг отам мутахассис бўлмаган воизхон» – деди Диана қалтироқ овоз билан. «У одатда Ричарднинг китобларидан ўқиб берарди. У уларни «рухий озуқа» деб айтарди. Отамизни имони учун қамокқа ташладилар, касал хотини ва олтига боласи қолди. Флория ва мен энг каттасимиз. Отамизни қамокқа ташлашганида, бизни фабрикадан ҳайдадилар. Оиламиз очликда эди».

Сабина қизларни майинлик билан силади, у эса ҳикоя қилишда давом этди: «Бир куни ёш йигит мени учрашувга таклиф қилди. Биз кинога бордик, кейин эса бирга тушлик қилдик. У менга ишлашга рухсат олиб бериши мумкинлигини айтди. Кейин эса...». Диана бошини эгди ва кўзидан чиқаётган

ёшларини артди. «Биз вино ичдик, жуда кўп ичдик, кейин эса у... мени йўлдан урди».

Тез орада ҳаммаси такрорланди, аммо бу сафар ишлаш учун рухсатнома ҳақида битта ҳам гап очмади. Аммо у қизга пул берди. Оиласи учун онасига пул кераклигини билиб, Диана пулни олди. Бир ҳафтадан кейин ёш йигит уни ўзининг ўртоғи билан таништирди ва иккаласини ёлғиз қолдирди. Унинг ўртоғи Диана билан айш қилмоқчи бўлганида, Диана хафа бўлди. Аммо у ҳам Диана учун жуда зарур бўлган пулни берди ва ўз ўртоғининг маслаҳати билан қилаётганини айтди. Диана унчалик хоҳламасдан бу ишга йўл қўйди.

Тез орада Дианада маълум бир доимий «мижозлар» пайдо бўлди ва у уятни йиғиштириб қўйиб, шундай ҳаётга кўникди. Ҳатто уни фабрикадаги оғир ишдан ҳам афзалроқ билди.

Диананинг тарихи қанчалик даҳшатли туюлмасин, Сабина бу қизнинг нимадир яшираётганини ҳис қиларди. Бирданига Диана жим бўлиб қолди ва диққат билан Сабинага қаради. «Сиз менга нисбатан нафрат ҳис қилсангиз керак, деб ўйлаган эдим» — деди у. «Наҳотки сиз менинг масихий руҳда тарбия олганимга қарамасдан, фоҳиша бўлганимдан хафа бўлмадингиз?»

Сабина мулойимлик билан: «Сен фоҳиша эмас, махбуссан. Ҳеч ким ҳар доим фоҳиша ёки муқаддас, ошпаз ёки дурадгор бўлмайди. Сен қилаётган нарса — бу фақатгина сенинг ҳаётингнинг бир қисми. Ҳаммаси бир дақиқада ўзгариши мумкин. Мен ишонаманки, сен ўз тарихинг ҳақида менга айтиб бериб, аллақачон ўзгардинг».

Диана Сабинанинг гапларига ишонишни хоҳларди, аммо кўриниб турардики, у бундан далда олмади. У бўм-бўш баракдаги ўзининг тор ётоғида, қўлларини оёқлари орасидан чирмаштириб ўтирарди. Юзидан унинг қанчалар хафа эканлиги, қанчалар гуноҳкор эканлиги кўриниб турарди.

«Қанийди бу фақатгина менга тегишли бўлсайди» — дея ниҳоят бирданига гап очди — «ҳаммаси шунчалар ёмон бўлмасди, агарда мен худди шундай иш қилишга синглимни ҳам мажбур қилмаганимда. Менинг дўстим буни таклиф қилди.

Оила учун бутун жавобгарликни сенинг бир ўзинг кўтаришинг ноҳақлик деди. Шунинг учун мен охир-оқибат уни Флория билан таништирдим ва унга Флория билан боришга рухсат бердим».

Тез орада Флория ҳам фоҳишалик билан шуғуллана бошлади. Опа-сингиллар учун ҳаммасидан қийини, бу сирни ўзларини жуда яхши кўрадиган, ўн беш ёшли укасидан яшириши бўлди. Худди отаси каби у ҳам жуда художўй ва сезгир эди, аммо ҳаётни ҳали билмасди.

«У жуда беозор бола эди» – деди бошини чайқганича Диана. «Агар у билиб қолса, унинг қаттиқ жаҳли чиқишини ва қайғуга ботишини билардик. Биз ундан яширишга ҳаракат қилардик».

Аммо опа-сингилларнинг янги ҳаёт тарзи, яъни уларнинг кеч уйга қайтиши ва оилада бирданига пул пайдо бўлгани кўшниларда шубҳа уйғотди. Тез орада улардан бири нима бўлаётганини билди ва болага айтди.

«У шунчалик хайратга тушган эдики, ақлдан озиб қолди» – деди Диана қайғуга ботиб. У ақлдан озганлар шифохонасига тушди.

Кейин эса отасини озод қилишди. Қизларининг қанчалик тубанликка тушганини билганида, у: «Мен Худодан битта нарсани сўрайманки, у ҳам бўлса оиламда нима юз бераётганини кўрмаслигим ва эшитмаслигим учун яна қамокқа жўнатсин» – деди.

Диананинг юзи кўз ёшига тўлди.

«Худди шундай бўлди» – деди у. У болаларга Хушxabарни ўргата бошлади ва тез орада уни полицияга тутиб бердилар. «Бу ишни қилган одам, кейинчалик менга айтдики, бизнинг «бизнесимиз» йўлига тўсиқ бўлмаслиги учун, отамизни йўлдан йўқотишган экан. Бу киши мени биринчи бўлиб йўлдан урган одам эди».

Сабина бу ачинарли ҳикоядан хафа бўлиб, Дианани кучоқлади. «Сен қилган ишингдан уятдасан ва шундай бўлиши ҳам керак» – деди у. «Бу қайғули дунёда ҳатто Худони хочга михлашган, сен эса масиҳийсан, Худонинг номини булғашга ҳақкинг йўқ. Аммо бу оғриқ ва гуноҳқорлик ҳисси сени

яхшиликка етаклайди. Эсингдан чиқарма, Гўлготадаги солдатлар нафақат Исонинг биқинини тешишган, балки мен билан сенга ўхшаган гуноҳкорлар Унинг юрагига осон етиб олишимиз ва нажот топишимиз учун, уни ёришган».

Диана унинг сўзлари ҳақида ўйлади ва шошмасдан жавоб берди: «Ҳа, мен уят ва азобларни ҳис қилдим. Аммо яна бир тан олишим керак бўлган нарса бор. Мен ўзим қилган ишни хар доим ҳам нафратланмаганман. Ва ҳозир ҳам миямга ёмон фикрлар келаверади. Мен улардан озод бўлолмаяман».

Ҳар куни Сабина азоб чекаётган Диана ҳақида ибодат қиларди ва ниҳоят, бечора киз гуноҳкорлик ҳиссидан озод бўлди. Сабина Диана ва унинг синглиси қандай қилиб оиласига нон топиш учун гуноҳ қилганликлари ҳақида ўйлашда давом этди. У ўйладики, озодликда бўлган масихийлар эҳтимол кўпроқ гуноҳ қилишгандир. Чунки улар озодликда бўла туриб, уларни гуноҳ қилишдан қутқариши мумкин бўлган озик-овқатни юбориш ҳақида ўйлашмаган.

«Сенинг кўзларингда ўзимни кўраман»

Бир нечта ҳафта ўтиб, Сабинани қизил юзли, қўллари кучли ва мускулли, тишлари катта ва чиройли бўлган аёл, лагер бошлиғи ўринбосари олдига олиб келишди. Унинг бесўнақай фигураси худди ҳаракат қилишига тўсқинлик қилаётгандек ва бу худди унинг ютуғидек туюларди.

«Сен маҳбусларга Худо ҳақида ваъз қилаяпсан. Буни тўхта-тиш керак» — дея огоҳлангирди у.

«Кечирасиз, лекин бунга ҳеч нарса тўсқинлик қила олмайди» — дея жавоб берди Сабина.

Жаҳли чиққан аёл Сабинани уриш учун қўлини кўтарди, кейин эса тўхтади ва унга тикилиб қолди.

«Нимага сен кулаяпсан?» — деб сўради у. Унинг юзларида қизил доғлар пайдо бўлди.

«Мен сизнинг кўзингизда кўраётганларимга кулаяпман» — деб жавоб қилди Сабина.

«У нима экан?»

«Мен ўзимни кўраяпман» – деди Сабина. Қачонки одамлар бир-бирларига яқин келса, улар бир-бирларининг кўзида ўзларини кўради. Сизнинг кўзингизда ўзимни кўраяпман. Мен ҳам қачонлардир жуда таъсирчан эдим. Менинг ҳам жаҳлим чиқар ва бошқаларни дағал сўзларим ва манман фикрларим билан урардим. Буни мен то севги нима эканлигини билмагунимча қилдим. Қачонки сен сева олсанг, ҳақиқат учун қурбон бўла оласан. Мен бу дарсни олганимдан буён, мен муштимни сикмай кўйганман».

Бошлиқ ўринбосарини Сабинанинг мардлиги ҳайратга солди. У жим бўлди, Сабина эса давом этиб: «Агар сиз менинг кўзларимга боқсангиз, Худо сизни қандай яратган бўлса, шундай кўрасиз!»

Бошлиқ ўринбосари худди тошга айланиб қолгандек туюларди. Унинг ўзини тутиши ўзгармади, аммо секин овозда: «Кет» – деди. Сабина маҳбуслар орасида Масих ҳақида гувоҳлик беришда давом этди.

Озодлик

Кейин эса уни кутилмаганда озод қилишди. Сабина ўзининг озод бўлганини тасдиқловчи ҳужжатни ўқишга ҳаракат қилди:

«Озод бўлганлик ҳақидаги гувоҳнома» – деб номланган эди, аммо қуёш ботган, жуда қоронғу бўлгани ва уни юк машинасига тикиб, лагердан олиб кетаётгани учун у қолганини ўқий олмади. Уни Бухарест шахрига етиб боришини кутмасдан, машинадан тушириб юбордилар.

Шаҳарга етиб олгунча узоқ юрди, унинг қўлида ифлос ва сассиқ тугунчаси ҳам бор эди. Уч йил ичида биринчи марта ишдан уйга шошаётган, оиласи билан биргаликда нимадир сотиб олаётган одамларни, яъни худди ўзининг қамоққа тушгунга қадар яшаган кундалик ҳаёт тарзи билан яшаётган одамларни кўрди.

Сабина шошаётган эди, у тезроқ уйига қайтишни хоҳлади. Уйи ҳали бормикан, дея ўйлади.

Ҳаётида қанчалар ўзгариш бўлиши ҳақида ўйлади. У ўзининг қариндошлари ва дўстлари билан нима бўлганини билмасди.

Михай аллақачон ўн тўрт ёшга кирди. Бу уч йил ичида у ўзгардимикан? У буни билишдан кўрқарди ва барибир уни кўришни хоҳларди.

Сабина биринчи марта ўзи қўлга тушган полиция маҳкамасини қайғу билан эслаб, Ғалаба кўчаси ёнидан ўтди. Ҳеч нарса ўзгармаган эди. Коммунистлар даҳолар деб атаган тўртта одамнинг, яъни Маркс, Энгельс, Ленин ва Сталиннинг каттакон расми ҳали ҳам кўчадан ўтаётган одамларга қараб турарди.

Ниҳоят, у ўзига таниш бўлган бинога етиб келди ва зинапоядан кўтарилди. Бу ерда ҳам ҳеч нарса ўзгармаганига умид қилиб, эшикни тақиллатди. Эшикни унинг дугонаси очганида, у хурсандчиликдан ўзини йўқотиб қўяй деди.

«Сабина!» – деб қичқириб юборди, қўли билан оғзини ёпган ва унга боқиш учун озгина орқага юрган дугонаси. «Наҳотки бу мумкин бўлса?»

Иккита аёл кучоқлашдилар ва йиғлаб юбордилар. Кейин эса хонага Михай кириб келди. Сабина эшикнинг кираверишида турган Михайни кўрганида, юрагим чиқиб кетса керак деб ўйлади. Унинг ранглари оқарган, лагерга келган вақтидагидан ҳам янада ўсган ва озгин эди. У аллақачон ўспирин бўлиб қолганини пайқади. Кучоқлашдилар, Сабинанинг юзлари кўз ёшга тўлди. Михай бироз ўзини орқага олиб, бармоқлари билан охиста онасининг кўз ёшларини артди.

«Йиғлама, ойижон» – деди у.

Сабина ўзининг ўғлининг яна кучоғида эканлигидан хурсанд эди. Агар у ҳозир йиғлашдан тўхтаса, қайтиб ҳеч қачон йиғламаслиги ҳақида ўйлади.

Фақат битта сўз керак

Озод бўлганидан кейинги бир неча кун мобайнида, Сабина худди ўликлар ичидан тирилгандек эди. У озод бўлганидан жуда хурсанд эди! Аммо ҳақиқий ҳаёт яна ўзи ҳақида эслатди. Озодликда бўлишига қарамасдан, у ҳали ҳам жамият томонидан инкор этилган эди, чунки у нафақат маҳбуснинг рафиқаси, балки ўзи ҳам маҳбус бўлган эди.

Карточкага эга бўлмасдан, у хатто нон ҳам сотиб ололмас эди. Озиқ-овқат карточкасини олиш эса имконсиз эди. Бир куни эрталаб у давлат ташкилоти олдида тўрт соат навбатда турди. У кичкина дарча олдида келганида, ўтирган қиз бирданига: «Карточкангиз қани? Узис озиқ-овқат карточкасини ололмайсиз» – деди.

«Аmmo мен собиқ махбусман. Менда иш каточкаси олишга имкон бўлмаган» – дея тушунтирди Сабина.

«Мен сизга ёрдам бера олмайман. Иш карточкаси ва номер йўқ бўлса, озиқ-овқат карточкаси ҳам йўқ» – деди ўтирган қиз Сабинадан кейин турган одамга қараб. «Навбатдаги!».

Ва яна Сабина ва Михай бошқа одамларнинг меҳр-шавқатига муҳтож бўлдилар.

Вурмбрандларнинг уйи ва уларнинг бутун мол-мулки мусодара қилинган эди. Уларнинг бахтига, ўша ўзларининг хонадони жойлашган кўп қаватли уйда, дўстлари ҳам яшар эди ва улар Сабина ва Михайни кичкина икки хонали уйда бирга яшаш учун таклиф қилдилар. Жиҳозлар лиқиллаб қолган, эски каровотнинг пружиналари синган, на сув ва на ванна бор эди. Аммо Сабина яна ўз ўғли билан биргаликда эканлигидан миннатдор эди ва бу ўз уйини яхшироқ қилишга қарор қилди.

Сабина озод бўлганидан кейин бир неча ой ўтиб, бир куни эрталаб Ички ишлар вазирлиги хизматчиси унинг эшигини қокди. Бу гулдурос овозли ва сочининг ўртасидан фарқ очиб олган, қора сочли семиз одам эди. Унда илгаки ихтиёрий вақтда узилиб кетишган тайёр турган, қоғозларга тўла сумка бор эди.

Бу эркак Сабинага ёмон она эканлигини ва ўз ўғли ҳақида ғамхўрлик қилмаслигини айтиб кичқира бошлади. Сабина унга қараб, жим ўтирарди. У нима бўлишини биларди.

«Қандай фойда» – деди у, ниҳоят – «ўзи бошқа кўра олмайдиган ва инкилобга қарши бўлган эрга таянишдан? Соғлом фикр шуни кўрсатадики, мана шундай ақли ёш аёл, давлатнинг душмани билан ажрашиши керак. Агар у бунини ҳозир қилмаса, албатта у кейинроқ бунини қилиш кераклигини тушуниб етади. Қандай қилиб кўр-кўрона ва аҳмоқларча давлатга бўйсунмасдан қарши туриш мумкин».

Бу эркак гоҳ қўрқитар, гоҳ Сабинанинг келажаги тўғрисидаги юракни эзувчи расмларни таърифлаб, кўндиришга ҳаракат қиларди. «Севги» – дея кулди у, «севги? Бу ҳаммаси беҳуда гаплар. Севги йўқ нарса. Сабинага керак бўлган нарса – бу бошқа эр, боласи учун бошқа ота керак» – деди у. Инқилобга қарши курашувчилар учун севгининг кераги йўқ.

Жаҳли чиққан Сабина: *«Сен бун менинг уйимда гапиришга ҳаддинг сиздими? Мен фақатгина бахтли бўлиш учун эрга чиқмадим. Биз бир умрга боғланганмиз ва нима бўлишидан қатъий назар, ажрашмайман»* – дея ўйлади.

Бу эркак Сабинага яна ярим соат исботлар ва ишонтиришга ҳаракат қилди. Бу вақт ичида Сабина ҳеч бир сўз айтмади. У: «жим турган одамга, ҳатто Худо ҳам қарши чиқа олмайди» – деган қадимги мақолни эслади.

Ноқулай ташрифга қарамасдан, Сабина ўйладики:

«Агар коммунистлар Сабинанинг ажрашишини шунчалик хоҳласалар, демак Ричард тирик бўлса керак!»

Сабина унинг зинапоядан қандай тушиб кетаётганини эшитди. *«Кейинги қурбонни излаб кетаяпти»* – дея жиддий ўйлади – *«қаерда унга кўпроқ омад кулар экан»*.

Ҳукумат бор кучи билан маҳбусларнинг хотинларини ажратишга ҳаракат қиларди. Биринчидан, чунки нима юз беришидан қатъий назар, қўллаб-қувватлашга ваъда берган одами ташлаб кетганини билганида маҳбуснинг иродаси кўпинча синарди. Иккинчидан эса, ажралиш аёлларни коммунистик ҳаёт тарзига жалб қилишга ёрдам берарди. Ажралиши биланоқ, эхтимол айбланиш ҳисси пайдо бўлгани учун, аёллар ўз эрларини тезроқ унутишга ҳаракат қилардилар. Бунинг учун эса энг осон йўл – партиянинг йўлида юриш эди. Сабина қачонлардир ўзлари севган ва уларнинг болаларини ҳам тукқан сиёсий маҳбусларни таҳқирлаб, ҳукумат шиорларини худди тўтиқушга ўхшаб такрорлайдиган ўнлаб аёлларни биларди. Учинчидан, отасиз болалар ҳукумат қарамоғида эди, давлат уларга ёшлигидан нима хоҳласа, ўшани сингдирар эди.

Бу юз бериши учун эса, фақатгина битта сўз кифоя эди. Агар рафикаси рози бўлса, расмий шахслар қолган ҳаммасини ўзлари

қиларди. Бир неча кундан кейин эса, эрига бутун қамоқдаги хонадошлари олдида: «Хотинингиз сиз билан ажрашди» – деб айтишарди. Ва ўша одам: «Энди мен кимга керакман? Мен аҳмоқман, чунки мени озод қилиши мумкин бўлган ўша беъмани нарсага қўл қўймай юрибман» – деб ўйларди. Аммо ўша ундан талаб қилган нарсага қўл қўйган тақдирда ҳам, уни яна бир неча йиллар қамоқда ушлаб туришлари мумкин эди. Бу пайт мобайнида эса унинг хотини иккинчи марта эрга чиқар ва бошқа эридан фарзандли бўларди. Шу тариқа уйларни, оилаларни ва ҳаётни бузардилар.

Сабина эрлари қамоқхонада бўлган аёлларга далда берарди. Уларни мансабдорлар келишига тайёр туриши учун огоҳлантирар ва ўз эрларини қўллаб-қувватлашга, уларни қандай бўлса, шундайлигича севишга чақирар эди. У аёлларга ўз оилавий ҳаётларининг энг бахтли чоғлари ҳақида ўйлашни ва уларни васвасаларга қарши туришда ишлатишни маслаҳат берар эди.

Аммо кўпинча Сабина бунга эриша олмасди. Маҳбусларнинг хотинларига нисбатан босим жуда кучли эди.

Яна бир васваса

Кейин ўша вақтда қирқ тўрт ёшга тўлган Сабинага яна бир васваса билан курашишга тўғри келди. Унинг исми Паул эди. Сабина Паулнинг севиб қолганини биларди. Кўп ойлар мобайнида Ричарддан ҳеч қандай хабар йўқ бўлган пайтда у Сабинанинг ҳаётига кириб келди ва Сабина йиллари ўтиб бораётганини ҳис қилди. У ҳатто Ричарднинг тирик ёки тирик эмаслигига ҳам шубҳа қиларди. Кўп одамлар унинг олдига келишар, Ричард Вурмбранд билан қамоқда ўтирганликларини ва унинг вафот этганини айтишар эдилар. Бу ҳақиқатми ёки коммунистларнинг навбатдаги ўйиними?

Сабина Паул ҳақида ўйлаганида, у ўзининг кўпинча бошқа аёлларга айтган доно сўзларига ҳам қулоқ солиши қийин бўларди. Паул меҳрибон ва яхши, худди ўзига ўхшаган яҳудий-масихий эди. У ўзининг қари ота-онаси билан бир хонада турарди

ва айрим пайтларда Михайни кинога олиб борар ва ўқишида ёрдам берарди. Сабина кўпинча: «Мана бу инсон билан аёл киши севги ва ишончда яшаши мумкин» – дея ўйларди.

Айрим пайтларда Сабина у билан гаплашганида, Паул унинг кўлидан ушларди ва Сабина уни кўйиб юбормаслигини хоҳларди. Уларнинг муносабати ҳеч қачон жамоат ёки қонун зино деб айтадиган даражада бўлмаган. Лекин барибир Сабина бунинг яхши эмаслигини биларди.

Бир куни Сабинанинг чўпони унинг олдида жиддий юз кўриниши билан келди. «Сабина, мен сени қанчалар яхши кўришимни ва қадрлашимни биласан» – деди у. «Нима юз беришидан қатъий назар, менинг муносабатим ўзгармай қолади. Мен сени ва Ричардни кўп йиллардан буён биламан. Ва мен сенинг гуноҳ қилаётганинг ёки қилмаётганингни, имонинг заифлашаётгани ёки мустаҳкамланаётганини биласан деб умид қиламан. Барибир сени яхши кўраман, чунки мен сенинг нима қилаётганингни эмас, кимлигингни биламан» – деди. У ҳар қачонгидан кўра кўпроқ хиссий ва самимийлик билан гапирди ва савол беришидан олдин биров жим бўлди. «Саволим учун мени кечир» – деди Сабинанинг кўзларига боқиб у. «Сен ва Паул орасида нима юз берапти?» – деди.

Сабина бир дақиқа жим бўлиб қолди.

У яна давом этди: «Менда ҳам шундай синовлар бўлмаган деб ўйлама. Аммо Сабина менинг саволимга жавоб бер» – деди.

«У мени севиб қолган» – деди бошини эгиб.

«Сен уни яхши кўрасанми?»

«Билмайман» – дея самимий жавоб берди у. «Эҳтимол» – деди.

Чўпон яна давом этди: «Одатда Ричард нима айтгани эсимда: Ҳеч бир эҳтирос ақлнинг олдида тура олмайди. Агар сен шошмасанг, агар ўйлаш учун ўзинга вақт берсанг, эринга ёки хотининга, хатто болаларинга қарши қилишинг мумкин бўлган бутун ёвузликни кўра оласан – деганди. Энди эса сенинг қийин қарорни қилишингни, Сабина энг қийин қарорни қилишингни хоҳлайман» – деди.

Чўпон ҳақ эди, бу «энг қийин қарор» эди. Сабина ўз назорати остидан чиққан хиссиётларини назорат қилишни ва Паулга сенга

нисбатан ҳеч нарса ҳис қилмайман, дея айтишни хоҳларди. Аммо у аёл ва она эди. У Паулнинг яхши эр ва эътиборли ҳаёт йўлдоши бўлиши мумкинлигини биларди. У билан бирга бўлса, доимий ёлғизлик ҳиссидан озод бўларди. У шунингдек Михай учун ҳам яхши ота бўларди. Васваса Сабинадан кучлироқ эди, айниқса унинг дўстлари: «Сенинг эринг ўлган. Сен оғир ҳаёт кечирдинг. Бу одам сен ҳақингда ғамхўрлик қилишига йўл қўйиб бер. У яхши масиҳий ва сени севади» – дея айтганида.

Ва фақат унинг чўпонидагина айтиш керак бўлган, сўзни айтиш учун мардлик ва садоқат ета олди. Сабина унинг ҳақ эканлигини биларди. Имонини шайтон синдиришга ҳаракат қилаётганини биларди.

Шунинг учун Паулга бошқа учрашмаслиги кераклигини айтишга зўрға қарор қилди ва у яна садоқат билан Ричардни кутишда давом этди.

Откриткадаги сатрлар

Бир неча ҳафта ўтиб, Сабина жамоатда пол ювиб юрганида, қўлида почта откриткасини ўйнатиб, унинг дугонаси Маризетта югуриб келди. Унинг юзлари ёшга тўла эди. «Сабина, мен ўйлайманки, менинг назаримда бу...».

У гапиришда давом эта олмади ва нафаси бўғилиб, Сабинанинг олдига, ҳўл полга ўтирди.

Сабина откриткани айлантирди. Унда: «Васил Георгеску» нинг имзоси бор эди. Аммо у хато қилиши мумкин эмас эди – бу Ричарднинг катта, текис эмас, аммо чиройли имзоси эди. Сабинанинг кўзлари ёшдан хиралашди ва у откриткани бағрига босди.

У агар ёзишга руҳсат берса, сиёсий махбуслар фақатгина ўнта қатор ёзишлари мумкинлигини ва у ҳам жуда қаттиқ назорат остида ёзилишини биларди. Шунча йиллик қамоқдан кейин Ричард нима ёзиши мумкин эди, чунки у ҳатто хотини ва боласи тирик ёки тирик эмаслигини ҳам билмасди. Нафасини ютиб, Сабина унинг сўзларини ўқиди. Кўзлари ёшга тўла эди.

«Вақт ва масофа фақатгина кичкина севгини ўлдиради, аммо катта севги фақат мустаҳкам бўлиб боради» – деб ёзганди

у. Кейин у Сабинадан кўрсатилган кунда Тиргул-Окна номли камоқхона шифохонасига келишини сўраган.

Ричарднинг откриткаси Сабина учун энг яхши хабар эди. У кўп азоб чеккан бўлишига қарамасдан, у барибир бора олмаслигини биларди. У ҳар ҳафта Бухарестдаги полиция маҳкамасига бориб, қайддан ўтиши керак эди. Улар ҳар доим шаҳардан ташқарига чиқиш тақиқини бекор қилишдан бош тортарди. Шунинг учун белгиланган кунда у ёққа бора олмайди ва ўзининг севимли эри билан кўриша олмайди. Аммо Михай унинг ўрнига у ёққа бориши мумкинлигидан хурсанд эди.

Тиргул-Окна Руминиянинг шимолий қисмида, Карпат тоғларининг нариги томонида жойлашган. Бу кичкина шаҳарга бориш учун поезд Бухарестдан тоғлар оралаб бир неча юз километр юради. Сабина ўзининг «Алиса хола» деб чақирадиган дугонаси билан келишиб олди. У Михай билан бирга боради, аммо Ричард билан кўришиш учун фақатгина Михайга рухсат беришадилар.

Сабина қолди ва уларнинг қайтишини интизорлик билан кутди. Михай ва Алиса хола икки кун давомида йўқ бўлишди ва бу вақт мобайнида Сабинанинг бошидан минг хил ҳаёл ўтди: Михай ростдан ҳам ўз отасини кўрармикан? Ричардга бериб юборган иссиқ кийим ва овқатни олишига рухсат беришармикан? Агар қамоқхона шифохонасида ётган бўлса, эҳтимол у қаттиқ касал бўлгандир? У тура олармикан? Михай билан гаплаша олармикан? Михай ўзини қандай тутар экан, чунки у бу йиллар ичида ўз отасини кўрмади? Отасининг бундай оғир аҳволда ётганини кўриб, хафа бўлармикан?

Улар декабрда жуда кеч уйга қайтишди. Сабина уларнинг зинапоядан чиқиб келаётганини эшитди ва Алиса ҳали эшикка етиб келмасданок: «Биз уни кўрдик! Биз уни кўрдик! У тирик. Ҳаммаси яхши» – дея қичқирди.

Улар ҳамма жойи қор ҳолда уйга киришди.

«Михай!» – деди. Михайни қучоқлади ва унинг музлаб қолган пальтосига юзларини босди.

«Ойи! Отам ўзини яхши ҳис қиляпти. У яқинда уйга қайтишини билади ва буни сенга етказиб қўйишимни сўради.

Агар Худо битта мўъжиза қилиб, унга мени кўрсатган бўлса, у холда У иккинчи мўъжизани ҳам қилиб, бизни бирлаштира олади».

Уларнинг ҳаммаси йиғладилар. «Биз соатлаб қорда кутишимизга тўғри келди» – деди Алиса. «Улар бизни асосий дарвозадан киритишди, кейин эса биз шифонанинг биносидан узокда, девор билан ўралган жойда турдик. Маҳбуслар учрашувга келганлар билан кўришиш учун темирдан бўлган омборхонага боришда, ҳовли бўйлаб узок масофани босиб ўтишлари керак. Уларга қараш жуда қўрқинчли эди. Даҳшат! Оппоқ қорда уларнинг латта ўралган қора сояси ажралиб турарди – улар худди кул ранг шарпаларга ўхшарди! Ва уларнинг ичида мен Ричардни кўрдим! Уни танимасликнинг иложи йўқ, у шунчалик баланд. Мен унга худди жиннига ўхшаб қўл силкитдим, аммо оломон ичидан у мени кўра олмасди. Биз ҳаммамиз турардик ва қўл силкитардик. Мен уни кўрдим, лекин фақатгина Михайга у билан гаплашишга рухсат бердилар».

Бундай шароитда улар бир-бирларига кўп нарса айта олмасди, дея тушунтирди Михай. Аммо отасининг охириги сўзи: «Михай, мендан, яъни отангдан ягона совға ушбу сўзлар бўлади: Ҳар доим энг улуғ масиҳий кадр-қимматларга интил – ҳамма нарсада меъёрни сақла» – деди.

Сабина севги билан Ричарднинг откриткасини Муқаддас Китоб варақлари орасига қўйди. Вақти-вақти билан у откриткага қарар ва ўқир эди. Кейинроқ Ричард унга қамокхона шифохонасида, маҳбусларга ёзишга рухсат берилган кичкинагина хатларга катта маъно қўйишни ўрганганини айтди. Бошқа маҳбуслар унинг ёнига келиб, рухсат этилган ўнта қатор гапни ёзишга ёрдам беришини илтимос қилишарди. Улар шунингдек бир-бирларидан ҳам Ричард ёзиш учун нима таклиф қилгани ҳақида сўрардилар. Шунинг учун Ричарднинг сўзларини ҳамма маҳбуслар билишар эди. Натижада ўнлаб маҳбуслар ўз откриткасини: «Вақт ва масофа кичкина севгини йўқ қилади, аммо катта севгини мустаҳкамлайди» – деган сўзлар билан бошлашар эдилар. Умид ва севги сўзларини ҳамма жойда ўқишар ва сақлашар эди.

Қамоқхона чўпони ўз ишига қайтди.

1956 йилда барча коммунистик блокда кўзғолон кайфияти хукм сурарди. Советларнинг «беш йиллик режаси» ҳеч нарса бермади. Озиқ-овқат ҳали ҳам етишмасди, ойлик жуда паст эди. Сталиннинг ўлимидан кейинги пайдо бўлган умид оқланмади.

Кейин феврал ойидаги Коммунистик партиянинг 20-чи съездида совет бош вазири Никита Хрушев Сталин ва унинг ишини фош қилувчи нутқни сўзлади. Руслар уни нашр қилишмади, аммо шарқий Европа мамлакатлари Москвадан сиёсий илиқланиш шамоли келаётганини ҳис қилди.

«Сталинизмдан воз кечиш» белгилари тез орада пайдо бўлди. Каттакон милиция ва махфий полиция кучлари қисқартирилди. Иқтисодни қутқариш учун ғарбий мамлакатлар билан миллионлаб долларлик савдо-сотик шартномалари тузилди. Коллективлаштириш сусайди ва юмшади. Ҳаммасидан ҳам кўра муҳими, ҳар куни юзлаб сиёсий маҳбусларни озодликка чиқаришарди, улар амнистия қилингандилар.

Сабина уларнинг орасида Ричард бўлишига умид қилишга юраги дов бермасди. Ричардни тез орада озод қилиши тўғрисида у ҳеч қандай ишора ёки ҳеч қандай хабар олмади. Унинг муддати тугашига ҳали яна бир неча йил қолганди. Кейин 1956 йил, июнь ойининг ажойиб кунларидан бирида у дўстларини кўриб келиш учун кетди, қайтиб келганида эса – Ричард уйда эди. Нихоят Ричард уйда эди. Сочлари бутунлай қирилган, озгин эди. У тирик одамдан кўра кўпроқ склетга ўхшарди. Сабина хушидан кетиб қолишига оз қолди. Ричард уни қучоқлади: Сабина бошқа унинг қучоғини ҳис қилолмаслигидан кўрққани ҳақида ўйлади. Ўша куни кечаси бутун Бухарестдан табриклар учун дўстлари келишди. Улар ҳаммаси биргаликда йиғладилар ва биргаликда қулишдилар – кейин яна йиғладилар ва яна қулишдилар.

Ричард қамоқхонада кўп қийналди. Уни дўппослашган, азоб беришган ва унга мажбуран гиёҳванд моддалар беришган эди. Унинг азоб чеккан танасидан ўн саккизта қийноқнинг чандиқ излари бор эди. Кейинчалик шифокорлар унинг ўпкаси туберкулездан тузалган чандиқ изларига тўла эканлигини пайқашди. Шифокорлар унинг саккиз ярим йил (шундан деярли

уч йил ер тўладаги якка камерада) қамокдан ўтириб, деярли ҳеч қандай муолажасиз, тирик қолганига ишонмасдилар. Энди унга шифохонадаги энг яхши шифолаш хонасини бердилар. Озод бўлган махбусларга, улар қаерда пайдо бўлмасин, одамлар жуда меҳрибончилик ва сахийлик билан муносабатда бўлишарди. Улар Руминияда энг кўп имтиёзга эга гуруҳ эди, бу эса коммунистларнинг жаҳлини чиқарарди.

Тез орада, Ричард тузалганидан кейин, у ва Сабина ўз никоҳларининг йигирма йиллигини нишонладилар. Улардан ҳеч бирида бир-бирларига совға харид қилиш учун бир тийини ҳам йўқ эди. Аммо Ричард ўз ҳаётининг севгиси бўлмиш Сабинага бағишланган севги ҳақидаги шеърлар ёзилган, чиройли муқоваланган ён дафтарни топишга муяссар бўлди.

Уларнинг иккаласи ҳам синов ва азобларни бошдан кечирдилар. Худо уларга куч ато қиларди. Севги уларни қўллаб-қувватлаб турарди. Ўн йиллик кулфат ортда қолди, аммо уларни яна бир дахшат кутмоқда эди.

Сенинг фаришталаринг уни қуршаб турсин

1959 йил 13 январ куни кечқурун Вурмбрандларнинг эшиги олдида бир аёл кўз ёшларга тўла турарди. Бир ҳафта олдин у Ричарднинг ваъзалари нусхасини олганди ва бутун Руминия бўйлаб унинг ваъзаларининг юзлаб фото нусхаси тарқалиб кетди. Энди аёл кечирим сўраб, унинг уйига полиция келгани ва қолган нусхаларни олиб кетгани ҳақида Ричардни огоҳлантирди. У аёл Ричарднинг орқасидан ҳам келишидан қўрқаётган эди.

Бошқа дўсти орқали улар билдики, Ричардни ўзини унинг дўстиман деб таништирган, ёш чўпон сотган эди. Улар уни эҳтимол қўрқитгани ва қамокқа ташлашни таҳдид қилиб, чақиб беришга мажбур қилишганини билишар эди.

Кейинги куни соат бирларда жаҳли чиққан полиция зобитлари яна эшикни тепкилаб, Вурмбрандларнинг кичкина хонадонига бостириб кирдилар.

«Сиз Ричард Вурмбрандмисиз?» – дея қаттиқ овозда сўради капитан. «Ҳаммангиз бошқа хонага кетинглар – сиз ҳаммаларингиз. Ўша ерда қолинглар».

Яна уларнинг кичкинагина хонадони эркакларга тўла эди, улар шкафларни очдилар, қутиларни чиқардилар ва полга қоғозларни сочиб ташладилар. Ричарднинг столида улар машинкада ёзилган ваъзлар ва Муқаддас Китобдан ёзилган ёзувли варақларини топдилар. Ҳаммасини олишди, кейин никоҳининг йигирма йиллиги муносабати билан Сабинага берган совғасини, яъни Ричарднинг севги шеърлари ёзилган ён дафтарчасини топдилар.

«Илтимос, уни олиб кетманлар. Бу менинг шахсий нарсам, менга берилган совға. Сизга унинг кераги йўқ» – дея сўради Сабина.

Капитан Ричардга кишан солди ва орқа эшикдан олиб чиқиб кетди.

Сабина мардлик билан унга қараб: «Гуноҳсиз одамларга нисбатан шундай муносабат қилишдан уялмайсизми?» – деди.

Ричард унинг ёнига қараб юрди, ammo уни қўлидан ушлаб, олиб кетишди. Ричард уларни: «Агар сизлар хотинимни қучоқлашга рухсат бермасангиз, бу уйдан осонликча кетмайман» – дея огоҳлантирди.

«Кишанни ечинглар ундан» – деди капитан. Полиция ходимларидан бири кишанни ечди.

Улар ибодат учун тиз чўкдилар, полиция ходимлари уларнинг атрофида турарди, кейин улар секин овозда забурдан куйлашди ва уларнинг овоз оҳанги бирлашди: «Жамоат асоси – унинг Раббиси бўлган Исо Масихдир».

Полиция ходими ўзининг катта қўлларини Ричарднинг елкасига қўйди. «Кетишимиз керак. Соат аллақачон беш бўлди» – деди капитан хотиржамлик билан. Кўриниб турибдики, у Ричард ва Сабинанинг бир-бирларини қанчалик севишларидан хайратга тушган эди. Унинг кўзлари ёшланган эди.

Ричарднинг билаклари яна кишанланди ва полиция ходимлари уни олиб кетишди. Сабина уларнинг орқасидан зинапоя бўйлаб пастга тушди. Пастда Ричард ўгирилиб:

«Михайга айт, уни яхши кўраман» – деди ва бир дақиқа жим туриб, кейин: «мени сотган чўпонга ҳам айт» – деб кўшиб кўйди. Сабина муз қоплаган кўча бўйлаб, йўлда урилиб – сурилиб, машинанинг орқасидан югурар, қичқирар ва йиғларди: «Ричард! Азизим Ричард!»

Кейин фургонли машина бурилишда ғойиб бўлди, у эса қайғуга ботиб, нафаси қисқанича тўхтади. Уйига қайтиб, Сабина полга йиқилди, йиғлади ва ибодат қилди: «Раббим, мен эримни Сенинг қўлларингга топшираман». – дея йиғлади у. «Мен ҳеч нарса қила олмайман, аммо Сен уни ёпиқ эшикдан олиб чиқа оласан. Ўз фаришталарингни унинг атрофига кўя оласан. Ўзинг уни менга қайтаришга қодирсан!».

У қоронғуда ўтириб, қуёш ботгунча ибодат қилди. Кейинги куни эрталаб Алиса хола келди ва уни полда ётганини кўрди. Қизариб кетган ва кўз ёшларга тўла кўзи билан унга қаради ва деди: «Менинг Ричардимни яна ўғирладилар».

Хотима

Ричард яна олти йил йўқ бўлди ва бу вақт ичида Сабинада уни кўриш учун бир марта имконият бўлди. У яширин жамоатда хизмат қилишда давом этди, ўз эрини садоқат билан кутди ва Худо унинг уйга қайтишига ёрдам беришига ишонарди.

1965 йил декабрда Норвегиянинг «Яхудий – масихий уюшма» номли ташкилоти Ричардни ўн минг долларга сотиб олди. Ўша вақтда сиёсий махбуслар учун бир ярим минг доллар тўлашар эди. Ричард ва Сабина ўзларининг она юртини тарк этишни хохламас эди, аммо яширин жамоатдаги имонлилар, уларни энг қийин вақтларда Худонинг сўзсиз севгиси ҳақида гувоҳлик берувчиларни ва қувгин қилинаётганларни ҳимоя қилишлари учун кетиши кераклигига ишонтирдилар. Кейинги йили Ричард, Сабина ва Михай Қўшма Штатларга келдилар.

Коммунистлар уларни ўлдириш билан қўрқитишарди ва Вурмбрандлар оиласи ўз овози билан имони учун қувгин бўлаётган ака-ука ва опа-сингилларини ҳимоя қилишни бошладилар.

1967 йил октябрда атига 100 долларга ва ошхона столида турган ёзув машинкасига эга бўлиб, Вурмбрандлар оиласи «Азоб чекканлар овози» газетасининг биринчи сонини нашр қилдилар. Ўша вақтдан бошлаб, газета доимий чиқиб келади ва бутун дунёга ўнлаб тилларда, деярли ўн миллиондан ортиқ нусхаси тарқатилади.

Ричард ва Сабина Қўшма Штатларга келган кунидан бошлаб, улар чарчамасдан хизмат қилдилар, ҳамда қувғин ва азоблар пайтидаги умид ва севги ҳақида айтиб келдилар. Уларнинг ҳаёти, бошидан кечирган синовлар билан бойиди.

Икки мингинчи йил августда, саратон касалига дучор бўлиб, ўлимига оз қолганда, Сабина ўзининг севгилиси Ричарддан (у ҳам жуда касал) каровоти ёнига келишини сўради. Унча кўп бўлмаган дўстлари ҳузурида Сабина яна Ричардга уни қанчалик кучли севишини айтди ва хатолари учун ундан кечирим сўради. Ўша пайтда Сабина оғриқдан жуда қийналди, аммо бу вақтинчалик ердаги ҳаёт билан видолашув пайтида ақли жойида бўлиши учун дори-дармонни рад қилди. Бу ҳаёт унга шунчалик кўп оғриқлар келтирди, аммо барибир кўп хурсандчилик ҳам олиб келди. Уни бутун ҳаёти мобайнида Исо Масихнинг севгиси қўллаб-қувватлаб турди ва у ўзини билганларга ҳар доим севги кўрсатиб келди.

Тара:

Ҳар доим яшириниб яшаш

Почта ташувчи таниш бўлган данғиллама ҳовлига келди ва ойнасига қаради. Бу ҳовлининг киравериш қисми шунчалик катта эдики, худди бир уйга ўхшарди. Бундай кичкина уйлар Покистоннинг қишлоғида жуда кўп эди. «Менда Тара учун жўнатма бор» – деди почта ташувчи, ниҳоят эшикни очган хизматкорга. У қўл қўйиши керак. Кирсам бўладими? Қўли остида у ўртача катталиқдаги кул ранг қутини ушлаб турарди. Қўлида эса ручка бор эди.

«Йўқ, сиз киришингиз мумкин эмас» – деди қатъиятлик билан хизматкор. «Жўнатмани менга беринг, мен уни Тарага бераман. Унинг отаси Таранинг эшик ёнига келишига рухсат бермайди» – деди.

«Яхши» – дея, унчалик хоҳламасдан рози бўлди почта ташувчи. «Аммо Таранинг ўзи қўл қўйиши керак, акс ҳолда жўнатмани қолдира олмайман. Тушунасизми?» – деди у.

«Ҳа, ҳа» – деди қўлини узатганича сабрсиз хизматкор. «Энди эса жўнатмани менга беринг».

Тара нима учун бундай шовқин ва бу жўнатмани ким юборган экан дея қизиқиб, бурчакдан кузатиб турарди.

«Бу нима?» – дея сўради хизматкордан у. «Кимдан?» Хизматкор елкасини қисди ва қўл қўйиш учун қоғозни Тарага берди. У қўл қўйди ва жўнатмани олди. Жўнатма Тара кутганидан оғирроқ эди. Уни қўллари билан кучоқлаб, ўзининг хонасига кетди ва орқасидан эшикни ёпди. Таранинг оиласи катта бўлишига қарамасдан, унинг ўзида яхши жойлаштирилган хонаси бор эди. Катта ойналарнинг қаршисида шкафлар, ҳар битта кароватнинг

ёнига устида биллурдан бўлган чироқ қўйилган тумбочкалар қўйилган эди. Таранинг отаси қизини жуда яхши кўрарди ва унинг хонаси отаси совға қилган совғаларга тўла эди.

Хозир у худди тасодифан почта орқали жўнатма олган, ихтиёрий ўн икки яшар қизга ўхшаб ҳаяжонда эди. У қутичани полга қўйди ва унинг ёнига тизза чўкиб, картон қоғозга ёпиштирилган лентани узди. Қутичанинг ичига қараганида, Таранинг хайратдан оғзи очилди. Унинг хурсанд қизиқувчанлиги тезда кўрқувга айланди. У ўрнидан турди ва эшикка қараб югурди. Уни боши сиккудек озгина очиб, яқин ўртада ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилиш учун қаради, кейин яна ёпди. Аммо бу сафар хонанинг ўртасидаги очиқ қутича олдига келишидан олдин эшикни қулфлади.

Ички овоз, бу қутичани отасига бериш кераклигини айтди.

«Шундай қилса хавфсизроқ бўлади» – деди у ўзига. У оддийгина қилиб отасига, нима учун бу қутида унинг исми ёзилганини билмаслигини айтиши мумкин эди. Аммо аслида Тара бу қутини нима учун юборишганлигини билар эди. Унинг ичида ўзи буюртма берган нарса бор эди. Бир нечта ҳафта олдин маҳаллий газетада чиққан кичкина купонни тўлдириб, почта орқали жўнатган эди. Энди эса буюртмани жўнатишганди ва уни бу пакет билан ушлаб олсалар, ўзи билан нима юз беришидан хавотир олаётган эди. Уни нима қилишни ҳам билмасди. Уни қолдириш керакми (албатта яшириш) ёки отасига айтиш керакми, қарор қилиши керак эди.

Унинг қизиқувчанлиги кўрқувдан устун келди ва у кичкина китоблардан бирини олди. Юмшоқ жигар рангли муқовада битта сўз бор эди: «Ибтидо». Каровотда ўтириб, китобни очди ва ўқишни бошлади.

Муқаддас Китобни ўрганиш бўйича дарсларни юбориши билан, биринчи кундан бошлаб, Тара буларни диққат билан ўрганди. Ҳар ҳафта икки-уч бобини ўқирди. У тестлар топширар, уларни Муқаддас Китоб билан бирга келган конвертга солар ва хизматкордан жўнатишни сўрарди. Тез орада почта орқали Тарани муваффақияти билан табриклаб, гувоҳнома жўнатишди.

Тара Покистонда ҳаммага жуда маълум бўлган, машҳур ва жиддий мусулмон оиладан эди. У имонини ўзгартиришга

интилмасди. Уни оддийгина Муқаддас Китобни ўрганиш кизиқтириб қолди, айниқса унга чиройли гувоҳномалар олиш ёқди. Бу жуда осон ва қизиқарли эди, аммо у ҳар куни қутичани ва унинг ичидагиларни каровотнинг тагига эҳтиёткорлик билан яшириб қўйганида, уни ҳаяжонга соладиган таваккал белгиси бор эди. Почтани жўнатадиган ва қабул қиладиган хизматкорлар унинг сирини сақлашга ваъда берган эди. Агар унинг отаси билса, жуда жаҳли чиқишини ҳамма биларди. Аммо шунингдек, ҳамма Тара отасининг севимли қизи эканини ҳам билишарди. Унинг жаҳли чиқади, аммо уни уришиб, ундан Муқаддас Китобни тортиб олади. Унга фақатгина кизиқ эди. «Ўқишдан қандай зарар бўлиши мумкин?» – дея сўрарди, у ўзидан.

Орадан икки ярим йил ўтди ва Тара охириги тестни жўнатди. У Муқаддас Китобнинг ҳар бир китобини ўрганиб, бутун курсни тугатди. У шундай катта курсни тугатганидан жуда хурсанд эди. У буларнинг ҳаммаси текин эканидан ва ҳеч ким унинг сирини билмаганидан хайрон эди. Бир неча ҳафтадан кейин у яна битта катта пакет олганида янада хайратланди. У олдингисига қараганда анча кичкина, аммо етарлича оғир эди. Тара бунинг худди ўша Муқаддас Китоб дарсларини ва гувоҳномаларни юборган одамлардан эканини биларди, аммо у пакетда нима борлигини умуман билмасди. Пакетни очиб, у кўк муқовали, вароқларининг четига олтин суви юритилган чиройли Муқаддас Китобни кўрди.

Бу қачонлардир Тара кўрган китобларининг ичида энг чиройлиси эди. Муқаддас Китобни очиб, у чиройли ҳарфлар билан ёзилган ўзининг исмини ва Муқаддас Китобни ўрганишни муваффақиятли тугатганлиги учун ёзилган табрикни кўрди. Тара эҳтиёткорлик билан Муқаддас Китобнинг юпка varaқларини varaқлади, кейин эса ўзининг янги совғасини бошқа китоблар билан бирга каровот тагига яшириб қўйди. Ўқув материалларини сақлаш хавфли эди. Аммо агар ундан Муқаддас Китобни топсалар, бунинг учун катта тўлов тўлаш кераклигини биларди.

Аслида эса у қанча қимматбаҳо нарх тўлаш кераклигини билмасди.

Масихий

Кейинги йили, Тара ўнинчи синфни аъло баҳоларга туганидан кейин, у Эрондан динларни солиштиришни ўрганиш бўйича шуғулланиш учун таклифнома олди. Унинг оиласи тез-тез Эронга зиёратга бориб турарди ва Тара у ерда ўқишни хоҳларди. Шунингдек, унинг яширин тарзда Муқаддас Китобни ўрганиши, масихийликни ўрганишда ёрдам беришига ҳам ишончи комил эди.

Унинг оиласи у билан бирга Эронга кетди ва айнан Эронда Тара ҳаётида биринчи марта масихийни учратди. Бу нарса бир куни меҳмонхонадан чиқиб, синфида топширилган кўргазмаси учун маҳаллий мачитнинг ички ҳовлисини расмга тушириш учун чиққанида юз берди. Ёш чет эллик қиз учун ёлғиз ўзи юриши хавfli эди, аммо ўша куни Тарани қараб юрган акасига меҳмонхонадан узоққа кетмасликка ваъда берди ва акаси хоҳлаб-хоҳламасдан зўрға рухсат берди.

Ҳовли бўйлаб расмга тушириб юрганида, у қизиқарли сахнанинг гувоҳи бўлди. Тарадан бир неча ёшга кичкина бўлган қизалоқнинг ёнида, ерда битта эркак ўтирарди. У қўлларини қаттиқ сиқиб, осмонга қараб ким биландир гаплашаётгани кўришиб турарди.

«Сиз нима қиляпсиз?» – дея сўради Тара, ўзининг бу одамга тортаётганини ҳис қилиб.

«Худо билан гаплашяпман» – деди у.

«Худо билан гаплашиш мумкин эмас» – дея эътироз билдирди, ўзининг эътирозини содда кулгиси билан тасдиқлаб. «У сиз билан гаплашиш учун осмондан тушмайдику, сиз эса осмонга чиқа олмайсиз, агарда ўлганингиздан кейин чиқмасангиз. Қандай қилиб сиз Худо билан *гаплашяпман* дея оласиз?».

Бу эркак хотиржамлик билан Тарага қаради ва кулги билан: «Мен нафақат Худо билан гаплашдим, балки жавоб ҳам олдим» – деди.

Энди эса Тара бу одамнинг жинни бўлганига ишонч ҳосил қилди. «Сиз *жавоб* олдингиз? Сиз на пайғамбар, на фариштасиз? Қандай қилиб Худодан жавоб олишингиз мумкин?»

«Сиз Худо билан қандай гаплашиш мумкинлигини билмоқчимисиз?»

«Ҳа, албатта мен билишни хоҳлардим» – дея жавоб қилди Тара. У бу эркакга бир дақиқа ҳам ишонмади, аммо унинг, албатта бефойда тушунтиришини эшитмоқчи эди.

«У ҳолда келинг, эртага соат тўртда учрашамиз. Мана ўшанда мен сиз жамоатнинг манзилини ва уни қандай топиш мумкинлигини ёзиб бераман. Бу ерга келинг ва сиз нафақат Худо билан гаплашиш мумкинлигини, балки У сизни севиши ҳақида ҳам билиб оласиз» – деди.

Тара меҳмонхонага қайтганида ва бу ҳақида акасига айтганида, акасининг жаҳли чиқди. «Сен ўзинг ҳақингда нима деб ўйлаяпсан?»... Сен у ерга боришинг мумкин эмас. Бу масиҳий жамоат! Бу Эрон, сен эса мусулмон аёлсан. Агар сени шундай жойда ушлаб олсалар, дорга ошишлари мумкин!

«Менга ҳар хил динларни ўрганиш вазифасини беришган. Агар мен изланиш билан шуғулланмасам, қандай қилиб ўқишни тугата оламан?» – дея қаршилиқ билдирди Тара.

Уларнинг баҳси Таранинг акаси маҳаллий полиция маҳкама-сидан жамоатга бориш учун рухсат сўрашга рози бўлганда тугади. Полициядан уни судга жўнатдилар, у ерда эса рухсат бердилар. Аммо ҳукумат, уни жамоатга ўн иккита хавфсизлик зобитлари ва акаси кузатиб боришини талаб қилди.

«Қўркма» – деди акаси. «Агар нимадир бўлса, мен полиция билан бирга эшик олдида бўламан». Тара жамоатда нима бўлишидан ва бунчалик қоровуллар нима учун кераклигидан ҳайратда эди.

Кейинги кун соат тўртда Тара жамоатга кирди. У қўркувдан титраб, секин юриб борарди. Полиция ва унинг акаси эшик олдида кутарди. Ички ҳовлида учратган эркакдан ташқари, Тара ҳеч қачон битта ҳам масиҳийни кўрмаган эди. Масиҳийлар қандай кўриниши, ўзларини қандай тутиши, улар хавфлими ёки йўқлиги уни қизиқтирар эди.

Агар зарур бўлса тез чиқиши учун у эшик олдидан унча узоқ бўлмаган жойни танлади. Деярли барча ёғочдан бўлган ўриндиклар банд эди ва қўшиқ айтиш бошланди. Келганларнинг ҳар бири забур қўшиқларини қуйлашар эдилар ва Тара Муқаддас Китобни ўрганганида учратган оятларни таниши ҳақида ўйлади.

Кўшиқ айтишдан кейин сахнага бир эркак чиқди ва ибодат ҳақида гапира бошлади. У кимда ибодат муҳтожликлари бўлса олдинга чиқишини сўради.

Айрим одамлар олдинга чиқишни бошлаганида, Тара кеча ҳовлида учратган одамни кўрди. У қўлида саккиз яшарлар қизни кўтариб чиқди. Қизалоқ кўринишидан ногирон эди. Унинг қўлларида ҳаёт изи кўринмасди ва отаси кўтариб бораётганида отасининг орқа белига уриларди. Унинг кўзлари бўм-бўш, зўрға тирикдек эди.

Эркак олдинга чиқди ва Худодан унинг боласини шифолаши учун овоз чиқариб ибодат қила бошлади. Жамоатнинг бошқа аъзолари у билан бирга Худодан қизалоқни шифолашини сўрай бошладилар. Худо билан шундай гаплашишга ҳаракат қилиш учун, одам аҳмоқ бўлиши керак, дея ўйлади. Нима учун Худо бу болакайга ёрдам бериши керак? Тара учун бу ҳеч қандай маъно касб этмасди, аммо шубҳаларига қарамасдан, бу уни ўзига ром қилганди ва юз бераётган ҳамма нарсани ўз диссертациясида ёзиш учун эслаб қолишни хоҳларди.

Кейин Тара ногирон қизалоқ ҳаракатланишни бошлаганини кўрди. Унинг оёқлари секин тўғирланди ва отаси унга ёрдам берган ҳолда, уни охишта ерга қўйди.

«Ё Худойим» – деб ўйлади Тара – «Бунинг юз бераётганига ишона олмайман».

Жамоатда йиғилган одамлар яна Худони улуғловчи кўшиқлар куйлашни бошладилар, кичкина қизалоқ эса шифо топиб, жамоатнинг марказий кириш эшиги томон юрди ва тўппа-тўғри Таранинг кўзларига қаради. У Тара ўтирган ўриндиқ ёнига келганида, унга бир гап айтди: «Эммануел» – деди, кейин эса орқасига қайрилиб, ўриндиқларни оралаб, отасининг ёнига кетди.

Тара ўзи билан нима юз берганидан ҳайратда эди, ҳамма фикрлари ўшанга қаратилган эди. Нима учун бу кичкинтой қизалоқ жамоатдаги шунча одамлар ичидан, айнан унинг ёнига келди? Қандай қилиб унинг оёқлари тўғирланди. Тара бошлаган динларни ўрганиш, унга жавобдан кўра кўпроқ саволлар пайдо қилди. У нима юз бераётганини тушунишга ҳаракат қиларди.

У гувоҳи бўлган нарса ҳақида ҳеч кимга айтишга журъат

қила олмасди. Аммо албатта эсдан ҳам чиқара олмасди. Кейинроқ Покистонга қайтиб келганида, у жавоб топиш мумкин бўлган жойга, яъни кўк Муқаддас Китобга мурожат қилди. Бу сафар Тара уни тест топшириш учун эмас, балки ҳақиқатни синчковлик билан излаш учун ўқиди.

Ҳар кун у Муқаддас Китоб ва Қуръон ўртасидаги фаркни, нима учун мусулмонлар масиҳийларга қарши шундай кайфиятда эканини тушуниш учун уни ғайрат билан ўрганар эди.

«*Масиҳий Худо ҳақиқат бўлиши керак*» – дея ўйлади у. «*Бўлмаса У қандай қилиб улар ибодат қилганини эшитади?*».

Уни сотиб бердилар

Нихоят Тара бир ўзи динни ўрганишда давом эта олмаслигини тушунди. У ким биландир гаплашиши керак эди. Дин бўйича курс, жамоатда кўрган ва Муқаддас Китобдан ўқиган нарсалари унга жавоб бериш ўрнига, фақатгина қўшимча саволлар пайдо қилди. У нима юз бераётганини тушунишни жуда ҳам хоҳларди.

«Дада, мен дўстларим билан айланиб келишга кетаяпман» – деди Тара отасига, кетишга тайёргарлик кўраётиб. Ўн олти йил ичида биринчи марта у отасига ёлғон гапирди ва катта, хашаматли отасининг уйдан кетаётганида айбдорлик ҳисси унга тинчлик бермади. Аммо бу масиҳийлик имони қандай эканини билишни хоҳларди. Буни билишнинг ягона йўли эса, бу – жамоатга бориш эди.

У бутун шаҳарни айланди, жамоатга кирди ва ўриндиққа ўтирди. Йиғилиш бошланди. Йиғилишдан кейин у йиғилишни олиб борган эракнинг олдига келди ва ундан бир нечта саволларга жавоб беришини сўради. Чўпон рози бўлди. Тара ўйладики, жамоат – бу жамоат, масиҳий – бу масиҳий ва улардан бири унга ёрдам бериши мумкин. Афсуски, бу сафар у адашган эди.

Тара ҳар ҳафта чўпон билан гаплашиш учун келарди ва кўп саволлар берарди. У ўзининг шахсий хавфсизлигидан хавотир оларди ва у бир нечта марта Тара бу ерга келмаса яхши бўлиши ҳақида айтди. «Аммо саволларимга жавоб олиш учун, мен яна каерга боришим мумкин» – дея жавоб қилди Тара.

Унинг тиришқоқлиги чўпонни қандайдир муддатга ишонтирди, лекин охир-оқибатда чўпон таваккал жуда катта эканлигини ҳис қилди. Чўпон кўнгилсизликлардан қочаман деб ўйлаб, Таранинг отаси билан учрашди ва унга Таранинг жамоатга келгани ва Муқаддас Китобдан жуда кўп саволлар бергани ҳақида айтди. Бир неча дақиқа ичида у Худо ҳақида кўпроқ билишни хоҳлаган мусулмон қизни сотиб қўйди.

«Сен ўзи нима қиляяпсан?» – дея қичқирди Таранинг отаси ўз қизига, у уйга қайтиб келганида. «Сен мени ва бутун оиламизни шарманда қилганингни биласанми ўзи? Қандай қилиб бу одам билан учрашишга ҳаддинг сиғди? У мусулмон эмас! У масиҳий! Сен нима жиннимисан? Қандай қилиб бунчалар аҳмоқ бўлмасанг? Сен нима масиҳиймисан?».

Тара отасининг шунчалик ғазабланишидан ҳайратда эди, у ҳеч қачон отасини бундай ҳолда кўрмаган эди. У фақатгина саволлар бергани ва масиҳий бўлиш ҳатто фикрига ҳам келмаганини тушунтиришга ҳаракат қилди, аммо у Тарани эшитмади. У хафа бўлиб, Таранинг кетишини сўради ва Тара кўз ёшлар билан хонасига югуриб кетди. У нима қилишини ва отасини қандай қилиб тинчлантиришни билмасди.

Унинг кўп саволлари ҳали ҳам жавобсиз қолган эди. Ўзининг хонасида бўлиб ўтган воқеаларга қарамасдан, Тара яна кўк чармдан бўлган кичкина Муқаддас Китобга қараб интилди. Кўз ёшларини артиб, у Муқаддас Китобни очди ва ўқишга ҳаракат қилди, аммо ҳаёлида отасининг жаҳлдор сўзлари янграрди.

Аста-секин қадимий сўзлар уни ўзига жалб қилди, тинчлантирди ва Худонинг севгиси билан далда берди. У Муқаддас Сўзларни ўқишга шунчалик берилиб кетдики, вақтни эсдан чиқариб қўйди ва хонасига отаси кирганини ҳам сезмай қолди. Бошида отасининг юзи кўринишига қараганда, у бекорга кичкина қизига қичқиргандек туюлди. Аммо унинг ўқиётганини кўрганида яна жаҳли чиқиб кетди.

«Сен – масиҳиймисан! Энди мен сенинг масиҳий эканингни биламан!» – дея бақирди у.

«Дада, мен масиҳий эмасман. Мен учун фақатгина қизиқарли. Сиз менга ишонишинг керак!».

«Сен мени алдама! Шундай бўлса нега Муқаддас Китобни ўқияпсан?»

«Илтимос, дада менга ишонинг, бу фақат мен ўқиётган оддий китоб. Сиз мени охирги пайтлар кўп ўрганаётганимни биласиз-ку». Тара бор кучи билан ўзининг бегуноҳлигига ишонтиришга ҳаракат қилди, аммо у Таранинг юзига айлантириб солди.

«Қандай қилиб сенинг оиламиз билан шундай йўл тутишга ҳаддинг сиғди! Биз мусулмонмиз!». У отасидан қўрқиб орқага кочди, у отасининг урганига ишона олмасди. Қаттиқ оғриди. У яна унинг олдига келди ва урди.

«Биз мусулмон бўлиб туғилдик ва мусулмон бўлиб ўламиз. Сен эса энди менинг қизим эмассан!»

Таранинг йиғлаётганини эшитган акаси, нима бўлаётганини билиш учун хонага югуриб кирди. «Сенинг синглинг масиҳий бўлибди! У чўпоннинг олдига борибди, энди эса кўраяпманки, у Муқаддас Китобни ўқияпти!»

Айбини эшитиб, Таранинг акасини ҳам жаҳли чиқди. Отаси билан биргаликда Тарага ташландилар ва биргаликда уни дўппослашни бошладилар. У кўк Муқаддас Китобни кўрди ва жаҳл билан унинг четларига олтин суви юритилган варақларини юла бошлади. Таранинг отаси камарни олиб, икки қават қилди. Жаҳл билан қизининг юзига ва орқасига ура бошлади, Тара эса асабий йиғлаган ҳолда, полга ёпишиб қолди.

«Дада, ҳаммаси янада ёмонлашиб кетмасидан олдин, сиз унга тезроқ эр топишингиз керак» — деди жаҳлдан ва ҳаракатлардан қизиган акаси. Иккита эркак ниҳоят хонадан чиққанида, дадаси розилик билан бошини чайқади.

Эммануел, Эммануел

Хонанинг ўртасидаги полда ётиб ва йиғлаб, Тара ўзининг биринчи ибодатини айтди: «Раббим, менинг отам ва акам нима ҳақида айтаётганини билмайман. Мен масиҳий эмасман. Мен мусулмонман. Аммо ҳозир қайси йўлдан кетишни билмайман. Илтимос менга йўл кўрсат ва мен ўша йўлдан бораман».

Ибодатдан кейинн Тара тинчланди ва полда ётиб қаттиқ ухлаб қолди. Бир қанча вақт ўтди ва кимдир унинг бошини кўтарганини ва оҳиста силаётганини ҳис қилди. У овоз эшитди ва у овоз ўзи томон келаётгандек янгради. Бу овоз: «Эммануел, Эммануел» – деди. Тара тезда ўрнидан турди ва хонани қаради, аммо хона бўм-бўш эди. У ғалати тушни эслади, чунки бу ростдан ҳам туш эди, тўғрими? – ва у ҳозир иккинчи марта эшитган, яъни «Эммануел» – деган ғалати сўзни такрорлашга ҳаракат қилди.

Тара Эронда ўзи билан юз берган воқеаларни эслаб, каровотда ётарди. «Бу нимани англатади?» – дея ўйлади овоз чиқариб. «Нима учун мен ҳар доим бу сўзни эшитаман?»

У оҳиста ўзининг юзларига қўлини қўйди ва оғриқдан сакраб кетди. Бутун умри бўйи отаси уни ҳеч қачон урмаган эди ва Тара отасининг ғазаби ва жаҳлидан лол бўлиб қолганди. У ва отаси жуда яқин эдилар. Энди эса улар ҳеч қачон яқин бўлолмаслигини билди. У ўзининг қайсарлик билан ҳақиқатни излаши каби, отасининг ҳам жаҳлини тийиши қийин бўлиши ҳақида ўйлади.

Бир неча кун ўтиб, Таранинг отаси қизининг ёнига ўтирди. Қизининг кўзлари дўппослашдан кейин кўкариб қолган эди. Унинг кўзлари яна қайғули кўринарди: «Тара, мен сен билан шундай иш тутганимдан жуда афсусдаман» – деди у. «Отага ўзининг қизини уриш уятли. Сенга озор беришни хоҳламаслигимни тушунишинг керак. Аммо мен кўрган нарсамни кўтара олмайман. Мени кечир, илтимос».

Тара отасининг юмшоқ сўзларига унчалик ишонмасдан, жим-жит бўлиб ўтирарди. «Мен вақти келганини биламан, сен турмушга чиқишинг керак» – дея давом этди у.

Тара ўзини улар урганларидан кейин акаси нима айтганини эслади. Аммо унинг ёши ҳали ўн олтида эди ва у турмушга чиқишни хоҳламасди. «Дада, мен турмушга чиқиш учун жуда ёшман. Мен ўқишни тугатишни хоҳлайман» – деди. У хотир-жамлик билан гапиришга ҳаракат қилди.

Отаси ўрнидан турди ва баланд овоз билан қичқариб: «Сен учун турмушга чиқиш яхшироқ. Мен буни талаб қиламан» – деди.

Отасининг овози шунчалик совуқ эдики, Тара қўрқиб кетди, аммо у шунча осонликча тан беришни хоҳламасди. «Йўқ, дада хоҳламайман. Мен ҳали ёшман, олдин ўқишни тугатишим керак. Шартнома бўйича никоҳга чиқишни хоҳламайман. Ким ўзи у? Унинг исми ким? Унинг эътиқоди қанақа?»

У айтаётган сўзлари маъносини англашидан олдин, кўп сўзлар айтиб ташлади. Мусулмон қизининг оғзидан аҳмоқона сўзлар чиқди. Уларнинг оиласи учун битта дин, яъни ислом дини мавжуд эди. Отасининг яна жаҳли чиқиб, бақирди: «Сен нимани назарда тутаяпсан, қанақа имон? Бизда битта эътиқод. Биз мусулмонмиз» – деди. Унинг қўлидан ушлаб, ўзига яқинроқ тортди ва унга қаради: «Сен масиҳийсан! Масиҳийсан! Мен буни аниқ биламан!»

Тара ўзининг ҳимоясига бирорта сўз айта олишидан олдин, у яна отасининг қаттиқ тарсақисини ҳис қилди. У қизининг масиҳийликни қабул қилганига ишончи комил эди ва худди бурчи талаб қилгандек йўл тутди.

Отаси Таранинг юзига яна ураётган пайтида хонага кириб қолган бошқа синглиси даҳшатдан қичқириб юборди.

Яқин атрофда турган оила аъзолари ва хизматкорларининг кўндиришларига қарамасдан, Таранинг отаси ва акаси уни хонага олиб кирдилар ва эшикни орқасидан қулфладилар. Бурчакка тиқилган ва совуқдан титраган Тара ўзининг ҳаёти учун хавф соладиган сабаб борлигини биларди.

Отаси ва акаси уни қўлига илган нарса билан урдилар: биллур электр чироғи сими билан, шкафнинг темир хивчини билан. Кейин улар хонадан ҳамма нарсани олиб чиқдилар: гиламлар, каровот, кийимлар, электр техникалар – ҳаммасини коридорга уйдилар. Даҳшатли сахна тугаганида, қонга беланган Тара, ўз хонасининг ўртасидаги полда, бир ботмон қон устида ётарди. Отаси эшикни ёпишидан олдин, унга деди: «Сен ёки эрга чиқасан, ёки ўласан. Танла. Агар масиҳий бўлсанг, сен учун бу шаҳарда жой йўқ. Агар сен эрга чиқсанг, унда менинг қизим бўласан. Акс ҳолда сен шу ерда ёлғизликда ўласан».

Қочиш

Тара совуқ тошдан бўлган полда ётарди. У гоҳ хушидан кетар, гоҳ ўзига келар эди. Унга ёрдам беришга ҳеч кимга рухсат бермадилар. Унинг оиласи, агарда у овқатсиз ва тиббий ёрдамсиз қолса, у фикрини ўзгартиради дея ўйлади. Учинчи куни Тара овқат ейишга муяссар бўлди, аммо унинг сочлар полдаги бир ботмон қонга ёпишиб қолган эди. Изтироб чеккан, қайғули ҳолда ўз яраларига қараб, нима юз берганини англашга ҳаракат қиларди. Унинг кўнгли айниди. У ҳатто Худони қидириш мана шунга олиб келиши ҳақида тасаввур ҳам қила олмасди. Аммо энди у фақат битта нарса ҳақида, қандай қилиб қутилиш ҳақида ўйларди. Илгари у бир кунни ҳам оиласидан узоқда ўтказмаган эди, энди эса нима қилишни билмасди. Аммо бунинг аҳамияти йўқ эди. У қочиши кераклигини биларди.

У кийимларидан нимадир қолдимикан дея қараш учун зўрға шкафнинг олдига келди ва улар Эронга бориб келган кичкина сумкасини олиб чиқиб кетишмаганлигини кўрди. Сумкада кийим, озгина пул, озгинча тақинчоқлар ва паспорти бор эди. Тара секинлик билан, ҳар битта ҳаракатида оғриқдан инграб, қонга беланган кийимини ечди. Кийинганидан кейин хонанинг ўртасида турди ва охири марта у ёқ буёққа қаради. Агар кетса, у ҳеч қачон уйга қайта олмаслигини биларди. Унинг маданиятида уйдан қочиш, худди масиҳий бўлишдек ёмон нарса эди. Унинг оиласи ҳеч қачон бундай таҳқирланишни кечира олмаслигини ҳам биларди. Агар уни ҳозир ушлаб олсалар, албатта ўлдирадилар.

Оғир юрак билан ўз ётоғининг ойнасидан чиқди ва эҳтиёт-корлик билан атрофга боқиб, автобус бекатига етиб олди. Тара эгила олмасди, унинг ҳамма жойи оғриётган эди. У қайғудан адои тамом бўлган эди. Уни ҳаракатланишга мажбур қилаётган ягона нарса, бу агар отаси ва акаси топиб олса, у билан нима қилиш ҳақида кўркув ва шунингдек масиҳий Худо ҳақида билиш эди. Автобус бекатига етиб олганда, у ўзи озгина биладиган ва бир неча соат юриш керак бўлган шаҳарга чипта сотиб олди. У бу шаҳарда ўз оиласи билан бир неча бор бўлган ва у ерда кўрган жамоатдан қочиш учун жой сўрашни режалаштирган эди. Унга албатта ихтиёрий масиҳий ёрдам беради, деб ўйлаган эди.

Йўл узок, одамлар эса унга диққат билан қарар, қон ва юзлари кўқарган ўспирин қиз ҳақида шивирлаб гаплашишар эдилар. Тара шаҳардаги машхур оиладан келишган қиз эди; йўловчиларнинг у ҳақида нима ўйлаётганини биларди ва таҳқирланишдан қийналарди. Бу тажриба у учун янги эди ва ўзининг Худога интилиши, воз кечган нарсасига арзишига умид қиларди. У атрофдагиларнинг диққатли нигоҳидан қочишга ҳаракат қиларди ва улар полицияга тутиб бермаслигига умид қиларди. Унинг мамлакатида аёллар кам ҳуқуқга эга, уларни камдан кам ҳоллардагина эркакларнинг кузатувисиз кўриш мумкин эди.

Автобус ниҳоят шаҳарга етиб келганида, Тара тезда тушди ва оломонга қўшилишга ҳаракат қилди, аммо у ўзининг кўқарган юзи ва танасидаги кўриниб турган моматалоқлар билан қилиш қийин эди. Аммо у жамоатга етиб олиши биланок, ўзини озгина тартибга солиб оламан, дея ўйлади.

Жамоатнинг эшиги олдига яқинлашганда, уни эшик олдида турган Қутқариш Армияси зобити кутиб олди. Қанчалик ғалати бўлмасин, у Тарага бошқа жойдан ёрдам қидиришга ундай бошлади. «Сизнинг ўрнингизда бўлганимда мен бу жамоатнинг етакчиси билан ёлғиз қолмаган бўлардим. Миш-мишларга қараганда...» – деди у.

Тара йиғлаб юборишга тайёр эди. «Бу нимаси ўзи?» – дея сўради у. «Мен масихийлар – масихийлар деб ўйлардим, сиз эса бу жамоат мен учун эмас деб айтаяпсиз. Мен шунинг учун уйимдан қочдимми?»

«Юринг менинг уйимга» – деди у дўстона муносабат билан. «Мен сизга ёрдам беришим ва ҳимоя қилишим мумкин» – деди.

Тара бу одамнинг уйига боришга қўрқишига қарамасдан, унда бошқа иложи йўқ эди. У ўзи хоҳламасдан у билан бирга борди. Унинг хотини ва иккита ўғли бор эди. Бутун оила у билан деярли икки ҳафта яхши муносабатда бўлди. Кейин бу оилада гап сўзлар бошланди; хотини эри бу келишган ёш меҳмон билан дон олишиб юришни хоҳлаётганликда гумон қилди. Ниҳоят, Тара чидай олмай, эркакдан уни қаергадир олиб боришини сўради. Ундан ўтиниби сўради: «Бошқа шаҳарда менга ёрдам

бера оладиган бошқа кимнидир билишингиз керак. Ўша ерга олиб боринг, илтимос. Мен ўзим иш топаман. Мен сизнинг ёрдамингизни жуда қадрлайман, аммо мен сизнинг оилангизга кўнгилсизлик олиб келишни хохламайман» – деди.

«Мен сизга ёрдам бериши мумкин бўлган одамни биламан. У сизнинг она шахрингиздан» – деди Қутқариш Армиясидан бўлган киши.

Тара унинг сўзларини эшитиб, кўрқиб кетди. «Бу унчалик яхши фикр деб ўйламайман» – деди у. «Менинг отам қаердалигимни билмайди ва мен ҳам билишини хохламайман» – деди.

«Хавотир олманг» – деди бу эркак. «Мен у одамни биламан. У сизга ёрдам беради».

Воз кечган амаки

Бошқа иложи бўлмасдан, Тара бу одам билан учрашишга рози бўлди. Аммо уни биринчи марта кўрганида, бу киши уни белгиланган жойда кутаётган эди ва Тара хушидан кетиб қолишига сал қолди. «Бу менинг дадам-ку! Сиз мени алдадингиз!» – дея қичқирди у.

«Йўқ, бу сенинг даданг эмас, мен бунга аминман» – деди у. «Бор ва таниш у билан».

Тара бу одам у ҳеч қачон кўрмаган амакиси эканини билганида жуда ҳайрон бўлди; у жуда отасига ўхшарди. «Нима учун дадам ҳеч қачон сиз ҳақингизда бизга айтмаган?» – дея сўради Тара.

«Шариат қонунлари кучга киритилганга қадар, 1952 йилда мен масихийликни қабул қилдим» – дея мамлакатдаги исломий қонунчиликни қабул қилиш ҳақида ҳикоя қилиб, тушунтирди амакиси. «Ўшанда қонун бўйича бошқа динни қабул қилиш мумкин эди, аммо жамият буни қоралади. Сенинг отанг мендан юз ўғирди. Ўшандан буён мен бу ерда чўпон бўлиб хизмат қиламан. Энди Худо сени бу ерга юборганини биламан. Хавотир олма, мен сен ҳақингда ғамхўрлик қиламан. Сен менинг қизим бўласан».

Тара хотиржам бўлди ва унда умид учқунлари пайдо бўлди: эҳтимол у бу ерда ўтириб қолиши, иш топиши, ўқишини давом эттириши мумкин бўлар.

Тез орада унинг амакиси яхши ва сахий одам эканини билиб олди. У амакисини яхши кўрди ва у билан фахрланар эди. У Тара билан соатлаб масихийлик ҳақида гаплашар ва саволларига жавоб берарди. Бир куни *Эммануел* сўзининг маъносини тушунтирди. Амакисининг уйида икки ой яшаб, масихийликни ўрганиб, Тара энди Исонинг ким эканлигини ҳақиқатдан тушунди. Ибодат қилиб Худодан гуноҳлари учун кечирим сўради ва ўз юрагини Худога топширди.

Тара Худони қидирди ва Уни топди, аммо синовлар энди бошланган эди.

Амакисини кўришга келган амакиваччаларидан бири Тарани танигандек туюлганида, кўнгилсизликлар бошланди.

«Эй, йўқ» – дея ишонтирди амакиси. «Бу битта танишим, у мени кўришга келган».

Аммо унинг сўзлари амакиваччасини қониқтирмади ва у уйига қайтганида, Таранинг отасига телефон қилди ва акасининг уйида кўрган қиз Тарага ўхшаб туюлганини айтди.

Бир неча кунлар ўтди, бошқа хонадан тез юриб келаётган кадам товушини эшитганида, Тара амакисининг ошхонасида ишлаб юрганди. Тара ўша ёққа шошди ва ошхонага қулочини очиб келаётган амакиси билан тўкнашиб кетишига сал қолди. «Бу сенинг отанг. У буюққа келаяпти. Сен хозироқ кетишинг керак! Қоч! Мен сенга айтган дўстларимнинг шаҳардан ташқаридаги фермасига югур. Мана пул, энди югур. Ва хавотир олма, мен отанга ҳеч нарса айтмайман. Мен сени бир неча кундан сўнг кўришга бораман».

Тара орқа эшикдан қочиб чиққанида, отаси ва акаси олдинги эшикдан уйга кирдилар. Унда ўйланиш учун вақт йўқ эди, у югурди ва кучи борича югуриб қочди. Амакиси бунга ўхшаган ҳолатлар юз бергудек бўлса, ҳар доим ўзи билан олиб юришини айтиб берган манзилни чўнтагидан топди.

Халлослаб, юрагида оғриқ сезиб, Тара ниҳоят асосий кўчагача югуриб борди ва югуришни секинлатди, у одамларда шубҳа уйғотишни хоҳламасди. Таксини тўхтатиб, у ўриндиққа ўзини ташлади ва кўзларини юмди. У тасодифан топган амакисининг уйида атиги икки ой яшаб, яна қочиб кетаётганига ишонгиси

келмасди. Аммо тез юургани учун юраги уриб ётишига қарамасдан, уни ғалати бир хотиржамлик эгаллаб олди. У жим ўтириб, отаси ва акаси ҳақида ибодат қилди. Улар амакисига кўп азоб бермасликлари учун ҳам ибодат қилди.

Тара шаҳарда ҳаммаси тинчигунга қадар, ўн кун мобайнида фермада яшади. Ниҳоят амакиси уни кўришга келди ва Тара у билан уйига кетишни жуда хоҳлади. Аммо амакисининг қиёфасини кўрганида, унинг юраги орқага тортиб кетди. «Нима бўлди амаки?» – дея сўради у.

«Тара биласанми, мана шу икки ой меникида яшаганингдан жуда хурсандман» – деди кўзларини олиб қочиб. «Худо мен орзу қилган қизни, яъни қон ва руҳ бўйича қизни берди, дея ҳис қилгандим.

Аммо сен мен билан уйга қайтолмайсан. Бу жуда хавфли. Сенга буни айтишга тўғри келганидан жуда афсусдаман, аммо отанг бу иш у ва оиласи шаънига тегишли эканини айтди».

Тара амакиси ҳақиқатни айтаётганини биларди. Унинг отаси ва акаси ҳеч қачон уни қидиришдан тўхтамасликларини биларди ва ҳатто улар уни топиб олсалар, нима юз беришлигига шубҳа ҳам қилмасди. Ўз-ўзига ачиниш унинг ақлини хиралаштираётганини ҳис қилди, аммо амакисининг кўзида кўрган қайғу унинг юрагини эзар ва ўз ҳиссиётларидан диққатини тортиб, амакисининг қайғусини тушунишга ёрдам берарди.

«Амаки, илтимос, хавотир олманг», – деди у амакисининг қўлини қаттиқ сиқиб. «Аксинча, шунча кўнгилсизликлар олиб келганим учун, мен сиздан кечирим сўрашим керак. Худо мени сизнинг олдингизга олиб келганидан жуда миннатдорман. Мен қидирган саволларга жавобни сиздан топдим ва энди мен ҳар қачонгидан ҳам хотиржамман. Мен ҳеч қачон бунинг эвазига сизга нимадир қайтара олмасам керак».

Уларнинг ажралиши жуда қайғули бўлди. Тара яна янги уйга кўчишга тайёргарлик кўрди. Амакиси у ота-онасининг уйида узоқ бўлган бошқа шаҳарда, ўзи яхши билган бир танишининг уйида яшашига келишиб олган эди. Ажралиш вақтида у ўзининг хавотирини амакисидан бекитишга ҳаракат қилди. Аммо хаёлида қачондир қочишдан тўхтармиканман, дея ўйлади?

Янги уйда Тарани очик кучоқлар билан чўпон, унинг рафикаси ва учта ўгиллари кутиб олди. Болалар тезда Тарани ўзларининг опаси каби қабул қилдилар. Энг катта ўгли Рубин, Таранинг жасоратидан жуда ҳам фахрланди.

Тарани ҳеч ҳам тўхтамасдан қувғин қилаётган отасидан ва акаларидан ҳимоя қилиш учун, янги оиласи Тара кўпроқ вақтини ўз хонасида ўтказишини сўради. Агар кимдир келса (одамлар ҳар куни келарди – оила бошлиғи чўпон эди), Тара эртаю-кеч у ерда бўларди.

Таранинг хонаси икки қисмга бўлинган эди: биттасида ухларди, иккинчисида эса ўтирар ва ўқир эди. Хонанинг иккала хонаси биргаликда, у улғайган хонадан кичкина эди. Тара ишониши мумкин бўлган оилада яшаётганидан енгиллик ҳис қилди, аммо дарбадарлик унинг жонига теккан эди. Уни кўтара олмаслигини биларди.

«Илтимос, хонадан чиқишга рухсат беринг» – дея илтимос қилди бир куни эрталаб Тара. «Сизлар мени ҳимоя қилишга ҳаракат қилаётганингизни биламан, аммо мен ўзимни маҳбусдек ҳис қиляпман. Бундай яшаб бўлмайди».

Чўпон Таранинг хоҳлаган жойига боришга имкони бўлишини хоҳларди, аммо уни отаси ва акаси қидираётганини биларди. Улар шаҳар бўйлаб юриб, у ҳақида сўрар ва ўзларида уни ўлдириш нияти борлигини тасдиқлардилар.

«Тара, яна озгина чида, кейин биз сени қўйиб юборамиз» – деди у. «Бу сен учун фойдали».

Тара ўзида бошқа иложи йўқлигини биларди. Агар уни шаҳарда кўрсалар, у нафақат ўзини, балки тутинган оиласини ҳам хавф остига қўяди. У бу вақтни фойдали ишлатишга ҳаракат қилди: ўқирди, ўрганарди, аммо кўп вақтни кўз ёш тўкиб ўтказарди. Унинг кичкина хонаси бир йил унинг уйи бўлди.

Ниҳоят, бир куни кечқурун Тара чўпоннинг жамоат учун янги котиба кераклиги ҳақида гапирганини эшитиб қолди. Кейинги куни у Таранинг хонасига кирганида, Тара ундан бу ишни унга беришини сўради. «Илтимос, чўпон!» – дея сўради – «мени бу ишга олинг! Мен шунча вақт сизнинг ваъзларингизни

ёздим. Бу иш қўлимдан келишини биламан. Мен бир йилдан буён шу ерданман. Отам ва акам аллақачон кетишган».

Чўпон унинг чиқишини унча хоҳламасди, аммо ҳамма вақт Тарани уйда сақлай олмаслигини ҳам биларди. У катта чўпондан бу ишни Тарага ишониб топширишни сўрашга рози бўлди.

Кейинги ҳафта Тара жамоат котибаси бўлди. «Тара, диққат билан эшит», — деди чўпон унга йўл-йўриқ кўрсатиб. «Сен менинг бошқа шаҳарлик жиянимсан. Илтимос, мени «чўпон» деб чақирма. Шу пайтдан бошлаб «амаки» дея чақир, биз эса сени Ребекка деб атаймиз. Ўзинг ҳақингда ҳеч кимга айтма. Тушундингми?»

Тара нафақат тушунди, балки жуда хурсанд ҳам эди.

Ўзининг янги ишида Тара ютуқларга эришди. У инглиз тилини ўрганди ва катта чўпон бўлган англияликка ёқиб қолди. Унга жамоатнинг молиявий ишлари билан шуғулланишни топширдилар ва у ҳатто якшанба кунисидаги мактабда ваъз ўқишни ҳам бошлади.

Катта чўпон Таранинг тарихини билиб, яширин равишда масиҳийликни қабул қилган мусулмонлар билан яккама-якка гапиришга рухсат берди.

Тара бу иш унинг асосий хизмати бўлишини ҳис қилди. Янги имонга келганлар бошдан кечирган қийинчиликларни бошдан кечиришга имкон бергани учун Худога миннатдорчилик билдирди. Таранинг ҳикояси эса уларга далда берганини ҳис қилардилар.

Тара ишлаб бошлаганидан олти ой ўтиб, уни жамоатнинг ертўласида яширин равишда сувга чўмдирдилар. Унинг тутинган оиласи, катта чўпон ва амакиси иштирок этди.

Қаттиқ ваъз қилиш хоҳиши

Тара ўзининг янги оиласи билан икки йил яшади. У ўн саккиз ёшга тўлди. У кетишни ва ваъз қилишни хоҳлади.

У ўзининг котибалик иши билан хурсанд эди, аммо Хушхабарни ваъз қилишга интилар эди. Ташкилотдаги кўп ишчилар масиҳий оилаларда туғилган эди, аммо Тара илгари мусулмон

бўлгани учун, мусулмонлар билан гаплашиши мумкин эди. Тара отасининг ва акасининг қаттиқ дўппослашларини ўзида синаб кўрган, оиласидан ҳайдалган ва қувғинга дучор бўлган эди. Бошқалар билан бўлишиши мумкин бўлган нарсаи бор эди ва уни одамлар тинглашини биларди.

Бир куни чўпоннинг катта ўғли Хушхабарни ваъз қилиш учун кетишга тайёрланаётганида «Илтимос, Рубин! Сен билан боришимга рухсат бер» – дея Рубиндан илтимос қилди.

«Йўқ Тара» – деди у. Рубин унга рад қилишни хоҳламасди, чунки унда одамларга қанчалик насихат қилиш, Масихга олиб келиш хоҳиши борлигини биларди. «Бу жуда хавфли. Сенинг ҳикоянг кимнидир хафа қилиши ва у ҳукуматга чақиб бериши мумкин. Мени қўлга олишлари мумкин, аммо сен қўлга тушсанг, шубҳасиз ўлдиришади».

Рубин Тарани опа сифатида яхши кўрарди ва уни хавф остига кўя олмасди. Аммо у билан бирга боришга туриб олишини биларди ва бунда у ҳақ эди. Унда аллақачон тайёр сабаблар ҳам бор эди.

«Рубин, нима муҳимроқ» – дея сўради у, «менинг хавфсизлигимми ёки сен етиб боришни хоҳлаган адашган кўйларми?»

Рубин ўзининг мағлубиятини тан олди ва Тара у билан бирга катнай бошлади. У Тарани ваъз қилиш санъатига ўргатди.

Яна икки йил ҳеч қандай кўнгилсизликларсиз ўтди. Тара чўпоннинг жияни сифатидаги янги ҳаётга ўрганиб қолди ва ўзининг коллеждаги ўқишининг бир қисмини тугатди. У шунингдек, ўзи учун янги вазифа ҳам топди – у илгари мусулмон ва ҳинду бўлганларни сувга чўмдиришни ташкил қиларди. Бу Рубин ва унинг узоқ туманлардан одамларни Масихга олиб келиш ишининг маҳсули эди. У шунингдек одамларни саводини ўстириш бўйича ўқитиш, ҳамда Хушхабарни болалар орасида ваъз қилишни ташкил қилишга ёрдам берди.

Тара ҳар доим хушёр эди, аммо аллақачон кўп вақт ўтгани учун, у ҳаётига отаси ва акаси томонидан ҳеч нарса хавф солмаётганини ҳис қилди. Жамоатнинг айрим аъзолари у чўпоннинг жияни эканига ишонмас ва унинг жамоатдаги таъсири ўсиб

бораётганидан ҳасад қиларди. У бу муаммони ечишнинг уддасидан чиқа оларди. Аммо ажойиб якшанба кунларининг бирида, Тара эшиқдан ташқарига чиққанида у ҳал қила олмайдиган муаммо, уни жамоатнинг эшиги олдида кутиб турарди.

Яна қочаяпти

Тара уни тезда таниди, у амакиваччаси эди. Бу ёш йигит унга тик боққанида, Таранинг ҳар бир мушаги таранглашди, аммо у худди уни танимасликка олиб, унинг ёнидан ўтиб кетди.

«Тўхтанг! Мен сиз билан гаплашмоқчиман» – деди у орқасидан.

Овоз оҳангидан у Тарани таниганига ишончи комил эмаслигини тушунди. У уйда тўрт йил бўлмаган эди ва жуда ўзгарганди. У худди эшитмаганга олиб, йўлида давом этди. Кейин у ҳамма нарсадан кўра кўпроқ кўрққан сўзини эшитди.

«Тара!»

Тара орқасига қаради ва мулойимлик билан жавоб берди: «Ассалому алайкум. Сиз мени чақираяпсизми? Менинг исмим Ребекка. Мен сизни танимаяпман. Кечирасиз, мен шошаяпман».

Таранинг юз кўриниши уни танитмади, аммо овози таниш эди. У амакиваччаси излаётган нарсасини топганини биларди. Энди бир неча соатдан кейин бу ерда унинг отаси ва акаси пайдо бўлади. У одамлар орасига аралашиб кетиш учун ҳаракат қилиб, тез-тез юриб кетаётганида, уни кўрқув чулғаб олди. Унинг юраги шунчалик тез урардики, ҳозир чиқиб кетса керак, деб ўйлади.

Одамлар кўп бўлган кўчалардан бирида, Тара такси ушлади. «Аэропортга, илтимос» – деди у. Сумкасида пули бор эди, аммо у қаёққа қочишни билмасди. Унинг бошқа иложи йўқ эди ва шунинг учун у отаси ва акаси топиб олишидан олдин қочиб қолишни хоҳларди. Аэропортда у қаёққа учишни қарор қилишга тезроқ ҳаракат қилиб, чет элга учаётган самолётларнинг жадвалини кўз югуртириб қаради. У мамлакат шарқида жойлашган шаҳарлардан бирига учиб кетди. У ерда ҳеч бўлмаса қандайдир вақт хавфсизликда бўламан, деб ўйлади. Самолёт

кўнганидан кейин, у қаёққа боришни умуман билмасди, шунинг учун қийин ва узок тунни аэропортда ўтказди. У асраб олган оиласи хавотир олмаслиги учун Рубинга телефон қилди. Кейин ёлғиз ўзининг фикрлари ва хотиралари билан тинчланишга ҳаракат қилиб, жим ўтирган ҳолда ибодат қилди. У Худодан: «Худойим, нима учун айнан мен?» – дея сўрашга чоғланди. У қочқинликдаги ҳаётдан чарчади ва қачондир ўзини ҳаётда хавфсиз ҳис қилармиканман, дея доимий яшаш жойга эга бўлармиканман, дея ўйлади.

Кейинги куни жисмонан ва руҳан эзилган Тара ўзининг тутинган оиласига қайтиб келди. У ўзини айбдор ҳис қилди. Улар Тарани шунчалик севар, у ҳақда ғамхўрлик қилар ва унга ёрдам берардилар. Улар ўзини ва бутун масиҳий жамоатни хавф остига қўйган эдилар. Рубин унга мамлакатдан чиқиб кетиш учун виза олиб беришга ҳаракат қилаётгани ҳақида айтди. Тара ҳеч нарса амалга ошмаслигидан кўрқарди, аммо шунга қарамасдан кетиш фикри билан ўзини овутиди. Ҳеч бўлмаганда бошқа мамлакатда ўз дўстларига шунча кўп хавотир олиб келиш фикри уни қийнамайди. Нафақат дўстларига. Агар уни ушлаб олсалар, ҳукумат бу вазиятдан фойдаланиб, Покистондаги масиҳий жамоатга қарши катта жанжал кўтариш учун ишлатиши мумкин эди.

Тара агар қандайдир вақтга яширинсам, хавфсиз бўламан, дея ўйлади. Чўпоннинг оиласи Тара учун шунча ғамхўрлик қилаётганидан ҳасад қилган иккита жамоат аъзоси ишни ўз қўлига олишга қарор қилди. Улар Покистоннинг разведка хизматига қўнғироқ қилиб, ёш қиз фаол равишда Хушхабарни тарғиб қилаётганини айтди.

Имондан қайтган

Тарани разведка хизматига чақириб, унга қарши иш очилаётганини ва тушган аризанинг ҳақиқат эканлигини текшириш учун, маълумот тўплашларини айтишди. Ходимлар шунингдек унинг оиласи билан ҳам боғланишни хоҳладилар. Жамоат аъзоларидан бири уни тутиб бериши учун, Тара шунча марта

қочгани ва бекинганига ишона олмасди. У кўпчилик жамоат аъзоларининг яхши одамлар эканини биларди ва унинг ўтмишини яшириши кераклигини улар тушунардилар. Аммо унга зарар бериш учун, битта одам кифоя эди.

У ҳозир ўзини худди сув ости оқимиға тушиб қолгандек ва бу оқимдан ҳеч қачон қайтиб чиқа олмайдигандек ҳис қилди.

Тара Худодан ўзини яна бир бор қутқаришини сўради. У яна Эммануел деган сўзни эслади. Бу сўз Худо у билан эканини англатишини ва бунинг ўзи етарли эканини биларди. Агар Худо балиқни Юнусни туфлашиға мажбур қилган бўлса, у ҳолда Худо Тарани разведканинг панжасидан қутқара олишиға ҳам ишонарди.

Аммо бу осон эмас эди. Разведка унинг паспортини мусодара қилган эди, уни сўроқ қилиб, қоғоз формаларни тўлдиришда давом этаётган эди. У билан ҳар доим Рубин бирга эди. Тара унинг синглиси эканиға уларни ишонтиришға ҳаракат қиларди, аммо улар унга ишонмадилар. Паспортдаги фамилиялар ҳар хил эди. Таранинг паспортда шунингдек унинг мусулмон экани ҳам кўрсатилган эди. Уни масиҳий оила билан нима боғлаб турар эди?

Тара бир кунни тўлиқ қамоқхонада ўтказганидан кейин, унга шаҳардан чиқмаслик шарти билан огоҳлантириб, уйиға қайтишға рухсат бердилар. Уни яна чақиришларини айтишди. Тараға Худодан уни қўллаб-қувватлаб турадиган қандайдир белги керак эди. Энди унда паспорт ҳам йўқ ва разведка тез орада унинг оиласи билан боғланса, унинг ҳолиға вой эди. Айрим пайтда, у отаси уни ўлдириш учун қандай йўл танлаши ҳақида ўйларди...

У разведка хизматининг биносидан чиққанида, зобитлардан бири Тараға бир неча сўз айтиб шивирлади. У одам Таранинг оиласини билар эди, аммо унинг хавф-хатарда эканини билиб индамади. «Тара, мени эшит» – деди у. «Мен амакиваччаларингдан бирининг дўстиман. Мен сенинг кимлигингни биламан. Сен мамлакатдан иложи борича тезроқ чиқиб кетишинг керак. Нафақат сен хавф-хатардасан».

Тара ҳайрон бўлди ва шу билан бирга енгиллик ҳис қилди.

Разведка зобитининг уни камоққа олмагани ўзи бир мўъжиза эди. У нафақат унинг сирини очмади, балки нима қилиши кераклигини ҳам тасдиқлади. У Покистондан кетиши керак. Аммо қандай қилиб? Унда паспорт йўқ. Ҳатто паспорти бўлса ҳам, у қаёққа кетади?

Рубин унга виза олиш учун, бирин-кетин чет эл элчихоналарига киришни бошлади. Унга ҳар доим рад жавоби беришарди. Элчихонада унга ўзларининг мамлакатада уни моддий қўллаб-қувватлаб турадиган таниш ёки қариндошлари бўлиши кераклигини айтишарди. Ниҳоят, бир яқин шарқ мамлаката минг америка доллари эвазига унга уч ойга виза беришга рози бўлди. Тара бошқа мусулмон давлатига боришидан унчалик хурсанд эмас эди, лекин унда бошқа иложи ҳам эди. У пулни тўлаган куни, разведка уни камоққа олиш учун буйруқ тайёрлаётганини билиб олди. Разведка ходимлари унинг собиқ мусулмонларни сувга чўмдирганини ва ўзи ҳам масихийликни қабул қилганини билиб олишганди. Уни имондан қайтган дея аташди. Тара шунингдек, ота-онасининг ҳам айбловчи ариза ёзганини ва масихийликни қабул қилганини тасдиқлагани ҳақида билиб олди. Ота-онаси ислом қонуни бўйича уни дорга ошишларини таклиф қилишди.

Қайғуга ботган Тара кун бўйи хонасидан чиқмай ўтирарди. У ҳар куни оиласи уни тутиб олиб, ўлдиришларини кутарди. Бундан ҳам ёмони эса, улар Тара туфайли унинг янги оила аъзоларини ҳам ўлдиришлари мумкин эди. Унинг ибодатлари қисқа бўла бошлади, аммо ҳар доим Худодан уни ташлаб кетмаслигини, унинг Эммануели бўлишини ўтиниб сўрарди, айниқса ҳозир унинг ҳаётига дор хавф солиб турган пайтида.

«Худода сен учун вазифаси бор»

Тара умидини йўқотар, Рубин эса янги паспорт ва олган визаси учун шахсни тасдиқловчи ҳужжатлар олишга ҳаракат қиларди. У Тарани сочини калта қилишга ва қора кўзойнақда расмга тушишга кўндирди. Унинг жуда касал эканини ва ҳужжатларни олиш учун унинг ўзи ҳукумат идорасига кела олмаслигини

тасдиқловчи қалбаки ҳужжат олиб берди. 1996 йил якшанба куни Фисих байрамида Рубин Таранинг хонасига кирди. Унда яхши хабар бор эди: «Тара, мамлакатдан чиқиб кетишинг учун сенда ҳамма ҳужжатлар бор. Фисих байрамнинг билан!» – деди.

«Мен бунга ишона олмайман» – дея хайқирди Тара. «Қандай қилиб буни қилдинг? Бу қанчага тушди?»

«Аҳамияти йўқ» – деди юзида кулги билан у. «Мен сенга Худо ёрдам беради деган эдимку. У сени разведканинг қўлига тушишинг учун шунча узоқдан олиб келмади. Тара, айниқса сен бошдан кечирган кўнгилсизликларни ҳисоб олинса, Худода сен учун иш бор». Рубиннинг чакнаб турган кулгуси, унинг хурсанд эканидан далолат берарди ва бу эса ўз навбатида «кўнгилсизликларнинг» бир қисми эди.

Тарани унинг садоқати ва мардлиги ҳайратга солди. У укасидан ҳам қадрлироқ, Таранинг кулфатидаги дўсти эди ва ҳеч қачон Тарани сотмади. Шундай ўйлаган ҳолда, Тара яна қайғуга ботди. У масиҳий оиласи билан ажралишидан ва ўзи иштирок этадиган барча жамоат ишларини ташлаб кетаётганидан жуда афсусда эди.

«Менинг яна бир илтимосим бор» – деди у кетишидан олдин. «Мен янги имонга келганлар учун режалаштирган сувга чўмдиришингизда иштирок этишни хоҳлайман».

Рубин унга рад қилмоқчи эди, аммо тўғриси айтганда, у Тара билан баҳслашишдан чарчаган эди. Ва у охир-оқибатда унинг ютиб чиқишини биларди.

«Албатта» – деди у кулимсираб, – «аммо бундан кейин сен тезда кетишинг керак».

Кейинги куни кечқурун Тара яширин сувга чўмдириш маросимида қатнашди. У олтита янги имонлини ҳам танир эди ва уларнинг ҳар бири Таранинг ғайритабиий тарихини биларди. Тара уларга ишона оларди. Уларнинг ҳаммаси битта кемада эдилар.

Уларнинг айримлари Покистондан, аммо кўпчилиги бошқа мамлакатдан эдилар. Биттаси Хитойдан, яна биттаси Афғонистондан, қолган иккитаси Эрон ва Ироқдан эди. Одатда ўзга мамлакатлик янги имонлилар Покистон орқали саёҳат қилардилар.

Тара Худонинг қилган ишларидан хайратда қоларди. У мамлакатни ўз имони учун тарк этаётган эди, қолганлар эса бу ерга келиб, имон топган эдилар. Жамоатидаги кўпчилик масиҳийлар, жумладан жамоат аъзолари ҳам нима бўлаётганидан беҳабар эдилар. Ўз хавфсизлиги ҳақида ўйлаётганларга ишониш жуда қийин эди.

Яна сотқинлик

Тара Покистондаги муаммолардан қутилди, аммо уни бошқа синовлар кутаётган эди. Қандайдир вақтга у оиласи томонидан бўлган таъқиблардан озод бўлди, аммо у ўзини билдириб қўймаслик учун эҳтиёт бўлиши керак эди. Ҳатто бошқа мамлакатда ҳам унга хавф солар эди. Уни ихтиёрий вақтда ислом полицияси ушлаб, Покистонга жўнатиб юбориши мумкин эди. Агар Покистонга жўнатсалар, уни тўғри отасининг қўлига топширишар ва отаси унинг ҳаётини ҳал қилар эди.

Ҳаёт у учун яна битта муаммони тайёрлаб қўйган эди. Мусулмон дунёсида аёл киши 25 ёшгача эрга чиқиши зарур. Агар аёл киши бу ёшгача эрга чиқмаса, у ҳолда у фоҳиша деб таҳмин қилинар ва уни қўлга олиб, қайта тарбияланар ва эр топиб эрга беришар эди. Тарада, айниқса ҳозир ҳали ҳаёти бир йўлга тушмаган бир пайтда эрга чиқиш хоҳиши йўқ эди.

Ва албатта, унинг эрга чиқишини мусулмон ҳукумати амалга оширишини хоҳламас эди. Бунинг устига, энди унда асраб олган оиласининг қўллаб-қувватлови ҳам йўқ эди ва визаси эса атиги уч ойга берилганди.

Агар у доимий равишда қандай аҳволга тушиб қолгани ҳақида ўйлайверса, бу унинг умидларини барбод қилиши мумкинлигини тезда тушуниб олди.

«Мен ҳаммасини йўқотдим» – дея ўз ичида доимий равишда қайтарарди, – *«аммо мен Худони топдим. Мен жуда кам йўқотдим, аммо кўп нарса топдим. Эммануел – Худо мен билан. Ким менга қарши чиқа олар экан? Мен қачондир йўқотишим мумкин бўлганидан кўра, кўпроқ нарса топдим. Эммануел – Худо мен билан»*. Бу сўзлар унинг ибодатига,

уни яна бир марта азобларга дуч қилган ва ундан қутқарган ибодатга айланди.

Тара бу янги мамлакатга келиб, жамоатда котиба бўлиб ишлаб, пул топиши учун Рубин ёрдам берди. Аммо топган пули зўрға овқатига етар эди. Куннинг қолган қисмида эса, у хотини Масих ҳақида гапиришдан кўра, кўпроқ мода ва қимматбаҳо тақинчоқлар ҳақида гапирадиган чўпоннинг оиласи учун овқат тайёрлар эди. Тара наҳотки, мана шундай имон учун ўз ҳаётимни хавф остига қўйган бўлсам, дея ўйлади ва уни яна хавотирлар чулғай бошлади. У асабийлашиш билан курашар эди. Юрагига эса умидсизлик ва чорасизлик руҳи кириб олган эди.

Нихоят, у бошқа иш – кийим-кечак дизайнери ишини топди ва энди у мамлакатда уч йил мобайнида яшашга рухсат берувчи ҳуқуқга эга бўлди. Битта муаммо ҳал бўлди, аммо бундан каттароғи уни олдинда кутиб турган эди.

Ўзининг янги мамлакатада яшаш ҳуқуқига эга бўлиб, Тара жамоат аъзолари билан бошқа районларга чиқа бошлади. Тара осонгина янги дўстлар орттирар эди, аммо улардан қайси бирига ишонишни билиш жуда қийин эди.

Тара буни билмаса ҳамки, ўша вақтда унинг янги дўстларидан биттаси покистон «Масихий журнали»да ишлайдиган эркак эди. У Покистондаги дўстларидан Тара ўзини кўрсатаётган одамдан бошқа одам эканини билиб олди. «Тарихини» билишни хохлаб, у бир куни жамоат йиғилишидан кейин Таранинг олдига келди. «Тара, сенга бу ерда, бошқа мамлакатда қийин бўлса керак. Сенинг бу ерда оиланг йўқ ва тилни ҳам билмайсан» – деди у. «Бизнинг уйимизга кел – овқатланамиз, суҳбат курамиз. Биз сенга ёрдам берамиз» – деди.

Тара рози бўлди. *«Дўстларга эга бўлсам яхши бўларди»* – дея ўйлади у.

Унинг биринчи келиб юрган пайтларида, бу мухбир ўз сўзида содиқ эди. У Тарани ва унинг ёшидаги бир нечта бошқа масихий дўстларини, уйига тушлик қилиш ва суҳбатлашиш учун таклиф қилди. Аммо, кейин мухбир Тарага кўпроқ, унинг ўтмишига тегишли бўлган аниқ ва кенгрок саволлар бера бошлади.

«Илтимос сиздан, мен ўзим ҳақимда гапиришни хоҳламас эдим» – деди у ўзининг янги дўстини хафа қилмаслик учун хурмат билан. Кейинги сафар у Тарани таклиф қилганида, Тара рад жавобини берди.

Мухбир шунча осонгина тан беришни хоҳламасдан, Тарага эртаси куни яна телефон қилди. «Тара, сенда моддий қийинчиликларинг борлигини биламан ва биз дўстим билан ҳақиқатдан сенга ёрдам беришни хоҳлаймиз» – деди у. «Илтимос, кел ва биз билан бўлиш. Биз эса сенга пул топиб берамиз. Сен бизга ишонишинг мумкин» – деди.

Тара унчалик хоҳламасдан рози бўлди. Ўша вақтда у билан юз берган воқеани биладиган одам бу унинг Покистондаги тутунган оила аъзолари эди. У жуда эҳтиёткор эди ва ўзининг кимлигини ҳеч кимга айтмас эди. Ўзининг кимлигини сир сақлаши, у учун ҳаёт-момот масаласи эди.

Бир ой ўтиб, Тара бошқа мухбирлар билан учрашди. Ва ҳар сафар у гаплашган одамлар унга ачинар ва унга ёрдам беришга ваъда берар эдилар. Яна бир ой ўтди – суҳбатлар, кўз ёшлар янада кўпайди, аммо пулдан дарак йўқ эди. Тара нима бўлаётгани ҳақида ўйлашни бошлади. Ниҳоят, бир куни битта аёл кўнғироқ қилди ва Тарадан ҳар ойда банкдан қанча пул олаётгани ҳақида сўради.

«Нима ҳақида гапираяпсиз сиз? Менда банкда пулим йўқ. Ва албатта, банк ҳам менга ҳеч қандай пул жўнатмайди. Нима учун банк жўнатиши керак?» – «Эҳ, бу қандайдир адашмовчилик бўлса керак» – деди аёл. «Одамлар мана шу ҳисобга пул жўнатишарди, улар бу сиз учун дея ишонишар эди. Мен ўйлайманки, у ерда кўп пул бор».

Тарадан фойдаланишган, бу аёл эса бу даҳшатли ҳақиқатни тасдиқлади. Унинг очиқ эътирофидан ўзларининг моддий мақсадлари учун фойдаландилар, бошқа одамлар унинг очиқ эътирофидан фойда олдилар. Тез орада бу воқеадан кейин у журнални кўриб қолди. Бу ахборотда мўъжизали тарзда Масихни топган ва уни ўлдиришни хоҳлаган оиласидан қочган ўспирин қиз, мусулмон қизи ҳақида айтиларди. Бу ҳикояда унинг исми тилга олинган! Тара ўзининг кўзларига ишонмас эди.

«Бу қандай қилиб юз бериши мумкин?» – дея ҳайратдан ёқа ушлади. Бундан ҳам муҳимроқ хавотири, энди унинг оиласи уни қаердан топишни билар эди.

Тара тушқунликда эди. Якшанба кун эрталабки йиғилишдан чиқаётиб, у билан эркак киши тенг келаётган бир пайтда, яна қанча ёлгон ва ҳийла-найрангларни кўтара олиши мумкинлиги ҳақида ўйлади.

Тарих яна такрорланди: «Ўз тарихингиз ҳақида бизга сўзлаб беринг» – деди у – «биз сизга ёрдам бериш учун пул топиб беришимиз мумкин». У Таранинг жуда чиройли экани ва у жуда ёлғиз деб ўйлаши ҳақида айтди.

Мана гап нимада экан? Тара қулочини очиб, унинг юзига бир туширди. «Сизнинг хотин ва болаларингиз бор-ку» – дея уни коиди. «Сиз масихийсиз! Қандай қилиб сизнинг бунга қўлингиз борди?».

Бу эркак Таранинг тажовузкор ҳатти-ҳаракатидан ҳайратга тушганди. У қўлини қизарган юзларига қўйди ва орқасига қайрилиб: «Бу учун ҳали жавоб берасан» – деди. У жанжал қилишга жазм қилолмади, чунки улардан унча узоқ бўлмаган кўчада одамлар бор эди.

«Яхши» – деди Тара жаҳли чикқан ҳолда. «Мен сизга қанча тўлашим керак, айтинг тўлайман. Фақат мени тинч қўйинг».

Аммо муаммо шунда эдики, у киши пулни назарда тутмаган эди.

Уч кундан кейин кечқурун, Таранинг кичкина квартираси деразасига тошкелибтегди. Пастда эркакларнинг қичқираётганини Тара эшитди, аммо нима айтаётганини тушунмади. Чунки у арабчани яхши ўрганмаган эди. Тара парда ортидан айнан у эркаклар яна тош олиш учун энгашаётганида қаради. Улар яна дераза томон тош отдилар ва бошқа ойнани ҳам синдирдилар. Энди у айрим сўзларни тушунаётган эди: «Мусулмон бўла туриб... масихийликка ўтибди! Имондан қайтибди! Полиция! Полицияни чақиринглар...».

У яна қаради ва эркаклар таксига ўтириб, қочиб кетаётганини кўрди. Тара улардан иккитасини таниди. Булар у тарсаки берган кишининг дўстлари эди.

Тара уларнинг полицияни чақириш таҳдиди амалга ошмаслиги учун ибодат қилди ва улар фақатгина қўрқитиб қўйиш эди, дея умид қилди. Агар бу ёлгон бўлса ҳамки, у иш берди. Тара қўрқиб кетди. Аммо улар ҳазиллашмаётган эдилар. Бир неча соатдан кейин унинг ёнига полиция келди ва нима бўлгани ҳақида сўради? Улар Тарани полиция маҳкамасига олиб кетдилар.

Ҳаммасини Худонинг қўлига топшираман

«Бизда сизнинг мусулмон эканингиз ва масиҳийликни қабул қилганингиз ҳақида маълумот бор ва сиз турмушга чиқмаган экансиз» – дея сўроқ бошланди. Тара полициянинг осонгина унинг ким эканлигини, Покистондаги отасининг кимлигини ва Покистонда унга нисбатан очилган ишга осонгина рухсат олишлари мумкинлигини биларди. У қисқа, олиб қочган ҳолда жавоб берар ва саволлар орасида ичидан битта ягона: «Эммануел» – деган сўзни такрорлар эди.

Бир неча соатдан кейин полиция, унинг орқасидан кузатиб юриши билан қўрқитиб, уни қўйиб юборди. Улар қатъиятлик билан ундан нима учун эрга чиқмаганлиги ҳақида сўрадилар ва ўзига эр топишликни маслаҳат бердилар. Улар ҳатто уни хотинликка оладиган эркак ҳам борлигини айтишди.

Тара тезда ойнаси синдирилган қурбондан, айбдорга айланди. Мусулмон дунёсида масиҳийларнинг «хукуки» шундай.

Тара учун эр

Кейинги тўрт ой айтарли кўнгилсизликларсиз ўтди. Тара кийимлар бўйича яхши дизайнер бўлди, жамоат ишларида фаол иштирок этди. У шунингдек, бошқа масиҳийликни қабул қилган ва оиласидан қочган мусулмонларга ҳам ёрдам берар эди. Бундай иш ўн йиллик шундай тажрибага эга бўлган Тара учун жуда мос эди. Шундай бўлишига қарамасдан, тарсаки тушурган эркак, уюштирган иши қандай ечилганидан қониқиш ҳосил қилмаган эди. У эркак бундан кўпроғини хоҳлаган эди.

Тара бунинг унинг кўзларидан кўрганди. У Тарага эга бўлишни ёки уни йўқ қилишни хоҳларди.

Тарани униси ҳам, буниси ҳам қониқтирмасди.

Қўнғирок бўлганида, Тара уйда эди. Бу ўша эркак эди ва унда Тара учун янгилик бор эди. У мағрурлик билан мақола ёзганини ва уни жамоат ёнидаги янгиликлар тахтасига осиб қўйганини айтди. Мақолада Таранинг фоҳиша экани айтилар эди. Айнан шунинг учун у яхши кийинар ва эрга чикмаган эди. Бу эркак Тарани қилган қўл ижодини кўрсатиш учун, келиб кўришга таклиф қилди.

Тара жахли чиқиб, дастакни қўйиб қўйди. Бу эркак қўйиб юборишни хоҳламас эди. У жамоат аъзолари нима деб ўйлашидан хавотир олди. Уни билганлар, ҳақиқатни билади. У ҳар доим хавф остида бўлгани учун турмушга чиқа олмасди. Чиройлик кийимни эса унинг ўзи тиккан эди. Ҳақиқий муаммо эса полиция билан бўлади, бу мақола тез орада уларнинг қўлига тушади. Улар Тарага эрга чиқиши кераклигини айтганди, бу мақола эса оловга ёғ қуйгандек бўларди. Улар бу ҳақида билишлари биланок, Тарани олиб кетиш учун келарди.

Бир ҳафта ўтди ва Таранинг қўрқуви тасдиқланди.

Уни ислом лагерига жойлаштирдилар. У ерда уни ислом қонунлари бўйича тарбиялашлари ва охир-оқибатда мусулмон эркакга эрга беришлари керак эди. Кичкина хонага қамалган Тара секин овоз билан ибодат қилди. Агар у эрга чиқишга рози бўлмаса, лагердан қандай чиқиши мумкинлигини билмас эди. Энди эса бу охири йўқ доирага ўхшар эди. Унинг отаси унинг эрга чиқишини хоҳларди ва агар у рад қилса ўлдиришга тайёр эди. Худди шу нарса лагерда такрорланди. Агар Тарани «қайта тарбиялаб» бўлмаса, уни Покистонга ота-онасининг ёнига қайтаришар эди. Аммо Тара отасининг режасини рад қилган эди ва лагер бошлиқларига ён босмоқчи ҳам эмас эди. Бошқа иложи қолмасдан, у ҳаммасини Худонинг иродасига топшириб, ибодат қилди.

Деяри уч ой ўтди. Тарани ҳар куни Қуръонни ўқишга мажбурлар эдилар. Машғулотлар бўлмаганида эса, у ўз хонасига қамаб қўйилар эди. Ниҳоят, бир куни унинг бир текис кетаётган ҳаёти бузилди: «Тара, сенинг олдинга келишди» – дейишди.

«Олдимга келишди? Бу ерда эканимни ҳеч ким билмайди».
 «У сен билан гаплашишни хоҳлайди. Агар сен у билан борсанг, бу яхши фикр деб ўйлаймиз».

«У билан бирга бораман?» – дея сўради Тара. «Мен ҳатто у кишини билмайманку, сиз эса мени у билан жўнатмоқчисиз?» Тара бу эрга чиқишга мажбурлаш учун навбатдаги усул дея ишониб, жуда хафа бўлган эди. Бирок, эркак Таранинг тушликдан кейин қайтиб келишига ваъда берди. Тарага бу фикр ёқмади, аммо хонасидан у ёқ буёққа чиқса яхши бўларди. У боришга, аммо тушлик пайтида бу эркакга ҳеч ҳам аҳамият бермасликка қарор қилди.

Бу эркакнинг ёши Тараники билан бир хил, у чиройли, секин овозда, хотиржамлик билан гапирар эди. «Тара, сенинг кимлигингни биламан» – деди у. «Мен сен ҳақингда мусулмон дўстимдан билиб олдим». Тара унга эътибор бермасликка ҳаракат қиларди. Аммо у қанча кўп гапирса, шунча кўп Таранинг эътиборини ўзига тортарди.

Тара кўрқувдан сиқиларди. Бу режа ҳақида унга аллақачон айтишган эди. Уни бу эркак айтаётганлари умуман қизиқтирмайдигандек қилиб кўрсатар эди ва ҳатто бунинг уддасидан деярли чиқди ҳам, то ушбу сўзни айтмагунича: «Агар рад қилсанг, сени Покистонга, отангинг ёнига ҳайдаб юборишади».

Тара нимага ишонишни ҳам билмасди. Улар қандай қилиб, унинг шаҳаридаги масиҳий у билан учрашишини ташкил қила олдилар?

«Шундай қилиб, сиз нима хоҳлайсиз?» – дея сўради, ниҳоят Тара.

«Менга турмушга чиқишингизни хоҳлайман» – деди у.

Танадаги мўъжиза

Тара лагерга қайтиб келганида, уни учта мансабдор шахслар кутаётган эди. «Тара, биз қарор қилдик» – деди улардан биттаси. «Сен Захидга турмушга чиқишинг керак. Унинг аллақачон учта хотини бор ва сени ҳам хотинликка олишга рози. У жуда яхши

одам. Биз ҳаммасини ташкил қиламиз, сен ҳеч нарсадан хавотир олишинг керак эмас. Агар рад жавоби берсанг, сени Покистонга жўнатиб юборишади».

Мана ўша қарор қабул қилиш онлари. Уни тушлик билан меҳмон қилган эркак унга турмушга чиқишни таклиф қилганида унга жавоб бермади. У ҳаммасини англай олмас эди. Ҳаммаси жуда тез юз бераётган эди ва унга ўйлаб кўриш учун вақт керак эди. Ибодат қилиш учун вақт. У ўзининг тутинган оиласи билан, ёки у ҳақида ҳаммасини биладиган, унга маслаҳат бера оладиган одам билан гаплашишни хоҳларди.

«Мен Захидга эрга чиқмайман» – деди уларни хайратга солиб.

«У ҳолда ўз нарсаларингни жойлаштираверсанг бўлади. Сен Покистонга қайтасан».

«Нарсаларимни жойлаштиравераман, аммо бошқа сабабдан. Мен Захидга турмушга чиқмайман. Мени тушликка таклиф қилган эркакга турмушга чиқаман» – деди Тара.

Мансабдор шахслар ҳайрон қолдилар, аммо рози бўлдилар. Нима бўлса ҳам майли, фақатгина бу ёш қизни назорат қилиб турадиган одам бўлса бўлди.

Тара тушлик қилган эркакка қўнғироқ қилди ва унга янгиликни айтди: унга турмушга чиқади. Унда ҳали ҳам мақсади жиддийлигига ишончи йўқ эди, шунинг учун бу таваккал эди. Бирок, Захидга турмушга чиқиш ҳам таваккал эди. У ерда уни нима кутаётганини биларди.

Қарор қилиб, Тара яна ўзини шунча узокдан олиб келган, Эммануелга, Худога мурожат қилди. Таранинг ёши деярли йигирма еттида эди ва у ўн йилдан кўпроқ муддатдан буён яшириниб юрибди. Агар бўлғуси эри уни алдаса, унда қандай муаммолар бўлиши мумкинлигини биларди. Агар у самимий бўлса, у ҳолда у – танадаги мўъжиза бўлади. У лагердан чиқиш ва унинг фоҳиша эканлиги ҳақидаги тўхтовсиз миш-мишлардан озод бўлиш имконини беради. У яширин тарзда масиҳийликни қабул қилганларга Хушхабарни ваъз қилишда ҳам ёрдам беради. Эҳтимол, уни яна бир бахтсизлик кутаётгандир? Унинг саволлари жуда кўп эди.

Ниҳоят, Тара лагерга тушган пайтда айтган ибодатини эслади. У ҳаммасини Худонинг иродасига топширди. Ва яна ибодат қилди. Ҳозир буларнинг ҳаммаси Худонинг кўлида эди. «Иммануел, Худо биз билан», – дея ибодат қилди – «биз иккаламиз билан бўл».

Хотима

Тара эрга чиққан эркак, танадаги мўъжиза бўлди. Садоқатли масиҳий бўлган бу эркак Тара билан бирга исломдан воз кечиб, масиҳийликни қабул қилганларга Хушхабарни ваъз қилишда ёрдам берди.

Уларнинг Жеймс деган ўғли бор ва улар ҳали ҳам яшириниб юрибдилар. Тара ва унинг эри доимий равишда полиция назорати остида. Уни кўп чақирадилар ва сўроқ қиладилар. «Тушликка ким келади?», «Нима учун соат тўртда уйда йўқ эдингизлар?» – дея сўрашлари мумкин.

Тара учун ҳаёт – бу доимий равишдаги мушук-сичқон ўйини.

Энг катта муаммолар ҳали олдинда бўлиши мумкин. Бир неча йилдан кейин, унинг ўғли гапиришни ўрганганида, уни ҳам албатта ислом ҳукумати вакиллари сўроқ қилади. Уларни яна бир муаммо қувиб юрарди. Унинг «Оловли Юраклар» журнали билан бўлган суҳбатидан бир неча ой олдин, Тарани отасига қайтариш ва «адолат» ўрнатиш учун ёлланган аммакиваччаси кўриб қолган.

Тарани ҳимоя қилиш учун, биз унинг на қаерда яшаётганини, на қандай масиҳий фаолият олиб бораётганини айта оламиз. Аммо бир нарсани аниқ биламиз: у кўпчилик масиҳийларга ўхшаб яшаётгани йўқ. Ҳатто жамоати аъзолари ҳам собиқ мусулмон аёли ҳаёти ҳақида, ҳар куни хавф остида яшаётгани ҳақида ҳам билмайдилар. Эҳтимол, улар тушуна олмас. Эҳтимол шунинг учун ҳам Худога бошқа Худонинг ўғиллари ва қизларига қайси йўлдан кетиш кераклигини кўрсатувчи, Тарага ўхшаган одамлар зарурдир.

Линг:

Азоб чекиш мактабида

*Хитой.
1973 й.*

Ўн тўққиз ёшли Линг ўзининг катта опаси билан эрталабдан қишлоқ бўйлаб, садақа сўраб юардилар. Энди улар ўз кулбачасининг ёнида ўсган, катта гинкго дарахти тагида дам олардилар. Онаси Лингни чақирди: «Линг тезроқ буёққа кел. Отанг сени кўришни хоҳлайди».

У ва опаси кўп вақтини оиласи уй деб атайдиган, ўт-ўландан ва бамбукдан бўлган кичкина кулбача ёнида ўтказар эдилар. Вақтининг кўп қисмида улар ёки қандайдир овқат сўрашар, ёки яқин атрофда жойлашган пўлат эритадиган заводнинг ахлатларидан кўмир қидиришар эдилар. Улар кўмирни ота-онасига сотиш учун ёки овқат тайёрлаш учун берар эдилар. Линг оиласи ҳар доим жуда камбағал бўлганини билар эди, аммо охириги пайтлар иши янада оғирлашди. Отасининг ёмон бўлган соғлиги бирданига оғирлашди. Линг онаси ҳақида ва энди нима бўлиши ҳақида қайғурди.

«Линг илтимос, отангни кутишга мажбур қилма» — дея ўтинди онаси қийналган овоз билан. Линг қари дарахт тагидаги тинч жойини унчалик хоҳламасдан қолдириб, улар олтитаси ухлайдиган кароват атрофида турган онаси, опа-сингиллари ва кичкинтой укасининг ёнига келди. Бу бир хонали кулбадаги асосий мебел эди.

«Линг, яқинроқ келчи» — деди отаси. «Мен сенинг чиройли қиёфангга боқишни хоҳлайман». Линг каровотнинг бурчагига ўтирди ва кулишга ҳаракат қилди. Унга отасини бундай ахволда кўриш жуда оғир эди. У охириги марта шифохонадан чиққанидан сўнг жуда заиф, деярли ночор ахволда қолган эди. Онаси уларга

айтмасди, аммо Линг отаси ўлаётганини биларди. Рак унинг танасига азоб бераётган ва у аллақачон кўп ойлардан буён ишлай олмаётган эди.

Отаси кўлини кўтариб, хотини ва болалари йиглаб турган каровот атрофи бўйлаб айлангирди. «Болаларим, сизлардан ўтинаман, онангиз ва ўзларингиз ҳақингизда ғамхўрлик қиламиз деб ваъда беринглар. Мен озгинча вақт сизлар билан бўлмайман, аммо билингларики, мен сизларни жуда яхши кўраман». Лингнинг онаси йиглаб юборди ва отаси унинг юзларига оҳиста кўлини теккизди. «Мен бу дунёдан ўтганимдан сўнг... соғлом эркалга турмушга чиқаман деб ваъда бер. Суяна олишинг мумкин бўлган, сен ҳақингда мендан кўра яхшироқ ғамхўрлик қиладиган эркалга чиқ. Ва Худога илтижо қил».

Уларни танийдиганлар ҳаммаси улар бир-бирларини севишини биларди. Линг ҳеч қачон уларнинг бир-бирларига кичкирганини ёки қаттиқ сўз айтганини эшитмаган. Унга отасининг ўлаётганини, онасининг эса азобдан жинни бўлаёзганини кўриш жуда оғир эди. Уларнинг ҳар доим Худо ҳақида гапиришлари ва ибодат қилишлари унинг жиғига тегарди. У ҳеч қачон бунини тушуна олмасди. Линг ота-онасини кўпинча кароват ёнида тиз чўккан ҳолда кўрар эди. Бир куни у ота-онасидан нима қилаётганлари ҳақида сўради ва улар «Худо билан гаплашаётганликлари» ҳақида айтишди.

«У ҳолда ҳозир Худо қаерда?» – дея ўйлади Линг. «Агар Худо ҳақиқатдан бўлса, нима учун отам ўлаяпти?». У йиғлашдан зўрға ўзини тийди ва хонадан чиқиб кетди.

Ўша куни кечқурун Лингнинг онаси болаларига, отасининг ота-онаси, яъни бобоси ва бувиси келаётгани ҳақида айтди. Линг бобоси ва бувиси ўз ўғлини ва унинг оиласини унчалик яхши кўрмаганидан ҳайрон эди. Бунинг устига, бувиси ўғлининг оиласини бошқа ўғли бўлмагани учун лаънатлаган эди.

Ўғли ўлганидан кейин, бир неча кун ўтиб, бобоси ва бувиси ҳақиқатдан келдилар, аммо улар фақатгина уйга кирдилар. Ва дафн маросимига ёрдам беришдан бош тортдилар.

Лингнинг онасида тобут сотиб олиш учун пули йўқ эди ва қариндошларидан ёрдам ололмасдан, у танани ўзи топа олган

энг чиройли кўк матога синчковлик билан ўради. Бу камбағаллар ичидаги энг камбағал одамнинг «енгил дафн маросими» эди.

Линг, унинг қайғудаги онаси ва сингилларида бундан ёмон аҳвол бўлмаса керак деб ўйлаган эди, аммо улар адашган эдилар. Кетишга тайёргарлик кўрган бобоси ва бувиси, Лингнинг кичкина укасини ўзлари билан олиб кетишлари ҳақида айтишди. Лингнинг онаси ва қолган болалари қаттиқ қаршилиқ кўрсатишди, аммо фойдасиз эди. Кичкина ўғлини олиб кетишди.

Учта қиз ва онаси кулбада қолишди, улар қачонгача чидай олишлари мумкинлиги ҳақида ўйладилар.

«Линг илтимос, тиззанга чўк ва мен билан бирга ибодат қил» – деди бир куни эрталаб онаси. Унчалик хоҳламасдан Линг онаси билан кароватнинг ёнида тизза чўкди. Қиш келди, пол жуда совуқ эди ва шунинг учун тиззалари музлаб қолди. Линг онасидан хафа бўлди, чунки шундоқ ҳам улар кўп азоб чеккан эдилар.

Унинг ёнидаги онаси жим бўлиб йиғлади. Бошида Линг онаси бошга тушган кулфатдан йиғлаяпти дея ўйлади, аммо онаси Худо билан гаплашиб, дардини тўкиб-солаётганини тушунди. Линг ҳеч нарса айта олмади. У фақат онасини қўллаб-қувватлаш учунгина тизза чўкиб туриш ҳақида ўйлади. Охир-оқибатда, ҳаво билан гаплашишдан нима маъно бор. Агар Худо ҳақиқатдан бор бўлса ҳамки, уларни азоб чекишга мажбур қилгани учун, у Худо билан гаплашишни хоҳламайди.

Отаси ўлганидан кейинги бир неча ойни, Лингнинг оиласи уларга ачинган айрим қўшнилариинг ёрдами туфайлигина яшай олдилар. Аммо ҳаётлари оғирлашиб борарди. Ниҳоят, Лингнинг онаси улар бу ердан кетишларини ва Хенан провинциясига бориб, онасининг ота-онаси билан яшашини айтди. Хитойда аёлларга ҳар доим эркакларга суяниш керак, деб уқитирилар эди. Аёл киши бир ўзи бўлмаслиги керак эди ва ҳукумат уларга ёрдам беришдан бош тортар эди.

Линг ўзининг бобоси ва бувисиникига келганида, уларнинг уйи жуда катталигидан ҳайратга тушганди. Онасининг ота-онаси бой одам эмас эди, аммо ўзлари ўсиб катта бўлган кулбага караганда бу сарой эди. Лингнинг бувиси уларни тор ошхона орқали орқадаги хонага олиб ўтди. Бу илгари омборхона сифа-

тида ишлатилган кичкина бечорахол хонача эди. «Сизлар шу ерда яшашларинг мумкин» – деди дағаллик билан бувиси. Линг бу кичкина чиройсиз хонага қаради ва киноя билан кулди. У ўзини аллақачон уйдагидек ҳис қилди.

Янги ҳаёт Лингнинг онаси ва бувиси ўртасидаги тўхтовсиз жанжаллар билан бошланди. Лингнинг онаси кейинчалик уй сотиб олиш мақсадида иш топиш учун маҳаллий ишлаб чиқариш бригадасига мурожат қилишни хоҳларди, аммо Лингнинг бувиси қизининг яна эрга чиқишини хоҳларди.

Ўғай ота

Бир куни Линг мактабдан қайтиб келганида, уйга кирмасданок уларнинг баҳслашишини эшитиб қолди. «Аммо, ойи мен яна турмушга чиқишни хоҳламайман!» – дерди ноумид оҳанг билан онаси бувисига. «Мен ҳеч қачон ва ҳеч кимни Юнгга ўхшаб сева олмайман. Мен бу ерга кўчиб ўтишга рози бўлганимда, сиз турмушга чиқишни хоҳламаслигимни билардингизку. Агар сиз ишлаб чиқариш бригадасига менинг ишлашимга ва ўзимга уй сотиб олишимга рухсат беришларини айтсангиз, мен болаларим ҳақида ғамхўрлик қила олардим. Илтимос ойи, бундай қилманг».

«Сен икки йилдан буён шу ердасан» – дея жавоб қилди Лингнинг бувиси. «Мен бунга ортиқ чидай олмайман! Шу-Тан яхши одам ва сенинг болаларинг ҳақида ҳам ғамхўрлик қила олади. Бунинг устига, отанг аллақачон ҳаммасини келишиб қўйган. Сен кейинги ҳафта турмушга чиқасан».

Кейинги ҳафтаси Лингда ўғай ота пайдо бўлди.

Линг ўғай отасининг қаттиқ овозини эшитганида хафа бўлди, у ўз отасининг юмшоқ овозини соғинган эди. Шу-Тан Лингга ва унинг сингилларига худди ҳайвонлардек муносабатда бўларди. Линг ич-ичидан уни ёмон кўрарди. Камбағал бўлиш – бу битта нарса, аммо у билан худди хизматкор сифатида муносабатда бўладиган ўғай ота билан яшашга мажбур бўлиш – бундан ҳам баттар эди.

Лекин барибир Линг чидади ва ўз фикрлари ҳақида ҳеч кимга айтмади. Энди Лингнинг онаси яна турмушга чиққанида,

уларга ишлаш учун рухсат беришди. Мактабдан сўнг Линг ишлаб чиқариш бригадасидаги чўпонлар билан бирга далада ишлади. Ишчиларнинг маошини аниқлаш учун ҳукумат бал хисоблар эди. Қаттиқ ишлаган эркак бир кунда ўн балгача ишлаши мумкин эди. Ёш қиз Линг эса тўққиз бал ишларди.

Линг шунингдек тофа (соя ловиясидан олинадиган овқат) олиш учун оддий мослама таклиф қилди: хўкиз уни тортарди ва иккита тош орасида соя ловиясини майдалаш мумкин эди. Шу-Танга бу фикр ёқди, аммо унда хўкиз сотиб олиш учун пули йўқ эди. Шунинг учун у Линг ва унинг сингилларини тегирмон тошини айтлантиришга мажбур қилди. Ва кейинги тўрт йил мобайнида «хўкиз иши» уларнинг ҳар кунлик ҳаётининг бир қисмига айланди.

Бу барча оғир ишлар натижасида, Линг ўн бешга тўлиб кучли ва соғлом қизга айланди. У мустақил ҳаёт кечиширишни бошлайдиган кунни сабрсизлик билан кутарди. Унинг ўғай отасига нисбатан нафрати кундан кунга ошиб борарди, чунки у Линг ва унинг опа-сингиллари тайёрлаган тофудан фойда оларди, аммо хўкиз сотиб олишдан бош тортарди. Нимага? Бундай оғир ишлар учун унинг ўғай қизлари бор эди.

Турмушга чиққан вақтининг биринчи икки ҳафтасида тўхтовсиз йиғлаган онаси, энди кам ибодат қилар эди. Ру Таин қишлоғида атиги бир нечта яширин масиҳийлар ва саводсизлиги туфайли Лингнинг онаси шундоқ ҳам ўқий олмайдиган битта Муқаддас Китоб бор эди. Онаси ҳар доим битта ибодатни такрорлар эди. Линг уни айрим пайтларда ярим кечаси эшитар эди: «Ўтинаман Худойим, болаларимни ҳимоя қил, айниқса Линг ва унинг опа-сингилларини. Уларни шундай оғир меҳнатга мажбур қиляпти. Ўтинаман, уларни ҳимоя қил ва сақла. Бу менинг ягона илтимосим».

Нима учун Лингнинг онаси, у ва опа-сингиллари бажараётган куллик иши ҳақида иш бераётган хўжайин билан эмас, балки Худо билан гаплашаётганини тушунмасдан ўйланар эди! Ҳар сафар ўғай отаси уларни кўпроқ меҳнат қилишга мажбур қилганида, Линг Худо уларга умуман ёрдам бермаяпти, дея ўйларди. Эҳтимол, Лингда унга нисбатан нафрат кучайиб

бораётганини сезгани учун, у Лингдан ўзига эр топишини таклиф қилди. У ҳатто турмуш ўртоқ топиб беришда ўз ёрдамини ҳам таклиф қилди. «Шундай қилса ҳамма учун яхши бўлади» – деб айтди у.

У Лингдан қутулишни хоҳлашини биларди: битта оғизга камаярди.

Кўринмас Худо

Линг нима қилишини билмас эди. Агар у турмушга чиқишдан бош тортса, у бутун оиласини шарманда қилади ва онасига ҳам уят бўларди. Онаси бу оғриқни кўтариши қийин бўларди. Агар у турмушга чиқса, унинг эри худди Шу-Танга ўхшаш бўлишидан қўрқарди. Унинг битта чораси қолганди: ўзини ўлдириш. Ўлим унинг учун ягона йўлдек туюлди, бу унга шармандагарчиликдан қутулишга ёрдам берарди. Бундай фикрлар унинг юрагини кийнарди.

Лингнинг онаси, қизи оғир руҳий ҳолатда эканини биларди ва ундан хавотир оларди. «Линг, сен туғма етакчисан» – деди онаси қизининг кайфиятини кўтаришга ҳаракат қилиб. «Худода сен учун қандайдир муҳим режа бор» – деди.

Линг онасининг кўринмас Худо ҳақидаги суҳбатини эшитишдан бош тортарди. Буларнинг ҳаммаси фойдасиз бўлиб туюларди. Чорасизлик ҳисси фақатгина ошиб борарди, чунки Лингга шунча оғир меҳнатни бажаришга ва яна онасининг бекорчи сафсаталарини эшитишга тўғри келарди.

Лингнинг қандай оғир руҳий ҳолатда эканини билиб, онаси Лингни кузатиб юрарди. У Лингнинг ўзини-ўзи ўлдиришидан қўрқарди. Ниҳоят, бир куни онаси Лингни қишлоқдаги уйлардан биттасида бўлган кичкина йиғилишга олиб келишга муяссар бўлди. Линг рози бўлди: бу тофу олиш учун соя ловиясини янчишдан осонроқ эди. Бу йиғилиш ҳатто унинг кўнглини ҳам кўтарди. У ерда жами бўлиб тўртта одам бор эди: Линг, онаси ва иккита бошқа одам. Линг ўтириб, қолган учтаси жамоатдаги қўшиқларни, забур хониши айтишини эшитди ва онасининг имони ҳақида фикр юритди. *У қандай қилиб, кўринмайдиган*

Худога кўр-кўрона ишониши мумкин? Ўзининг шубҳаланишларига қарамасдан, Линг онасининг қувончли юз кўринишини сезмай қола олмасди. У худди кўринмас фаришталарга қўшиқ куйлагандек кўринар эди.

Линг Худо ишлатиши мумкин бўлган одамга айланмоқда

Бир неча кун ўтиб, Линг онаси у хақида ибодат қилаётганини эшитди ва бу сафар онасининг сўзлари Лингнинг эътиборини тортди: «Эй Худойим», – дея секин ибодат қилди онаси – «Сендан ўтинаман, менинг фарзандларимни, айникса Лингни қутқар. У ўзбошимча ва итоатсиз бўлиши мумкинлигини Сен биласан. Илтимос, унинг кучли ҳатти-харакатини Сен ишлатишинг мумкин бўлган нарсага йўналтир». Онаси ибодатининг бу қисми Лингга таниш эди ва яна бу сўзларни эшитиб, у тиржаймасдан қола олмасди. Аммо онаси ибодатининг кейинги қисми уни ҳайратга солди: «Мен ўзининг ўғлини Сенга қурбонликка бағишлашни таклиф қилган Иброҳим ҳикоясини эшитганман» – дея давом этди онаси. «Энди мен ҳам Сенга қизларимдан биттасини қурбонликка бағишламоқчиман. Лингни бағишлашни хоҳлайман».

Линг кўрқиб кетди. *Мени – қурбонликка? Онам ақлдан озибди?* Онасининг ибодати бир неча кун унинг фикридан кетмай юрди, Лингни қийнади ва саросимага солиб кўйди. Ниҳоят, бир куни эрталаб, онаси яна ибодат қилаётганини эшитиб, хонага югуриб кирди ва сўради: «Ойи, сиз яна мени ўз Худойингизга қурбонликка бағишляяпсизми? У мени оғир меҳнат билан ёки яшин уриб ўлдиришини хоҳлайсизми? Унга тега олишим учун, менинг олдимда турсин, ўшанда мен ишонаман! Ва қандай одамлар жаннатга тушади? Сизга ўхшаган умидсиз қари аёлларми? Сиз у ерга қандай қилиб тушасиз? Сиз дарахтга ёки зинапояга чиқиб, Жаннатга тушаман деб ўйлайсизми?». Линг онасининг юзидан унга азоб бераётганини кўрди. Онаси унга азоб беришни хоҳламасди, аммо бошқа буни кўтариб юра олмасди.

Линг ўзининг қаттиқ буйруқ берувчи оҳангини эшитди ва опа-сингиллари билан ҳам худди шундай оҳангда гаплашган эди. Ўзининг жасурлиги ва бошқаларни ишонтириш қобилияти билан Линг опа-сингиллари орасида ўз эътиборини мустаҳкамлаб олган эди. Одатда опа-сингиллари Лингнинг талабларига рози бўлардилар. Агар улар уни тингламаса, Линг уларга кўнгилсизлик олиб келишини билардилар. Энди эса Линг худди шундай бағритош оҳангда ўз онасини уришаётганини эшитди ва унинг кўнглини оғритаётганидан афсусланди, аммо тўхтаётган олмади. Энди у бошқа онасининг мавжуд бўлмаган Худога қаратилган ярамас ибодатларини эшита олмасди.

Вақт ўтди. Линг оғир ишларни қилишда давом этди. У ўғай отасининг турмушга чиқиш таклифидан қочиб қолишга муяссар бўлди ва ўғай отаси ниҳоят бас қилди ва унга эътибор бермай қўйди. Линг онасининг таъсири туфайли, ўғай отасининг хатти-ҳаракати бир мунча ўзгарганига ишонарди. У бир мунча энгиллик ҳис қилишига қарамасдан, у шундай уятсиз равишда онасига ташлангани учун айбдор эди. Ўз ғазабини сўндиришга умид қилиб, у онаси билан ҳар ҳафта жамоат йиғилишига боришда давом этди.

Баҳор келди ва Линг ўзини ўлдириш ҳақида ўйлашдан тўхтади.

Бир куни у тегирмонни айлантириб, тофу учун сояни янчиётганида, онаси югуриб келиб, унга: «Линг, у шу ерда» – дея қичқирди.

«Ким шу ерда?» – сўради Линг.

«Биз шунча кўп эшитган хушxabарчи» – дея жавоб берди онаси. «Наҳот сен эсламасанг, мен сенга айтган эдим. У бугун шу ерда ваъз қилади ва биз у ерга борамиз деб айтдим. Бор кийин тезроқ!»

Линг эътироз билдириб улгурмасданок, онаси шоша-пишиб кетди.

«Жуда зўр» – дея ўйлади Линг, – «дин соҳасида сохта эътибор қозонган».

Ўша куни кечкурун у онасини хурсанд қилиш учун йиғилишга борди. Қари воизхон ваъз қилмасдан, балки Одам Ато ва Момо Ҳаво ҳақида жуда чиройли ва энгил гапирар эди. У қандай қилиб

дунёга гуноҳ кириб келгани тушунтирар ва Худо уларни шунчалик яхши кўриб, уларнинг гуноҳини кечириш учун Ўз Ўғлини хочдаги ўлимга юборганига ишонтирар эди. Линг унинг сўзлари унга тегиб, юраги юмшаётганини сезар эди. У ҳеч қачон бундай севгини ва бундай қурбонликни кўрмаган эди. У бу ҳикояни олдин эшитган эди, аммо шу кунгача уни тушунмаган эди.

Кейинроқ ўша кун кечқурун холасининг уйида, деворда осилиб турган хочга тикилиб ўтирди. Унинг юрагида ҳаяжон кучайиб борарди. У воизхон жуда чиройли қилиб айтган ҳикояни эслаб, хочнинг ёнига келди ва унга қўл теккизди.

«Агар Исо мен учун ўлган бўлса, мен У учун нима қилдим?» – дея сўради у юрагида тавбани ҳис қилиб. Линг полга ўтирди, йиғлади ва ўзи қатъиятлик билан рад қилган кўринмас Худога мурожат қилди. Тез орада, онаси унинг елкасига қўл теккизганини ҳис қилди.

«Ойи! Мени кечиринг» – дея йиғлади Линг. «Худо ҳақида айтган ҳамма ёмон нарсалар учун, сизнинг устингиздан кулганим учун ва сиз айтган нарсаларга ишонмаганим учун мени кечиринг. Мен шунчалик ёмон қизман. Қандай қилиб Худо мени кечириши мумкин?»

Онаси ўз қизини, Масихдаги янги биродар синглисини кучоқлади ва унинг кўзларида қувонч ёшлари пайдо бўлди. «Линг азизим, сен кечирилдинг» – деди онаси. «Худонинг инояти туфайли сен шу ердасан ва энди сен бутунлай Унинг фарзанди бўласан. Жуда хурсандман. Ишонаманки, Худонинг сен учун муҳим режаси бор. Мен бунга ҳар доим ишонганман».

Линг отаси ўлганидан буён бундай йиғламаган эди.

Бўрилар орасидаги қўйлар

Кейинги йил мобайнида Линг онаси билан ҳар ҳафталик Муқаддас Китоб йиғилишига қатнади. Энди у оддий тамошабин сифатида эмас, балки уларнинг ўсиб бораётган биродари аъзоси сифатида қатнади. Унинг руҳий тушқунлиги, ички хурсандчиликка айланди ва унинг ҳамма кўнгилсизликлари орқада қолганига ишонарди. Кейин у туш кўрди: *Дала бўйлаб тор*

йўлакчадан борар эди. Чап томонида шамол туфайли озгина эгилган, баланд ва яшил бугдой бор эди. Ўнг томонида эса бугдой пишган ва айрим поялар сариқ оғир бошоқлари туфайли ерга тегиб турарди. Линг узоқдаги бугдой қандай қилиб гойиб бўлганидан, ҳар томонга қарарди. Бундай ҳосил бериш учун ер ва оби-ҳаво қандай бўлиши керак, дея ўйлади.

Кейинги кунни эрталаб Линг онасига ўзининг ғайритабиий туши ҳақида айтди. Онаси ҳам худди шунга ўхшаган туш кўрганини айтганида, у ҳайрон бўлди. У пишган оғир бугдой бошоқларини, шунингдек далада ўсаётган кичкина ловия ниҳолини кўрди ва у «нозик ниҳолга сув қуйиш кераклиги, акс ҳолда у қуриб қолишини» буюраётган овозни эшитди.

Улардан ҳеч бири бу тушнинг маъносини билмас эди, аммо иккаласи ҳам нима учун бир хил туш кўрганининг сабаби бўлиши кераклигини билардилар. Жавоб кейинги ҳафтасибодат йиғилишида, Луко Хушхабаридан бир матнни ўқиётган пайтда келди. Ўнинчи бобда: «Исо уларга шундай деди: ҳосил мўл, аммо ишчилар оз. Ҳосил Эгасидан: “Ҳосилингни йиғиб олишга яна ишчилар юбор”, деб сўранглар. Боринглар! Сизни бўрилар орасига қўзилардай юборяпман»¹ – дея айтилган эди.

Бу тушларнинг маъноси шундай эканлиги ҳақида ўйлаб, Линг кўрқиб кетди ва олдинда уни нима кутаётганидан, Худо унга нима тайёрлаганидан хавотир олди. У шунингдек, оятнинг иккинчи қисмида нима айтилиши ҳақида билишни хохлади. «Аммо мен қандай қилиб воизхон бўлишим мумкин?» – дея сўради, оятларни муҳокама қилиб ўтирганида у онасидан. «Мен жуда ёшман ва деярли ҳеч нарса билмайман. Менда ҳатто Муқаддас Китоб ҳам йўқ».

Онаси унга қаради ва кулиб қўйди. Онаси бу тушлар нима англатишини аниқ биларди: қизи Хушхабарни Хитойдаги адашган қўйларга олиб келади. Бунини у аниқ биларди.

У тез орада ўн олти ёшга тўлиб, деярли пулсиз, овқатсиз, Муқаддас Китобсиз, қаёққа кетаётганини билмасдан, Линг ёлғиз Хушхабарни Хитойда тарқатишга отланди. У кўпроқ нарса билиб олгунча кутиб туришни хоҳлаган эди, аммо онаси: «Сен кўп нарса билишинг керак эмас. Фақат Исо ҳақида гапиравер.

Одамларга билган нарсанг ҳақида айтиб бер. Агар бу Худодан бўлса, У сенинг хизматингни марҳаматлайди. Онаси унга далда берди ва Линг йўлга отланди».

У ўз имони ҳақида одамлар билан бўлишиб, қишлоқдан қишлоққа юриб борди. У одамларида Муқаддас Китоб бор бўлган қишлоққа келганида, оятларни ёдлаб олиб, кейинчалик бошқаларида айтиб берарди. У шунингдек забур хонишларидан ҳам ёдлади. Унинг куйлаши одамларни жалб этишини кўрмагунича, илгари ҳеч қачон шунчалик чиройли куйлай олишини билмасди. Кейин эса бу одамлар ёш воизхон қиз нима айтишини эшитиш учун қолардилар.

Турмушга чиқмаган ёш аёл Хитой бўйлаб ёлғиз саёҳат қилиб юриши, кўп одамларнинг эътиборини жалб қилган эди.

Худо Лингнинг Хушхабарни ваъз қилиш хоҳишини марҳаматлади. У қанчалик кўп саёҳат қилса ва ваъз қилса, шунчалик кўп одамлар уни эшитиш учун йиғилишар эди. У ўтган ҳафта тинглаш учун еттита одам йиғилган жойда, кейинги ҳафтаси етмишта одам йиғилганидан хайрон қоларди. Муқаддас Хушхабарда тўғри айтилган: далада ҳосил пишган. Одамлар шунчалик Хушхабарни эшитишни хоҳлар эдилар ва Худо уни воизхонларидан биттаси бўлиш учун чақирган эди. Бу ҳис-туйғуга тўлиб-тошар ва Линг ҳар доим бундай чақирувга лойиқ бўлиш учун ибодат қиларди. Ҳаммасидан кўпроқ у бошқалар учун намуна бўлишни хоҳларди. У билган ва бошдан кечирган нарсасини ваъз қилишни хоҳларди.

У Муқаддас Китобга эга бўлишни хоҳларди ва у Худодан буни сўрашни бошлади. «Қандай қилиб Худо Сўзининг воизхони Муқаддас Китобсиз бўлиши мумкин?» – дея сўрарди у Худодан.

Лингнинг жозибадор шахс эканлиги ва унинг Худога бўлган садоқати жуда кўп ёшларни ўзига жалб қилди. Улардан айримлари у билан бирга боришни хоҳларди ва ёш воизхон қиз хурсандчилик билан бунга рози бўларди.

Одамлар кўпроқ ва янада кўпроқ келар, унда Худо Каломини ваъз қилиш хоҳиши ўсиб борар ва Линг Муқаддас Китобсиз қийин бўлаётганини сезарди. У имонлиларида Матто Хушхабарининг бир қисми бор бўлган қишлоқда бўлди ва у йигирма бешинчи бобдаги

ўнта дугона ҳақидаги масални ўқиди. Ўнта келин дугонаси доно эди ва ўз чироқлари учун етарлича мой олиб олган эдилар, қолган бешта нодони эса ўз чироқлари учун мой олмаган эди. Парчани тўғридан-тўғри тушунган қишлоқдаги ҳар бир жамоат аъзоси ҳар доим ўзлари билан мой заҳирада олиб юрардилар. Улар Худованд келиб қолса, мойсиз қолиб кетишни хоҳламас эдилар.²

Линг Муқаддас Китобни ўрганиш учун ва бошқаларга уни тушунишда ёрдам бериш учун, ўзининг Муқаддас Китобига эга бўлишни хоҳларди. Шунинг учун, яқин қишлоқдаги аёлда Муқаддас Китоб борлигини эшитиши биланок, у ўша ёққа отланди. Бу аёлда бир нечта Муқаддас Китоб бор экан. Бу китоблар бир гуруҳ масихий элчиларни кемадан ташқарига улоқтиришга мажбур қилгани туфайли қирғоққа оқиб келган эди. Чунки улар кечаси яширин йўл билан Хитойга бу китобларни олиб ўтишга ҳаракат қилган эдилар. Имонлилар уларни қирғоқдан топиб олдилар ва бу аёл уларни варақма-варақ қуёшда қўйиб қуритган эди.

Линг ундан Муқаддас Китоб сўраганида, унга Худо уни қандай қилиб хушxabарни ваъз қилишга чақирганини тушунтирди. Бу аёл эса хавотирга тушди. «Йўқ, йўқ» – дея жавоб қилди у. «Бу Муқаддас Китоблар жуда қиммат. Сиз Муқаддас Китобни топиш жуда қийин эканини биласизми? Мен ҳатто сизнинг имонли эканингизни ҳам билмайман?»

Линг ундан қатъиятлилиқ билан сўрашда давом этди, аммо бу бефойда эди. Бу аёл ҳеч бир Муқаддас Китобни беришни хоҳламас эди. Бечора Лингни жуда ранжиган ҳолда кўрган аёл, агар у Раббимизнинг ибодатини хатосиз айтса, ўз фикрини ўзгартиришини айтди.

Линг унда умид борлигига хурсанд бўлиб кетди. У ўша, уйда Муқаддас Китоб бор бўлган қари имонлининг қишлоғига қайтиб келди. У Муқаддас Китобга муқаддас эхтиром билан муносабатда бўлар эди ва Линг уни кўрганида нима учун у бундай ҳурмат билан муносабатда бўлишини тушунди. Бу қари одамнинг Муқаддас Китоби бутунлай қўлда ёзилган эди. Бу имонли биродар минг соатлаб, ҳар бир оятни харфма-харф кўчиргани учун қўллари букилиб қолган эди.

Орзу амалга ошди

Линг ўзининг илтимосини айтганида, қария эҳтиёткорлик билан ўзининг Муқаддас Китобини унга берди ва Раббимизнинг ибодатини кейин ёдлаб олиши учун ёзиб олишга рухсат берди. Линг иноятга тўла эди, уни эҳтиёткорлик билан ёзилган белгилар (иероглиф) хайратга солди. Бу киши Муқаддас Китобнинг минглаб оятларини неча йиллар мобайнида ёзганлиги ҳақида ўйлади. Кейинги сафарлари мобайнида, Линг кўплаб мана шундай Муқаддас Китобларни учратди. Бу Муқаддас Китоблар, бу севги билан бажарилган оғир меҳнат, унга Муқаддас Китобнинг муҳимлигини яна бир бор англашига имкон берди. У иложи борича кўпроқ парчаларни ёдлади. Шунингдек, агар Худо унинг бу орзусини амалга оширишга ёрдам берса, у бутун Хитой бўйлаб Муқаддас Китобни тарқатишга, уни бошқа имонлиларга беришга ваъда берди.

Аёлнинг уйи томон кетаётиб, Линг Раббимизнинг ибодатини тўғри ёдлагани ҳақида хавотир ола бошлади. Агар қария хато қилган бўлсачи? Агар нотўғри кўчирилган бўлсачи?

Аmmo у хавотир олмаса ҳам бўларди. У имтоҳондан ўтди – Раббимизнинг ибодатини хатосиз ўқиб берди. Кейин бу аёл Линг самимий ибодат қилишига ишонч ҳосил қилиш учун, ундан овоз чиқариб ибодат қилишини сўради. Кейин у Лингнинг воизхонлиги ва қандай қилиб Худони топганлиги ҳақида кўплаб саволлар берди. Ниҳоят, сўроқни тугатиб, бу аёл Лингнинг ёнига тиз чўкиб, Муқаддас Китобни қучоқлади ва уни Лингга берди. Уни шунча синчковлик билан текширгани учун кечирим сўради, кейин эса тушунтирди: «Бизнинг биродарларимиз бу Муқаддас Китобларни қирғоқдан топиб олганидан сўнг, улар бутун Хитой бўйлаб тарқата бошладилар. Бу жуда хавфли эди ва улардан айримлари бунинг учун ўз ҳаёти билан тўлов тўладилар. Бу қурбонликлар ҳақида эслаб, мен бу Муқаддас Китобларни янада кадрлайман» – деди.

Линг қўлида Муқаддас Китоб билан кетди. Китобнинг бир қисми ҳали ҳўл эди, чунки бу аёл ҳали ҳамма варагини қуритмаган эди. Линг ҳўл варақларни эҳтиёткорлик билан варақлаб, Луко Хушхабарининг ўнинчи бобини очди ва кўзида ёш билан

таниш бўлган сўзларни ўқиди: «Исо уларга шундай деди: ҳосил мўл, аммо ишчилар оз. Ҳосил Эгасидан: “Ҳосилингни йиғиб олишга яна ишчилар юбор”, деб сўранглар. Боринглар! Сизни бўрилар орасига кўзилардай юборяпман».

Линг Исо кўрсатмасининг биринчи қисмини тўлиқ тушунди. У битта ўзи Худо учун хизмат қилишга кетди ва ҳосил ҳақиқатдан жуда буюк эди. Энди қандай қилиб оятнинг иккинчи қисми бажо бўлиши ҳақида ўйлаб, у ибодат қилди ва Худодан куч сўради.

Полиция томонидан қидирилмоқда

Бу плакат кўрқинчли кўринар эди: «Давлатга қарши қилган жинояти учун полиция томонидан қидирилмоқда» — дея сарлавҳа кўйилган эди. «Қуйида санаб ўтилган шахсларни кўрган ҳар бир одам тезда маҳаллий ҳокимиятга хабар бериши керак. Мукофот тўланади». Линг бу сўзларни ўқиди ва билган одамларининг фамилияларига кўз югуртириб қараб, кўрқиб кетди. Улардан кўпчилиги унинг дўстлари ва хизматдошлари эди. Кейин эса рўйхатда ўзининг исмини ҳам кўрди.

У ҳайрон бўлмади, аммо бу янгилик унинг кўзини очди. Қандайдир вақт мобайнида ҳаммаси тинч эди. Линг жуда муваффақият билан элчилик хизматини қиларди. У қандай қилиб қари хушxabарчи қишлоққа келиб, Одам Ато ва Момо Ҳаво, гуноҳ ва Исо Масихнинг буюк қурбонлиги ҳақида ҳикоя қилганини ва бу унинг ҳаётини ўзгартирганини эслади.

Тез орада у энг фойдали йўл бу Муқаддас Китобдан ўзи танлаган оятларни овоз чиқариб ўқиб бериш эканини тушуниб олди. Кўп хитойликлар Муқаддас Китоб қанчалик ноёб китоб эканини билардилар ва улар уни диққат билан эшитиб, қабул қилардилар.

Лингни хайратга солгани, қийинчиликлар унинг қариндошларидан бошланди. Линг қишлоқма-қишлоқ юрарди, унинг элчилик хизмати ҳақида хабар тез тарқалар эди ва унинг қариндошлари Лингни оиласини ноқулай шароитга қўйиб қўйганликда айбладилар. «У аллақачон вояга етган» — дерди

ўзаро. «У тентакка ўхшаб кезиб юриш ўрнига, турмушга чиқиши керак!».

Линг уйига қайтиш ҳақида ўйлай бошлади, аммо бошқа сабабдан. Тофу қиладиган одам кетганди ва ўғай отаси ғазабда эди. Бошида у қорни оч қолса, Линг қайтиб келади, дея ўйлади. Аммо ойлар ўтди ва Линг бутунлай кетганлигини тушуниб етди. У вақти-вақти билан қайтар эди, аммо фақатгина уларни кўриш учун қайтарди.

Ишчи ёнлашдан ёки хўкиз сотиб олишдан бош тортиб, Шутан Лингнинг онасини тегирмонни айлантришга мажбур қилди. Линг бу ҳақида эшитганида, у уйига келди ва онасига: «Сен учун бу жуда оғир. Мен уйда қоламан» — деди.

«Йўқ, йўқ» — деди онаси. «Худованднинг чорловига содиқ бўламан, деб ваъда бер. Мен буни ўзим қила оламан. Хушхбарни ваъз қилишинг учун бу арзимаган тўлов. Сен буни тушунасанми? Сен Худованднинг даласидаги хизматни давом эттиришинг керак».

Линг худди онаси айтгандек қилди. Аммо тез орада бошқа муаммолари пайдо бўлди. Айрим қишлоқларда маҳаллий полиция «рухсатсиз йиғилишларга» ва «диний топинишларга» бостириб кира бошлади. Кўп имонлилар Лингнинг ўз қишлоқларида қолишидан қўрқардилар ва ҳатто айрим жойларда овқат ҳам бермасдилар. Линг узоқ-узоқ қишлоқларга пиёда кета бошлади. У ерга автобусда 50 цент тўлаб бориши мумкин эди, аммо унда шунча пул ҳам йўқ эди.

Бахтига, тарафдорлари унинг саёҳати ҳақида билиб қолиб, унга туфли совға қилдилар. Линг миннатдорчилик билан бу совғани қабул қилди.

Кучайиб бораётган босимга қарамасдан, Линг ўз хизматининг натижасини кўрди. Кўпинча юздан ортиқ одам уни эшитиш учун келарди ва очиқ осмон остида ўтказиладиган йиғилишларда, кўп одамларга баланд овоз билан мурожат қиларди. Кўплаб қишлоқларда уй гуруҳлари пайдо бўлди, бунга ҳукумат ўз эътиборини қаратди. Бошида масиҳийлар ҳукумат томонидан қўллаб-қувватланувчи расмий жамоатни рад қилганликларини инкор қилардилар. Ҳатто улар бу жамоатнинг аъзолари бўлишни хоҳласалар

хамки, уларнинг юз мил атрофида биттаям жамоати йўқ эди.

Тез орада ҳукумат масихийларни қувғин қилишни кучайтирди. Бунга жавобан имонлилар ўз йиғилишларини яширин жойларда ўтказардилар. Қўшиқ айтиш ва ваъз қилиш секин овозда бўлди. Линг эҳтиёт бўлиши, у кимга ишонишни билиши керак эди. У узоқ вақт битта қишлоқда қолишдан бош тортар эди. У ўз атрофидаги кўплаб чет эллик хушхабар элчилари билан танишди ва улар кўпинча уни учрашувга таклиф қиларди. Линг бу учрашувлар у учун хавfli эканини ва полициянинг эътиборини тортишини биларди, аммо у чет эллик масихийлар билан, биродар опа-сингиллари билан учрашишга ва уларга Хитойда Худо нима қилаётганини айтишга интилар эди. Бу хушхабар элчилари Муқаддас Китоб олиб келарди. Линг уларни хурсандчилик билан янги уй жамоати аъзоларига тарқатар эди. У борадиган жойларда Муқаддас Китоб жуда кам эди ва кўпинча у биродарларга фақатгина битта Муқаддас Китоб бера оларди. Муқаддас Китобни қўлда ёзишни давом эттирар эдилар.

Ифлос тиззалар. Очиқ юраклар

1983 йил қишга келиб, масихийларни қувғин қилиш ва қўлга олиш даражаси даҳшатли кўриниш олди. Энди Линг ва унинг хизматдошлари полиция томонидан қидирилаётганлар рўйхатида эканини билиб, ҳар доим яшириниб юрарди. Энди уйига бориб, онасини кўриш ҳақида гап сўз ҳам бўлиши мумкин эмас эди. Полиция албатта унинг уйини кузатаётган эди. У Токвил қишлоғида бўлган пайтида, Линг қишлоқ аҳолисига хавфсиз жойда Хушхабар ҳақидаги билимлари билан бўлишиш учун, узоқ далага олиб кетишига тўғри келди. Ёмғир худди челақдан қуйилаётгандек, бекинадиган жойнинг ўзи йўқ эди, аммо ҳамма уни тинглаш учун қолди. Эшитганларидан хайрон бўлиб, ҳар бир сўзни юрагига тугиб қўярдилар.

Линг улар билан тавба ибодатини қилганида, одамлар тўппа-тўғри лойга тизза чўкдилар. Юздан ошиқ одам ўша куни Масихни қабул қилди ва олдинда нима кутаётганидан хавотир олиш билан бирга, Линг улар билан бирга хурсанд

бўлди. Аммо шу блан бирга Муқаддас Рухнинг шамоли қувғин оловидан кучлироқ ва узоқроқ эсишини биларди. Уни олдинда нима кутишидан қатъий назар, чорловига содиқ қолиш учун ўзига яна бир марта ваъда берди.

Ўзи бўлган қишлоқдан йигирма мил узоқликдаги Датвин қишлоғида, Линг қишлоқма-қишлоқ юрган бошқа бир нечта воизхонларни учратди. Улар Хушхабарни ваъз қилар ва қувғиндан қочишга ҳаракат қилардилар. Улардан биттаси Фоон амаки сифатида машҳур эди. У ва бошқалар кўп йиллардан буён Худовандга хизмат қилардилар. Уларнинг қарашлари ва интилишлари Лингники билан бир хил эди. Фоон амаки гуруҳдаги энг ёши каттаси эди. У аллақачон беш йил меҳнат лагерида ўтириб чиққан эди.

Линг ва бошқалар, яъни ўнта хушхабарчи биргаликда ҳаракат қиларди. Бу тўққизта эркак ва Линг ўзларини то уй жамоатлари қонунийлаштирилгунча Масихнинг таълимотини ваъз қилишга ўзларини бағишлаган эдилар. Улар шунингдек, гуруҳ ичида, мисол учун Лингга ўхшаб оиласи бўлмаганлар, ўзларининг хизмати яхши ҳосил олиб келмагунча оила қурмасликка қарор қилгандилар.

Хушхабарчилар тўқнаш келган энг катта муаммо қувғин эмас, балки катта миқдордаги Муқаддас Китобга муҳтожлик эди. Улар Лингни кўпроқ Муқаддас Китоблар олиб келишга жавобгар қилиб тайинладилар, чунки унда яширин йўл билан Муқаддас Китоб олиб келувчи чет эллик хушхабар элчилари билан алоқаси бор эди. У қишлоқларда жамоат ташкил қилмаган пайтларида, Линг Фоон амакининг ёрдамида Муқаддас Китоб кидириш билан шуғулланар эди.

Ваъз қилиш ва Муқаддас Китоб тарқатиш орасидаги бўш вақтларида, Линг ҳар куни 30–40 километр масофани босиб ўтарди, фақат энди асосан велосипедда босиб ўтарди. Бу саёхатлар жуда хавфли эди, полиция унинг орқасидан кузатиб юганини Линг биларди. Уни қўлга олишларини биларди, бу фақатгина вақт масаласи эди холос ва у энди қувғин ҳақидаги оятларни жамоатларда ўқий бошлади. Улар бунга тайёр бўлиши кераклигини ва агар бу у билан юз берса, намуна кўрсатишни хоҳларди.

Хизмат қилиш оғирлашиб борарди. Кўпинча у кун бўйи ҳеч нарса емасди ва айрим жамоат аъзолари бунинг учун уни ҳукм қилардилар. Унинг ёши йигирмада, у хали турмушга чиқмаган деб айтишар эдилар. Бундай ишнинг унга нима кераги бор?

Унинг устидан кулганларнинг айримлари тарбиясиз одамлар, қолганлари эса ҳасад қилишар эдилар. Нима бўлганда ҳам Линг улар туфайли азоб чекарди.

Саксонинчи йилларда Линг ва унинг хизматдошлари ўз ишини давом эттирарди. Тез-тез масихийларни қувғин қилаётгани, қўлга олаётгани ва қийноққа солишаётгани ҳақида эшитардилар. Расмий жамоат ўз аъзоларидан айрилаётган бир пайтда, Хитой ҳукумати уй жамоатларининг тез ўсишидан хавотирга тушганди. Линг ва бошқа воизхонлар, имонлилар соф, янги Муқаддас Рухнинг ваҳийларини қидираётганини ва бу эса ўз навбатида уй жамоатларининг сони ошишига олиб келаётганини билардилар. Ҳукумат бу жамоатларнинг ўсишини тўхтатиш учун бутун мамлакат бўйлаб, миллий ҳаракат олиб бораётган эди. Қувғин айниқса маҳаллий полицияга масихийлар (айниқса масихий етакчилар) билан ўзлари хоҳлагандек курашиш ҳуқуқини берганидан кейин кучайди. Кўпинча бу судсиз қийноққа солиш ва қамашни англатар эди.

90-йиллар бошига келиб, Линг минглаб имонлиларга доно ва меҳрибон етакчи сифатида машҳур эди. У ҳеч бўлмаганда ҳозиргача полициянинг панжасидан қочиб қутулишга муяссар бўлган эди.

1994 йил апрелда Линг жисмоний чарчаш сездди. «Сен озгина дам олишинг керак» – деди Фоон амаки унга. «Эҳтимол турмушга чиқиш вақти келгандир».

Аммо Линг қаршилиқ кўрсатди. «Мен гуруҳимдаги бошқа етакчиларга ваъда берганман. Биз ҳаммамиз токи жамоат мустаҳкам оёққа туриб олмагунича, дам олмаймиз, уйланмаймиз ва турмушга чиқмаймиз, дея айтганмиз. Етакчилар мамлакатда юз бераётган даҳшатли қувғинларни кўтара олишлари учун имонлиларни қўллаб-қувватлаб туриши муҳим. Бундан ташқари Гуанджоуга Муқаддас Китоб тўла юк келди. Мен Муқаддас Китобнинг бир қисмини олиб келиш учун ўзим

билан Шен ва Янни олиб оламан. Биз бир неча кундан кейин келамиз».

Фоон амаки хавотирланди, аммо у билан тортишгиси келмади. Линг қайсар эди, аммо айнан шунинг учун ҳам уни бошида гуруҳга олган эди. Пайдо бўлаётган уй жамоатлари ўсишида ва гуллаб-яшнашида, Худо унинг оташин садоқатини ишлатиши мумкинлигини биларди. Бундан ташқари Фоон амаки ва унинг рафиқаси уни худди ўз қизидек яхши кўриб қолган эдилар.

У Лингда қандай қийинчиликлар борлигини, жамоат аъзолари у эгаллаб турган ҳолатга ҳасад қилиши билан қандай курашаётганини ва унинг нима учун турмушга чиқмаётганини тушунмаётган одамларга нисбатан қандай қилиб сабр қилаётганини биларди. Ҳаёт унга тайёрлаб қўйган барча қийинчиликлар ҳақида ўйлаб, Фоон амаки овоз чиқармасдан, унинг ортидан ибодат қилди.

Ниҳоят қўлга олишди

Куннинг иккинчи ярмида Линг ва унинг ёрдамчилари Муқаддас Китобни олдилар ва қайтишда дўстиникига кирдилар. Узоқ саёҳатдан сўнг улар илиқ меҳмондорчиликдан, суҳбатдан ва дам олишдан лаззатланишар эди. Линг ухлашдан олдин кечирим сўраб, кўчага чиққанида кеч кириб қолган эди. У уйдан жим-жит кўчага чиққанида, бир эркак унинг исмини айтиб чақираётганини эшитди. У Лингнинг ёнига шошарди ва у яқин келганида, кўчадаги чироқнинг ёруғида у полиция эканини кўрди. Лингнинг биринчи ҳаракати – қочиш эди, аммо у орқасига қайрилганида, бошқа зобитни кўрди.

«*Майли*» – деди Линг, «*ниҳоят мени ҳам ушладилар*». У бу вақтни ўша кўп йиллар олдин полициянинг қидираётганлар рўйхатида ўз исмини кўрган пайтдан буён кутарди. Аммо Худо бунга руҳсат бермагунича, уни қўлга олиша олмаслигига қаттиқ ишонарди. Энди эса у бу фикрдан далда олди.

«Сиз биз билан бирга боришингиз керак» – деб айтди, белгисини кўрсатганидан кейин бир полиция ходими. Улар уни кутишганикўриниб турганди ва кейин нима бўлишини билишига қарамадан, фақат уни қўлга олади, бошқа масиҳийларга тегиш-

майди ва кичкина уйни тинтув қилмайди, дея ўйлаб енгил нафас олди.

Аммо уларни кутиб турган машина томон олиб кетиш ўрнига, уни уй томон олиб кетишдилар.

«Мени қаёққа олиб кетаяпсизлар» – дея сўради Линг.

«Ичкарига» – дея жавоб қилди биринчи полиция ходими. У худди Лингга ўхшаб узун эди ва хотиржамлик овозда гапирарди. Бу эса уни асабига тегар ва Муқаддас Рухнинг иштирокидан баҳра қиларди. Уни бино ичига олиб кирганларида, Линг талвасага тушиб: *«Шен ва Ян иккаласи ҳам уйланган, полиция уларни албатта қамоққа олиб кетмаслиги керак. Нечта Муқаддас Китоб топадилар? Муқаддас Китобларни олганимдан сўнг, мен чўпоннинг уйга қандай боришни кўрсатилган қоғозни ва манзилни йўқ қилдимми?»*

Уйга полиция ходимларидан олдин кириб, Линг тез Шен ва Янга шивирлади: «Мен сизларни ёнлаганимни ва сизлар ҳеч нарса билмаслигинизни айтишлар. Мен ҳамма жавобгарликни ўз бўйнимга оламан» – деди.

Полиция ходимлар уни тезда ўриндиққа итарди ва унинг олдидаги столга расмий ҳужжатни қўйдилар. Ҳужжатнинг бошида у ўз исмини кўрди. «Кўл қўй» – дея ўқирди жаноб Узун-Муттахам. У ручкани қўлига берди ва Линг тезда ҳужжатни кўздан кечирди. Бу тинтув қилиш учун ва хонадаги барча «далилларни» йиғиб олиш учун буйруқ эди. Ҳужжатга қўл қўйди ва бирданига ўзида чарчаш ҳис қилди. У тун узун бўлишини билди...

Полиция ходимлари бутун уйни ковлашни бошлаб, ишга киришдилар. Улар кийимларини қандай ковлаётганини кузатиб ўтирарди. Кейин улар бир кути Муқаддас Китоб топиб олдилар...

Лингни Хитойдаги тўртта ёмон ном қозонган қамоқхонадан бири бўлмиш, 91-рақамли қамоқхонага олиб кетдилар. Уни сўроқ қилган полиция ходимлари учун учта нарса муҳим эди: исмлар, исмлар ва яна исмлар. «Ким сизларни таъминлаб туради? Бошқа етакчилар ким? Бу Муқаддас Китобларни ким сизларга берди?» Ҳатто битта исми айтса ҳам, оқибати қандай тугабини билиб, у жавоб беришдан бош тортди.

Сўроқ қилишлар икки ой давом этди.

Уни тез-тез сўроқ қилар, бундан ташқари Линг бошқа маҳбуслар билан бирга ишлаши ҳам керак эди. Маҳбуслар тамаки учун ўт олдиргич ишлаб чиқарар эдилар ва сифатни назорат қилиш жуда кучли эди, чунки ўт олдиргичларни Ғарбга сотишар эдилар. Линг касал бўлди ва ҳарорати баланд бўлганидан батамом ётиб қолди.

«Биз сени қандай гапиртиришни яхши биламиз»

Июль ойида Лингни бошқа қамоқхонага ўтказдилар. Она шахридаги полиция ходимлари унинг қўлга тушганини билишди ва уларга жўнатилишини талаб қилдилар. Улар ўн йилдан буён уни қувиб юргани учун, Лингнинг қамоқхонада эканини билиб, жуда хурсанд бўлдилар. Она шахридаги полиция ходимлари сўроқ қилишда катта тажрибага эга эдилар. Улардан биттаси унга: «Биз маҳбусни қандай гапиртиришни яхши биламиз» – деди.

Касалликдан ва 91-рақамли қамоқхонадаги оғир меҳнатдан заиф бўлиб қолган Линг сўроқлар пайтида жуда азоб чекди. Унинг лаблари совуқ бўлиб, ҳозир ҳушидан кетадигандек сезарди. Сўроқ жуда бағри тошлик билан қилинарди, аммо у ҳеч кимнинг исмини сотмади. Сўроқ қилиш усули қўлга тушган пайтидаги сўроқдан кескин фарқ қиларди, аммо улар ҳам ундан исмлар айтишини хоҳларди.

«Яна ким сен билан ишлайди?» – дея қайта-қайта сўрарди улар.

«Чет элдан ким билан алоқангиз бор? Ноқонуний йиғилишларингиз ҳақида бизга айтинг. Китоблар ва Муқаддас Китобни ким сизларга беради?» Сўроқ қилишлардан унинг боши айланарди, аммо васваса кучли бўлишига қарамасдан, Линг чидарди ва ҳеч бир исмни айтмади. Айрим пайтда уни сўроқ қилаётган полиция ходимлари, унга хизматдошлари билан бирга тушган расмларни кўрсатарди. *«Агар улар менинг ким билан ишлашимни билсалар, нима учун мен уларнинг исмларини айтишим муҳим?»* – дея ўйлади Линг. *«Ҳозир бу яна қандай зарар келтириши мумкин?»*.

Энг дахшатли кунлардан бирида хонага сўроқ қилиш учун ўнта киши кирди. Улардан биттаси икки томони ҳам очик бўлган қисқични ушлаб турарди. Иккита қоравул қўполлик билан Лингни полга ирғитиб, қорнига ётқизишди. Битта қўлини орқасига қилиб, иккинчисини эса умуртқаси устидан орқасига қайириб, елкасидан олиб ўтдилар. Улар бармоқлари бир-бирига тегадиган қилиб, қисқични тақдилар.

Линг суяклари қандай шиқирлаётганини эшитарди, елка бўғимлари эса нотабийй ҳолатда тортилган эди. Кейин улар қўлини қўйиб юбордилар ва у қаттиқ оғриқ сезди.

«Бармоқлар учун қисқич» жуда ҳам дахшатли азоб эди ва ҳукумат уни аёлларга нисбатан қўллашни ман қилганди. Линг оғриқдан қийналиб, инграрди ва шу билан бирга тақдир тақозоси дея ўйларди. Қишлоқда кўплар уни бу ишдан қайтишга кўндирмоқчи бўлишган, чунки у аёл эди ва эркакларнинг ишини бажарарди. Энди эса унга худди эркаклар сингари азоб бермоқдалар.

Линг уни нима кутаётганини биларди. Ўша пайтда, у ўзида танлов борлиги ҳақида, яъни ўлиш ёки бўлмаса, ўзининг биродарларини сотиш ҳақида ўйлади. Ўлиш азоби осонроқ кечади, дея қарор қилди.

«Ўрнингдан тур!» – дея қичқирди полиция ходими ва унинг оёқларига урди. У тиззага туришга ҳаракат қилди, аммо таёк билан унинг орқасига берилган зарба бунга имкон бермади. Оғриқ худди яшин ургандек танасига санчилди. У нафас ололмас, зўрға ҳаракатланарди. Унинг билаги шишиб, қўллари орқасидан қилиб боғланган қисқичдан увишиб қолганди.

«Бошқа чидай олмайман...» – дея Лингнинг овози чиқди, аммо у ҳушидан йўқотмасликка ҳаракат қиларди. Совуқ тер томчилари пешонасидан оқиб, кўзини ачитди, у эса азобга чидаб, Худога мурожат қилди. Исо Ўзининг азоб чекиши ва ўлишини билиб, Гетсимания боғида ибодат қилганида ўзини шундай ҳис қилдимикан, дея ўйлади. Кейин эса ўлармиканман, дея фикр юритди...

Сўроқ уч соат давом этди, Лингнинг бармоқлари орқасидан қилиб сиқилган, танаси азоб берадиган қилиб букилган эди. Ниҳоят, у ҳушидан кетди.

Линг ўзига келганида, у ўзининг ифлос камерасида, юзи ерга караб ётарди. У овозларни эшитди ва ниҳоят кимдир хонага кириб, уни тахта ўриндиққа ўтқазди. У ҳаракат қила олмасди ва оғриқ жуда ҳам кучли эди. У ҳатто овқатланиш учун ёки челақка чиқиш учун, тура олмасди ҳам. Каровотда у ўн беш кун ётди, полиция ходимлари эса у билан нима қилишни ўйлардилар.

Аста-секин у азобли қийноқлардан қутула бошлади ва даҳшатли қамоқхона шароитида яна беш ой яшади. Кейин улар ўзлари хоҳламаган ҳолда озод қилдилар, чунки уларда унга қарши ҳақиқий далиллар йўқ эди ва улар бошқа одамларнинг фамилияларини айтишга мажбур қила олмадилар.

Қийноқ – бу мактаб

1995 йил совуқ шамолли январ ойининг бир куни эди. Линг ўз ҳамкорининг эшигини тақиллатди. «Линг» – дея хурсанд бўлди ўз олдида озиб кетган аёлни кўриб, дугонаси Руф. У тезда Лингни уйига киргизди, уни қучоқлади ва саволлар билан кўмиб ташлади: «Линг, биз ҳаммамиз сен ҳақингда ҳавотир олдик. Нима учун сен бизлар билан боғланмадинг? Сен шунчалик озиб кетибсан! Ҳаммаси жойидами? Полиция сен ҳақингда ҳеч нарса бизга айтмади. Қандай қилиб тирик қолдинг? Қандай қилиб сени қўйиб юбордилар?»

Лингнинг қайтиб келгани ҳақидаги хабарни тезда ҳамма имонлилар билиб олдилар ва дўстлари ҳеч қандай тайёргарлик кўрмасдан байрам ташкил қилдилар. Линг эзилган эди, аммо Масихдаги биродар опа-сингил ва ака-укалари билан бирга бўлганидан хурсанд эди. Улар Худовандга миннатдорчилик билдириш ва ибодат қилиш учун йиғилганларида, Линг деди:

«Бу охириги ойлардаги мен учун қилган самимий ибодатларингиз учун катта раҳмат. Буларни Худонинг ёрдамисиз ва сизларнинг қўллаб-қувватлашингизсиз кўтара олмаслигимни билардим. Менга ишонинг, мен бошқа чидай олмайман деган кунларим кўп бўлди, аммо Худо бундай вақтларда ҳар доим Ўзининг Севгиси ҳақида эслатиб турди. Мен ўйлайманки, қийноқ – бу мактаб. Агар бу мактабни муваффақиятли тугат-

сангиз, демак сиз ўз ишингизни бажара оласиз. Аммо агар сиз бунинг уддасидан чиқа олмасангиз, сизни йўқ қилишадилар. Мен учун бундай мактаб қамоқхона бўлди. Мен қамоқхонада бўлганимда, бутунлай Худога суяндим ва бу ишончим туфайли Худога янада яқинлашдим. Мен сизларга ихтиёрий синовларда Худо учун кучли бўлишимиз керак, деб ўргатган эдим. Энди эса мен янада кўпроқ ишонч билан айтишим мумкинки, нимадан ўтишга тўғри келмасин Исо сиз билан бирга бўлади».

Кўлга тушишидан олдин, Линг одамлар билан Масих учун азоб чеккан Павлус ҳаёти ва Янги Аҳддаги бошқа ҳаворийлар ҳақида ўрганар ва уларга гапирар эди. Энди эса у ўз ҳамкорлари билан Жаннатга тушганида, Масих билан саломлашишини, кейин эса Павлуснинг қўлини сиқиб, ундан: «Ерда яшаганингда сенинг ҳам ҳаётинг, меники каби қийин бўлганми?» – дея сўрашини айтиб, ҳазиллашар эди.

Лингнинг ёши ўттизда эди, аммо у шунча кўп жисмоний азобларга чидадики, нормал ҳаёт кечириши қийин эди. Бунга қарамай яхши намуна кўрсатиш учун, у тезда уй жамоатлари ишига киришди, Муқаддас Китобни ўрганиш бўйича машғулотлар олиб борди, ишни мувофиқлаштириш, маълумот олиш, Муқаддас Китоб Хитойнинг узок жойларига етказиш учун чет эллик одамлар билан учрашди.

1980 йиллардаги ҳукумат томонидан бўлган қаттиқ қувгинлар туфайли, имонлилар бутун Хитой бўйлаб тарқалиб кетдилар. Уй жамоатлари уюшмасида бир неча миллион имонлилар бор эди. Энди Линг ҳар бир жамоатда ҳеч бўлмаганда битта Муқаддас Китоб бўлиши учун ғайрат билан хизмат қилди.

1996 йил сентябр ойида, бир куни кечкурун Линг Европалик хушxabарчи элчилар жуфтлигини кузатиб, уйига қайтиб келганида, бирданига у ва унинг дўстлари эшик тақиллашини эшитдилар. Соат кечкурунги ўн эди.

Эркак овози: «Эшикни очинг, биз фақат сизнинг пропискангизни текширишимиз керак» – дея чақирди.

Линг Фоон ва Шенга қаради ва бошини чайқади. Бу полиция эканини у биларди. Линг эшикни очди ва хонага бешта полиция ходими бостириб кирди. «Сизлар қўлга

олиндингизлар!» – деди зобит, бошқа полиция ходими эса Линг ва унинг дўстлари кўлига кишан солди. Линг полиция ходимлари қандай қилиб кийимларини ағдар-тўнтар қилишига ноиложсизлик билан қараб турарди. Уни яна бир узун тун олдинда кутмоқда эди...

Эски дўстлар

Улар полиция махкамасига келганларида, Лингни охири марта кўлга олганида сўроқ қилган, хотиржам овозли полиция ходимига таништирдилар. «Жаноб, бу Линг хоним...», – дея бошлади ходим.

«Ҳа, мен уни биламан» – деб жавоб қилди бошлик, ўзига ишонч билан тиржайиб. «Биз эски дўстлармиз. Энди Линг бу сафар ҳеч қаерга қочиб қутула олмайсан. Сенга ва сенинг гуруҳингга қарши очилган иш одамда катта таъсурот қолдиради. Бугун биз яна иккита етакчини ушладик. Бугун биз яхши ишладик десам бўлади. Уни ўн иккинчи бўлимдаги камерага олиб боринглар» – деди эшикка қараб кетаётиб, елкаси ортидан. «Мен уйга кетдим».

Бир ҳафта ўтди ва Линг нима учун уни сўроқ қилмаётганликлари ҳақида ўйлаб, кўпроқ хавотирланар эди. Нима учун зобит бундай хотиржам? Улар қандай қилиб бошқа кўлга олинганлар ҳақида билишди экан? Линг уларнинг қанчалик кўп билишини тушуниб, вақти-вақти билан талвасага тушиб қоларди. У полиция энди Лингнинг қанчалик кучли таъсирга эга эканлигини олдингидан кўра кўпроқ тушунгани ҳақида ўйлади. Эҳтимол, улар Лингни озод қилганларидан сўнг орқасидан кузатгандир ва шубҳасиз, у ўзининг чет эллик дўстлари билан қанчалик тез-тез учрашгани ҳақида билишади. Ва албатта, улар Лингнинг провинциясига келиб, Линг билан учрашган, уй жамоатларини ривожлантириш масаласини муҳокама қилган ҳамма одамлар ҳақида ҳам билишади.

Буларнинг ҳаммасида бир маъно бор эди. Жамоатлар сони кўп маротаба ошганди, шунинг учун эртами ёки кечми полиция унинг фаолияти ҳақида барибир батафсил билиб оларди. У Исонинг: «...Боринглар! Сизни бўрилар орасига қўзилардай

юборяпман» – деб айтган сўзларидан хавотир олиб, ўзини қамокхона ҳаётига тайёрлаб бошлади.

Кейинги тўрт ой Линг учун жуда азобли бўлди. «Илтимос» – дея айрим пайтда қамокхона қоровулларидан ўтинарди у, – «агар ўлдиришни хоҳласангизлар ўлдилинглар. Агар ҳукм қилмоқчи бўлсангизлар – буни қилинглар. Агар озод қилмоқчи бўлсангиз – озод қилинглар! Аммо мени бу ерда худди олдинги сафардагидек, ҳеч қандай сабабсиз ушлаб турманглар».

У буларнинг ҳаммасини мардлик билан гапирди, аммо айрим пайтда қоровул тупуришини ва унинг устидан кулишини айтмаганда, унга ҳеч ким деярли эътибор қилмади.

Айрим пайтда, Линг жинни бўлиб қолсам керак, дея ўйларди. Ҳар куни у ўзи учун қароват бўлиб хизмат қиладиган, тахта ўриндиқда ўтирарди. Қўлга олинганларни вақтинча сақлаш учун мўлжалланган кичкина камера, ҳар доим зах бўлиб, томдан доим сув томиб турарди. Айрим пайтда камерада ўзларининг кўп вақтини полдаги сувни шимиб ўтиришга мажбур бўладиган, иккита аёлгача сақланар эди.

Бошқа маҳбусларни кўпинча камерадан бошқа қамокхоналарга ўтказишига, камерага янги қамокқа олинганларни олиб келишига ёки озод қилишига қарамасдан, ҳукумат Лингга эътибор бермасди. Шунинг учун у ҳар доим шу камерада ўтирарди. Кун бўйи унга ётишга ва ҳатто деворга суянишга ҳам руҳсат беришмас, балки ёки тикка туришга, ёки ўзи учун қароват бўлиб хизмат қилувчи, тахта ўриндиқда тўғри ўтиришга мажбур қилишарди. Пашша ва чивинлар тўдаси унинг жиғига тегар ва бу ифлос камерани янада жирканчли қиларди.

Нихоят, бир куни унинг камераси эшиги олдида, қўлида қандайдир қоғоз билан полиция зобити пайдо бўлди. «Бунга қўл қўйинг» – деб буюрди у.

Линг қоғозни олиш учун, қўлини панжара орқали узатди. «Бу нима?» – дея сўради у.

«Қўл қўй» – дея қоғозни бериб, ўқирди бошлиқ. «Сени бошқа жойга ўтказаяпти».

Линг ҳужжатга қараб ва уни уч йилга «меҳнат-тарбиялаш лагерига» жўнатаётганини кўриб, юраги чиқиб кетди. Хитой

бундай огоҳлантиришни олгандан сўнг, ўзини химоя қилишга ҳаракат қилиб, ҳукмдан норозилик шикоятини қилиш учун ўн беш кун берарди. «Сени бугуноҳ жўнатишади» – деди унга полиция ходими.

Линг қаршилик қилиб улгурмасиданок, полиция ходими ўзининг кўркам ва ялтираган ботинкаси пошнасини, узун қамоқхона коридори полининг ўртасида тақиллатган ҳолда кетиб қолди.

Уч йил. «Эҳ, Худойим, Сендан ўтинаман жамоатларга ёрдам бер» – дея овоз чиқармасдан ибодат қилди. Бу пайтда уни полиция машинаси, ўн саккиз миллик Дарё номи билан машҳур бўлган ердажойлашган лагерга олиб кетаётган эди. У ўзи ва ҳамкорлари эришган ҳамма нарса учун миннатдор эди, аммо шу билан бирга улар билан нима юз бераётганидан хавотирда эди. Билишича, уларнинг уй жамоатлари уюшмасидаги ўнта етакчидан камида тўрттаси қамоқда эди. Ундан ташқари, Фоон амаки маҳаллий қамоқхонада ва қолган иккита етакчини эса бошқа қамоқхонага жўнатишганди.

Уларни олиб келишганида, Лингга ёғоч косада гуруч, шахсий нарсалари солинган сумкани бердилар ва камерага олиб кетишди. «Салом, Линг! Бизга сени олиб келишимизни буюришди!» – дея саломлашган овоз эшитилди, унинг орқасидан жаранг-журунг қилиб эшик ёпилганида. Унинг лагердаги камерадошлари, Лингнинг гуруҳидан бўлган бир нечта имонлилар бўладиган бўлди. Уларнинг тетик саломлашишини эшитганида, кулишига тўғри келди. Улар худди унинг қамоқхонадалигидан хурсанддек туюларди, аммо улар уни бир камерага жойлаштиришгандан хурсанд эканлигини биларди. Улар қучоқлашдилар ва шивирлаб ибодат қилдилар. Линг уларга яна нечта имонли келиб қўшилиши хақида ўйлади.

Унга тепадаги жойни бердилар ва ўша куни Линг жойига чиқиб, овоз чиқарган ҳолда ибодат қила бошлади. «Хей» – дея қичқирди махбуслардан бири. «Бу ерда бундай қилиш мумкин эмас. Агар билиб қолса, сени жазолашадилар».

«Аммо масиҳийларга ибодат қилишни ман қилиши мумкин эмас. Бу улар учун худди нафас олишни ман қилгандек» – дея жавоб қилди у.

«Худди шундай» – деди аёл. «Нафақат бу, балки узун соч қўйиш ҳам ман қилинган»

Линг қўли билан ўзининг узун ва ялтироқ қора сочларини силади. У ўзининг ташқи кўриниши билан мақтана олмасди, аммо сочини калта қилиб ташлашларини тасаввур қила олмасди. У худди онасига ўхшаб, узун соч қўйиб юрарди. Калта соч билан қанчалик кўрқинчли кўриниши ҳақида ўйлади. Кўзлари ёшга тўлаётганини ҳис қилди ва жим бўлган ҳолда Худодан сочларини сақлашини сўради. У сўраб улгурмасидан олдин, бу илтимоснинг қанчалар бўлмағур эканини билди. Атрофга қаради ва камерадаги ҳамма аёлларнинг сочи калта ва уларнинг ҳаммаси чиройсиз эканини кўрди.

Лагердаги ҳаёт, қамоқхонадаги ҳаётдан фарқ қиларди. Қамоқхона камерасидаги узоқ ҳафталардан кейин, Линг кун мобайнида кўчага чиқишидан хурсанд эди. Бу ерда овқат анча яхши эди, аммо уч ойлик синов муддати ичида ясама соч тайёрлаб, 15–16 соатлаб ишлашига тўғри келди. Яна калласидан чиқиб турган сочга қараб, яна киноя билан фикр юритди. Ясама соч тайёрлаш иши зерикарли, қийин эди. Кўпинча маҳбуслар қайд қилиб юборарди ва кундузги нормани бажариш ҳам жуда ҳам қийин эди. Линг бошқа ҳеч нарса ҳақида ўйлай олмасди.

Ҳаёт бир текисда, бир хил кетарди – уйғонасан, овқат ейсан, ишлайсан ва ухлайсан – кейин яна уйғонасан, овқат ейсан ва яна ишлайсан. Айрим пайтда агар буюртма кўп бўлса, ёки кундузги нормани бажармасалар, маҳбуслар ҳатто тун бўйи ҳам ишлардилар. Линг учун ҳаммасидан қийини, ўзи ўрганиб қолган, Худо ҳақида ўйлаш ва ибодат қилиш учун вақт топиш қийин эди. Марказий Хитой бўйлаб шунча йил эркин саёҳат қилиб, ваъз қилиб, ўқитиб, бошқа одамлар ҳақида ғамхўрлик қилиб юришдан кейин, бу қонун-қоидали ва чеклашларга тўла бўлган янги ҳаёт у учун катта зарба бўлганди.

Бу ерда Худонинг биз учун режаси бор

Ҳар куни эрталаб маҳбуслар хуштак чалиниши биланок, соат бешдан сакраб турардилар. Кейин улардан ётоқ жойини

тўғирлаш ва ҳовлида саф тортиш учун ўн минут, овқатланиш учун эса ўн беш минут вақтлари бўларди. Кейин кун бўйи фабрикада ишлардилар. Бундай режа ҳафтада етти кун учун ўрнатилган эди ва дам олиш йўқ эди. Улардан кўпчилиги ва жумладан Линг учун ҳам ҳаёт бир маромда кетарди. Улар оғир ишдан эзилиб кетишганди. Линг фоҳишалар, гиёҳванд сотувчилар, ўғрилар, бола ўғрилари ва бошқа «жамият ахлати» деб аталувчилар билан бирга ишларди. Узоқ соатли оғир ишдан эзилган Линг учун кечаси ибодат қилиш қийинлашиб борарди, чунки унинг жуда ухлагиси келарди.

Бир нечта ҳафта ўтиб, Линг ўзига келаётганини ҳис қилди, чунки у ўзини Худонинг иродасига топширган эди. Унда яна ўз имонини бошқалар билан бўлишишга хоҳиш уйғонди. «Ҳар қандай вазиятда, Худо биздан итоат қилишга ўрганишимизни хоҳлайди, шундай эмасми?» – дея сўради у. «Шунинг учун Худодан биз учун режа борлигини биламан. Атрофимиз жиноятчиларга тўла ва Худо биздан бу одамларни севишни ўрганишимизни хоҳлайди».

Линг бу катта лагерда бир гуруҳ имонлилар бўлганидан миннатдор эди. Биттаси қайғуга ботганида, бошқа бири Масихдаги биродари ва опа-сингилига далда берарди. Улар очик ибодат қила олмасликларидан Линг хафа бўлган бўлсада, у ибодат қилиш ва аёлларга далда бериш учун жой ва вақт топарди. Мисол учун, иш куни мобайнида хожатга чиқишга рухсат берганларида ёки овқатга навбатда турганларида буни қиларди.

Тез орада Лингнинг етакчи сифатидаги қобилиятини лагер бошлиқлари сезиб қолишди ва уни бригадир қилиб қўйдилар. Бу Линг учун уларга кўпроқ намуна кўрсатиш имконини берди, чунки у баракдаги элликта аёл учун ва бригадир сифатида ясама соч тайёрлаш фабрикасидаги икки юзта аёл учун жавоб берарди. Иш қийин бўлишига ва маҳбус аёллар ўртасидаги жанжал унинг жаҳлини чиқаришига қарамасдан, Линг ўзининг ишини беками кўст бажарарди ва охир-оқибатда ўзининг бригадасида ишлайдиган бир нечта аёлларнинг юрагини эгаллашга муяссар бўлди.

«Нима учун сен бу ердасан?» – дея сўрарди айрим аёллар. «Сен шундай меҳрибон ва яхши етакчисан. Сен яхши мартабаларга кўтарилишинг мумкин эди».

Линг ҳар бир имкониятни, нима учун уни қамоқхонага ташлаганини айтиш учун ишларди ва натижада кўплар яширин масиҳийларга айландилар. Уларда Муқаддас Китоб бўлмасада, Линг уларга ўзи Муқаддас Китобдан ва забурдан ёдлаб олган оятларни ўргатарди. Уларни яна қандай ибодат қилишга ўргатарди. У қари имонли одамнинг синчковлик билан қўлда ёзилган Муқаддас Китобини ва ўзининг Муқаддас Китобдан катта парчаларни ёдлаш мажбуриятини олгани ҳақида эслади.

Энди у ўзининг ваъдасини бажарганидан хурсанд эди.

«Менга ўхшаган одам ишониши мумкинми?»

Қамоқхона ҳокимияти Лингнинг ажойиб ишига, унинг бригадаси меҳнатда энг яхши кўрсаткичларга эга эканлигига, бошқа бригадага қараганда уникида жанжаллар ва кўнгилсиз ҳолатлар кам эканлигига эътибор қаратишда давом этди. Бир куни Лингнинг бошлиғи Тао хоним уни йўлакда тўхтатди.

«Линг, мен сенинг ишингни кўрдим» – деди у. «Мен сенинг фаолиятинг ва сен обрў-эътиборли масиҳий етакчи бўлганинг ҳақида биламан. Энди эса ўн бир ойдан буён сен бу ердасан ва сен қандай ишлаётганингни, бошқа маҳбуслар билан, айниқса кўнгилсизлик олиб келадиган қўпол ва ҳар доим хафа бўлганлар билан ўзингни қандай тутаётганингни кўраяпман. Сен худди уларга боғланиб қолгандек туюласан, лекин ўзингни улардан бошқача тутасан. Нима учун?».

Линг бошлиғига: «Мен ўзимни уларга ўхшаб тутмайман, чунки мен масиҳийман ва ҳаётимни Исо Масиҳга бағишлаганман. Мен У туфайли яшаяпман, яшашимнинг сабабчиси У» – деб айтганида асаблари таранглашганини ҳис қилди. Линг Тао хонимнинг жавобини кутиб, нафасини ичига ютди. Фақатгина дин ҳақида тил очгани учун унинг қамоқ муддатини чўзишлари ёки «кутичага», яъни бир кишилик камерага ташлашлари мумкин эди. Ундан сўраётган одам унга қопқон қўймоқчими ёки йўқми у ҳеч қачон билмасди. Аммо Лингни ҳайрон қолдириб, унинг бошлиғи: «Менга ўхшаган одам Исога ишониши мумкинми?» – дея бидирлади.

«Албатта!» – дея жавоб қилди Линг. «Аммо сиз ўз иш ўрнингиздан ажралиб қолишдан қўрқмайсизми? Ҳукумат сизни армиядан ҳайдаб юборишидан қўрқмайсизми?»

«Сеннинг шундай бўлмагур нарсани гапирганинг учун қамоқ муддатингизни чўзиб, жазо беришимдан қўрқмайсанми?» – дея тезда жавоб қилди Тао хоним.

«Ҳозирча менинг бу ердалигимга сабаб бор – агар сизнинг Исога имон келтирганингизга ишонч ҳосил қилсам, мен бу ерда бутунлай қолишим ҳам мумкин» – деди.

«Сенга бу ерда бўлиш ёқадими?»

«Йўқ, умуман ёқмайди» – деди Линг. «Аммо Исо сизни севгани учун мен бу ердаман. Менинг ва сизнинг ҳаётингиз Худо томонидан берилган».

Тао хоним яна бир нечта савол берди, Линг уларнинг ҳар бирига жавоб қилди ва бошлиғига Худонинг севгиси ва инояти ҳақида гапиришда давом этди.

Тао хоним қизиқиб қолди, аммо уни ишонтириш осон эмас эди ва уларнинг яширин суҳбати кўп ойлар давом этди. Ниҳоят, бир куни у Лингга: «Агар мен имонли бўлсам ҳамки, мен буни яшириб юришим керак бўлади. Мен яшаётган жойда масиҳийлар бор, аммо улар билан ҳеч қачон гаплашмаганман. Эгаллаб турган мансабим сабабли улар билан гаплашишим қийин. Сен ҳақиқатдан мен таниган биринчи масиҳийсан».

Жавобан Линг фақат кулди ва ичида Тао хоним учун ибодат қилди.

У Худованд учун лагерда қўлидан келганча яна икки йил ишлади ва хизмат қилди, аммо узоқ соатлаб оғир меҳнат қилиши ва ёмон овқатланиши туфайли унинг соғлиги ёмонлашди. Айрим пайтларда, у яна қанча чидай олиши ҳақида ўйларди. Кейин декабр ойи кунларидан бирида Тао хоним Лингни ўз хонасига чақирди. У столда ўтирарди. Унинг кўриниши кўрқинчли, кўлида эса қоғоз варағи бор эди.

«Нима бўлди?» – дея сўради Линг.

«Сенинг қамоқ муддатинг бўйича менга буйруқ келди ва мен унга қўл қўйишим керак» – деди Тао хоним.

Линг ҳайратда ёқа ушлаб қолди. У охириги пайтда қамоқ

муддатини узайтиришга сабаб бўлувчи нима юз берди экан дея ўйлади.

У ҳеч нарса эслай олмади, аммо кимдир бошлиқларга ёлгон сўзлаб, уни ёмон кўрсатмоқчи бўлиши мумкин. Тао хоним ва Линг дўстлашиб қолганди ва Линг у билан Масих ҳақида гапиришни давом этарди. Эҳтимол, кимдир уларнинг суҳбатини эшитиб қолиб, сотиб бергандир?

Хаёли ҳар хил нарсаларга борди. У Тао хоним қоғоздан «...сенинг камоқ муддатинг бир йилга» – дея ўқиганидан ўзига келди.

Лингнинг юраги орқага тортиб кетди. Кейин Тао хоним унинг қайғули юз кўринишига ҳайрон бўлиб қаради. «Линг! Мени эшитдингми?» – дея сўради бирданига Тао хоним. «Улар сени бутунлай оқладилар ва муддатингни бир йилга қисқартирдилар!».

Линг бир сўз ҳамайта олмади.

«Сенинг ҳеч нарса айта олмаслигингни биринчи марта кўраяпман».

Тао хоним кулди. «Табриклайман Линг, сени уч ҳафтага етмасдан озод қилишади» – деди.

Бошқа дунё

Уч ҳафта ўтиб, тўпигигача қорга ботган ҳолда, ҳаяжонланиб лагер ёнида Фоон амакини кутиб турганида, эрталабки совуқ Лингнинг танасидан ўтиб кетди. «Оқладилар» – дея ўйлади у. Бу у Ҳушхабарни бошқа маҳбусларга ваъз қилганини ҳеч ким билмаганини англатади. Бу шунингдек, уни қандайдир вақтга ўз холига қўйишини ҳам англатарди.

Линг ўзининг воизхонлик хизматига қайта олишидан, аъзоларга далда бера олишидан хурсанд эди, аммо унинг соғлиги олдингидек эмаслигини биларди. Қамокхона ҳаётида шундай кўп нарсалар бор эдики, улар ўз изини қолдирганди. *Эй Худойим, эркинликдаги ҳаётга кўникишимга ёрдам бер. Сендан ўтинаман, қамокхонадаги опа-сингилларимни ташлаб қўйма.*

Фоон ва Шеннинг кичкина машинаси келди ва улар яна бирга

эканлигидан Линг яна хурсанд эди. Ўтган икки йил мобайнида уни кам одам кўришга келди, чунки агар имонлилардан кимдир камоқхонага келса, уларда катта муаммо бўларди.

Энди у тез орада етакчилардан айримлари оила қургани, бошқаларида эса болалар туғилгани, янги бир нечта гуруҳлар ташкил бўлгани ҳақида билиб олади. Машина йўлга чиқиши биланок, Линг кўнгли айниганини ҳис қилди. *«Анчадан буён ҳис қилмаган яна бир нарса»* – дея ўйлади у. *«Анчадан буён машинага чиқмагандим»*.

Бутун йўл бўйлаб, тўрт соат мобайнида уни кўнгил айниши қийналиб, орқа ўриндиққа ғужанак бўлиб ётиб олди ва озодлик хурсандчилиги ҳақида ўйлашга ҳаракат қилди.

Худди ўзи ўйлагандек, яна оддий ҳаётга кўникиш қийин эди. Лагер – бу умуман бошқа дунё. Лагерда ҳеч қачон чироқни ўчиришга руҳсат беришмайди. Фабрика ҳар доим ишларди ва камералар чироқ билан яхши таъминланган эди. У камоқда бўлган пайтида, жамоат раҳбарияти мустаҳкамланди, шунинг учун ва яна аёл бўлгани учун Лингга олдинги вазифасига қайтиши қийин эди. Энди жамоат раҳбарлари орасида унга ўрин йўқлигидан жуда ачинарди, аммо у тузалмагунича дам олиши ва ўзига катта жавобгарлик олмаслиги кераклигини биларди. Шунинг учун бу яхшилиқкадир.

Ҳамма қўлга олинди

Линг жамоат етакчиларидан бирининг оиласида яшарди. Улар марказий Хитойдаги катта уйлардан бирида яшарди ва Лингга иккинчи қаватдан хона ажратдилар. Етакчилар яширин равишда ўн тўққизинчидан йигирма учинчи августгача бу уйда учрашдилар. Линг учрашувда қатнашишни хоҳларди, аммо у бу пайтда ғарбий Хитойда муҳим топшириқни бажараётган эди. У етакчилар шу тарзда уни қувғиндан ҳимоя қилишга ҳаракат қилишмоқчи бўлишди, дея ўйлади, аммо бу шундайми ёки йўқми билмасди. Бу учрашувга ўттиздан ортиқ асосий етакчилар келиши керак эди, бу эски алоқаларни ва ўзининг етакчилик вазифасини тиклаш учун ажойиб имконият эди. Аммо бу амалга ошмади.

Йигирма учинчи август куни кечқурун у ўзининг ғарбий Хитойдаги вазифасини бажариб бўлганида, бу хабарни олди: «Линг! Тезроқ орқага қайт. Ҳамма етакчиларни қўлга олишди – ҳаммасини! Етакчилардан фақат сен қолдинг!».

Линг эртаси куни уйга қайтиб келди ва ҳамма имонлилар қўрқувда эканини тушунди. Айрим етакчиларнинг хотинлари, нима учундир бунда Линг айбдор, деб ҳисоблашди. Уни олти ой олдин озод қилишди ва дўстлари полиция уни ҳам қидирганини айтди.

Линг тезда етакчиликни ўз қўлига олди. Дастлаб у ҳамма маҳаллий имонлиларни чақирди ва ҳар бир гуруҳга битта-иккитадан қўлга олинган етакчиларга ёрдам бериш вазифасини топширди. Улар кийим, озиқ-овқат ва пул йиғиб, полиция маҳкамасидаги «ўз» етакчиларига олиб боришлари керак эди.

Бу қўлга олиш бутун Хитой бўйлаб жамоатларга таъсир қилди, чунки қўлга олинган чўпонлар Хитойнинг турли бурчагидаги асосий масиҳий етакчилар эди. Уларнинг қўлга олингани ҳақидаги хабар электрон манзиллар, ҳамда «Америка овози» радиоси туфайли тезда тарқалди. Линг келаётган маълумотлар оқимини удалашга ҳаракат қиларди. Охириги хабарларни билиш учун, одамлар бутун Хитой ва бутун дунёдан телефон қила бошлади. Тез орада чўпонларнинг оилалари кела бошлади, Линг қўлидан келганича меҳмонларни кутиб олди ва уларнинг саволларига жавоб берди.

Беш ҳафтадан кейин олтитасидан ташқари, деярли ҳамма чўпонларни озод қилишди, аммо улар катта жарима (ҳар бири ўн минг йенгача) тўлашлари керак эди ва Линг пул йиғиш учун жавобгар бўлди. Имонлилар шунчалик камбағал эди, шунча катта сонли етакчилар учун пул йиғиш жуда қийин эди. Аммо Линг рад жавобини қабул қилмади. Унга пулдан кўра қамалган биродарлари муҳим эди ва у етарлича микдорни йиғмагунича, сўрашда ва пул йиғишда давом этди.

Линг жуда қийналди, у бу юкнинг остида қолиб кетадигандек туюлди, аммо у бу олтита чўпонни озод бўлмагунича, қўлидан келган ҳамма нарсани қилмасдан дам ололмасди. Бу олтита чўпон – уларнинг ташкилотининг энг обрўли етакчилари

эдилар ва полиция улар учун катта пул талаб қилаётган эди. У уларни ўлдиришлари мумкин, деб қўрқарди.

Фақат биргина йўл бор эди. Линг полиция махкамасига қўнғирок қилди.

«Илтимос, мен катта зобит билан гаплашмоқчи эдим».

«Сиз кимсиз?» – дея сўради навбатчи.

«Исмим Линг. Зобит мен кимлигимни билади, у мени қидирмоқда».

«Линг, менинг кадрдон дўстим! Менга қўнғирок қилишингдан хайратда қолдим» – деган таниш хотиржам овозни эшитди. «Қаёқдан қўнғирок қилаяпсан?»

«Бу муҳим эмас. Сиз билан сиз қамоқда ушлаб турган дўстларим ҳақида гаплашмоқчи эдим».

«Албатта, маҳкамага кел ва биз гаплашамиз».

«Йўк, мен сиз билан Брейт Мун меҳмонхонасида учрашишга розиман. Ва сиз ҳам бир ўзингиз келишингиз керак. Мен сизни кузатиб тураман, агар сиз билан кимдир келса, мен сиз билан учрашмайман».

Линг унинг рози бўлишини биларди. Унинг қизиқувчанлиги устун келади. Охирги бир неча ойдан бери ундан қочиб юрган воизхон, нима учун уни таклиф қилаяпти.

«Майли, қачон учрашишни хоҳлайсан?»

«Бугун соат еттида» – деди у.

Сухбатни тугатиб, Линг ўзи ишонадиган биродарлардан биттаси билан учрашди. У унга вазиятни тушунтирди, кейин ундан бирга бора олиши ва меҳмонхона ёнида кутиб туриши мумкинлигини сўради. «Агар мен чиқмасам, у ҳолда қўлга олинган бўламан» – деди.

Соат олтидан эллик минут ўтганида улар меҳмонхона олдида, ўзлари кўринмайдиган жойда туриб, кузатишар ва кутишар эди. Улар зобитни бир гуруҳ аскарлар билан бирга кўрдилар. Лингнинг юраги ҳаяжондан тезроқ ура бошлади. У катта зобит меҳмонхонага кирганини, қолганлар эса бино олдида кутаётганини кўрганида, у кетишга тайёр эди. Линг орқа эшикдан кирди ва зобит ўтирган столга бориб ўтирди.

«Линг, сени кўрганимдан хурсандман» – деди у илиқлик

билан худди ҳақиқатдан дўстлардек. «Мен сени қўлга олишимдан кўркмайсанми?»

«Агар кўркқанимда, бу ерда бўлмасдим. Аммо шу ердан».

Иккаласи ҳам тушлик буюришди ва Линг официантга ўзи тўлашини айтди. Кейин у ишга киришди. «Дўстларим билан қандай муносабат қилаяпсиз? Сиз жарима тўлашга мажбур қилиб, айримларини озод қилдингиз. Агар пул хоҳласангиз, пул бераман. Қанча хоҳлайсиз?»

«Линг, шошма» – деди зобит. «Биз ҳали овқатланиб бўлмадик. Бундан ташқари мен улар учун ҳеч нарса қилолмайман ва бу сенинг айбинг. Бу жамоатчиликка маълум бўлишига сен айбдорсан».

Линг уни кўркитишга ҳаракат қилаётганини биларди, аммо у ён бермади. У бошқа йўл тутишга тайёр эди. Улар икки саот гаплашдилар ва Линг вақти-вақти билан ўз имони ҳақида гапирарди. У ва қамоқхонада ўтирган чўпонлар нима учун шунчалик эҳтирос билан Исо Масихнинг таълимотини тарқатишини тушунтирди. Зобит ҳурмат билан эшитди, Лингнинг кўзларидан қанчалик дўстлари учун қайғураётганини кўрди. Аммо ҳамма келтирган далиллари бефойда эди. Зобит уларни озод қилиш ҳақида умид беришдан бош тортди.

Линг ўзининг қора сочларини силади. Ниҳоят, улар ўсган эди. У онасининг қурбонлик ҳақидаги ибодатини эслади ва Муқаддас Каломдан парчани ёддан такрорлади. «Ҳосил ҳақиқатдан мўл... ишчилар оз... бўрилар орасига қўзилардай».

Линг қийноқлар мактабига қайтиш вақти эмасмикан, дея ўйлади.

Яна мактабга

Зобит деярли тушликни тугатди ва Линг ўзида кам вақт қолганини биларди. Уни меҳмонхона эшиги олдида аскарлар кутаётганини биларди. У охириги таклифни қилди. «Сиз мени қидириб юргандингиз ва мана мен. Мени қўлга олинг ва дўстларимни қўйиб юборинг» – деди.

Зобит секин кулди: «Линг» – самимийлик билан деди, «сен мен учратган аёлларнинг ичидаги алоҳида аёлсан».

Кейин у ҳеч бир сўз айтмасдан, турди ва ресторандан чиқди.

Линг режаси барбод бўлганини ҳис қилиб, қимирламасдан яна бир қанча вақт ўтирди. Унинг юрагида оғирлик бор эди ва у уйига умидсизлик билан қайтиб келди. Қамокда қолган дўстларига осон бўлмаслигини биларди.

Вақт ўтарди. Линг яна иккита масиҳийлар қўлга олинганини ва маҳаллий қамоқхоналарда ҳайвонларча қийналган етакчиларни, бир ва икки йиллик меҳнат – ахлоқ тузатиш ишига ҳукм қилиб, лагерга жўнатиб юборишганини билиб олди.

Линг ишлашда давом этди, уни чуқур ёлғизлик ҳисси чулғаб олди. Охирги қамок жазосидан кейин у ҳали касал эди, кўп етакчилар унинг соғлиги ёмонлашаётганини кўрдилар ва унга ўз жавобгарликларидан воз кечишни маслаҳат бердилар. Аммо у бош тортди. У онасининг далда беришини, рағбатлантиришини ва Линг Хушхабарни ваъз қила олиши учун, онасининг соя бошоқларини тегирмондан майдалаб, оғир иш қилганини эслади. У онасини жуда соғинарди, чунки анчадан буён кўрмаганди. Аммо уни бориб кўриш жуда хавфли эди.

Линг етакчилар гуруҳидаги ягона аёл эди ва кўпинча у ўзининг хонасида, бошлаган ишини тугата олиши учун Худодан куч бериши учун илтижо қилиб, йиғларди.

2002 йил ўн олтинчи апрелда Лингнинг телефони жиринглади. Унинг гуруҳидаги ўттизда масиҳий хитойча дин фанатиклари томонидан ўғирлаб кетилганди. Линг ўзининг полиция маҳкамасидаги «дўстига» телефон қилди. Яна ишга.

Хотима

Лингнинг оғир ҳаёти давом этди, аммо унинг хизмати учун мукофот аниқ. Унинг шартлашилган «катта зобит билан учрашуви» орқали, Хитойдаги масиҳий уй жамоатининг аъзолари азоб чекаётган ноҳақликлар ҳақида гапира олиши учун Худо эшик очиб берди. Унинг ҳукумат билан алоқаси кўплаб бахсларга сабаб бўлди, кўп масиҳийлар унинг ҳатти-ҳаракатларига қарши эди. Уларнинг танқидларига нисбатан Линг: «Биз – масиҳиймиз, аммо шунингдек биз хитойликмиз ва бу бизнинг мамлакатимиз» – дея жавоб қилади. Линг ҳеч қачон ўз эътиқодига қарши

бормади ва ўзининг хушхабарчилик фаолиятини давом эттирди.

Ўзининг биродар ака-ука ва опа-сингилларини мардларча ҳимоя қилиш учун, у қўлга олинishi мумкинлигига қарамасдан, ҳар қандай имкониятдан фойдаланади. У ҳали ҳам полициянинг кузатуви остидагилар рўйхатда, аммо у Худонинг ҳам рўйхатида турибди. Худо уни ажойиб равишда қамоқ жазосидан ҳимоя қиляпти.

Бироқ Линг агар зарур бўлса, бунга ҳам тайёр. «Мен мактабга қайтишга тайёрман» – дейди у. «Агар Худо менинг бошимдаги сочларни сонини билса, демак мен Унинг ҳокимияти ва Унинг иродаси остида қоламан».

Жамоат мустаҳкам оёққа туриб олмагунча, турмушга чиқмасликка ваъда берганида, ҳаёт унга яна бир синов ташлаганди. Ўшанда гуруҳ уларнинг ваъдаси ўн йилга чўзилади, дея ҳисобларди ва Линг бундан кейин турмушга чиқиш учун кўп вақти бўлади, дея ўйларди. (Ўшанда у эндигина ўн олти ёшда эди). Бироқ, энди у ўттиз ёшда, Хитойда эса ўттиз ёшдан кейин ёлғиз аёлни турмушга чиқиши жуда қийин.

Кўпинча унга (у уй жамоатини қуришга ёрдам берган чўпонлар ҳам) аёл кишининг ўрни уйда, унинг иши эса – овқат тайёрлаш, тозалаш ва болаларни тарбиялаш деб айтишарди. Линг бунинг муҳимлигини инкор қилмайди, аммо шунингдек Худода айрим пайтда умуман бошқача режалар борлигини ҳам билади. Ўзини танқид қилганларга, у уй жамоатлари эндигина ривожланиб бошлаганида, айнан аёллар хавfli ишни бажарганини, яъни масиҳийликни ваъз қилганини эслатади. Хушхабарни ваъз қилганларнинг учдан икки қисми айнан аёллар бўлганини ва уларни Хитойнинг энг узоқ жойларига жўнатишганини эслатади. Бу ҳақида ҳамма етакчилар билади.

Ҳозир Линг Пекинда 2008 йилда бўлиб ўтадиган халқаро олимпия ўйинларига умид қилмоқда. Бу уй жамоатларининг ўсиши ва ривожланиши учун ажойиб имконият бўлади, дея ишонади.

Яна ишлаш учун олға...

Глэдис:

Нажот кечиримда

Ҳиндистон
1981 йил, ноябрь ойи

Ўттиз ёшли Глэдис Везерхед Калкуттадан 170 километр жанубий шарқда жойлашган, Бенгал кўрфазининг ёнидаги Орисса штатининг Маюрбхандж туманига келганида кун иссиқ ва нам эди. Ҳар битта овозга ва атрофидаги ҳамма нарсага қараб «Мен ҳақиқатдан шу ерда эканлигимга ишона олмайман» – дея ўйлади у. Очiq уйлардан ва дўконлардан анқиётган, аччиқ чили қалампирининг ўткир хиди, кўча бўйлаб эркин дайдиб юрган муқаддас моллар ва очиқ сув зовурларидаги ахлат уюмларининг чириган хиди билан аралашиб кетган эди. Иссиқдан хид янада кучлироқ анқирди, аммо Глэдис шимолнинг совуқидан кейин, иссиқ оби-ҳаволи мамлакатга келганидан хурсанд эди.

Покистон чегарасидан Ҳиндистоннинг ичкарасига қараб қилган саёҳати имон учун синов эди: уни олиб келган машинанинг ҳайдовчиси йўлда юк машиналарни, араваларни, таксиларни, молларни, велосипедларни ва тўхтовсиз одамлар оқимини қувиб ўтиб, у ёқдан бу ёққа бориб келарди ва буларнинг ҳаммаси аралашишидан кўчада тасаввур қилиб бўлмас тартибсизлик эди. Австралиянинг кичкина тинч шаҳарчасида катта бўлган Глэдис, Ҳиндистонда ҳар кунлик ҳаётнинг бир қисми сифатида қабул қилинадиган бундай тартибсизликдан ҳайратга тушганди.

У меҳмонхонаси деразасидан бундай шиддатли оқимни кўрқув билан кузатарди. Ҳар сафар она боласининг қўлидан ушлаб йўлдан ўтганида, нафасини ичига ютар ва аёллар ҳайдовчини ушлаб ўтириш ўрнига, сотиб олган нарсаларни кучоқлаб, мотоциклнинг орқа ўриндиғида бир томонлаб ўтирганини кўрганида ибодат қиларди. Улар кўпинча ҳиндистоннинг транспортларга

тўла бўлган кўчаларида қатнаётган автобус ёки юк машиналари ёнидан бир неча сантиметргина узокликдан ўтардилар.

Ҳиндистоннинг аҳолиси деярли миллиард одамни ташкил қиларди ва Глэдис бундай катта сондаги одамларни ҳамма жойда кўришдан ёқа ушлаганди. Кўчада ўз атрофида ҳар хил одамларни: ифлос, оёқ яланг болалар, пешонасида ҳиндча нуқта қўйилган ва оч рангли сарига ўралган оналар, танаси қуриб қолган қариялар, ҳар хил Худонинг ижодини кўриб ҳайрон бўларди.

Глэдисга ҳаммаси ёқарди. Ўн икки йиллик умидсизликдан кейин, ниҳоят ўзининг орзуси амалга ошди ва Худо уни чақирган ишни қиляпти, яъни бошқа мамлакатдаги бечораларга ёрдам бераяпти. У кўпинча бу орзуси амалга ошармикан, ўша кун келармикан, дея ўйларди...

Хизматга берилиб

Глэдис ўзининг она юрти Австралиядаги конференцияда иштирок этганида атиги ўн саккиз ёшда эди ва Худонинг чорловига хушхабар элчиси бўлишлик билан жавоб қилди. Глэдис Квинсленд штатидаги фермада катта бўлди, жамоатда кўплаб ваъзлар эшитди ва ҳатто ота-онаси уйига таклиф қилган бир нечта хушхабар элчилари билан ҳам учрашди. Ҳар шанба Глэдиснинг онаси ҳамма болаларини чақириб, хушхабар элчилари ҳақида ҳикоя ўқиб берарди. Африка, Ҳиндистон, Хитой... Глэдис узок юртлардаги ҳаёт ҳақидаги жозибали ҳикоялардан ҳайратланар ва хушхабар элчиларининг ўз ишига бўлган садоқатидан фахрланар эди.

Хушхабар элчиларининг ишлари ҳақида кўп нарса билган, Глэдис конференция унга шунчалик катта таъсир кўрсатишидан ҳайрон бўлмаслиги керак эди, аммо бу нарса юз берди. Уни Худо бошқа мамлакатда хизмат қилиш учун чақираётганига шубҳа қолмади. У нима учун хушхабар элчилар ўз хизматини бундай қизиқиш билан бажаришларини тушуна бошлади.

Ҳаётининг кейинги йиллари мобайнида Глэдис ўзининг ҳамма қарорларини қачондир хушхабар элчиси бўлишлик нуқтаи назардан қарарди. У ўқишни тугатди ва ўзининг келажакдаги иши учун жуда зарур бўлган ҳамширалик касбига эга бўлди.

Иложи борича у чет элда ишлашни хохламайдиган бўлгуси куёвлардан узоқроқ юришга ҳаракат қилди. Бу қийин эди, аммо Глэдис агар бу ўз мақсадидан воз кечишга олиб келадиган бўлса, Худо унинг ким биландир банд бўлиб қолишини хоҳламаслигини биларди. У вазифаларини яхши бажарарди ва кичкина шифохонани бошқара бошлади. У шунингдек, якшанба кунги мактабда дарс берар ва имконияти борича жамоатга ёрдамлашар эди.

Глэдис ҳар сафар уларнинг кичкина жамоатига масихий воизхон келганида янгитдан куч оларди. У қачондир келажакда худди шундай ишни бажаришини тасаввур қилиб, ҳар битта сўзни диққат билан эшитар эди. Қачондир катта йиғилишда сўзга чиқишига тўғри келармикан, дея ўйларди. Хушхабар элчилари хизматининг бу қисми унга унча ёқмасди, уни чўчитар эди. Ва бу Глэдис шундай кўрқоқ бўлгани учун эмас, балки Худо унга шундай инъом берганига ишона олмасди. *«Мен Худонинг севгисини ҳамшира бўлиб ишлаб, амалда кўрсатиш билан кифояланаман»* – деди у ўзига-ўзи.

1980 йилда Глэдис йигирма ёшга тўлди ва қачондир унинг орзуси амалга ошармикан, дея ўйлай бошлади. Ичида ҳаммаси Худонинг қўлида эканлигига ва ҳаммаси Худо хоҳлаган пайтда амалга ошишига амин эди. Аммо унинг жуда кўп саволлари бор эди ва у турмушга чиқиш ҳақида ўйлай бошлаганди. У энди ёш эмас эди, бошқа мамлакатларда хизмат қилаётганлар эса, Худо уларни йигирма ёшга кирар кирмас ёки ундан ҳам олдин хизматга чақиргани ҳақида айтардилар. Глэдиснинг кўплаб хизматдошлари турмушга чиқар, фарзанд кўришар эди. Глэдис уларнинг оиласи кўпайганидан хурсандчилигини кўрганида, унга бошқа мамлакатлардаги бечораларга ёрдам бериш ҳақида ўйлаш янада қийинлашар эди.

1980 йил охирида Глэдис «Оперейшн Мобилизейшн» ташкилотида ишлайдиган Майк Хей билан учрашди. У бир неча йилдан буён Ҳиндистонда ишлаётган эди ва унинг руҳлантириши Глэдисни ҳайратга солди. Глэдис уни Ҳиндистондаги иши ҳақидаги саволлар билан кўмиб ташлади. *«У ерда одамлар қандай? Очиқ ваъз қила оласизми? Улар қандай қабул қилишади? Ташкилотингиз қандай ишлайди? Сизни ким қўллаб-қувватлаб туради?»*

Майк унинг кўпроқ қизиқаётганини ҳис қилиб кулди ва сабр билан унинг барча саволларига жавоб берди.

Глэдис: «*Эҳтимол бу мен учундир? Бу балким бу айнан менинг кутганимдир!*» – дея ўйлади. Бир неча ҳафталар мобайнида Глэдис бу ташкилот ҳақидаги ҳамма адабиётларни ўқиб чикди. У икки йил ишлаб бериши кераклиги ва ҳар бир одам ўзининг қайси мамлакатда ишлаши тўғрисида Худонинг кўрсатмасини қидириш кераклигини билиб олди. У бу қандай ташкилот эканини, раҳбарлари ва ҳамма хизматчилари ўзининг ишига қанчалик содиқ эканини тушунди. Бу айнан у учун эканига ишонч ҳосил қилди. Унинг қўнгли тинчиди ва у улар билан келишишни бошлади.

1981 йил май ойига келиб, Глэдис ҳаётида биринчи марта Австралиядан кетишга тайёр эди. У ҳали ҳам кейинги икки йил қаерда ишлашини билмасди, аммо ёзда ўқиш учун Европага кетди. Оиласи ва дўстлари билан хайрлаша туриб, у умидга тўла эди. Ўз ишига берилган хушxabар элчиси Майк Хей билан учрашувини эслаб, у ҳар доим Ҳиндистонда ишлашни хоҳлаши ҳақида ўйларди, аммо Худо қаёққа жўнатса, ўша ерга боришга тайёр эди. Кетиш арафасида бутун оиласи унинг атрофида йиғилди ва ҳаммаси забурдан энг севимли: «Чунки У яшаяпти» – деган қўшиқни куйлашди.

«Мен ўз келажагимни кутиб олишим мумкин, чунки у Худованднинг қўлида эканини биламан» – деди уларга Глэдис, қўшиқни куйлаб бўлишганларида.

Ёзда Глэдис Европада ўқиди ва уни у ерга олиб келган садоқат руҳи билан янада тўлди. У совуқ полда ухлади, ҳафтада бир марта чўмиларди, ётоқхонадаги ҳожатхонани тозаларди, Англияда яшайдиган Осиёлик одамлар ҳақида ғамхўрлик қиларди ва ўқишдан кейин қаерга бориши ҳақида Худонинг кўрсатмасини изларди – буларнинг ҳаммаси бошқа мамлакатда хизмат қилишга тайёргарликнинг бир қисми эди. Глэдис ўз мақсадини аниқ билиб, бутун қийинчиликларга чидади ва Ҳиндистон ҳақида орзу қилишда давом этди. У Ҳиндистон ва унинг халқи ҳақида кам билар эди, аммо унинг у ерга боришга қизиқиши ва хоҳиши сўнмади.

Ёзги машғулотлар охирида Глэдис Англиялик эр-хотин – хушхабар элчилари дастурининг бошқарувчилари билан тушлик қилиб қолди. Улар ундан қаёққа ишлаш учун кетаётганини сўрадилар.

Глэдис уларга Ҳиндистонга бориш учун хушхабар элчиси ташкилотларидан бирига ариза берганини тушунтирди. «Аслида эса, мен ҳозир қаерга боришим кераклигини унча яхши билмайман» – деди у. «Худо учун қаердан кўпроқ зарур бўлсам, ўша ерга боришни хоҳлайман» – деди.

«Глэдис сен каттасан» – деди хотини юмшоқ оҳангда. Глэдис «катта» эканини эшитганида, унга жон кирди. У ўз ишини бошқаларга қараганда кеч бошлади, аммо у атиги ўттизга кирганди. Унинг ҳайрон бўлган қарашини кўрган аёл кулди ва тушунтиришга шошди: «Йўқ, йўқ. Сен қари эмассан. Сен фақат бошқалардан каттароқ ва тажрибалироқсан. Сен кўпроқ Муқаддас Китобни ўқидинг, етакчи бўлишга ўргандинг, катта ҳаёт тажрибасига эгасан. Ҳиндистонда сенга ўхшаган одамлар керак» – деди.

Глэдис кулди ва Худога бу аёлнинг доно сўзлари учун миннатдорчилик билдирди. У Глэдисга деярли худди Майк Хейга ўхшаган маслаҳат берди. Энди у ўзи ибодат қилган нарса учун тасдиқ олиб, тинчланди. Бутун умрга у учун сеvimли қўшиққа айланган қўшиқнинг сўзларини яна эслади: «Келажагим Унинг кўлида эканини биламан ва ҳеч бўлмаганда У яшаётгани учун яшашга арзийди».

«Моховлар учун уй»

Уни олиб кетаётган ҳайдовчи ундан қаергадир кириб ўтиш учун рухсат сўраганида, у Ҳиндистондаги Куттакеда ўзи учун мўлжалланган жойга кетаётган эди. Йўлда кетаётган саноксиз одамлар, эркаклар, аёллар, болалар тўдаси унинг эътиборини тортарди ва у ҳайдовчини эшитмади, фақатгина унинг «...Маюрб-хандждаги моховлар уйига. Глэдис сен қарши эмасмисан? Биз у ерда кўп бўлмаймиз» – деганини эшитди холос.

Моховлар уйида ҳайдовчи баланд бўйли келишган, Грэм Стейнз исмли австриялик билан учрашди. Глэдис ўша жойда

ишлайдиган бошқа австралияликлар ҳақида эшитган эди, аммо уларнинг исмларини билмасди. Грэм Глэдисни хушхабар элчилари ташкилоти биносига кузатиб борди. Глэдис эркаклар ишларини тугатгунча ўша ерда кутиб турди. У бу ташкилот биносини кузатиб ва бу ерда ишлаган биринчи аёл Кейи Алленби ҳақидаги кичкина китобчани кўздан кечириб, Глэдис бу ташкилотнинг тарихи билан қизиқиб қолди. Етмиш йиллик бир қаватли уй хотиржам муҳитни яратиб турарди. Бир қаватли бинонинг ҳар бир қисми – бетон полдан тортиб кўп марта қават-қават қилиб оқланган 45 сантиметр қалинликдаги деворигача, ҳатто хонани чидаб бўлмас иссиқликдан ҳимоя қилишга ёрдам берадиган кенг айвон ҳам унчалик эски кўринмас эди.

Глэдис кутиб ўтирганида, нима учун Грэмнинг рафиқаси чоё ичишга таклиф қилиб чиқмагани ҳақида ўйлади, чунки бу хиндларнинг урф-одати эканини у аллақачон биларди. Аммо рафиқаси пайдо бўлмади ва тез орада Глэдис ва ҳайдовчиси жанубга, Куттакга қараб йўл олди.

Дастлабки бир неча ой ҳаёт жуда қийин кечди, аммо қизиқ эди, Глэдис маҳаллий урф-одатлар ва маданиятни ўрганишга ҳаракат қилди. Куттакедаги биринчи олти ойни маҳаллий ёрдамчилар иборат гуруҳи билан ўтказди. Олтита аёл ҳамма ёғи китоблар солинган қутиларга тўла бўлган иккита кичкина хонада яшардилар.

Овқатларни ҳар доим моғор босар, сувни челақларда олиб келишар, ерда қазиб ўрага ётқизилган, цементдан бўлган тешикли плита, ҳожатхона бўлиб хизмат қиларди. Глэдис Худога фермада ўсиб-улғайгани учун миннатдорчилик билдирар ва шундай оғир иш эканини биларди, аммо айрим пайтларда уни қайғу босар эди ва шунинг учун ҳамма нарсанинг яхши томонига қарашга ҳаракат қилади: «Худо менга бераётган ҳамма нарса – яхши».

Ҳар куни улар иккита бўлиб кетар ва масиҳий китобларни сотишга ва одамлар билан Худо ҳақида гаплашишга ҳаракат қилиб уйма – уй юришар эдилар.

Глэдисга шаҳардаги одамлар билан гаплашиш ёқарди, аммо юраги Барипададан шимолий ғарбда, тоғлар ичида жойлашган

Сантал қишлоғига интиларди. Улар биринчи марта Барипада атрофлари бўйлаб кезганларида, бу қишлоқлар чеккасида ўтишган эдилар. Пичан томли, тупрокдан бўлган уйлар дарахтлар орасида йўлга жуда яқин турарди. Уйлардан унча узоқ бўлмаган жойда қўлда қазилган ҳовуз бор эди.

Унга Санталнинг урф-одатлари, руҳларга сизганиши ва ҳатто айрим пайтда руҳларни раҳмини қозониш учун одамларни қурбонликка келтириши ҳақида айтиб беришганди. Яшаш шароити жуда қадимий эди, кўп болалар шифолаш ёки сақлаб қолиш мумкин бўлган касалликлардан ўлишар эди. Оилалар эса руҳларни тинчлантириш ва болаларини қутқариш учун, тутатқилар ва қурбонлик учун ҳайвонлар сотиб олишга бекордан-бекорга пул сарфлашар эдилар.

Ҳамшира сифатида, Глэдис одамларни ўқитиб, уларга ёрдам бериш мумкинлигини, масиҳий сифатида эса уларни худолар деб ҳисоблаган руҳларга боғлиқликдан озод этиб, Исо уларга янада кўпроқ шифо бериши мумкинлигини биларди. Уларнинг ачинарли ҳолати ҳақида ўйлаганида уни кучли ҳис-туйғу чулғаб олди ва бу қишлоқ аҳолиси ёнига боришни хоҳлади. Уларга ўзининг юрагидаги эзгу хабарни олиб боришни хоҳлади.

1982 йил январда Глэдисда шундай имконият пайдо бўлди. Унинг кейинги вазифаси, хушxabар элчилари маҳаллий масиҳийлар томонидан ташкил қилинган «чангалзордаги лагерлар»да қатнашган бир нечта қишлоқларга бориш эди. Шундай қишлоқлардан биттасига нотекис тоғлик жойдан ўн бир километр пиёда юриб бориш керак эди, ammo Глэдис у ерга боришидан хурсанд эди. У ҳамма нарсада чин кўнгилдан қатнашди: қудукдан сув тортди, дарёда чўмилди, ерга тўшалган тўшакда ётди. Маҳаллий аёлларга баланд бўйли, сариқ танли австралиялик бўлиш ёқарди ва улар Глэдисга ўз ҳаёти ҳақида гапиришга интилар эдилар.

Энг бечораларга севги кўрсатиш

Қишлоқ Маюрбхандждаги моховлар уйидан унча узоқ бўлмаган жойда жойлашган эди ва Глэдис бир нечта марта Грэм билан учрашди. Кейинчалик у Грэмнинг ҳеч қачон уйланмаганлигини

билиб олди. Учрашган пайтларида улар асосан хушхабар элчилари ташкилотининг иши ҳақида суҳбатлашар эдилар, аммо Глэдис ўзининг Грэмга нисбатан ҳис-туйғуси борлигини ҳис қилди. Шунга қарамасдан у ҳис-туйғуларига эътибор қилмасликка ва диққатини хизматга қаратишга ҳаракат қилди.

Кейин унга навбатдаги вазифани топширдилар. Глэдис ўзида Ҳиндистонни томоша қилиш имконияти борлигидан хурсанд эди, чунки у «ОМ» командаси билан бирга бир жойдан бошқа жойга юрар эди. Аммо моховлар уйи ва Санталдаги маҳаллий аҳоли орасидаги ҳаёт унда ўчмас из қолдирди. У Грэм ва бошқаларнинг касаллар ҳақида, яъни моховдан қийналган ва қишлоқдан ҳайдалганлар ҳақида қандай ғамхўрлик қилишини кўрди. Индуизм мохов касалидан қийналаётган одамларни, уларнинг касалликларининг сабабчиси ўтган ҳаётидаги гуноҳлари эканига ишонтаришга ҳаракат қиларди. Уларни бир пиёла сувга ҳам лойиқ эмаслигига ишонтирар эдилар. Шунинг учун мохов билан касал бўлганлар аранг кун кечирардилар: кўчаларда садақа сўрар, уларни уйларида ва оилаларидан ҳайдашар эди. Моховдан касал бўлганлардан кўра бахтсиз одам йўқ эди ва уларни ҳеч ким Грэм каби яхши кўрмасди.

Моховлар уйига келган аламдийдалар, касал ривожланишининг олдини олувчи дори-дармон олардилар, бу уйдаги хизматчилар уларни севгиси ва ғамхўрлиги билан қамраб олардилар. Улар касалдан тузалиш мумкинлигини ва бу Худонинг лаънати эмаслиги ҳақида айтишардилар. Глэдис касаллар севги сўзини эшитганида қандай ўзгаришларини ва эркалаш билан яқинлашишларини кўриб, ҳайратга тушарди. Дори-дармонлар уларнинг яраларини, хизмат қилувчиларнинг ҳамдардлиги эса уларнинг кўнглини шифолар эди.

Глэдис моховлар уйида қилган ишидан жуда ҳайратга тушганди, аммо айрим пайтда нима учун қилаётгани ҳақида ўйлаиб қоларди. Уни Грэм қизиқтирадимми ёки хизмат? У Грэмга нисбатан илиқлик ҳис қилса ҳамки, у Глэдиснинг келиш мақсади эмас эди. Бундан ташқари Грэмда ҳам унга нисбатан худди шундай ҳис бор ёки йўқлигини билмасди. «Агар бу шундай бўлсачи?» – дея ўйлади. Улар ўртасида қандайдир муносабат

пайдо бўлишидан олдин, бу ҳақида ташкилот раҳбарларига айтиши керак. Тартиб-қоида шундай эди.

Баҳорда Глэдис Грэмнинг нияти қандай эканлиги ҳақида ўйлаши керак эмас эди. Грэм раҳбарлардан уларга хат ёзишиб туришга рухсат беришларини сўрагани ҳақида билиб олди ва у бундан жуда хурсанд бўлди. Баҳор ва ёзда улар бир-бирлари билан хат ёзишиб турдилар, бир-бирларини яхшироқ билиб олишдилар. Уларда жуда кўп умумий нарсалар борлигидан хайрон қолишган эдилар. Улар бир-бирларидан қирқ километр узоқликда катта бўлишган ва бир хил тарбия олган. Иккаласи ҳам хушxabар элчилиги хизматини ёш пайтидан бошлашган. Улар қанча кўп хат ёзишсалар, шунча кўп Худо уларнинг бирга бўлишини хошлашини тушунар эдилар. Улар 1983 йил 6 августда мафтун бўлган қариндошлари ва дўстлари ҳузурда турмуш қурдилар.

Моховлар уйдаги ҳамма Грэм ва Глэдисдан жуда хурсанд эдилар. Маҳаллий аҳоли Грэмни яхши кўрганидан «Дада» деб чақирарди. У садоқат билан ва чарчамасдан Маюрбханджда йигирма йил хизмат қилди, энди эса Худо уни ажойиб рафиқа билан мукофотлади. Рафиқаси ҳам худди Грэмга ўхшаб Худони ва ҳиндистонликларни жуда яхши кўрар эди. Қишлоқ аҳолиси ва моховлар уйдаги касаллар учун Грэм ва Глэдиснинг никоҳ тўйи, Худо севгисининг ажойиб гувоҳлиги бўлди. Улар эр-хотин Стейнзларнинг Австралиядан қачон қайтишини сабрсизлик билан кутишар эди.

Аммо бу осон эмас эди. Глэдис ва Грэм эр-хотин бўлганидан кейин, ҳиндистон ҳукумати Глэдисга янги виза беришдан бош тортганида, биринчи муаммога дуч келдилар. Бунини тушунтириш қийин эди, аммо унга қайтишга рухсат бермадилар. Ниҳоят, улар Глэдиссиз, Грэмнинг битта ўзи қайтишига қарор қилдилар ва у Ҳиндистонда туриб, Глэдис учун виза олишга ҳаракат қилади.

Ҳукумат Глэдисга виза беришга рози бўлишидан олдин, бир неча ойлар ўтди ва кўп ибодат қилишга тўғри келди. Аммо Глэдисга чет эл ёрдам ташкилотининг ишчиси сифатида эмас, балки Грэмнинг рафиқаси сифатида виза беришди. У ҳиндистонликлар масиҳийликни қабул қилишларига ёрдам бермасликка ваъда

бериши керак эди. У рози бўлди. Охир-оқибатда Глэдис ва Грэм ҳеч кимни Масихга ишонишга мажбурлай олмасликларини билиб олишди. Уларнинг асосий мақсади моховлар билан ишлаб, Худонинг севгисини кўрсатиш эди. Агар одамлар ўзлари танлов қилса ва бу севгига жавоб берсалар, бу уларнинг шахсий иши эди.

Юраги айтгани бўйича

Глэдис 1984 йил охирида Барипадага қайтиб келди. Улар яна бирга эканидан хурсанд эди ва у тезда янги хотинлик ва менеджерлик вазифасига киришди. Энди у олдингига ўхшаб қишлоқларга бора олмаслигидан жуда афсусда эди, аммо у худди ҳаётидаги бошқа кўплаб ўзгаришларга кўникканидек, бу янги вазифасига ҳам осонгина кўникиб кетди.

Ташкилот биносининг чиройли эски деворида осилиб турган, Муқаддас Каломдан сўзлар унинг шиорига айланди: «Эгамизни ўзингнинг шодлигинг деб бил, кўнглингдаги орзуларингга У етказди»¹. Унга ўзининг янги уйда ишлаш ва моховлар уйдаги касалларга ёрдам бериш ёқарди. Унга айниқса, якшанба йиғилишни эшитиш ва аёлларни руҳлантириш учун Грэм билан бирга Сантал жамоатига бориш ёқарди.

1985 йил Глэдис ва Грэмнинг биринчи фарзанди – Эстер Жой, кейин эса унинг укалари – 1988 йилда Филип ва 1992 йилда Тимўтий туғилди. Глэдис ўзининг оналик меҳри билан фарзандларини қуршаб олди ва унинг болалари кўчадаги бошқа болалар билан ўйнашни бошлаганида янги имконият очилганини тушунди.

Ҳаммасини Худонинг иродасига топшираман

20 асрнинг 90-йиллари мобайнида Глэдис ва Грэм моховдан қийналган одамларга ва Сантал қишлоғининг аҳолисига ёрдам беришда давом этдилар. Глэдисга болаларини маҳаллий болалар билан ўйнаши учун, уларни ўзи билан қишлоққа олиб бориш ёқарди. Болалари отаси билан маҳаллий чўпонлар томонидан ўрмонда беш кунлик конференция кўринишида ўтказадиган

лагерларга боришни яхши кўришар эди. Грэм чўпонларга ваъз қилишда ёрдам бериш учун борар эди.

Глэдис ва Грэм Сантал қишлоғининг кўпчилик аҳолисини ўзларининг масиҳий эътиқоди учун доимий равишда қувғин қилишини билардилар. Улар ҳар доим қишлоқ аҳолисининг мухтожликларига эътибор беришга ҳаракат қилардилар ва улар билан бўлган муносабатида Худо донолик бериши учун ибодат қилардилар. Грэм ҳеч қачон қишлоққа кимнидир имонга киритиш учун бормасди. У Худо ташкил қилган маҳаллий чўпонларни ва жамоатни қўллаб-қувватлаб турарди. Шундай бўлса ҳамки, Санталлик масиҳийларни, улар масиҳийликни мажбуран ёки уларга чет элликлар пул бергани учун қабул қилганликда айблашар эдилар.

Битта ўн икки яшар болага масиҳий бўлган учун ҳужум қилишган эди. У ўзининг чорвасини излаш учун дарахтга чиққанида, унинг масиҳий бўлганини билган қишлоқлик бошқа болалар дарахтни қуршаб олдилар ва унинг тушушига руҳсат бермадилар. Улар боланинг имони устидан қулиб, масҳара қилишдилар ва у то ўлгунича унга таёқ тиқишган. Унинг бева қолган онаси ларзага тушган эди.

Бир гуруҳ индуизм динидаги кишилар бошқа бир ёш йигитни имони учун тошбўрон қилишган, кейин эса сувга чўктириб юборишган. Жисмоний азоблардан ташқари, масиҳийлар маҳаллий аҳолининг кундалик тинч қўймасликлари билан ҳам кўникишларига тўғри келарди. Уларнинг мол-мулкларини ўғирлашар ёки барбод қилишар, ерда ишлашга, қишлоқ қудуғидан сув олишга ҳалақит қилишардилар. Йиллар ўтиши билан улар қувғинлар ҳақида эшитишарди, аммо улар на Глэдисни, на Грэмни қўрқитишган ва улар ҳеч қачон бу фанатикларнинг мўлжалига айланишдан хавотир олмасдилар. Глэдис шундай фикр қиларди:

«Биз мохов билан касалланган одамларга ёрдам берамиз. Биз кимга хавф солишимиз мумкин?»

1999 йил январ ойида, Глэдис пайшанба куни эрталабки тинчликдан лаззатланиб, китоб ўқиб ўтирарди. Ўша куни у кўриш қобилиятдан маҳрум бўлган икки ёшлик қиз ҳақидаги

хикояни ўқирди. Чўпон уни кўриш учун шифохонага келганида, у чўпонга: «Чўпон, Худо мендан кўриш қобилиятимни тортиб олаяпти» – деди.

Чўпон жим турди. Кейин эса: «Жеси, Унга кўриш қобилиятингни тортиб олишига йўл қўйма» – деди.

Қизалоқ хайрон бўлди, кейин доно чўпон давом этиб: «Унга кўриш қобилиятингни бер» – деди.

Бу хикоя Глэдисга қаттиқ таъсир қилди, Худованд ундан ўзинг яхши кўрган ҳамма нарсани – эрини, болаларини, ўзларида бор бўлган ҳамма нарсани Худога беришга тайёрмисан, – дея сўраганини хис қилди. У бу ҳақида ўйлади ва юзи кўз ёшларга тўлди. У ўз юрагини ўн уч ёшга тўлганида Худога топширган эди ва ўшандан буён фақатгина У учун яшашга ҳаракат қилганди. Ҳиндистонга келганида, у ва Грэм ўз ҳаётини Худованднинг хизматига бағишладилар. У ҳамма нарсани Худога топширдим, дея ўйлаганди, аммо юрагида биларди: бор-бутига ва ҳамма нарасдан кўпроқ яхши кўрадиган эри ва болаларига қаттиқ суяниш васвасаси бор эди.

У ибодат қилди ва Худога муносиб бўлган жавобни берди. «Ҳа Раббим Исо, мен хоҳлайман. Менда бор бўлган ҳамма нарсани ол – эримни, болаларимни, бор бўлган ҳамма нарсамни. Ҳаммасини Сенга топшираман». У омин дея айтганида, уни қуршаб олган Муқаддас Рух Иброҳим ўз ўғли Исҳоқни Худога бағишлаганини эслатиб, унга далла бераётганини, унга қанот бағишлаётганини хис қилди. У оиласини нима кутаётганини билмасди, аммо Худо у билан бирга бўлишига ишончи комил эди.

Кейинги ҳафтада Грэм яна бир лагерда иштирок этиш учун Манохарпур қишлоғига боришга тайёрланди. Ўзи билан ўн яшар Филипни ва олти яшар Тимўтийни олиб кетаётганидан хурсанд эди ва болалар ҳам жуда мамнун бўлишганди. Улар лагерга боришни яхши кўришарди. Улар учун бу бир саргузаштдек эди. Одатдагидек шароит йўқ, яъни на электр, на тоза ичимлик суви бор эди. Улар жипда ухлардилар. Аммо асосийси уларга отаси билан бирга бўлиш ёқарди. Мавлуд байрами қандайдир безовтагарчилик билан ўтди, жуда кўп меҳмонлар бўлганди ва Глэдис болалари отаси билан бирга бўлишидан хурсанд

бўлишларини биларди. Тўрт соатлик йўл уларга тўхтовсиз суҳбатлашиш имконини беради.

Ўша пайтда ўн уч ёш бўлган Эстернинг олдига мактаб-интернатдан иккита дугонаси меҳмонга келди ва у уйида онаси ва дугоналари билан бирга қолишидан хурсанд эди.

Йигирманчи январ чоршанба куни Глэдис ҳамма нарсаларини жойлаб, болаларини отаси билан жўнатишга шошиб юрарди. «Фил, сен нарсаларингни жойлаб бўлдингми?» – дея сўради онаси катта ўғлидан. У жуда ҳам ҳаракатчан бола эди, ҳар доим онасига худди отаси каби ёрдам берарди. У ҳамма билан киришиб кетадиган, бошқа одамларнинг ҳис-туйғуларига нисбатан сезгир бола эди. Глэдис унинг ҳаммага нисбатан меҳрибонлик билан муносабатда бўлишидан ғурурланарди. Бир неча ойдан кейин унинг ўн бир ёшга киришига ҳам ишона олмасди. Улар ҳар доим шунчалик банд бўлар эдики, айрим пайтда болаларининг ҳаёти ёнларидан ўтиб кетаётгандек туюларди, уларда эса болалари билан маза қилиш учун вақт йўқ эди.

«Болалар, кетиш керак» – дея чақирди Грэм. Глэдис болаларни отаси кутиб турган машинага кузатиб қўйди. Глэдис уларни қучоқлади ва олдин болаларни, кейин Грэмни ўпиб қўйди. Улар ҳар доим хайрлашиш учун вақт қолдиришарди, чунки Ҳиндистоннинг бетартиб йўл ҳаракатида нима юз беришини олдиндан билиб бўлмасди. Глэдис Тимнинг ўтган йили ноябрь ойида юз берган бахтсиз ҳодисадан кейин машинада юришдан қўрқшини, ҳавотирланишини биларди. Машинада у олдинга учиб кетди ва жиддий шикаст олмади, аммо жуда қўрқди. Атиги бир неча ҳафта олдин, тоғли йўлда катта юк машинаси жипга урилишига озгина қолганди. Глэдис Тимнинг ҳавотирини тушунар эди ва уни тинчлантиришга ҳаракат қилди.

«Яхши вақт ўтказишларингизни тилайман! Душанбага» – дея кичкирди уларнинг оркасидан.

Уйига қайтиб кирганида, у Филнинг рюкзагини текширмаганини эслади. «*Камзулини солишни унутмаганига умид қиламан*» – дея ўйлади у соғинч билан.

Кейин Тим ҳақида ўйлашни бошлади. У совуқни яхши кўрмасди ва Глэдис тоғда қанчалик совуқ бўлишини билиб,

у учун бир нечта жунли свитер солганди. У Тимнинг қўшиқ айтиш пайтида овозини қийнашига тўғри келмаслигига умид қилиб, кулиб қўйди. Уйда у қўшиқ айтувчи ва воизхон эди. У отасига ўхшаб ваъз қилишни яхши кўрар эди ва айрим пайтда Глэдис унинг жамоат ўйнаш учун, меҳмонхонада стулларни қўйганини кўрганди. Кейин қандайдир вақтга бу ўйин ҳақида унутди. Душанба куни эса Глэдис меҳмонхонага кирганида, Тим ўзининг ҳаёлий жамоати учун стулларни қўйиб, мароқ билан ваъз айтаётганини ва қўшиқ куйлаётганини кўрди.

У бўш вақти бўлиши билан келиб ўтиришни ва уни тинглашни хоҳлади, аммо келганида у аллақачон бошқа нарса билан банд бўлаётган эди.

У Тимнинг охириги марта жамоат ўйинини ўйнаётганини билмасди.

Йигирма учинчи январь, якшанба куни эрталабки соат тўртдан ўттиз минут ўтганда телефон жиринглади. Каровотдан туриб ва қоронғуда қоқиниб у телефон гўшагини олди. Бутун баданига совуқ қилич киргандек, кўркүвга енгилмасликка ҳаракат қилиб, озгина тинглади. Глэдис телефон гўшагини қўйганида, телефон қўнғироғидан уйғонган Эстер ва унинг дугоналари эшик олдида пайдо бўлди.

«Ойижон, нима бўлди?» – дея сўради Эстер.

«Кимдир ташкилотнинг жипини ёқиб юборибди» – дея жавоб қилди Глэдис. «Мен ҳеч нарса билмайман, шунинг учун келинлар ҳавотир олмасликка ҳаракат қиламиз. Биз ибодат қиламиз, кейин эса сизлар бориб яна ухлашга ҳаракат қиласизлар. Ҳаммаси жойида бўлишига ишонаман ва олдинда бизни оғир иш куни кутмоқда. Тафсилотларни билиб олганимда, сизларга айтаман» – деди.

Глэдис бу тафсилотларни билиб олганида, бу тасаввур қила олишидан кўра дахшатлироқ эди...

Юракни ўт қилувчи ғазаб

Кичкинагина Манохарпур қишлоғи қандайдир вақт мобайнида икки қисмга бўлинганди. Бу вақт ичида қишлоқда яшовчи деярли

150 та оиладан 22 таси масихийликни қабул қилганди. Асосан иккита гуруҳ тинчликда яшар эди, аммо охирги пайтларда бошқа гуруҳ масихийларнинг жаҳлига кўпроқ тега бошлаганди.

1998 йил ёзига келиб, кескинлик энг юқори чўққисига чиқди. Раджа байрами вақтида бир нечта масихий деҳқонлар ишлашда давом этдилар, Санталликлар эса бу вақтда ер ҳайз кўради, дея ишонишар эди. Маҳаллий аҳолининг ғазаби қайнади. Масихийлар ва одатдаги Санталликлар орасидаги қизгин жанжал охир-оқибатда тўхтади, аммо ораларидаги кескинлик сақланиб қолди. Кейин Грэм ва унинг болалари боришни хоҳлаган лагер бошланишига бир нечта ҳафта қолганида яна битта воқеа юз берди. Бу сафар қишлоқдаги бошқа гуруҳ масихий тўйда, масихий мусиқа ўйналишини талаб қилиб чиқди. Сантал қабиласи ўз урф-одатларини жонбозлик билан сақлар эди, шунинг учун бу одамларнинг маданий бўлиниши энг анъанавий қабила аъзоларининг жаҳлини чиқарди ва юракни ўт қилувчи ғазабни оловлантирди.

Грэмнинг қишлоққа келиши, жаҳли чиққан Санталликларга ўша улар кутган имкониятни берди. Энди улар ўрнатилган урф-одатларга қарши чиқишга жазм қилганлар билан ҳисоб-китоб қилишлари мумкин эди. Улар ёрдам излаб, диний фанатик Дара Сингхуга мурожат қилдилар. У жамиятдаги норозиликдан усталарча фойдаланар эди. Унинг фаоллиги кўпинча куч ишлатиш кўринишини оларди; у масихийларга қарши қандай курашса, худди шундай мусулмонлар билан ҳам курашарди.

Йигирма учинчи январь куни тонгда, унинг қўрқинчли фаолияти янги даҳшатли ҳўрлаш кўринишига ўтди.

Ўтган кечаси Грэм ва болалар кечки овқатни еб, ҳаммага хайрли тун тилашдилар. Улар машинага келиб, ухлаш учун ётганида соат деярли тўққиз ярим эди. Тун жуда совуқ эди ва Грэм иссиқроқ бўлиши учун, олдиндан машинанинг устига пичан боғларини олиб келиб қўйганди. У ҳар доим болаларга қулай бўлишига ҳаракат қиларди ва ҳар доим ётишдан олдин бирга ибодат қилишарди.

Уларнинг жипи ибодатхонаси ёнида турган бошқа жипнинг ёнида турганди. Грэмнинг дўстларидан бири, шифокор Гўш, яқин

атрофдаги бир масихий оиланинг уйида ухлади. Тахминан ярим кечаси уни қаттиқ кийкириқлар уйқудан уйғотди. У кўрпадан сакраб туриб, дераза олдига келди. Дала бўйлаб югураётган катта оломонни кўриб дахшатга тушди. Болта, таёк, пичок ва бошлари устида машғалалар билан қуролланган эркаклар жип турган жойга югурарди. Жаҳлдор бақир-чақирлар билан урф-одат ҳимоячилари ғазабда Грэмнинг жипига ташландилар, машина шиналарини кесишди ва ойналарини синдиришдилар. Улар Грэмни ва болаларни урдилар, болталар билан чопишди ва Грэм ўзи учун азиз бўлган болаларини ҳимоя қилишга беҳуда уринарди. Шифокор Гўш эшикнинг олдига югуриб келди, аммо эшикни ташқаридан нима биландир бекитиб қўйишганди ва у жипнинг ёнида қандай дахшатли воқеа юз бераётганини юрагида оғриқ билан кузатиб туриши мумкин эди холос.

Жаҳли чиққан оломон Грэм ва болаларга раҳм қилмади. Улар кутқарила олмасди. Оломон шунингдек ҳеч ким хужум қурбонларига ёрдам бера олмаслиги учун, қишлоқдаги ҳар бир уйнинг олдига катта сондаги қоровуллар қўйишганди. Энди эса улар қишлоқдаги ночор аҳолига шундай дея қичқирар эдилар: «Чиқманглар, акс холда сизларни ҳам ўлдирамиз!»

Грэм билан йигирма йилдан ортиқ бирга ишлаган Хасда, аёвсиз дўппослашни тўхтатишларини ўтиниб, қичқирарди. У қандай қилиб хужум қилганлар жипнинг тагига пичанни қўйганини дахшат билан кўриб турарди. Дара Сингх биринчи бўлиб уни ёқди. Хасда сув сепишга ҳаракат қилиб, машинага ташланганида, уни ҳам аёвсиз дўппослашдилар. Шафқатсиз оломон то олов уларнинг бақирлиқларини бўғмагунча ва уларнинг танаси кулга айлангунча, бечора Грэм, Филип ва Тимўтийларнинг азобли оғриқдан бақирини кузатиб турардилар.

Бу зўрвонлик вақтида, жипдан атига юз метрлар узоқликда, ёш Санталликлар худди ҳеч нарса юз бермагандек, бир хил овоздаги дўмбира куйи остида анъанавий Дангри рақсига туришарди.

Бир соат ўтиб, оломон дала бўйлаб тарқалди. Илгари ҳам оломон дўппослаган ва ҳайдаган, ақли-хушидан ажралган Хасда ёрдам учун қишлоқнинг каттаси ёнига кетди. Полицияга

мурожат қилиши учун, уни йигирма километр узоқликдаги бошқа қишлоқда жойлашган полицияга жўнатишди. Аммо жуда кеч эди. Хасда қайтиб келганида, Грэм машинасининг ёниб тамом бўлган устунларини кўриб, аламдан қаттиқ йиғлади. Ичида бир-бирларига охирги қучоқларини ёзиб ётган, учта кулга айланган тана аниқ кўриниб турарди. У буни ҳеч қачон эсдан чиқармаслигини биларди.

Қўрқувдаги масихийлар ўз уйларидан секин-аста чиқдилар, машинанинг атрофига тўпланишдилар ва юз берган воқеадан ларзага тушган ҳолда жим турардилар. Уларнинг ҳаммаси битта нарса ҳақида ўйлардилар: *Бу ҳақида қандай қилиб Глэдис ва Эстерга айтамиз?*

Қайғу тўлқин

Эрталабки соат еттида иккинчи марта телефон жиринглаганида, Глэдис кийинар ва яна бир банд иш кунига тайёрланарди. Бу мухбир эди, у Грэм ва болаларнинг ёшини сўради.

«Нима ҳақида гапираяпсиз?» — дея сўради Глэдис.

Нима юз берганидан хабарсиз эканини тушуниб ва бу ҳақида биринчи бўлиб хабар беришни хоҳламасдан, мухбир хайрлашди ва гўшакни кўйиб қўйди. Аммо телефон жиринглашда давом этди ва қўшни қишлоқдаги одамлар: «Глэдис, Грэм ва болалар йўқолиб қолибди, деб айтишяпти?» — деди дугоналаридан бири.

«Йўқолиб қолибди? Эй Худойим?» — дея нола қилди Глэдис. «Азиз болажонларим билан нима юз бераяпти? У ерда ёлғиз ўзлари?»

Ниҳоят унинг дугонаси Гаятри келди ва телефон кўнғироқларига жавоб бериб, аммо Глэдис ҳали ҳам нима юз берганини билмасди. Юраги тинч эмас эди, аммо у тез орада Грэм ва болалар уйда пайдо бўлишларига умид қиларди. Унинг ақли аслида қандайдир ёмон нарса юз бериши мумкинлигини инкор қиларди ва у уларнинг тез орада қайтишига умид қиларди.

Бир неча соатдан кейин унинг дўстлари келишни бошлади, уни расмга туширишни хоҳловчи янада кўпроқ мухбирлар

пайдо бўлди. Уйида, айвонда ва уй атрофида ўнлаб одамлар бор эди. Ҳамма жой тўс-тўполон ва Глэдис меҳмонларни кутиш ва Эстерга қараш билан овора эди. У ҳали ҳам нима юз берганини тушуна олмасди ва ҳеч ким унга бу дахшатли хабарни қандай қилиб айтишни билмасди.

Нихоят, тўққиз яримда Гайятри унинг қўлидан ушлаб: «Глэдис, сен билан гаплашиб олишимиз керак» – деди. У одамлардан хонадан чиқишини сўради ва улар чиқишганида у: «Глэдис, мен сенинг тош каби бўлишингни хоҳламайман, аммо сен Эстер учун кучли бўлишинг керак».

Глэдис хабарни эшитиб, ишонмади. Унинг ақли дугонаси айтган нарса ҳақиқат эканлигини қабул қила олмасди, аммо бу ҳақиқат эди. Сўзлар айтилган эди, уларни қайтариб олиб бўлмасди.

«Йўқ» – дея қичқирди унинг ақли. «Бу ёлгон! Улар жипда йўқ эдилар. Тушунмовчилик юз берган. Улар бўлиши мумкин эмас эди – уларни тириклайин ёқишмаган. Қандай қилиб бундай нарса юз бериши мумкин? Ким бундай ноинсонвий ишни қилиши мумкин?»

Қайғу тўлқини уни кўмиб ташлашга тайёр эди, аммо Глэдис дугонасидан яна бир маротаба сўраши керак эди. Эҳтимол у адашгандир. Эҳтимол бу нарса юз бермагандир...

«Гайятри ... сен айтмоқчисанки ... улар ўлган? Грэм, Филип ва Тимўтий – ҳаммаси вафот этишганми?»

Гайятрининг қайғули кўзлари бу адашмовчилик эмаслигини айтиб турарди ва Глэдис ҳолсизланиб стулга йиқилди. «Бу ҳақда Эстерга қандай айтаман?» – дея зор-зор йиғлади.

Вақт тўхтади, аммо ҳаёт давом этарди. Кейинги бир неча дақиқа азобли сукунатда ўтди, Глэдис бу дахшатли янгиликни Эстерга айтишга тайёргарлик кўрди. Телефон жиринглади, Австралиялик одамлар телефон қилди, улар нима юз берганини билишмоқчи эдилар. Уни қайғу пайтида қўллаб-қувватлаш учун янада кўпроқ дўстлари ва қўшнилари келишди, мухбирлар ҳали ҳам расмга туширишар эдилар, аммо Глэдис фақатгина ўзининг қизи ҳақида ўйлай олиши мумкин эди.

«Ойижон, қанақа янгилик бор?» – дея сўради Эстер.

Глэдис қизининг қўлидан ушлаб, унинг покиза кўзларига боқди. «Назаримда биз ёлғиз қолдик» – деди мулойимлик билан қизига, кейин бир дақиқа ҳам иккиланмасдан, қўшимча қилди: «Аммо биз уларни кичирамиз».

«Ҳа, ойижон, кечирамиз».

Эстер нима юз берганини тушунганида кўзлари даҳшатга тўлди. Глэдис уни қаттиқ қучоқлади ва уларнинг ҳаётини шунчалик тез ва шунчалик қайғули томонга ўзгартириб юборган даҳшатли воқеани тушунишга ҳаракат қилди. У юз берган воқеадан донг қотиб қолди, аммо доимий ҳаракат унга ўзини ушлаб туришга ёрдам берарди. Ниҳоят, маҳаллий шифокорнинг ўғли Глэдиснинг ёнига келди ва секин: «Улар таналарни нима қилиш кераклигини билишни хоҳлайдилар?»

Унинг сўзларининг тугаши, бу катта хато эмаслигига ҳеч қандай шубҳа қолдирмади.

«Уларни Барипадага олиб келинглар. Грэм бу мамлакат учун ўз жонини берди. Уни бу ерда кўмишларини хоҳлаган эди» – деди у.

Глэдис кейинги ҳафтада меҳмонлар, мухбирлар ва шаҳар хокимияти билан банд бўлди. Ниҳоят, Манохарпурадан Грэмнинг ҳамкорлари келишди ва даҳшатли ҳужумнинг тафсилотлари аён бўлди. Глэдис кўплаб қишлоқ аҳолиси тепадан ёнаётган машинага кенг ва ёруғ нур тушганини кўришгани ҳақида билиб олди. У шунингдек, ёрдам беришларига имконият беришмаган масиҳийлар, ўзларини қанчалик даҳшатли ҳис қилганликлари ҳақида ва оловни ўчиришга ҳаракат қилган дўсти Хасданинг мардлиги ҳақида ҳам билиб олди.

Вақт ўтиши билан у бу ичиб олганлар ёки қишлоқдаги норози аҳоли томонидан бирданига уюштирилган воқеа бўлмагани ҳақида ҳам билиб олди. Бу масиҳий жамоатга жиддий зарба бериш мақсадида уюштирилган фитнанинг бир қисми бўлган эди. Фитна уюштирувчилар ўз қурбони сифатида Грэмни танлашган.

Бечора Хасда аламдан ўзини йўқотганди. Унинг ота-онаси моховлар уйида яшарди ва Хасда ўша ерда туғилганди. Глэдис унинг Грэмни ва болаларни жуда яхши кўришини биларди. Унинг юраги ҳам улар билан бирга йиғлаётган эди.

Худойим, уларни... кечир.

Дафн маросими душанба куни, Грэм ва болалар лагердан қайтишлари керак бўлган куни, эрталаб соат ўнда бўлиб ўтди. Гулларга ўралган учта тобутни келтиришди ва Барипадада бутун ҳаёт тўхтагандек эди. Дўконлар ва мактаблар ёпилган ва шаҳарнинг кўпчилик ҳукумати Грэм ва болаларга ўз ҳурматларини билдиришлари учун келишдилар. Глэдис ва Эстер минглаб оломонни, ўзларининг «Дада» си учун алам чекаётган моховлар уйида яшовчилар билан бирга ўтлар устида ўтириши билан ҳайратга солишди. Ҳиндистондаги анъанавий дафн маросими юқоридан режалаштирилгандек туюларди, кўплар таъзия исхор қилишар ёки Муқаддас Китобдан ўқишар эдилар. Глэдисдан бир нечта сўз айтишни сўрадилар, аммо у бундай катта сонда тўпланган оломон олдида гапиришга тайёр эмас эди. Ва у Эстердан: «Агар иложи бўлса мен билан бирга қўшиқ айт» – дея илтимос қилди.

Эстер рози бўлди. Глэдис ва унинг қизи минбарга бораётганида оломон жим бўлди. Улар Глэдисни кўп йиллар мобайнида қўллаб-қувватлаб келган қўшиқни куйлашди.

«Чунки У тирик, шунинг учун мен эртанги кунни кутиб олишим мумкин...». У Эстер билан биргаликда бу забурни ишонч билан куйлади, аслида эса у бу қўшиқни ўзи учун айтганди: *«Чунки У тирик, шунинг учун мен эртанги кунни кутиб олишим мумкин»*. Ҳақиқат шундан иборат эдики, у келажакка соатма соат қарай олиши мумкин эди. Аммо яшашда давом этиш учун бунинг ўзи етарли эди. Вақт ўтиши билан унинг ҳаёти, кулфатлар пайтидаги тебранмас имон тасдиғига айланди. У қайғу – алам билан эзилган, руҳан қийналган бўлсада, Глэдиснинг ич-ичида хотиржамлик бор эди ва у бутун дунёга унинг эри ва болалари Масих учун жонини бериши у учун шараф эканини кўрсатишни хоҳларди.

Мард ва жасур Эстер журналистларга: «Уларнинг Масих учун азоб чекишига Худо имкон бергани учун Ундан миннатдорман» – деди. Глэдис Эстернинг сўзларини такрорлади ва қўшимча қилиб: «Мен чин юракдан ибодат қиламан – Худойим уларни кечир, чунки улар нима қилаётганини билмайдилар. Ва мен

биламанки, Худони севганларга, яъни Худо Ўз муроди бўйича даъват этганларга ҳамма нарса яхшилик бўлиб хизмат қилади». Шубҳасиз, бу воқеа орқали Худо ўзининг абадий мақсадига эришмоқда. Унинг номига шон-шарафлар бўлсин.²

Кўплаб дўстлари ва оила аъзолари Глэдисни Эстер билан бирга она юрти Австралияга қайтиб кетишига кўндира бошладилар. Улар агар Глэдис Грэмнинг ўрнини эгаллайдиган одам топа олмаса, мохов билан касалланганлар уйдаги иш тўхтайди, деб ўйладилар. Улар шунингдек, унга минглаб саволлар беришди: «Таналарни Австралияга олиб кетасанми? Эстер ва сен энди нима қиласизлар? Мохов билан касалланганлар уйининг аҳволи нима кечади?»

Глэдисни уларнинг таклифлари ҳайратга солди. У учун Ҳиндистон ўз уйига айланган эди ва у ҳеч қачон кетиш ҳақида ўйламаган эди. Мухбирлар ундан келажаги ҳақида сўраганларида, у: «Менинг Худойим ҳамма воқеани ва шароитни бошқариб турибди. У фақат эзгулик яратади. У менинг умидим ва суянчиғим. У менга шундай ваъда берган: “Сени ҳеч ташлаб кетмайман ва асло тарк этмайман”³. Мен Ҳиндистон учун хизмат қиламан ва бунга умид қиламан» — дея жавоб қилди.

Кечирим шифо олиб келади

Икки ой ўтиб, Глэдис Грэм шарофатига Ҳинди-Австралия мукофотини олишга тайёргарлик кўраётган эди. Бу маросимда унинг сўзга чиқишини сўрадилар ва у ерда Глэдиснинг бўлишини билишганида, кичкина хонага уч юздан ортиқ одам тўпланди. У Грэм ва болалар вафотидан кейин биринчи марта омма олдида сўзга чиқишга рози бўлди. Атрофда Глэдисни химоя қилиш учун кўплаб полиция ходимлари бор эди.

Сўзга чиқишга тайёргарлик кўраётиб, Глэдис ичидан унга куч бахш этувчи Анна Жонсон Флинтнинг эски шеърини такрорлади:

Қанча оғир бўлса юкимиз, Худо кўрсатар шунча эзгулик.
Қанча кўп қилсак меҳнат, шунча кўп куч ато қилар У.

Қанча кўп бўлса қайғу, шунча кўпдир Унинг инояти.
Қанча кўп бўлса синовлар, шунча кўпдир Унинг тинчлиги.

Унинг севгиси чегара билмас,
Унинг инояти ўлчаб бўлмас,
Унинг инсонлар устидан ҳокимияти чексиздир.
Ўзининг чексиз бойлигидан

У бизга беради ва яна беради, ва яна беради.

Уни конференцияда таништириб тугатишган пайтида, у охирги қаторини ўқиб тугатди.

Глэдис саҳнага чикди ва Грэмнинг қанчалик ғамхўр бўлгани ҳақида гапиришни бошлади. «Агар кимдир касал бўлса – у ўша ерда эди» – деди у. «Бу тунда ёки жуда эрта тонгда бўлиши мумкин. Грэм учун ёрдамга муҳтож одам учун нима қилиш кераклиги ҳақида ўйлашнинг керак йўқ эди. У фақатгина ҳаракат қиларди».

У гапиришни тугатди ва мукофотни қабул қилди, кейин уни тушликка қолиш учун таклиф қилдилар. Ҳеч ким кетмади, ҳамма унинг эри ва болаларини шафқатсиз ўлдирганлар ҳақида ҳеч бир ёмон сўз айтмаган, мард бева аёлни табриклашни хоҳларди. Тушлик пайтида бир аёл Глэдисга: «Сиз қандай қилиб кечиришингиз мумкинлигини тушуна олмайман» – деди.

Глэдис ҳеч ҳам ўйланмасдан: «Кечирим зарур. Кечирим шифо олиб келади» – деди.

Глэдис бу сўзларни айтмагунича, унинг маъносини англаб етмади. У бу даҳшатли хабарни эшитиши биланоқ, ўз эрининг ва болаларининг қотилларини кечирди. Аммо кечирим, ҳақиқатдан шифо топиш учун туртки бўлди ва у ўша захоти, кейинги сафар нима ҳақида гапиришни қарор қилди.

Глэдисни кўп сўзга чиқиш учун таклиф қилишарди ва Глэдис имкони бўлса, таклифни қабул қилар ва ҳар доим кечирим ҳақида гапирар эди. Ҳар сафар сўзга чиққанида у: «Севги самимий бўлиши керак, биз худди ҳаворий Павлуснинг Римликларга мактубида кўрсатилганидек, бир-биримизни ҳурмат қилишимиз керак: Сизларни қувғин қилаётганларни дуо қилинлар, ха, дуо

килинглар, қарғаманглар. Севинаётганлар билан бирга севининглар, йиғлаётганлар билан бирга йиғланглар. Ўзаро ҳамфикр бўлинглар. Такаббурлик қилмай, мулойим одамлар билан дўст бўлинглар. Ўзбилармонлик қилманглар. Ҳеч кимга ёмонлик эвазига ёмонлик қайтарманглар. Барча одамларнинг кўзи олдида яхшилик қилишга интилинглар. Агар иложи бўлса, қўлингиздан келганича, барча одамлар билан тинч-тотув ҳаёт кечиринглар»⁴.

Глэдиснинг мукофотлаш маросимидаги биринчи оммавий чиқишидан кейин, уни сон-саноксиз мактаблар, жамоатлар, ташкилотлар таклиф қила бошлашди ва айрим пайтларда у 36 соат ичида олтига учрашув ёки йиғилишларда сўзга чиқишига тўғри келарди. Бугунги кунда унинг фош қилувчи сўзлари миллатларга, масихийларга нисбатан ёвуз хужумлар кучайиб бораётганини эслатиб туради ва буни Глэдис Стейнздан кўра ҳеч ким яхшироқ айта олмаса керак.

Хотима

Глэдис ҳозир ҳам Маюрбхандждаги мохов билан касалланганлар уйида яшамоқда, аммо у Ҳиндистондаги масихийларнинг қувғин қилиниши ва кечирим ҳақида сўзга чиқишлари билан бутун дунёни айланиб чиқди. Ҳиндистондаги бутун халқ Масихнинг севгиси ҳақидаги гувоҳликдан ва бу аёлдан эшитган севгининг тасдиғидан ҳайратга тушди: чет элик... бева... оддий аёл, ягона мақсади – бечораларга ва жуда муҳтож бўлганларга хизмат қилиш.

Афсуски, одамларнинг диққатини жалб қилиш учун, унинг эри ва иккита ўглининг ҳайвонларча ўлдирилиши зарур бўлди. Аммо Глэдис Худонинг овози орқасидан садоқат билан эргашди ва бу билан у «Худони севганларга, яъни Худо Ўз муроди бўйича даъват этганларга ҳамма нарса яхшилик бўлиб хизмат қилишини»⁵ исботлади.

Сўзга чиқишларига жавоб сифатида Глэдис Ҳиндистоннинг турли бурчагидаги одамлардан, ҳатто даҳшатли тарзда унинг оиласига кўрсатилган қаршилик учун индуслардан ҳам узр сўраб ёзилган минглаб хатларни олди.

У ўз тажрибасида кечиримнинг кучини синаб кўрди ва бу масихийлар учун асосий нарса бўлиб қолишини билади. Глэдис аёллар конференциясида сўзга чиққанида, унга кўчада тўқсон ёшли қари одам кутиб турганини айтишди. У ўз оиласининг қотилларини кечира олган аёл билан учрашишни талаб қилиб турарди. Ниҳоят у Глэдис билан гаплашганида, кўп йиллар олдин унинг қизи шифокорларнинг яхшилаб текширмагани туфайли вафот этганини ва у шифокорни кечира олмаганини айтди. Глэдис у билан бир қанча вақт гаплашди ва у билан бирга кечирим ҳақидаги ибодатни бирга ўқиди.

Грэм ва болаларнинг ўлимидан бир йил ўтиб, Дара Сингх ва бошқа ўн тўртта эркаклар қўлга олинди. Уларни Грэм, Филип ва Тимўтийнинг ўлимида айблашди. 2002 йил июнь ойида Глэдисдан судда гувоҳ бўлишини сўрашди. Бу ерда у эри ва болалари ўлдирилгани ҳақида эшитгандан кейинги энг катта қийинчиликни енгиб ўтишига тўғри келди: буни қилган одам билан учрашиш. Бу унинг кечирим бера олиш қобилиятининг синалиши эди.

Сингхнинг ҳимоячиси, унинг айбсиз эканини таъкидлади, Грэмнинг обрўсини тўқишга ҳаракат қилиб, у Грэмнинг ўзи беихтиёр ўз машинасини ёқиб юборгани, чунки у ўчоқдан фойдаланганини урғулади. Ҳимоячи гапириб турганида, Глэдис Дара Сингхга қаради, кейин эса ўзининг юрагини текширди. У Худодан севги ва меҳр кўрсата олиши учун, ҳамда ҳеч қачон Дара Сингхга ғазаб билан қарамаслиги учун ёрдам сўради. Бу китоб нашр қилинаётганида, суд жараёни ҳали кетаётган эди.

Биз Глэдис ва Эстер билан Калкуттада учрашдик ва ажралишимиздан олдин Глэдис эри ва болалари ўлимидан кейин унга куч бағишлаган яна бир шеърни биз билан бўлишди. Шеърни раҳматли Эдгар Гест ёзган ва у «Мен уйимда хавфсизликдаман» деб номланади.

Азизларим, мен уйимда, Жаннатдаман
Шундай ёруғ ва қувончли.
Комил хурсандчилик ва гўзаллик бор
Унинг абадий нурида.

Оғрик ва қайғу тугади,
Ҳамма хавотирлар ортда қолди.
Мен ҳозир абадий тинчликдаман,
Ниҳоят, уйимда, Жаннатдаман.

Шунчалик хотиржамлигимдан, эдингиз хайратда
Ўлим сўқмоғи бўйлаб юрдим,
Аммо Исонинг севгиси турарди ёритиб,
Ҳар битта қоронғу ва кўркинчли ялангликни.

Унинг Ўзи келди мени кутиб олишга
Енгил қадам ташлаб.
Ва Исонинг қўлига суяниб
Шубҳалана ёки кўрқа олармидим?

Сизлар бундай куйинмангиз,
Чунки мен сизларни ҳали ҳам севаман.
Ернинг соясига қарашга ҳаракат қилинг,
Отамизнинг иродасига суянинг.

Сизни ҳали ишлар қутаяпти
Ва дангасалик билан четда турманглар
Тирик экансиз, бажаринг уни,
Исонинг ерида дам оласизлар.

Ҳамма ишлар тамом бўлганда,
Мулойимлик билан Уйга чорлайди.
Ох, нақадар қувончли бу учрашув
Сизни кўришдан бўлардим хурсанд!

Мей:

Хушхабарни ваъз қилиш учун. Яна Вьетнамга...

Улар океанни кўришдан аввал, унинг ҳидини ҳис қилдилар. Мей кичкина йўлакча бўйлаб, қадамма-қадам катта акаси Хонгнинг орқасидан юриб борарди. Яна битта тоғга кўтарилишлари керак эди. Океаннинг шўр ҳавоси уларнинг сочини тебратди ва кайфиятини кўтарди. Мей хурсанд: хар бир қадам сари озодликка яқинлашар эди!

«Мен бу қайиққа ўтирмайман» – деди акасининг қўлида тортиб. «Биз бу билан гаванадан чиқа олмаймиз, Гонконгга эса умуман етиб боролмаймиз».

«Мей, рози бўлишингга тўғри келади» – деди унга Хонг, сувга қараб ва уни орқасидан тортиб. Мей ўзини кўрқув босаётганини ҳис қилиб, яна қайиққа қаради. Унинг бамбукли уйчадан бошқа ҳеч нарсаи йўқ эди. Бошқа вьетнамлик қочқинлар эҳтиёткорлик билан қараб, улар бу пайтда хитой полицияси рейд ўтказиб, уларнинг ҳаммасини Вьетнамга қайтариб юборишидан кўрқиб боришар эдилар.

«Мен... мен бора олмайман» – деди тутилиб Мей. «Мен... мен бунга тайёр эмасман» – деди.

«Сен яширинча Хитой чегараси орқали ўтишдан ҳам кўрққандинг. Аммо биз буни қилдик. Энди кетдик, биз буни қилишимиз керак. Наҳотки сен отамиз бу учун нимани қурбон қилганини билмасанг?».

Хонг қўлини киссасига тикди ва эски, йиртилган даст рўмолчани олди. Эҳтиёткорлик билан уни очиб, у ёқ буёғига қаради ва у синглисига иккита олтин тангани кўрсатди. Хар

бири ярим унциядан кўпроқ келарди ва ҳар бирига Гонконгача чипта, озодлик чиптасини сотиб олиш мумкин эди.

«Отамиз бундай пулни йиғиши учун қанча меҳнат қилиши керак бўлганини биласанми?» – дея давом этди у. «У буни режалаштирган ва бу кунни узоқ йиллар мобайнида кутган». Унинг ўзи ҳеч қачон озод бўла олмайди, аммо у биз озод бўлишимиз учун ҳаммасини қилди. У сенга чипта сотиб олди, кемага ўтир!»

«У буни мен учун эмас, Трунг учун қилди» – дея жавоб қилди Мей сабрсизлик билан. «Бу Трунгнинг чиптаси». Мейнинг бошқа катта акаси Хонг билан кетиши керак эди. Мейнинг отаси болалари учун озодлик хоҳлаган эди. Улар пул ишлаб, ўзларининг укалари ва сингилларига Вьетнамдан кетишга ёрдам бера олишларига умид қилганди.

«Ҳа, бу Трунгнинг чиптаси. Аммо биласанку унинг хотини яқинда туғди ва у ҳозир кета олмайди, шунинг учун сенга омад кулиб боқди. Сен Америкада ёки Австралияда озод бўлишинг мумкин. Яхши таълим олишинг мумкин... Келажакда бой бўласан!»

У ҳали ҳам Мейнинг қўлидан ушлаб турарди ва деярли қайиққача тортиб борди.

«Бу қайиқда ҳатто хожатхона ҳам йўқ. Нима қиламиз?» – дея ҳиққиллаб йиғлади у.

«Атрофимиз хожатхона бўлади» – деди кулиб Хонг. Ниҳоят у тўхтади ва унга қаради. «Бу бизнинг имкониятимиз, Мей» – деди у. «Вьетнамдан кетишимиз, озод бўлишимиз, таълим олишимиз, яхши ишга эга бўлишимиз – бу отамизнинг биз учун хоҳиши. У ҳамма болалари бутун умр камбағалликда яшаб ўтиши ҳақидаги фикрдан азобланар эди. Сенинг иккиланишингни кўриб, у афсус чекади, юр кетдик!» – деди.

Улар кемалар турадиган жой чиқишди ва бир эркак кўзини қисиб, уларга қаради ва қўлини чўзди. Хонг унинг нима хоҳлашини биларди – олтинни. Даст рўмолни унинг қўлига қўйиб, Хонг бурчагидан тортди ва тангалар унинг қўлига тушди. Капитан уларга диққат билан қаради ва тангалар ҳақиқатдан олтин эканини текшириб кўриш учун, бирини оғзига солиб, тишлаб кўрди.

«Ўтиринглар» – деди у мингиллаб.

Улар қайикка ўтирдилар. Мей кетишидан олдин яна бир марта онасини кучоқлашни хоҳларди! Ёки отаси билан гаплашишни! У кема (ниҳоят уни шундай атай бошлади) ҳақиқатдан уларни ўзлари боришни хоҳлаган жойга олиб борармикан дея ўйлади ва у тезда бобоси ва бобосининг бобоси руҳи билан саёҳати хавфсиз бўлиши учун ибодат қилди.

Улар ўзларига кеманинг мотори овозидан узоқроқ бўлган ва бурнига яқинроқ жойдан жой танладилар. Ҳали кема кетмасидан олдин Мей хавотирланиши ва кема тўлқинда тебраниши туфайли кўнгли айниди. Қирғоқ секин-аста йўқолиб бораётганини кузатиб, йиғлади.

Кема ичидаги кунлар сон-саноксиз ва зерикарли эди. Мей ва Хонг тезда ўзларининг озиқ-овқати бундай узоқ саёҳат учун етмаслигини тушундилар. Ҳамма озиқ-овқатини еб бўлишганидан сўнг, улар бошқа кема йўловчилардан овқат сўрашларига тўғри келди. Кемада улар қирқ учта эдилар. Кунлар чўзилиб, вақт худди қум зарраси каби ҳар дақиқада биттадан тушарди.

Бўрон

Мей яна сувдан шўнғиб чикди, шўр сувни туфлади ва оғзи билан ҳаво ҳўплади.

«Ёрдам беринг!» – қичқирди у, умидсизлик билан қоронғуликка боқиб, кемани ёки Хонгни, ёки бўлмаса ниманидир кўришга умид қилиб. Навбатдаги тўлқин уни босди ва у яна бор кучи билан кейинги тўлқин босгунича нафас олиб олишга ҳаракат қилди.

Шўнғиб чиққанида, у кимнингдир қўли уни ушлаб олганини хис қилди. «Қирғоққа сузинг» – дея қичқирди унинг қулоғига бу эркак. Мей уни таниди – бу ўзига ўхшаб ўша эски кемада ўз мамлакатидан қочган қочқинлардан бири эди. Улар биргаликда суздилар. Мей келаётган тўлқинга қараб, ҳар сафар навбатдаги тўлқин яқинлашаётганидан огоҳлантирар, у эса диққат билан қирғоқ томон қарарди.

Ниҳоят, улар оёққа тура олдилар, яна бир нечта қадам босиб, эзилган ҳолда қумга йиқилдилар. Кемадаги бошқа одамлар ҳам

кучли совуқ шамолдан титраб, қирғоққа сузиб чикдилар. Уларнинг ҳамма кийимлари кум эди. Мей Хонгни топганида жуда хурсанд бўлди, улар кучоқлашдилар. Бўрон туфайли олов ёқиб бўлмасди, улар исиниб олиш учун бир жойга тўпландилар ва қачон қуёш чиқишини кутиб ўтирдилар.

Мей ўз тақдиридаги бурилишлардан ҳайратда эди. Бир неча кун олдин у шимолий Вьетнамдаги ўн етти яшар мактаб қизи эди. Хитой чегарасидан унча узоқ бўлмаган жойда, қизил черепицали томдан бўлган уйда ота-онаси билан бахтли яшашарди. Энди у бошқа қочқинлар билан бирга Хитойнинг шамол эсаётган қирғоғида ўтирар, қачондир Гонконгга етиб олишини ва озод бўлишини ҳам билмасди.

Мейнинг отаси еттита боласининг ўзидан кўра яхшироқ яшашини хоҳларди. Мей унинг таълим олиш ҳақидаги сўзларини шунчалик кўп эшитар эдики, ёддан такрорлаши мумкин эди. Аммо у ҳеч қачон кема ҳалокати ҳақида гапирмаган эди.

Мей ҳар доим отасининг болалари ҳақидаги орзуси устидан куладиган онаси ҳақида ўйлади. Онаси мактаб – бу вақт ва пул йўқотиш, деб ўйларди. У оиланинг пулини бошқарар ва ўзининг еттита болалари учун китобга ва мактаб учун зарур бўлган нарсаларга пул беришдан бош тортар эди. Мейнинг отаси кўпинча жўжалар ёки бошқа ҳайвонларни сотар ва болаларнинг мактабдаги кейинги ҳафтаси учун пул берар эди. Унинг хотини нима қилганини билиши биланоқ, улар жанжаллашиб ва бир-бирларини сўкиб бошлар эдилар. Болалар уларнинг ўзаро жанжалларидан четда туришга ҳаракат қилардилар. Мухими улар мактабга боришда давом этардилар.

Мейнинг катта акаларидан бири Вьетнамдан кетган эди ва қандайдир вақт Болгарияда ишлади. У бошқа дунёни кўрди ва унинг ҳикояларидан сўнг отаси бошқа болалари ҳам Вьетнамдан кетишини янада хоҳлади.

Энди Мей Вьетнамдан кетди, аммо отаси хоҳлаган жойдан бошқа жойга бориб қолди. У қирғоқда букилиб ўтирар, унинг кўрпаси эса қаердадир бўронли денгизда сузиб юрарди. Бўрон ҳамма йўловчиларни қирғоққа сузишга мажбур қилди. Капитан кемани тўлқинга қарши ушлаб туришга ҳаракат қилиб ва бўрон

ўтишини кутиб кемада қолди. Шамол ўтиб кетгунча, худди бир абадийлик ўтиб кетгандек туюлди ва ниҳоят куёш пайдо бўлди. Мей ҳеч қачон янги кун келганидан шунчалик миннатдор бўлмаган эди.

Қочқинлар бир-бирларига тикилиб, капитан кемага қайтишларига ишора қилмагунича қирғоқда туришди. Улар тўлқинлар оша суздилар ва яна ўзларининг озодлик кемасига тирмашиб чикдилар. Уларнинг заҳирадаги кийим-кечакларини, кўрпаларини, овқатларини, идиш-товоқларини – ҳаммасини денгиз ювиб кетганди. Мей ва Хонг Гонконгга етиб олгунича бошқа бўрон бўлмаслигига умид қилдилар. Улар энди бўрондан кейин, ҳамма йўловчилар кемага қайтганида кема денгизда яна суза олармикан, дея ўйладилар.

Қирқ иккита тўхтовсиз кундан ва бўрондан сўнг улар ниҳоят Гонконгга етиб келдилар. Аммо уларнинг у ерда кераклари йўқ эди, полиция уларга кемани тарк этишга рухсат бермади. Уларни дехқонлар моллар етиштирадиган бир парча ярқсиз ерга, Кау оролига жўнатдилар. Ниҳоят, Мей, Хонг ва бошқалар кемадан туша олдилар, аммо уларни олдинда кутаётган нарса, улар ўзлари қочган нарсадек кўнгилсиз эди. Улар ўзлари сузиб келган қайиққа ўхшаш юзлаб қайиқлар, ҳар куни Кау оролига келиб туришар эди. Гуманитар ташкилотларда ишлайдиган одамлар ёпилган банкаларда овқат тарқатишар эди, аммо Мей бундай овқатга кўникмагани учун ҳар сафар овқатдан сўнг кўнгли айнирди.

Лагердаги ҳаёт

Кау оролига келиб тушганидан бир ҳафта ўтиб, Мей, Хонг ва бошқаларни қочқинлар лагерига ўтказдилар. Яна бир ҳафтадан кейин уларни яна бошқа лагерга, бу сафар тўққизинчи рақамли лагерга, бир йилдан кейин эса – учинчи рақамли лагерга ўтказдилар.

Ҳар сафар уларни янги лагерга ўтказишганларида, улар ўзлари учун ухлайдиган ва яшайдиган жой топишлари керак эди. Кўпчилик лагерда яшовчилар жой учун урушар эдилар.

Мей ва Хонг бир-бирларига қараб туришлари ва уларга хужум қилувчилардан ҳимояланишлари керак эди. Учинчи рақамли лагер жуда ҳам шафқатсиз, ҳақиқий жанг майдони эди. Вьетнамнинг битта жойидан бўлган қочқинлар бир гуруҳга тўпланиб, бошқа жойидан бўлганлар билан урушар эдилар. Лагердаги ҳамма нарса – гиштлар, электр чироклари, электр симлари, каровот қисмлари ва ўткир темир стерженлар – ҳаммаси қурол бўлиб хизмат қиларди. Айрим пайтда жанглар бир неча кун давом этар, ҳар хил гуруҳлар лагерни ўз назоратига олишга ҳаракат қиларди. Гонконг полицияси лагерни назорат қила олмасди, шунинг учун девор ортидаги ҳаёт ўзбошимчалик эди.

Бундай жанжаллар пайтида болалар ва аёллар, эркаклар жанжаллашиб бўлгунича кўринмай қолишга ҳаракат қилиб, бекинишар эдилар. Худди бошқаларга ўхшаб Мей ҳам, уруш-жанжал тез тугашига умид қилиб, тўсиқ ортидаги каровотда – тошлар устига қўйилган тахта тагига яшинар эди. Бошқаларга ўхшаб у ҳам лагердан кетишни ва ниҳоят озод бўлишни хоҳларди.

«Худо одамларни шунчалик яхши кўрарди»

Шундай бир, айниқса жуда шафқатсиз жангдан кейин, Хонг ва Мейни бошқа лагерга – Ланг Жинга ўтказишди. Бу лагер «тинчликни бузувчиларни» яккалаб қўйиш учун мўлжалланган эди ва Мей нима учун уларни бу ерга жўнатишганини билмасди. Жазо қандайдир яхши нарса эди, чунки лагерда жамоат бўлиб хизмат қиладиган бино бор эди, аммо Мей жамоатнинг нима эканини билмасди. Бир куни бу бинонинг ёнидан ўтаётиб, ухоналаридан бирига назар солди. Деворида катта оқ белги ва ўртасида қизил хоч бор эди. Хочнинг тагида вьетнам тилида бир нечта сўз ёзилган эди. Остонада туриб, у бу сўзларни ўқий олди: «Худо одамларни шунчалик севди».

Қизиқиб, у хонага кирди. Одамлар у олдин ҳеч қачон эшитмаган қўшиқни қуйлашар эдилар. Кейин бир эркак турди ва вьетнам тилида гапира бошлади. Мей диққат билан тинглади. У айтаётган нарса Мейга ёқди. У одамларни кўрқитадиган

ва уларнинг устидан ҳукмронлик қиладиган эмас, одамларни севадиган Худо ҳақида гапирди. У бу гуруҳдаги одамлар ҳақида, уларнинг ғалати таълимоти ҳақида билишни хоҳлади, аммо у ўз ота-онасининг динини рад қилишни истамас эди. У одамларни севадиган, ота-боболари эътиқодидан ташқари ўзи топиниши мумкин бўлган Худони кўрди.

Мейнинг дугоналаридан бири уни фолбинга олиб борган пайтда, Мей Гонконгдаги қочқинлар лагеридан икки йилдан буён яшаётган эди. У бу аёлнинг қаршисида ўтирди ва у аёлдан ўзи ва акаси тез орада бу лагерни тарк этишини айтишини умид қилди. Қари кампир Мейнинг кўзларига тикилди, кейин эса унинг қўлидан ушлади.

«Эҳ, ха. Энди мен кўраяпман. Сенинг бир дўстинг бор».

Мей уялди. «Йўқ, менинг дўстим йўқ».

Фолбин хавотирга тушди. «Эҳ» – деди тезда бошини чайқаб – «у эҳтимол, бу ҳаётга сени қидириб келган, ўтган ҳаётингдаги дўстингдир» – деди.

«Келди?» – дея сўради Мей, гоҳ фолбинга шубҳа билан қараб, гоҳ дугонасига қараб. У бу аёл уни қувиб юрган ёвуз руҳ ҳақида айтаяпти, дея ўйлади. «У нима хоҳлайди? У мени тинч қўйиши учун мен нима қилишим керак?» – деди.

«Уйингга бориб, унга топинишинг керак. У сени тинч қўйиши учун ибодат қил ва сўра» – деди.

Мейга ёвуз руҳлар ҳақида биринчи марта айтаётгани йўқ эди. У етти ёшлигида жуда касал бўлганди. Ҳарорати жуда баланд эди, у ҳеч нарса ея олмас ва ича олмас эди. Унинг ойиси касаллик келтирган ёвуз руҳларни ҳайдаш учун, қизнинг афсунгар амакисини чақирди. Бу ёвуз руҳларни қўрқитади ва касалликни ҳайдайди дея амакиси уни хивчин билан урди. Мей ёрдамга чақирарди, аммо амакиси ураётган пайтда оила аъзолари уни ушлаб туришди. Кейин амакиси сочидан ушлаб, уни боши билан каровотнинг темир симига урди. Шундай қилиб амакиси ундан руҳларни қоқиб чиқаришга ҳаракат қилди. Айрим пайтда амакиси тун бўйи урарди. Мей оғриқдан қичқирарди, аммо унинг қичқариғи унга фақат куч бағишларди ва мағрурлик билан «Энди ундан шайтон чиқаяпти» – деб айтарди. Унинг

шунингдек, кичкина темир тойчоғи бор эди, уни амакиси ёвуз рухларни чиқариш учун санчир эди.

Унинг ҳамма хатти-харакати бефойда эди. Мей касал бўлишда давом этди. Ниҳоят, отаси уни шифохонага олиб борди. Врач унга дори ёзиб берди ва Мей бир неча кундан сўнг тузалиб кетди. Мей кейинроқ нима учун дори афсунгардан кўра кучлироқ бўлиб чиққанига ҳайрон бўлди. Энди эса у фолбин унга ҳақиқатни айтаётганмикан, дея ўйлади. Агар у бу «дўстига» топинса, у бу ёвуз рухни ўзини тинч қўйишга ишонтира олармикан?

Мей лагердаги катта буддистлар маъбадига борди ва онаси каби урф-одатни бажарди. У фолбиннинг сўзларига унча ишонмади, аммо таваккал қилишни, айниқса агар бу «дўсти» унга виза олишига ва эркинликка чиқишига халақит беришини хоҳламади. У тутатқини тутатди ва рухдан чиқиб кетишини ва уни тинч қўйишини сўради.

Аммо у қурбонгоҳ ёнида туриб қанча кўп ибодат қилса, у ўзини шунчалик нотинч ҳис қилар эди. Ич-ичидан у ўзининг хавотирли ҳис-туйғуси ва рухлар дунёси орасида ҳеч қандай алоқа йўқлигини биларди. Мей қочқинлар лагерида ўзини худди қафасдагидек ҳис қиларди ва у бу ердан чиқиб кетишни хоҳларди. Ҳаёт учун доимий кураш унга таъсир қилди ва унинг табиий дўстона муносабати ўрнини хавотирлар ва умидсизлик эгаллади. Унинг юрагида илдиз отган қайғуни тушуна олмасди. У қандайдир бошқа бир нарсани хоҳларди. Эркин мамлакатдаги ҳаёт, унинг ҳаётида ҳис қилаётган бўм-бўшликни тўлдира олармикан, дея ўйлади.

Кейинги кун у яна жамоат ёнидан ўтиб қолди. Худонинг севгиси ҳақидаги ёзувни кўриб, у яна бу Худонинг аслида кимлиги ва нима учун У «одамларни шунчалик севиши» ҳақида ўйлади. Бу Худо уни ҳам севадими?

У кириб, жавондаги китобларга қаради ва бу китоб севги Худоси ҳақида нимадир айтишига умид қилиб, уларнинг ичидан энг каттасини олди. Китобни очиб, у: «Азалда Худо осмон билан ерни яратди...» – деган сўзларни ўқиди.

Яна бир нечта қаторни ўқиб «*бу тарихий китоб*» – дея ўйлади. Мактабда у бутун тафсилотлари, номлари ва одамларнинг

исмлари билан ёдлаши керак бўлган тарихни яхши кўрмасди. У тезда бу Китобни ёпди ва уни жавонга қайтариб қўйди. Кейин эса муқоваси теридан бўлган чиройли, кичкина китобни танлади. Уни очди ва бошланишини каради – узун фамилиялар рўйхати – кейин диққат билан ўқишни бошлади. Бу фарзанд кутаётган ёш эр-хотин ҳақидаги ҳикоя эди. Аммо фарзанди умуман бошқача эди, чунки Унинг туғилишини билдириш учун осмонда юлдуз пайдо бўлди ва Унинг туғилишини кутиб олиш учун буюк донишмандлар келишди.

«Бу бола ким экан?» – дея ўйлади у. «Исо дегани ким ўзи?»

Уни севган Худога қараб боряпти

Ўша якшанба куни Мей яна воизхон Худонинг кучи ҳақида гапираётган йиғилиш хонасига келди. «Шайтон» – деди чўпон, «битта инсондан ташқари, ҳеч нарсадан ва ҳеч кимдан кўрмайди. У Худодан кўрқади. Худо бўлган жойда, шайтон бўлмайди». Мейнинг хайратдан кўзлари катта очилди. Эхтимол чўпон қандайдир тарзда унга айтишлари бўйича уни қувиб юрган олдинги ҳаётидаги «дўсти» ҳақида билиб олгандир, деб ўйлади. Мей бу сўзларни эшитиши биланок, Худога ишонишни хоҳлади. У ўзига ёшлигидан шунчалик кўрқув ва оғриқ олиб келган, руҳлар дунёси билан ҳеч қандай алоқани хоҳламас эди. У фақатгина тинчлик хоҳларди.

Чўпон ўз нутқи охирида тавба қилишга чақирганида, Мей олдинга югуриб чикди. У тафсилотларни тўлиқ билишига ишончи комил эмасди, аммо уни севадиган ва унга ишонадиган Худога топинишни хоҳларди.

Ўша пайтдан бошлаб, Мейни кўрқув қуршаб олиши биланок – одатда у каровотда ётганида ва лагердаги жанжал овозини эшитганида – у Янги Аҳдни очиб ўқир ва Худога ибодат қиларди. Чўпон унга Худо Каломини очиб ўқиганида, шайтон кўрқади деб айтгани ва у ҳар куни уни ўқир эди.

Лагердаги кўпчилик одамлар буддист маъбадига боришар эди ва Мей ҳам жамоатда олдинга чиқишига ва ибодат қилишига карамасдан, улар билан бирга борар эди. Шайтон Муқаддас

Китобни ўқиганимда кўрқади, аммо ҳар эҳтимолга қарши уларга қандайдир қурбонлик таклиф қилиш ҳам ақлли йўл, деб ўйлади у. Унинг чодирда ҳали ҳам бутлар турарди ва ҳар куни у масихийларнинг Худосига ва ўзининг худоларига ибодат қиларди. Агар битта дин яхши бўлса, иккитаси ундан ҳам яхшироқ. Лагердаги бошқа одамлар ҳам лагерда ўзларига таклиф қилинган ҳар хил динлардан ёққанини танлаб худди шундай йўл тутар эдилар.

Кейин якшанба кунларидан бирида масихий чўпон бошқа худолар ёки бошқа динлар бўлмаслиги кераклиги ҳақида гап очиб қолди. У масихийлар битта динга ва битта ҳақиқий Худога ишонишлари керак, деди. Йиғилишдан сўнг Мей ўзининг чодирга келди ва барча бутларни ташлаб юборди. Айрим буддистлар уни тўхтатишга ҳаракат қилди, аммо Мей туриб олди. Агар Худо фақат Унинг орқасидан эргашишини хоҳласа, у олдинги дини билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани ташлаб юборди.

«Мени ишлатгин»

Бошқа якшанба куни, ўзининг бутларини ташлаб юборганидан кейин, ваъз Исонинг хочдаги ўлими ҳақида, Унинг гуноҳларимиз эвазига тўлаган тўлови ҳақида бўлди. Мей биринчи марта ўз гуноҳини англаб, улар учун тавба қилиш учун яна олдинга чиқди. «Раббим, кечир мени» – дея ибодат қилди. «Мени Ўзинг хоҳлагандек, қаерда хоҳласанг ўша ерда ишлат. Мени ишлатгин» – деди.

У Муқаддас Китоб ва масихий таълимот ҳақида кам нарса билишига қарамасдан, улар ҳақида бутун лагердагилар билан гаплаша бошлади. Мароқ билан Муқаддас Китобни ўқишни давом этар ва Муқаддас Рух унга билимини оширишда ёрдам берар эди. Қанча кўп билса, шунда кўп Худо ҳақида гувоҳлик берар эди.

Хонг синглиси қаерга бориб юргани билан қизиқди ва жамоат йиғилишига у ҳам келди. Ниҳоят у ҳам Масихни қабул қилди, аммо унинг садоқати Мейники каби чуқур эмас эди. Уни қизиқтирган асосий нарса, лагердан чиқиб кетиш ва ўзи

эркин бўладиган давлатда яшаш эди. Унинг фикрида қаерда ишлаш, қандай қилиб бизнес бошлаш ва муваффақиятга эга бўлиш каби кўплаб режалари бор эди. Агар у масихий бўлса, эҳтимол тезроқ виза олиши ва ғарбга кетиши ҳақида ўйлади.

Жамоатда Мей ўзидан ўн ёшга катта бўлган эркакни учратди ва улар учраша бошладилар. У ҳам ғарбга кетиш, ўз ишини бошлаш ва пул ишлашга умид қилган эди. Уларнинг муносабати мустаҳкамлашди ва Мей ўзининг қарашлари унинг қарашлари билан мос келишини ҳис қилди. Унинг Муқаддас Китобга бўлган чанқоклиги сўнди, у камроқ ибодат қила бошлади. У кўпроқ озод бўлганида пулларини қандай сарфлаши ҳақида ўйларди ва Исо қайтиб келганида уни қабул қилиши ва жаннатга киргизиши учун озгина ибодат қилиб кўярди.

Илгариги унинг руҳини тўлдириб юборадиган, юракдан чиқувчи самимий ибодатлар йўқолган эди. Энди у фақатгина Худо унга лагердан чиқиши ва унга эркинлик беришини сўраб ибодат қиларди. У ва унинг дўсти никоҳ ҳақида гаплаша бошладилар ва Мей ҳақиқатдан бу эркакга турмушга чиқишни хоҳларди. Аммо ҳали ёши йигирмада ва турмушга чиқишга ҳали жуда эрта эканлиги ҳақида ўйлади.

Бир куни кечқурун, каровотда ётганида Мей овоз эшитди. *«Мен сени ташлаб кетмайман»* – деди унга овоз. *«Яна келганимда, Мен сени Ўзим билан олиб кетаман»* – деди.

Мей уйғонди ва кейин яна нимадир эшитди: қаттик, кўрқинчли, азоб берувчи қичқирик.

Сен бу қичқириқни эшитдингми? Худди Муқаддас Рух унинг юрагига гапираётгандек туюларди.

«Ҳа» – деди Мей «Бу нима?»

Бу ташлаб кетилганларнинг қичқириги. Бу оғриқ ва хафагарчилик қичқириги овози.

«Манзилдан ташқарига – Унинг олдига чиқайлик»

Кейинги куни эрталаб Мей ўзининг руҳий дангасалигини бир чеккага суриб қўйди. Унинг ибодатлари яна чин кўнгилдан бўла бошлади ва энди у нафақат бойлик ва ғарбга чипта

ҳақида ибодат қиларди. У Вьетнамда қолган оиласи ҳақида ва ўз юртида Масих учун азоб чеккан масихийлар учун ибодат қила бошлади.

Бир куни Муқаддас Китобни ўқиб, Ибронийларга мактубининг 13:12–15 оятларига кўзи тушди.

Шунга ўхшаб, Исо ҳам Ўз қоним билан халқни муқаддас қилай, деб шаҳар дарвозасидан ташқарида азоб чекиб ўлди. Энди бизлар ҳам Унинг ҳўрлигини ўзимизга олиб, манзилдан ташқарига – Унинг олдига чиқайлик. Чунки бу ерда бизнинг доимий шаҳримиз йўқ, биз бўлғуси шаҳарга кўз тикиб юрибмиз. Шундай қилиб, Исо орқали Худога узлуксиз ҳамду сано қурбонларини бағишлайлик, яъни Унинг номи тилимиздан тушмасин.

«Манзилдан ташқарига – Унинг олдига чиқайлик». Бу сўзлар варақдан чиқиб, Мейнинг руҳини тешиб ўтгандек бўлди. Худо унинг юрагига қилган чорловидан ҳайратга тушган эди: *Вьетнамга қайт, Менинг сўзимни у ерда тарғиб қил. Ҳозирги пайтда четда юрганларга, Менинг олдимга келишлари кераклигини айт.*

Мей Вьетнамда Масихга хизмат қилиш жуда қийин бўлишини биларди. Агар Худонинг чорловига жавоб қилса, азоб чекиши мумкинлигини биларди. Аммо у боришни хоҳлади. Худо ундан нима хоҳласа, ўшани қилишга ваъда берди. Агар У Вьетнамга қайтишни сўраса, демак, у бунга тайёр.

Вьетнамдаги жаҳолатнинг қанчалик чуқур эканини у биларди, у бунга ўз оиласида кўрган эди. У мактабда ўқиб юрган пайтида, уйда топиниш учун учта ўтиб кетган бобоси (бобоси, бобосининг отаси ва бобосининг бобоси) руҳига учта вазада тутатқилар тутатиб қўйилган, қизил-қора қурбонгоҳ бор эди. Отаси ўлганида, унинг оиласи энг эски хушбўй тутатқили идишни янгисига алмаштиради.

Рухлар ҳамма жойда деб айтишарди, вьетнамликларга ва худди кўпчилик бутга топинувчилар каби, Мейнинг оиласи ҳам бор кучи билан уларнинг меҳрини қозонишга ҳаракат қилардилар. Улар чўчка ёки товукни қурбонлик қилишар ва қурбонгоҳга қўйишар эди. Сеҳрли сўзларни айтиб, ўтиб кетган

боболарини чақиришарди ва уларнинг марҳаматини қозониш учун овқатдан татиб кўришни таклиф қилардилар. Мей ўз оиласи ва Вьетнамда жаҳолатда яшаётган бошқа одамлар билан Худо Каломи ҳақидаги ҳақиқатни бўлишишни жуда хоҳларди.

Кейинги сафар масиҳийлар бирга йиғилганида, Мей унда эълон борлигини айтди. У қулган ҳолда ўрнидан туриб: «Мен Худодан чорлов эшитдим» – деди у. «У мен билан гаплашди».

У деярли иккинчи оиласи бўлиб қолган дўстларига қаради.

«Худо мени Вьетнамга қайтишга чорлади. У мендан у ердагиларга Унинг севгиси ҳақида айтишимни, уларга ҳақиқатни етказишимни хоҳлайди» – деди.

Тезда одамлар таъсирини кўрди, аммо у Мей кутганидек эмасди.

«Бу шайтоннинг овози» – дея қичқирди битта эркак.

«Бу Худодан бўлиши мумкин эмас» – деди қари аёл, жаҳл билан ўзининг Муқаддас Китобини ёпиб. Худо сени Гонконгга олиб келди ва Худо сени озодликка чиқаради. Оиланга ёрдам бера олишинг учун, У сенинг гуллаб-яшнашингга ёрдам беради. Худо сенинг Вьетнамга қайтишингни хоҳламайди».

«Агар сен у ерга қайтсанг, азоб чекасан» – деди бошқа эркак. «Мен биламан. Буни кўрганман. Азоб чекишинг шубҳасиз, хатто улар Худони инкор этишга мажбурлайди. У ҳеч қачон сендан у ёққа қайтишингни сўрамайди».

Мей ўз дўстининг юзида қўллаб-қувватловчи кулгуни кўришга умид қилиб, унга қаради. Аммо кулгу йўқ эди, қўллаб-қувватловни ҳам кўрмади. Ундан юз ўгириб, у чиқишга қараб йўл олди ва чиқди.

Жамоатдаги кўплар Мейни қайтаришга ҳаракат қилди, унинг акасига бу ҳақда айтганида эса, акаси унга тарсаки туширди. «Отамизнинг орзусига тупуришга қандай ҳаддинг сиғди?» – деб сўради у. У сенинг бу ерга келишинг, озодликка чиқишинг учун йиллар мобайнида пул тежади. Ва сен бунинг ҳаммасини ташлайсанми? Ота-онамизнинг юрагини вайрон қиласанку! Қайтиш ҳақида бошқа гапирма! Бошқа бир сўз ҳам айтма!

Мей қандай қилиб ўз акаси у билан шундай муносабатда бўлиши мумкинлиги ва қандай қилиб масиҳий дўстлари

Хушхабар ҳақидаги билимини бошқалар билан бўлишиш хоҳишини танқид қилиши мумкинлиги ҳақида ўйлади. Акаси қайтишига қарши бўлишига қарамасдан, уни севиш учун Худодан донолик ва сабр беришини сўради. Уни Худо чақираётганига ишончи комил эди ва бошқалар ҳам буни тушунишлари учун ибодат қилди.

Акасининг шапалоғи бу энг қийин тўсқинлик эмас эди. Оғирик ҳиссий изтироб эди ва бунга сабаб унинг дўсти эди.

«У сени Вьетнамдан олиб чиқди» – деди у Мейга. «Нима учун У сенинг қайтишингни хоҳлаши керак? Бормайсан!»

У Мейни фикридан қайтара олмади ва дўстлигини узди.

«Мен ўз орзусидан воз кеча олмайдиган аёлга уйлана олмайман» – деди у. «Худо сени бу ерга олиб келди ва агар сен қайтсанг Уни ва оилангни шарманда қиласан».

«Менинг орзуларим бор» – деди Мей унга кўзида ёш билан. «Энди Худо менга янги орзулар берди. Мен ватандошларимга Масихнинг севгиси ҳақида айтиб беришни хоҳлайман. Уларга бошқа ҳайвонларни ўлдириш керак эмаслиги ҳақида ва қурбонлик аллақачон келтирилгани ҳақида айтишни хоҳлайман!»

«У холда орзуларимиз ҳар хил экан» – деди у совуқ оҳангда. «Орамизда ҳаммаси тугади».

Мей унинг кетишига қараб, кўзлари лим-лим ёшга тўлди.

Лагердаги ёмон овқат ва шароит туфайли Мейнинг жисмоний соғлиги ёмонлашди. Аммо рухий соғлиги ҳар қачонгидан яхши эди. Дўсти ташлаб кетган, жамоат эса унга шубҳа билан қараётган бўлсада, унда қилиши керак бўлган нарса ҳақида шубҳа йўқ эди. Худо уни орқага, Вьетнамга чақирган эди.

Рўйхатдаги ягона фамилия

Мей лагернинг бошлиқлари билан Вьетнамга қайтиш ҳақида ариза бериш учун учрашувга келишиб олди. Учрашувдан олдинги тунда у ухлай олмади, ўз қарори ҳақида ўйлаб чиқди. Нима учун лагерда уни шунчалик кам одам қўллаб-қувватлаши унга қизик туюларди. У ибодат қилиб, Худо уни юборган жойга боришга ва У айтган нарсани қилишга ваъда берди. У ҳатто Вьетнамдаги

одамларга Масихнинг севгиси хақида гапириши тўғрисидаги хаяжонли фикрларига қарамасдан, бутунлай хотиржамлик ҳис қилди.

Ниҳоят у ухлади ва тушида Вьетнамга қайтаётганини кўрди, аммо у ёлғиз эмасди. У билан бир эркак ва аёл бор эди. Мей аниқ билдики, Худо унинг ёлғиз ўзи қайтмаслигига ишонтирапти.

Кейинги кун эрталаб идорага келганида, у тўғри қарор қабул қилганига шубҳаси йўқ эди. Мей эшикни очди ва стол ёнига келди.

«Мен Вьетнамга қайтишни хоҳлайман»

Стол ёнида ўтирган эркак ёш қизга ҳамдардлик ва саросима билан қаради. «Қайтишни хоҳлайсизми?»

«Ҳа».

«Гонконгда қанча бўлдингиз?»

«Деярли беш йил».

«Тез орада сизнинг лагерда бўлишингиз ниҳоясига етади. Бир неча ойдан сўнг виза оласиз ва ўшанда Америка ёки Австралияга кетишингиз мумкин бўлади. Қўлингизни тушурманг».

«Мен қўлимни тушурмадим» – деди Мей ишонч билан. «Мен энди ғарбга кетишни хоҳламайман. Ватанимга қайтишни хоҳлайман».

«Бизда қайтишни хоҳлайдиганлар жуда кам. Бу тўлдириладиган қоғоз шакли учун нархни ҳам тушурдилар, чунки ҳеч ким қайтмаяпти. Бу нима англатишини, ҳақиқатдан тушунасанми?»

«Бу нима англатишини биламан» – деди ишонч билан Мей. «Аммо Худо мени чақирди».

«Худо сизни чақирди?» – дея сўради хайрон бўлиб у. «Тушунман, у ҳолда виза олиш учун тўлдирган аризонгиз ва хужжатларингиз бекор бўлади. Демак, сиз ҳеч қачон бу ерда бўлмадингиз... худди охириги беш йил бўлмагандек».

«Буни биламан. Мен ғарбга бормаяпман».

«Сиз биласизми, Вьетнам ҳукумати ҳар доим ҳам кетганларни қабул қилавермайди» – деди у – «айниқса ноқонуний кетганларни».

«Биламан».

Бу киши унга диққат билан қаради, кейин қутидан бланк шаклидаги қоғозни чиқарди. «Менга шахсни тасдиқловчи хужжатингиз керак».

Мей унга хужжатни берди, ручкани олиб, бланк шаклидаги қоғозни тўлдирди. Ғалати қониқиш хисси ва ҳатто юрагини хурсандчилик қоплади. У ғарбда озод яшаш имкониятидан воз кечиб, ҳеч иккиланмасдан бу қоғозга қўл қўйди.

Бу киши қоғоз бўлагини олди ва қоғознинг тепасида шундай сўзлар бор эди: ВЬЕТНАМГА ҚАЙТИШ. У синчковлик билан Мейнинг фамилиясини юқори қаторга ёзди. Рўйхатда бошқа исмлар йўқ эди.

Хонг Мейнинг орқага қайтариш қоғозига қўл қўйганини билганида, уни яна дўппослади.

Мейнинг дугонаси, масиҳий бўлган Хуён хоним, у ақлдан озибди, деб айтди. Аммо Хуён кейинги куни Мейни кўрганида, у бошқача гапирди. «Сен тентак эмассан» – дея ишонтирар эди у Мейни. «Шундай деганим учун мени кечир» – деди.

«Нима бўлди?» – дея у дугонасидан сўради. «Кеча сен Вьетнамга қайтаётганим учун мени тентак деб айтдинг, бугун эса сенингча бу қарор ақлли».

«Кеча кечқурун Худо мен билан гаплашди» – деди Хуён унга. «Ва У менинг ҳам Вьетнамга қайтишим кераклигини ва Унинг хабарини одамларга етказишим кераклигини айтди».

Мейнинг юраги хурсандчиликка тўлди, у ёлғиз қайтмаслигини биларди. У ўзи билан яна бир аёл қайтаётгани ҳақидаги тушуни эслади. Тушида яна бир эркак ҳам бор эди ва у қайси эркакни Худо у билан юбориши ҳақида ўйлай бошлади.

Хуён идорага кетди ва худди Мейникидек қоғоз бланкасини тўлдирди. Унинг исми рўйхатда иккинчи эди.

Бир неча кун ўтиб, уларнинг яна бир кичкина жамоати аъзоси бўлган жаноб Троунг, Мейнинг олдига келди ва Худо уни ҳам Вьетнамга қайтишга чорлаётганини ҳис қилгани ҳақида айтди. «Аммо Вьетнамда яшаш жуда оғир» – деди у. «Қандай қилиб яшашим ва Худога хизмат қилишим мумкин?» – деди.

«Хавотир олма» – деди унга Мей. «Худо ҳаммаси ҳақида ғамхўрлик қилади».

Мей кетишга тайёргарлик кўраётганида, қандай қилиб Худо эшикларни очаётганини ва саёхатнинг тафсилотлари ҳақида гамхўрлик қилаётганини кўрди. 1994 йил эди, у Гонконгда деярли беш йил бўлди. Учта имонлини кузатиш учун жамоат аъзолари йиғилганида, кўпчилик охирги марта уларни колдиришга ҳаракат қилишди.

Хонг Мейни ва унинг йўлдошларини қочқинлар лагерининг кул ранг темир эшикларигача кузатиб қўйди.

«Қандай қилиб бундай қилишинг мумкин» – дея сўради у яна. «Мен отамга хат ёзиб, сенинг тентаклигинг ҳақида айтдим. У қайтишингни хоҳламайди. У сенинг озод бўлишингни хоҳлайди. Вьетнамда қанча кўнгилсизликлар сен билан бўлишини биласанми? У ерда масиҳийларни қабул қилишмайди. Масиҳийларни қувғин қилишади, қўлга олишади ва дўппослашади. Мей ўйлаб кўр, ҳали ҳам кеч эмас».

«Мен қарор қилдим» – деди у акасига.

«Мен сени бу ерга олиб келганимга ишонгим келмайди» – деди у жаҳли чиқиб. «Охирги йиллар сен ҳақингда ким гамхўрлик қилди? Лагердаги жанжаллар пайтида сени ким химоя қилди? Бошқалар бир қисм гуручингни тортиб олишни хоҳлаганида, сен ҳақингда ким қайғурди? Сенинг ўрнингга Троунг келишини хоҳлардим. У сенга ўхшаб, мени ва отамизни шарманда қилмаган бўларди. Троунг бизни ҳурмат қилади. Қандай қилиб бунга қўл ураяпсан?»

Мей қайғули ҳолда акасига қаради. «Мен бунга қўл урдим, чунки Худо мени чақирди» – деди у. «Сен эркин бўлишни, бошқа мамлакатга кетишни хоҳлайсан. Аммо наҳот сен сиёсий эркинлик ёки пулдан кўра муҳимроқ нарсалар борлигини тушунмасанг? Оиламизга Исо ҳақида ким айтади? Ким уларга эркин бўлиш ва жаннатга қандай бориш ҳақида айтади? Худо мендан буни қилишимни сўради ва мен буни қиламан. Эҳтимол мен ҳеч қачон сен каби бой бўлолмайман, аммо мен Худо айтган нарсани қиляпман. Хонг, қачонлардир буни тушунасан, деб умид қиламан».

Акаси қайғули кўриниш билан, улар учаласини аэропортга олиб борадиган кичкина сариқ машинага ўтиришини кузатиб

турди. У орқасидан қўл силтамади. Бошқа масихийлар ҳам дарвоза панжаралари орасидан қараб турар ва уларнинг кўзларидан лим-лим ёш оқарди. Машина ўрnidан кўзғалганида, ҳар бир чехрани эслаб қолишга ҳаракат қилиб, Мей орқасига қаради ва уларни қачондир кўрармиканман, дея ўйлади.

Яширин хизмат

Самолёт Вьетнамга қўнганидан сўнг, Мейнинг ўзи уйигача етиб олиши керак эди. У илиқ кутиб олишларига умид қилганди, аммо уни кўришдан хурсанд эмасдилар. Унинг келажаги ҳақида ўйлаб, шунчалик оғир меҳнат қилган отаси, уни бутунлай инкор қилди. У Мей билан гаплашмади ва умуман эътибор ҳам бермади. Онаси Мейга қўпол равишда кичкириб, нима учун оиладаги руҳларнинг жаҳлини чиқараётгани ва нима учун уларга топинмаётгани ҳақида сўради.

Оиласининг бундай муносабатда бўлишига қарамасдан, Мей уларга яхши муносабатда бўлишга ҳаракат қилди. У кўпинча ибодат қилар ва ўзининг хонасида секин овозда қўшиқ куйлар эди. Гувоҳлиги ва намунаси туфайли, у Вьетнамдаги биринчи тингловчисини Масихга олиб келди: синглиси унинг имони ҳақида саволлар бера бошлади ва ниҳоят Масихни ўзининг Қутқарувчиси сифатида қабул қилди. Иккита опа-сингиллар кўпинча бирга ибодат қилар ва Муқаддас Каломдан ўқир эдилар. Аммо ота-онаси унга тинчлик бермасди ва Мей жуда хавотир оларди. «Сен Вьетнамга қайтишимни хоҳлаган эдинг» — дея ибодат қилди. Ва жавоб сифатида Худодан шундай кўрсатма олди: «Қўйларимни йиғ. Ван Донг вилоятига бор».

Мей ҳеч қачон Ван Донг вилоятида бўлмаган эди, аммо у Гонконгда Масихга келган ва Вьетнамга қайтган бошқа одамлар у ерда бўлгани ҳақида эшитди. У ерга жўнади ва йўл бўйи тинмай ибодат қилди. У ўз йўлдошлари билан иложи борича камроқ гаплашишга ҳаракат қиларди. Унда саёҳат қилиш учун ҳужжатлар йўқ эди ва полиция ходимлари унинг масихий эканлигини билиб қолсалар, уни қўлга олишларидан қўрқарди.

Ван Донгда у бошқа масихийлар билан учрашди. Улар учраша бошладилар ва полиция уларнинг яширин учрашувлари ҳақида билмаслиги учун улар ўрмонга кетишарди. Мей Худованднинг чорловини сезарди – адашган кўйларни кидириб топиш. У узоқ туманларга боришни ва ваъз қилишни бошлади. У ҳали ҳам ота-онаси билан яшарди, аммо доимий равишда Ван Донг вилоятига бориб, учрашувлар ўтказиб турарди. Тез орада Ван Донгда кичкина жамоат пайдо бўлди, аммо жамоат аъзолари сони ўсиши билан, уларга нисбатан босим ҳам ошиб борди.

Мейнинг отаси унинг бошқа масихийлар билан биргаликда ўрмонга бориши ҳақида билиб, унга уй ишларини юклай бошлади ва унда бўш вақт жуда кам эди. Қизининг янги динга қайсарлик билан амал қилишини кўриб, ниҳоят отаси бироз юмшади. Унга доимий равишда жамоат йиғилишларига бориб туришга рухсат берди, аммо ҳали ҳам ибодат йиғилишларига, муҳим учрашувларга ёки бошқа имонлилар билан мулоқотда бўлишига рухсат бермасди. Мей тақиқланган йиғилишларига боришда, масихий хизматини бажаришда давом этди ва отаси уни уйдан ҳайдаб юборди. Бир неча кундан сўнг у Мейга уйга қайтишига рухсат берди, аммо тез орада ҳаммаси яна такрорланди.

Полиция Мейни диққат билан кузата бошлади. Унинг масихий фаолияти ҳақида билишди ва полиция унга қарши иш очишга ёрдам беришини сўраб, Мейнинг отасига босим ўтказа бошладилар. «У қаерга қатнайди?» – дея доимо сўрардилар. «У ким билан учрашади? Нима ҳақида гаплашади? Нима учун сиз қизингиз ўзини шундай тутишига йўл қўйиб бераяпсиз?»

Аста-секин отасига нисбатан босим кучайди ва полиция унинг уйига келишдан тўхтади. Унга полиция маҳкамасига келишини буюрдилар.

«Агар қизингизга таъсир кўрсата олмасангиз, биз қила оламиз».

Ўзининг ва Мейнинг хавфсизлигидан хавотир олиб, у кўп унга ҳеч қаерга бормасликни буюрди.

«Сен боришинг мумкин эмас» – деди отаси унга. «Улар мени нима қилишларини биласанми? Сени нима қилишларини биласанми?».

Бошида Мей дўстлари билан учршувга ёки нимадир қилиш учун кетаяпман, деб айтарди. У ўз вазифасини янада жасурлик билан бажарар эди ва отасидан ҳам жасурроқ бўлиб: «Мен Худонинг ишини бажаришга кетаяпман» – деб айтарди у отасига.

У отаси уни тушунмаслигидан ва унга қарши кайфиятда эканлигидан хавотир оларди. Унинг ибодатлари янада алангашди.

«Худойим» – дея ибодт қилди у. «Сен учун ҳаммасини қиламан. Сен учун қамоқ жазосига ҳам тайёрман. Агар зарур бўлса, Сен учун ўлимга ҳам тайёрман. Аммо, Сендан ўтиниб сўрайман, отам мени қувғин қилишига йўл қўйма. Мен бунни кўтара олмайман».

Аммо қувғин тугамади. Йиллар ўтди ва Мей Худо уни хизматга тайёрлаганини тушунди. Агар у севикли отасининг ҳужумларига ва босимларига чидаса, у холда уни Худо чақирган ишларни бажариш учун ҳеч қандай қувғин тўхтата олмасди.

Озодликдан воз кечиш

Охир оқибатда, Мей Вьетнамда ишлайдиган бир нечта америкалик хушхабар элчиларини учратди. Унинг қанчалик жиддий эканини кўришганида, улар Америка Қўшма Штатларидаги Муқаддас Китоб мактабига боришни таклиф қилдилар. Бу ажойиб имконият эди. Мей Гонконгдаги қочқинлар лагерида ғарбга кетишни кутиб, беш йил вақтини ўтказди. Ҳозир у яна Вьетнамга қайтиб келиши билан, уни Америкага таклиф қилишяпти ва ҳамма ҳаражатларини тўлашмоқчи.

Мей бу таклиф ҳақида ота-онасига айтганида, отаси хурсандчилик билан: «Бу ажойиб имконият. «Америкалик ота-оналаринг» Америкага саёҳат қилишингга ёрдам беришмоқчи. У ерда сен озодликда бўласан ва таълим олиш имкони бўлади. Бу ажойиб янгилик! Сен боришинг керак».

Аммо Мейнинг орзуси ўзгармади. У Худо уни Вьетнамга қайтишга чақирган, Ибронийлар мактубидаги 13:12–15 оятларни ўқиб чиқди. Ватанидаги «манзилдан ташқаридаги»ларга нисбатан унинг кучли ҳис-туйғуси ўзгармади.

«Мен Вьетнамда ишлашни хоҳлайман» – деди ота-онасига. «Худо мени бу ердаги, Вьетнамдаги одамлар орасида ишлашга чақирди».

«Наҳотки Худо сенга шу тарзда ёрдам бермаётган бўлса» – дея сўради отаси. «Сен ақлдан озибсан!»

Аммо Мей Вьетнамда қолишга қарор қилди. Қўшма Штатларга кетиш ўрнига, у Сайгондаги интенсив ўқув курсини тугатди. Унга қаерда Хушхабарни ўрганиш ва амалда қўллашнинг фарқи йўқ эди, унинг ягона орзуси Худога хизмат қилиш ва юртдошларининг Худони таниб билишини кўриш эди. Хушхабар элчилари унинг Сайгондаги ҳаражатларини коплашни таклиф қилдилар, аммо Мей камтарона равишда рад қилди. Агар бу Худонинг режасига кирса, Унинг Ўзи ҳаражатларини коплашини биларди.

Олти ой мобайнида, у уйдан чиқмасдан Жанубий Вьетнамда яшади. Фақатгина мамлакатнинг қишлоқ жойларига ваъз қилиш учунгина чиқарди. Агар у Сайгон кўчасига чиқса, унинг шимолий шеvasи билинарди. У таваккал қила олмасди, ундан ҳужжат талаб қилиб қолишларидан қўрқарди. Унда эса Жанубий Вьетнамда бўлиш учун рухсат йўқ эди. Шунинг учун у олти ой мобайнида шаҳар кўчасига чиқмасликка ҳаракат қиларди, айрим пайтда соғинч билан дераза орқали кўчадан ўтиб кетаётган машиналарга боқарди. У бир дақиқага кўчага чиқиб, ўзи кўрган ҳаётнинг бир қисми бўлишни хоҳларди. Аммо у уйдан чиқмасди.

Кунлар жуда узун, ўқиш эса жуда тезкор эди ва ҳаммаси яширин бўлиши керак эди. Улар кўп соатлар мобайнида ибодат қилар, Муқаддас Каломни ўрганар ва чўпонликка ўқишарди.

Қабилалар орасида ваъз қилишга интилиш

Ўқиш курсида Вьетнамдаги қабилалар ҳақида маълумот бор эди. Мейни шундай тарбиялашганки, Вьетнамдаги ҳамма камчиликни ташкил қилувчи халқлар – бу замондан ортда қолган, ёвуз, ахлоқсиз, қабиласининг одатларига ва бидъатларига амал қилувчи кишилар эканига ишонган. Аммо у

ҳар хил қабилалар орасида ишлайдиган масихийлар билан учрашганида, Худо унинг юрагида уларнинг Масихга келишини кўриш хоҳишини пайдо қилди.

Вьетнамда элликдан ортиқ этник гуруҳлар бор ва маданиятни бир хил қилиш учун уларни доимо қувғин қилишарди. Ҳукумат қабилаларнинг тилида нимадир нашр қилишни тақиқлар, фақатгина вьетнам тилида нашр қилишга рухсат бериларди. Ҳар хил қабила одамлари устидан қулишар ва таҳқирлашар, улар ҳатто масихий бўлмасаларда, уларни қувғин қилишар эдилар.

Бу одамларга етиб бориш учун, ўн олти кишидан иборат гуруҳ (чўпонликка ўқиган одамлар) мотоциклларда қишлоқ жойларга жўнадилар. Бу жой тоғли эди ва бориш жуда қийин эди. Қуруқ мавсумда чанг шунчалик қалин бўлар эдики, мотоциклда икки метрдан нарини кўриб бўлмасди. Ёмғирлар мавсумида эса йўл ҳўл ойнага ўхшарди. Полициянинг кўзига кўринмаслик учун, гуруҳ асосан кечқурун юрарди ва кўплаб бахтсиз ходисалар бўларди. Бир марта Мейнинг мотоцикли итни уриб юборди, у ва унинг йўловчиси олдинга рулдан ошиб, учиб кетишди. Мей юзи билан йиқилди ва у нима бўлганини англагунича, унинг юзи, елкалари, тиззаси ва боши қонга ботганди. Озгин қизғиш ит ўлган эди.

Ёш етакчилар орасида чандиқлар алоҳида ажралиш белгисига айланганди ва гуруҳ ўз «ютуқлари» ҳақида ҳазил қилишарди. Инфекция тушмаслиги учун яраларига туз сепишар, қўлидан келганда боғлашар ва йўлида давом этишардилар.

Йиқилганидан сўнг, Мейга ярасини ювишга ва уни боғлашга ёрдам берган бошқа аёл «ҳаммаси яхши бўлади» – деди унга. «Чўпонни нима дегани эсингдами? Агар сенда чандиқ излари бўлмаса, демак сен Вьетнамдаги масихийлик хизматини бажара олмайсан. Энди Мей тайёр эди!»

Янги имонга келган

Олти ойлик ўқишдан кейин Мей шимолга қайтди. У жамоат ташкил қилиб, етакчилар тайёрлаб хизмат қилди ва унинг

ота-онаси ундан ўз ишини тўхтатишини талаб қилишда давом этардилар. Ниҳоят, жаҳли чиққан Мейнинг отаси бутун оилани, ҳатто узоқ қариндошларни ҳам тўплади.

Отаси ўтинчли назар билан ҳар бирига қараб «Мей билан нима қиламиз?» – дея сўради. «У қайсарлик қилиб, бу чет эллик бидъатларга ишонишда давом этаяпти. Биз уни қайтаришга, ота-боболаримиз эътиқодига ишонтиришга ҳаракат қилдик, аммо бефойда. Бу тинчлик бузувчи билан рози бўламизми ёки уни оиламиздан ҳайдашимиз керакми?»

Мей ўз отасини эшитиб, хафа бўлди ва тўпланган қариндошларига, ўзи бир умр билган ва севган кишиларига қаради. Улар гапирдилар, у эса улар учун ибодат қилди. Уларнинг саволларига жавоб бера олишида Худо унга донолик бериши учун ҳам ибодат қилди.

Саволлар жуда кўп эди.

У ҳамма саволларга жавоб бериб бўлгунича, сабр ва севги билан ҳар биттасига жавоб берди. Хонада жим-житлик ҳукм сурди ва ҳамма қарор қилиш вақти келганини биларди. Мей яна олдинга чиқди ва отасининг кўзига қараб, охири илтимосини айтиш учун ҳамманинг олдида турди. У Худодан тўғри сўзлар айтиши учун тезда сўради.

«Дада» – дея бошлади у. «Мен Исодан воз кечмайман. Аммо мен сиздан ҳам воз кечмайман. Менинг Худойимни қабул қилмаслигингиз, инкор этишингиз мумкин, аммо У барибир Худолигича бўлиб қолади. Агар хоҳласангиз, мендан воз кечишингиз мумкин, аммо мен қизингиз бўлиб қоламан. Агар мени бошқа кўришни хоҳламасангиз, илож қанча. Аммо сизнинг юрагингизда мен сизнинг қизингизман. Ҳатто мени ҳайдасангиз ҳам ва мени тан олмасангиз ҳам, мен сизни дадам деб биламан. Сиз ҳамиша менинг дадамсиз. Ва мен ҳар доим сизни яхши кўраман».

Оиласи Мейнинг оилада қолишига овоз бердилар ва у Худога хизмат қилишда давом этди. Ўша куни кечроқ, Мейнинг отаси уни чеккага тортди ва ўз ҳис-туйғусини яширишга ҳаракат қилиб: «Агар сенга ётиш жой керак бўлса, биз ҳар доим сени бу ерда кўришдан хурсанд бўламиз» – деди.

Мей оиласи уни қабул қилгани учун Худога миннатдорчилик билдирди ва улар ҳам Худони таниб билишлари учун берилиб ибодат қилишда давом этди.

Мей бирга ишлаган хушхабар элчилари гуруҳи, унга ўқишни давом эттиришини ҳали ҳам таклиф қилишарди. У бир неча марта Сайгонга борди ва Муқаддас Китобни ўрганиш бўйича яширин мактабда ўқиди. Ҳар сафар поездда, мотоциклда ва пиёда узоқ юришига тўғри келарди. Мей ҳар бир саёҳатдан олдин, текширув пунктига ёки полиция маҳкамасига келганида ибодат қиларди. Унда саёҳат қилиш учун ҳукумат руҳсати ва Сайгонга бориш учун ҳеч қандай қонуний сабаб йўқ эди. У поездда узоқ юрар, бу эса унга фикрлаш ва ибодат қилишга имкон берарди. У кўпинча отаси ҳақида ўйларди. У ҳеч нарса қила олмасди, аммо унинг нажот топиши учун ибодат қила оларди ва буни у жуда тиришқоқлик билан қиларди.

Бир куни у кетганида, унга тезда уйга қайтиб келиши ҳақида хабар беришди. «Отанг жуда касал» – деди унга. «У шифохонада».

Кўйилган ташхиз, ихтиёрий тилда кишига кўрқув ва юракга оғриқ соларди: рак. Мей тезда шифохонага келди ва ҳар доим отаси ҳақида ғамхўрлик қилди. У зарур бўлган ҳамма нарсани қилди, у учун ҳар доим ибодат қилди ва ўз имони ҳақида унга гапиришни бошлади. У ўзининг тўшакка қадалиб қолган отасига Муқаддас Китобни овоз чиқариб ўқиб бериб, у билан жуда кўп вақт ўтказди.

Унинг дўстларидан айримлари отасини кўришга келди ва отаси улар ҳақида қанчалик ғамхўрлик қилаётганини сезмасдан қололмасди. У ўз қизининг ғалати дини ҳақида кам хавотир оладиган бўлди. Кўпроқ ўз жони ҳақида хавотир ола бошлади. Мейнинг ўқишига ёрдам берган чўпон, унинг отасини кўришга келганида, у узоқ вақт отасининг хонасида бўлди. У билан гаплашди ва қолган имонлилар коридорда йиғилиб, ибодат қилишди. Чўпон хонадан чиққанида, Мейнинг отаси янги имонга келган кишига айланди. У тезда ўзи кўрган биринчи ҳақиқий масиҳийни, ўз қизини олдига чақирди.

Улар қаттиқ қучоқлашдилар ва отаси ерда қолган бутун умрида масиҳий бўлиш ҳақидаги қарорини унга айтди.

«Энди мен нима учун ҳукумат жамоатни қувғин қилишини тушунман» – деду у қизига. «Илгари бунини тушунмасдим. Ҳатто мен уларга қизимни қувғин қилишлари учун ўзимдан фойдаланишга ҳам рухсат бергандим». У бундан жуда афсусланди. Мей отасини кучоқлади ва қувғин – бу унинг имони синалиши ва маҳкамланиши йўлидаги Худованд режасининг бир қисми эканини айтди.

Хавф остида адашган қўйлар ҳақида қайғуриш

Отасининг ўлиmidан сўнг, Мей қайғуради ва отасининг ўлиmidан йиғлар эди. Аммо шу билан бирга қачондир уни жаннатда кўришидан хурсанд бўларди. У ўзининг масихийлик хизматиға янги куч билан қайтди. 1996 йил у билан ишлаган хушхабар элчилари масихий етакчилар учун уч кунлик семинар ташкил қилдилар. Мей учрашувга тайёргарлик кўриб, ибодат қилганида, Худованд уни Вьетнамга қайтишга чақириб, у билан туши орқали гаплашди.

Тушида Мей қалин ўрмон ичида турарди.

«Мен қаердаман?» – дея сўради у.

«Бу бир қабиланинг ери. Бу ерда сен учун хизматим кўп».

«Қачон боришим керак?» – дея сўради у. «Бу ишни бажариш учун, яна кимдир мен билан борадимми?»

Худо унинг саволиға жавоб бериб: «Мен сен билан жангчи эркакни юбораман» – дея ваъда берди.

Кейин унинг кўзи олдида рангли кийимдаги кўп одамлар пайдо бўлди. Уларнинг ҳар биттаси Мей Хушхабар етказиши керак бўлган, ҳар хил қабила вакили эди.

Бу тушдан ва навбатдаги ўқишдан кейин Мей доимий равишда ҳар хил қабилалар билан ишлашни бошлади. Ўзининг мотоциклида ноқонуний ваъз қилиб ва нажот ҳақидаги хушхабарни етказиб, бутун Вьетнамни айланиб чиқди. Кўплаб жойларда полиция текширув пунктлари қўйиб ташлаганди. Полиция саёҳатчиларни тўхтатиб, уларнинг ҳужжатларини текширадиган жойларда, оддий бамбук таёғи йўлни тўсиб турар эди. Агар нимадир жойида бўлмаса, полиция одамларни қўлга олар ёки пора талаб қилар эди.

Рухсатномага эга бўлмасдан, ноқонуний олиб бораётган Муқаддас Китобни яшириб, Мей текширув пунктларини айланиб ўтар ва қалин ўрмонлар орқали пиёда юрарди. Ҳукумат унинг масиҳийлик фаолияти ҳақида билишини ва унинг исми қидирилаётганлар рўйхатида эканини биларди. Таваккал жуда катта эди. Текширув пунктларини айланиб ўтганларни отишлари мумкин эди.

Айрим пайтларда Мей полициянинг қўлига тушиб қоларди ва уни тун бўйи қамаб қўйишар эдилар. Айрим пайтда унинг ёнидаги Муқаддас Китобларни олиб қўйишарди. Айрим пайтларда Худо мўъжизавий равишда Муқаддас Китобни уларнинг нигоҳидан яширарди. Мей ҳар сафар китоблар сумкасига қайтганида ва қимматбаҳо юк тегилмасдан қолганида, ичидан хурсанд бўларди.

Ёш хушxabарчи қабилалар ичидаги жамоат қанчалик тез ўсаётганини кўрарди ва улар кучли қувғинлар олдида шунчалик мардона туришини кўриб хурсанд бўларди. *Қабилалар – худди тартибсиз тарқалиб кетган қўйлар каби эди. Уларни Худованддан ташқари ҳеч ким ҳимоя қилмади.*

Мей қабила аъзоларининг қувғинлар ҳақидаги хикояларини эшитар ва уларга далда беришга ҳаракат қиларди. Қарияни осиб қўйиб, то ип узилиб тушгунича уришган. У қонга беланганича ерга йиқилган. Полиция Хмонг қишлоғидаги масиҳийларни қолган қабиладан ажратиб қўйиш учун, мамлакатнинг бир жойидан бошқа жойига кўчиб ўтишига мажбурлаган. Масиҳийлар айрим пайтда ҳамма нарсасини ташлаб, полициядан ўрмонга қараб қочишларига тўғри келарди.

Бир қишлоқда Мей ва бошқа масиҳийларни, даҳшатли касалликдан азоб чекаётган қабила аъзоларидан бирининг уйига таклиф қилишди. Мей кулбага кирганида, хиддан у қайт қилиб юборишига оз қолди. Оила ундан мабодо шифокор эмасми ва қандайдир дори олиб келмаганми, дея сўради.

«Биз шифокор эмасмиз» – деди уларга Мей – «ва бизда дори-дармон ҳам йўқ. Аммо биз дунёдаги энг яхши шифокорни, сизни ҳам шифолашга қодир бўлган Зотни биламиз».

У касал шифо топиши учун ибодат қилди. Бир ойдан сўнг, улар яна қишлоққа келганида, бу эркак деярли соғлом эди.

Кейинги ой эса у ўзини бутунлай соғлом ҳис қилди. У Мей билан гаплашишни хоҳлади. «Сиз мен билан бирга боришингизни хоҳлайман» – деди у. «Мен сизни ўз халқим орасига олиб бораман. Аммо бу узоқда, ўрмонзорда. Бу қийин ва узоқ йўл. Сиз ўттиз кун юришингизга тўғри келади».

Мей ибодат қилди, бу эркакнинг таклифи ҳақида ўйлади ва Худо унинг хоҳишини тасдиқлаётганини ҳис қилди. У эркак билан шимолий Вьетнамнинг узоқ қисмида жойлашган унинг она шаҳрига боришга рози бўлди. У ердаги аҳоли жуда камбағал, ҳар бири фақатгина биттадан алмаштириш учун қийими бор эди. Уни бир йил қийишар эдилар. Айрим масихийларни ибтидоий яшаш шароити ва қишлоқнинг анқиган ҳиди ҳайратга солди. Бошқаларини эса, аҳоли уларга нисбатан ишонмасдан қараши кўрқитарди. Аммо бу қишлоқда улғайган одам, Мейни таништирди ва улар хурсандчилик билан кутиб олдилар. Тез орада у ерда ўсишни бошлаган жамоат пайдо бўлди. Бу эркак кўп марта Мейга, уларни Масихга олиб келгани учун миннатдорчилик билдирди.

«Улар бизда Масихни кўрганларида» – дея тушунтирди кейинроқ у, – «улар осонлик билан Масихни қабул қилдилар».

Мейга айниқса Хмонг қабиласи одамлари ёқарди ва у уларнинг олдига тўлиқ бир ойга боришни режалаштира бошлади. У ерга саёҳат жуда даҳшатли эди: олдинига тун бўйи поездда, кейин эса кун бўйи лиқ тўла бўлган автобусда юрасан. Кейин навбатдаги куни яна ярим кун автобусда ва қолган қисмини пиёда юриб ўтасан. Тоғдаги йўлаклар жуда тик ва ёмғирли мавсумда улар жуда хавфли эди. Битта нотўғри босилган қадам, сени пастдаги дарёга қулатиб юборарди. Айрим пайтда у ҳар бир метрни қийинчилик билан босиб, тоққа тўрт оёқлаб тирмашишига тўғри келарди.

Полициябу узоққишлоқлардамасихийларнинг йиғилишларига тўсқинлик қилишдан бош тортишарди, чунки йўллари жуда хавфли эди. Улар етиб борган бир қишлоқда, полиция элликта масихийни дўппослаган, кейин эса мамлакатнинг бошқа жойига кўчишига мажбурлашган эди.

Мей Хушхабарни Хмонг қабиласи одамларига ваъз қиларди. У Худо Каломининг ўзгартирувчи кучига қайта ва қайта

ишонарди. Масихийликни қабул қилгунча, кўпчилик аҳоли арокхўр, бошқалари эса ҳайвонларнинг қони ичиладиган ғалати жодугарлик маросимларда қатнашишар эдилар. Масихийликни қабул қилишганидан сўнг эса, улар бу маросимлардан воз кечишдилар ва ўз имони учун қувғин бўлишга тайёр эдилар. Улар Масихнинг тезда келишига ишонишар ва Унинг келишига тайёр бўлишни хоҳлардилар.

Мей уларнинг кўпроқ билиш хоҳиши борлигини тушунди ва Хмонг қабиласи масихийларини етакчи бўлишга ўқита бошлади. Улардан кўпчилигига ўқиш ўтказиладиган жойга етиб боришлари учун икки кун пиёда юришига тўғри келарди. Айрим қишлоқларда Муқаддас Китоб йўқ эди, бошқасида эса — дехқонлар қирқ-қирқ беш оилага битта Муқаддас Китоб бор бўлса хурсанд бўлишар эди.

Айрим оилалар Ханойга бориб, ҳеч бўлмаса битта Муқаддас Китоб сотиб олиш учун, ўзларида бор бўлган ҳамма нарсани сотишар эди. Аммо ўша ерда ҳам улар хмонг тилидаги Муқаддас Китобни топа олмасдилар. Ҳар сафар борганида Мей хушхабар элчилари ташкилотидаги дўстлари ёрдамида босиб чиқарилган, уларнинг тилидаги Муқаддас Китобларни кўпроқ олиб келарди. У қўлларида биринчи марта Худо Каломини ушлаган, Хмонг масихийларининг кўзларидаги хурсандчилик ва миннатдорчилик ёшини кўрганида, ҳар сафар хурсанд бўларди.

Узоқ саёҳатлар Мейни қийнаб юборди. Унинг ҳали ҳам худди Гонконгга кетишида қайиқда бўлгани каби, йўлда кўнгли айнир эди. У айрим пайтда кўнгил айниши билан курашиб, нима учун Худо унга шифо бермасдан туриб, кезиб юриб ваъз қилишга чақиргани ҳақида ўйлаб қоларди. Поездда у туалетдан унча узоқ бўлмаган жойда ўтиришга ҳаракат қиларди, чунки кўнгли айнишини биларди. Муқаддас Китоблар солинган қопларни мувозанатда ушлашга ҳаракат қилиб, у соатлаб мотоциклда ботқоқли йўл бўйлаб юрарди. У кўплаб километрларни пиёда босиб ўтган ва ҳар доим Муқаддас Китоблар олиб юрарди. У ҳар доим таниш масихийларнинг исмларини полиция қўлга олганида топа олмаслиги учун ўз кийимининг бўғимларига тикиб қўярди.

Бошқа озодлик

Асосан унинг саёхатлари тинч ўтар эди, аммо полиция Мейни биларди. Уни ўн марта қўлга олишган эди ва одатда уни бир неча соатдан тортиб ўн беш кунгача қамаб кўяр эдилар. Ҳар сафар у олиб кетаётган Муқаддас Китобларни мусодара қилишиб, масиҳийларни Худонинг Каломидан бебаҳра қилишардилар. У Гонконгдаги лагердан кетаётганида акаси унга айтган сўзларни эсларди. Ҳатто акаси ҳам ўша пайтда, у қайтиб келганидан кейин қанча қайғу чекиши, қанча кўнгилсизликларни бошдан ўтқазishi кераклигини айтганида, қанчалар ҳақ эканини англамаганди.

«Сиз ноқонуний ваъз қилаяпсиз» – деди унга полиция. «Вьетнам конституцияси диний эътиқодлар эркинлигини таъминлайди, аммо ҳукумат томонидан ибодат қилиш учун ажратилган жойларда ва ҳукумат томонидан кўрсатилган вақтда». Бир марта унга полицияда ноқонуний ваъз қилганини тан олиб қўл қўйишини сўрадилар.

«Бу ҳужжат ноқонуний» – дея индамасдан варақнинг тагига ёзиб берди Мей.

Полиция зобити келиб, масиҳийни синдирдим ва у қўл қўйди деб ўйлади. У ёзган нарсани ўқиганида, полиция зобити қоғозни бўлак-бўлак қилиб ташлади. «Бизни аҳмоқ деб ўйлайсизми?» – кичқирди у.

Навбатдаги қўлга олишдан кейин, полиция ходимлари уни Муқаддас Китобни ва «ноқонуний» адабиётларни ноқонуний нашр қилаётганини тан олдириб, қўл қўйдиришга мажбурладилар.

«Худо менга бу ҳуқуқни берган» – деди Мей уларга. «Сизлар менга тақиқлай олмайсизлар. Вьетнамда эътиқод эркинлиги мавжуд, шунинг учун мен ўзим хоҳлаган эътиқодга, ихтиёрий динга ишонишим мумкин. Мен қўлимда Муқаддас Китоб билан кетаётганимда, бу менинг эътиқодим. Мен бу ҳақда одамлар (семинарларда масиҳий етакчилар) билан гаплашганимда, улар аллақачон имонлилар, демак бу дин тарғиботи эмас. Биз фақатгина бирга ишонамиз».

«Эркинлик мавжуд» – деди унга полиция ходими. «Аммо Вьетнамда биз эркинликни кути ичида ушлаймиз. Ким эркин, ким эркин эмаслигини биз ҳал қиламиз».

Полицияда Мейдан ўз ишини тарифлаб беришини ва бошқа ваъз қилмайман деган ваъдани ёзиб беришини сўрадилар. Мей ўзи шуғулланаётган иш ҳақида ҳисобот ёзиб беришга рози бўлди. У қандай катта бўлганини, боболари руҳига топинганини, Гонконгдаги қочқинлар лагерида қандай қилиб Худо ҳақида билганини, Вьетнамга қандай қайтиб келганини ва Худо уни қандай ўзгартирганини ёзиб берди. У тан олган нарсасини ёзиб берди.

Ваъз қилмайман дея ваъда бериб, ёзиш пайти келганида, у бунинг ўрнига: «Муқаддас Китоб – бу ҳукумат босиб чиқаришга (чексиз сонда) ва тарқатишга рухсат берган китоб. Муқаддас Китобда биз Худога топинишимиз, уйда уни ўқишимиз ва Хушхабарни бошқалар билан бўлишишимиз керак, деб ёзилган. Мен Муқаддас Китоб айтган нарсаларни қиляяпман».

Полиция ходимлари унинг «тилхатини» ўқидилар, кейин эса озод қилишга қарор қилдилар.

Хар сафар Мей саёҳатга тайёргарлик кўриб, қаергадир ваъз қилиш учун жўнаётганида, соатлаб ибодат қиларди. Бир марта эрталаб тонгда, бўладиган саёҳат учун ибодат қилаётганида, у ўзида муаммо бўлишини сизди. У ўз ҳамкорлари билан ҳиссиёти ҳақида бўлишди, аммо у уларни қамоқда бўладими ёки озодликдами, ҳамма нарсада Худонинг иродаси бўлишига ишонтирди. Мей ҳиссиётини таърифлаб берганида, у билан бирга бориши керак бўлган ҳамкор қиз йиғлаб юборди. «Худованд бу ҳақида билади» – деди далда бериб Мей. «Худо шу сафар сен мен билан боришинг учун ва биз бир-биримизни қўллаб-қувватлашимиз учун бунга йўл қўйди. Хавотир олма. Учрашувни мен ташкил қилдим. Сен ҳеч нарса учун жавоб бермайсан. Айбни ўз бўйнимга оламан» – деди.

Улар иккита аёл, хушхабар элчиси бўлган эркак ва хайдовчи машинага қараб йўл олдилар. Худди Худованд Мейни огоҳлан-тирганидек, уларда муаммо пайдо бўлди. Полиция уларни қўлга олди. Полиция маҳкамасида иккита эркакни битта хонага, қолган

иккита аёлни – бошқа хонага қамаб қўйдилар. Аёллар хонасининг бурчагидаги полда тешик – хожатхона бор эди. Чивинлар булути деворларда, полда ва бутун хонада бор эди. Ҳамма Муқаддас Китоблар ва бошқа китоблар мусодара қилинган эди.

Дам олишдан кейин Мейни Лан қамоқхонасига олиб боришди. У камерага кирганида, у ерда аллақачон бир нечта хитойлик аёллар бор эди. Улар Хитойдан қочиб, Малайзияга етиб олишга ҳаракат қилишганда, Вьетнам полицияси ушлаб олган эди. Аёллар инглиз тилида гапиришга ҳаракат қилдилар ва Мей улар билан қўлидан келгунича гаплашди. Аёллар гуруҳига тушлик учун бир идиш гуруч берарди ва ҳар бири ўз қошиғи билан умумий идишдан олиб ейишар эдилар. Мей ва унинг масиҳий дугонаси кўп вақтини ибодатда ўтказишарди. Улар ўзлари билан бир камерада ўтирган аёллар учун ҳам ибодат қилдилар.

Ҳар кун эрталаб соат саккизда қоровул Мейни сўроқ қилишга олиб кетарди. Уни уч соатлаб сўроқ қилишарди. Уни сиёсий маҳбус ҳисоблаб, синчковлик билан сўроқ қилишардилар.

«Нима учун сиз ҳукуматни ёмон кўрасиз» – дея сўради зобитлардан биттаси.

Ўзини тинчликда сақлашга ҳаракат қилиб у: «Менинг ҳукуматга нисбатан ҳеч қандай ғаразим йўқ» – деди хотиржам оҳангда. «Мен Масиҳга эргашаман, У эса ҳукуматни ҳурмат қилиш керак, деб айтган. Мен улар учун ибодат қиламан».

«Сиз улар учун ибодат қиласизми?» – дея кулиб сўради зобит. «Бу Муқаддас Китоб қаердан чиқди? Сиз чет эллик жосуслар билан учрашасиз, шундайми? Тўғриси айтинг!»

«Мен Муқаддас Китобларни Ханоеда ва Хо-Ши-Мин шаҳридан олдим» – дея жавоб берди. «Мен ҳеч қандай чет эллик жосусларни танимайман».

«Сиз нафақат уларни биласиз» – деди овозини баланд қилган зобит – «сиз улар учун ишлайсиз ҳам! Сиз ўз мамлакатингизга қарши чиқиб, чет элликлар фойдасига ишлайсиз!»

«Мен ўз мамлакатимни яхши кўраман» – деди Мей. «Шунинг учун мен бу ерга қайтиб келдим, чунки мен халқимни яхши кўраман».

«Сизнинг бошлигингиз ким? Сиз билан бирга ишлайдиган бошқа масихийлар, сизларнинг етакчиларингиз кимлар?»

Мей бошқа имонлиларни айтишдан бош тортди. «Агар улар ҳақида билишни хоҳласангиз, улардан сўранг» – деди Мей. У кийимининг тугунига тикилган фамилияларни топиб олмагани учун ичидан Худовандга миннатдорчилик билдирди.

Сўроқ танаффусгача давом этди ва кейин Мейга камерасига қайтишга рухсат бердилар. Тушликдан кейин уни яна сўроққа чақиришди ва уни уч соат сўроқ қилишди. Шундай тарзда ўн кун давом этди ва ҳар куни уни бошқа полиция ходими сўроқ қиларди. Улардан айримлари унга қичқирар, столни урар эди. Бошқалари эса хотиржам, секин овозда гапириб, улар аллақачон масихийларнинг йиғилиши ҳақида ҳаммасини билишини, яхшиси ҳақиқатни айтгани маъқул эканига ишонтаришга ҳаракат қилиб гапиришар эди.

Ўнинчи куни ундан ўз нарсаларини йиғиштиришни, уни бошқа камерага ўтказишини айтишди. Бунинг ўрнига уни озод қилиш ҳақидаги ҳужжатга қўл қўйдириш хонасига олиб келдилар. У охири марта бундай ҳужжатга қачон қўл қўйганини эслади. Уни озод қилиш учун ҳужжатга расмга туширганида, Гонконгдан кетганига анча бўлганидек туюларди. Мей кулди. У ҳеч қандай жиноят қилмади. Қамокдаги вақти Худо у билан бирга эканини ва унинг мақсади «манзилдан ташқаридагиларга» ваъз қилиш эканини яна бир маротаба тасдиқлади холос.

«Мен озодман» – дея ўйлади у, қамокxonанинг деворларини тарк этаётиб – «ҳақиқатдан озодман». У отаси ҳақида ва ғарбга кетиб, озодликка эришиши ҳақида ўйлади. Аммо бунинг ўрнига бошқа озодликни топдим. Отам умид қилган озодликни эмас, балки ундан каттароқ бўлган озодликка эга бўлдим!

Хотима

Хушxabарни муваффақиятли ваъз қилишига қарамасдан, Мей дўстона мулоқотга интилар эди. У Худога ҳаётида ўзи билан бирга борадиган жангчи ҳақидаги ваъдасини эслатди. Худо бу

«жангчини» унга очиб бериши учун бошқа имонлилар у билан бирга ибодат қилдилар ва Худо айнан шундай қилди ҳам.

Нам масихий ва собиқ коммунистик полициячи эди. Худо унинг юрагига Мейга нисбатан севгини берди, аммо у кўп ойлар мобайнида буни Мейга айтмади. У фақатгина Худо ҳис-туйғусини Мейга керакли пайтида очиб бериши учун ибодат қилди. Ва тез орада Худо шундай қилдики, Мей ва жамоатнинг бошқа етакчиларига улар бир-бирлари учун яратилгани яққол кўринди. Улар турмуш қурдилар. Хушхабарни ваъз қилиш ва масихий етакчиларни тайёрлаш учун қишлоқ жойларига саёхат қилиб, ўз хизматини давом эттирдилар.

Намнинг отаси коммунистик ҳукуматда юқори мансабга эга эди ва албатта ўглининг танлови уни хурсанд қилмади. Бошида у Мей билан гаплашишдан ва ҳатто бир хонада бўлишдан бош тортди. Мей ва унинг эри масихийларни уйига таклиф қилганида, унинг қайнотаси эшик олдида туриб, келган меҳмонларни ҳайдади. Охир-оқибатда Нам ва Мей, отасининг имондаги биродарлари билан учрашаётганини кўрмаслиги учун, ўз уйи атрофига девор қуришларига тўғри келди.

Ўрмонга қиладиган ташрифларининг бирида Мей қорнидаги боласини тушурди. Биринчи бола тушуришидан кейин шифокорлар унга бошқа бола кўролмаслигини айтишди, аммо ёш эр-хотинлар Худодан бола беришини ўтиниб сўрадилар. Мей яна хомилали бўлди, аммо унинг хомиласи жуда оғир кечди. Шифокорлар унга болани олдириб ташлашни маслаҳат беришди, аммо Мей бош тортди. Туғиш пайтида келганида, Мейни тўлғоқ тута бошлади, аммо ундан нарига ўтмасди. Шифокорлар Намга тирик қолиши учун бирини танлашини айтишди – хотини ёки боласини. Улар иккаласи ҳам тирик қолиши ҳақида ўйламадилар. Мей ва Нам иккаласи ҳам ибодат қилдилар ва Худодан боласига раҳм қилишини сўрадилар.

Худо иккаласини ҳам қутқарди. Мей соғлом қиз кўрди ва тезда соғайиб кетди.

Бола туғилганидан кейин Мей Вьетнамнинг узоқ жойларига бора олмади, аммо уйдан узоқ бўлмаган маҳаллий жамоатларда фаол хизмат қилди ва қишлоқ жойлардан шаҳарга

келган масихий етакчиларни тайёрлади. Нам ўрмондаги узок қишлоқларга боришда, ҳеч бўлмаса ойда бир марта боришда давом этаяпти.

Худо Мейнинг юрагига уйсиз ва етим болаларга ёрдам бериш хоҳишини солди. У бу ишни бошлади ва унинг қизи ҳам бир кун келиб у билан биргаликда, «манзилдан ташқаридаги» ларга дунёни севувчи, ёвузликни йўқ қилувчи ва бизларни қутқариши мумкин бўлган ягона Худо ҳақида ҳикоя қиладиган кунлар келишини билади.

ЭСЛАТМА

Адел: Даҳшатлар ичидаги... умид

1. Филипликларга мактуби 4:13
2. Жиход – «муқаддас уруш» ни англлатувчи арабча сўз.
3. Худо – буюк! Худо – буюк!

Пурнима: Бола қамокда, жони эса озодликда

1. Матто 10:28
2. Матто 5:10 га қаранг.

Аида: Овози йўқлар учун овоз

1. Бу ноқонуний масиҳий журналлар Совет Иттифоқидаги яширин баптист жамоатлари тамонидан нашр қилинган. Коммунистлар фақатгина битта «тасдиқланган» масиҳий журнални нашр қилишга рухсат беришган. Унда совет ҳукуматига мос бўлган мақолалар босиб чиқарилган. Жамоатнинг ҳақиқий тарихини ҳикоя қилишни хоҳлаган яширин масиҳийлар босиб чиқарган ва тарқатган журналлари учун қамокқа тушишлари мумкин эди.
2. Филиппиликларга 3:10 га қаранг.
3. Аида ва унинг азоблари хақида кўшимча маълумотни Майкл Бордонинг «The evidence that convicted Aida Skripnikova» номли китобидан ўқинг (Англия: Дин ва коммунизмни ўрганиш маркази, 1972 йил); (Америка нашриёти: Elgin, 111: David C. Cook Publishing Company, 1973).

Сабина: Масиҳ севгисининг гувоҳлари

1. «Чўпон! Чўпон»
2. Ибтидо 19:17
3. Матто 16:25

Линг: Азоб чекишлар мактабида

1. Луко 10: 2–3
2. Матто 25:1–13 га қаранг.

Глэдис: Кечирим нажоти

1. Забур 37:4
2. Луко 23:34 ва Римликлар 8:28 га қаранг.
3. Ибронийларга 13:5 га қаранг.
4. Римликларга 12:14–18
5. Римликларга 8:28

Мундарижа

Кириш	5
Миннатдорчилик	7
Кириш: Мард ва содиқ юрак	9
Адель: Даҳшатлар ичидаги... умид	13
Пурнима: Бола қамоқхонада, руҳи эса озодликда	53
Аида: Овози йўқлар учун овоз	85
Сабина: Масиҳ севгисининг гувоҳи	117
Тара: Ҳар доим яшириниб яшаш	167
Линг: Азоб чекиш мактабида	201
Глэдис: Нажот кечиримда	239
Мей: Хушхабарни ваъз қилиш учун. Яна Вьетнамга....	265